

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Rodan Svoboda

Československá strana národně socialistická v letech 1926–1929

The Czechoslovak National Socialist Party between 1926 and 1929

2012

vedoucí práce: PhDr. Luboš Velek, PhD.

Poděkování na tomto místě předně patří vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr. Luboši Velkovi, PhD. za cenné připomínky a rady. Zvláštní poděkování si zaslouží taktéž pan doc. PhDr. Josef Harna, CSc., jehož poznatky ke zpracovávanému tématu založené na vlastním celoživotním výzkumu mi byly bezesporu přínosem, a pan PhDr. Josef Tomeš, jenž mi ke studiu poskytl dosud nepublikované Davidovy paměti. V neposlední řadě patří poděkování mým rodičům, kteří mě po čas vysokoškolského studia podporovali.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 26. dubna 2012

.....

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá vývojem Československé strany národně socialistické v letech 1926–1929. Především se zaměřuje na vnitřní vývoj strany ve sledovaném období a na opoziční postavení národních socialistů. Z vnitřního vývoje strany jsou studovány aspekty vyostření vnitrostranické krize v průběhu roku 1926, její vyústění ve vyloučení Stříbrného skupiny XI. sjezdem strany v Brně v září 1926 a důsledky, jež měla krize pro budoucí vývoj národně socialistické strany, mezi které lze na přední místa zařadit vylučování členů, finanční problémy a rozpad spolupráce s politickým partnerem. Z hlediska celostátní politiky se práce snaží analyzovat opoziční postavení strany v době Švehlovy panské koalice a její přístup k důležitým událostem československé politiky. Prostor je věnován poměru národních socialistů k nastolenému kurzu pravicové vlády občanských stran, která omezovala sociální zákonodárství z předchozích let, a samotné otázce vlivu národně socialistické strany na zmírnění vládní politiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

Beneš – Československá strana národně socialistická – Československo – Klofáč – Masaryk – Politické strany – Politika – První republika – Stříbrný – Socialismus – Volby.

ANNOTATION

This thesis focuses on the evolution of the Czechoslovak National Socialist Party between 1926 and 1929. The thesis focuses primarily on the internal development of the political party in this period and its opposition status. In the case of development are studied the causes of intra-party crisis in 1926, the reasons why Stříbrný and his supporters were expelled from the party by the XI. party congress in Brno in September 1926 and the consequences that followed as expelling members of the party, financial problems and break-up of the political alliance. This thesis also focuses how the Czechoslovak National Socialist Party acted as an opposition to the Gentlemen's coalition and its influence of mitigation government policy, which limited social legislations.

KEY WORDS

Beneš – Czechoslovak National Socialist Party – Czechoslovakia – Klofáč – Masaryk – Political parties – Politic – First republic – Stříbrný – Socialism – Elections.

OBSAH

ÚVOD	6
1. VÝVOJ ČESKÉHO NÁRODNÍHO SOCIALISMU DO ROKU 1925	17
2. OD VOLEB V LISTOPADU 1925 K PÁDU VLÁDY	24
2.1. PŘEDVOLEBNÍ SITUACE A STRANICKÉ PŘÍPRAVY	24
2.2. VÝSLEDKY VOLEB A SLOŽITÉ OBNOVENÍ NESTABILNÍ KOALICE	29
2.3. ŠVEHLOVA DRUHÁ VLÁDA	35
2.4. ÚVAHY O ZMĚNĚ VOLEBNÍHO ŘÁDU A ČLÁNKY V ČESKÉM SLOVĚ	41
3. OBDOBÍ ČERNÉHO VLÁDY	46
3.1. USTAVENÍ ÚŘEDNICKÉ VLÁDY	46
3.2. NÁVRAT STŘÍBRNÉHO A ROZPOUTÁNÍ TRÝBOVY AFÉRY	48
3.3. CELNĚ-KONGRUOVÁ VĚTŠINA	50
3.4. VYJASNĚNÍ POZIC PŘED MĚŘENÍM SIL	55
4. BRNĚNSKÝ SJEZD	65
4.1. SOBOTNÍ ZASEDÁNÍ	65
4.2. ZASTUPITELSTVO STRANY	67
4.3. NEDĚLNÍ SJEZD	73
5. INTERPRETACE A PŘÍMÉ DŮSLEDKY BRNĚNSKÉHO SJEZDU	82
5.1. MIMOŘÁDNÝ SJEZD V INTERPRETACÍCH	82
5.2. ZMĚNA ORGANIZAČNÍHO ŘÁDU STRANY	86
5.3. ROZPORY A ČISTKY V REGIONÁLNÍCH ORGANIZACÍCH	89
5.4. ROZPAD SPOLUPRÁCE S KARPATORUSKOU STRANOU TRUDOVOU	95
5.5. FINANČNÍ PROBLÉMY STRANY	99
6. POSJEZDOVÉ OBDOBÍ	103
6.1. VE SKUTEČNÉ OPOZICI	103
6.2. VEDENÍ STRANY A ODBOROVÉ HNUTÍ NA PŘELOMU ROKU	107
6.3. AFÉRA VÁLEČNÝCH PŮJČEK	109
6.4. JIŘÍ STŘÍBRNÝ, NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A VNÍK NOVÉ STRANY	111
6.5. OMEZENÍ VOLEBNÍHO PRÁVA A ZEMSKÉ ZŘÍZENÍ	117
7. REPUBLIKA NA ROZCESTÍ	121
7.1. PREZIDENTSKÁ VOLBA A PŘÍPADNÝ VSTUP DO VLÁDY	121
7.2. TŘICET LET STRANY	125
7.3. NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A VEŘEJNOST	128
7.4. SPOR ODBORÁŘŮ S MLÁDEŽÍ, TUČNÝ KONTRA KLÁTEL	132
7.5. PŘÍJÍMÁNÍ VLÁDNÍ OSNOVY STÁTNÍHO ROZPOČTU NA ROK 1928	134
8. DRUHÝ ROK V OPOZICI	137
8.1. POČÁTEK BOJE O SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ	137
8.2. EDVARD BENEŠ, NÁRODNĚ SOCIALISTICKÁ STRANA A NOVÝ PROGRAM	140
8.3. PŘED STÁTNÍM JUBILEEM	143
8.4. VOLBY DO ZEMSKÝCH ZASTUPITELSTEV	146
8.5. AGRÁRNÍCI A NÁRODNÍ SOCIALISTÉ NA PŘELOMU ROKU	150
9. DO PŘEDČASNÝCH VOLEB V ŘÍJNU 1929	153
9.1. NÁSTUP PREMIÉRA UDRŽALA	153
9.2. POLITICKÁ ATMOSFÉRA PŘED BLÍŽÍCÍMI SE VOLBAMI	155
9.3. NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A NÁRODNÍ STRANA PRÁCE	158
9.4. PARLAMENTNÍ VOLBY A NÁVRAT SOCIALISTŮ DO VLÁDNÍ KOALICE	160
ZÁVĚR	166
PRAMENY A LITERATURA	169
PŘÍLOHY PRÁCE	177

ÚVOD

Tématem předkládané diplomové práce je vývoj Československé strany národně socialistické v letech 1926–1929, tedy v letech pro stranu z hlediska dvaceti let první republiky zcela specifických. Národní socialisté, zvyklí být součástí vládní koalice, se v průběhu roku 1926 ocitli v politické opozici, což jim přineslo možnosti i úskalí, které jdou s postavením opozice ruku v ruce. Museli se rovněž vyrovnat s dosud nejhlubší krizí vlastního politického hnutí, která stranu naplno zasáhla v průběhu roku 1926 a i přes vylučovací zářijový sjezd v Brně, trvala v mírnější podobě minimálně do poloviny roku 1927.

Otázky, jež si je možno položit, se tak přímo nabízejí. Výčet všech položených, i těch dílčích, by byl v úvodu práce neúčelný, je však možné některé z nejpodstatnějších naznačit. Při analýze vývoje vnitrostranické krize v průběhu roku 1926 se ukázala naprosto klíčovou otázka - co zapříčinilo její výsledek v té podobě, v které v září toho roku nastal? Jednalo se o dlouhodobé procesy uvnitř strany či se v krizi spíše odrazila vyostřená politická situace v Československé republice? Zásah Klofáčova vedení strany do jejího vývoje byl natolik podstatný, že vyvolal řadu závažných důsledků. Je tak možné se ptát, jakým způsobem se pražské ústřední a venkovské organizace s vyloučením Stříbrného vyrovnaly a jak se odrazilo v jejich činnosti? S tím úzce souvisí i otázka, jakým způsobem přijala „proměnu“ národně socialistické strany veřejnost?

S přechodem národních socialistů do politické opozice vyvstává další řada podstatných otázek. Dříve radikální strana, která si však za sedm let vládní účasti odvykla metodám opoziční práce, nyní byla postavena před otázku, zda usilovat o návrat do Švehlovy vlády i za cenu značných programových ústupků a opuštění svých pevně daných zásad, či se vydat na cestu opozice. Ovšem ani opoziční politika není stejná, může být loajální, státotvorná a konstruktivní, stejně jako destruktivní a nesystémová. K složitosti postoje národních socialistů k vládě přispěla i její značná nestabilita, jež ji v závěru sledovaného období částečně paralyzovala a ostatně způsobila i její předčasný pád, a rovněž i ostře pravicový kurz panské koalice, který likvidoval sociální zákonodárství z doby před rokem 1926. Úhelnými otázkami opozičního období národně socialistické strany se tak ukázaly poměr loajality k vládní většině a rozsah případné spolupráce se sociální demokracií. Komplikovaný vztah s větší a úspěšnější českou socialistickou stranou bude v práci obsažen, zde je však důležité dodat, že i ten souvisel s vnitrostranickou krizí roku 1926 a jejím vyústěním. Jak již bylo řečeno, výčet položených otázek zde není úplný, jsou však obsaženy v diplomové práci.

Primárním zdrojem informací při zpracovávání vytyčeného tématu mi byly archivní fondy, obzvláště dva vzniklé z činnosti předválečné národně socialistické strany. Jedná se o rozsáhlý fond Československá národně socialistická strana¹ a v průběhu poválečného období do Ústavu dějin KSČ předaného fondu Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, Praha – bývalý fond Archivu ústavu dějin KSČ č. 43², jehož rozsah je již o poznání menší a složením dokumentů je zasazen spíše do období po roce 1945. Třebaže národně socialistická strana ještě koncem dvacátých let neměla vlastní stranický archiv a v průběhu německé okupace byly písemnosti strany skryty, kvalita a rozsah obou fondů jsou v rámci předválečných československých politických stran skutečně výjimečné, když se dochovaly desítky kartonů vztahujících se k první republice. Z obou fondů jsem prostudoval dokumenty týkající se činnosti strany ve dvacátých letech, ve výjimečných případech i z let třicátých a popřípadě i z období po roce 1945. Nejpodstatnějšími prameny byly zápisy schůzí nejprve užšího ústředního výkonného výboru strany (pro období 1925–1926) a posléze, po změně organizačního řádu a úpravě kompetencí, zápisy schůzí předsednictva ústředního výkonného výboru strany (pro období 1927–1929). Zápisy se sice nedochovaly v úplnosti, je jich však převážná většina, což dovoluje rekonstruovat činnost ústředních orgánů i politiku strany

Dalším z podstatných zdrojů informací se staly dokumenty uložené v Archivu Kanceláře prezidenta republiky ve fondu Kancelář prezidenta republiky³. Ze značného rozsahu jsem prošel tři signatury, jež se vázaly ke konkrétním problémům, na něž jsem ve své diplomové práci narazil – jednotlivé signatury se týkají národně socialistické strany, Stříbrného a Gajdy.⁴ Prameny k národně socialistické straně se skládají především ze zpráv informátorů Hradu o vývoji uvnitř strany v roce 1926 a zápisech o obsahu audiencí vůdčích osobností strany u prezidenta, popřípadě zaměstnanců jeho kanceláře.

Přínosné a obohacující byly pro diplomovou práci dosud nepublikované paměti dvou představitelů národních socialistů, stojících však na opačných stranách – Jiřího Stříbrného

¹ Název archivního fondu se obzvláště v devadesátých letech minulého století měnil stejně často jako procházel proměnou název i politického seskupení, jenž na národně socialistickou stranu po roce 1989 navazovalo. V publikacích využívajících tento fond je tak možné se setkat s řadou variant názvu. V současné době nese fond název Československá národně socialistická strana (zkratka fondu ČNSS) a je uložen v Národním archivu v Praze.

² Fond vzniklý především z činnosti ústředního sekretariátu strany byl z Archivu Ústavu dějin KSČ předán do Národního archivu v Praze a dnes nese název Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, Praha – bývalý fond Archivu ústavu dějin KSČ č. 43 (zkratka fondu ÚS NSS – AÚD KSČ č. 43).

³ Fond Kancelář prezidenta republiky (zkratka fondu KPR) vznikl činností prezidentské kanceláře. Obsahuje záznamy audiencí a jednání osob či organizací s kanceláří a shromažďované materiály, z nichž některé pocházejí i od vlastních informátorů.

⁴ Signatury jsou následující: Gajda T 381/25, Stříbrný T 475/27, národní socialisté T 681/21.

a Joži Davida. Cyklostylované třísvazkové paměti Stříbrného jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu⁵ a paměti Davidovy, vztahující se převážně k jiným obdobím než k první republice, dosud drží jeho rodina⁶. Využil jsem rovněž i některé osobní pozůstalosti, kterých však národní socialisté mnoho nezachovali, popřípadě pouze torzovitě a zaměřené spíše na období před rokem 1918 či až po roce 1938. Jedná se o osobní fondy Hany Benešové, manželky Edvarda Beneše, Joži Davida a Václava Klofáče.⁷ Všechny byly však pouze omezeně využitelné - z rozsáhlé pozůstalosti Benešové jsem prostudoval část osobní korespondence s manželem, David uložil v šedesátých letech do archivu pouze prameny ke své činnosti v legiích a k aktivitám po roce 1945 a Klofáčův drobný osobní fond tvoří dokumenty k věznění za první světové války. Konkrétní informace jsem dohledával taktéž ve výstřížkovém archivu Ministerstva zahraničních věcí⁸ a v digitalizovaných parlamentních stenografických protokolech z volebního období 1925–1929⁹.

Vedle archivních dokumentů byl nejdůležitějším zdrojem informací dobový politický i nezávislý tisk. Tiskařský koncern Československé strany národně socialistické Melantrich ve druhé polovině dvacátých let vydával několik vlastních tiskovin, jejichž politický obsah stupňovitě klesal směrem od ústředního listu strany k listům populárním s ambicemi na nejprodávanější deníky a týdeníky v republice. Nejmenší náklad měl právě ústřední orgán národních socialistů *České slovo*, k němu se přidávaly prodávanější *Večerní České slovo* a *Pondělník*. Ve druhé polovině dvacátých let i tyto listy otiskovaly značně politicky zabarvený obsah, ale v menším množství než ústřední orgán. V diplomové práci využívám tyto tisky v rozsahu celých čtyř let, jimiž se zabývám. V menší míře jsem studoval rovněž i jiné opoziční listy – komunistické *Rudé právo* a sociálně demokratické *Právo lidu*, jako i deníky vládní koalice - především agrární *Venkov* a národně demokratické *Národní listy* a večerník *Národ*. Významným listem byly pro sledované období taktéž *Lidové noviny*.

Z tištěných pramenů, které jsou v současné době k dispozici je třeba jmenovat na prvním místě sborníky strany vzniklé při příležitostech význačných národně socialistických výročí. Vznikly tak sborníky k jubilejním oslavám v roce 1922, 1927, 1937 i 1947.¹⁰ Zabývají se

⁵ Paměti v cyklostylované podobě jsou uloženy na více místech, třísvazkové včetně originálního rukopisu a policejních výslechů Stříbrného z počátku padesátých let jsou uloženy ve čtyřech kartonech ve VHA ve fondu Sbirka osobností I.

⁶ Rukopis Davidových pamětí má dosud v držení jeho syn Milan David.

⁷ Všechny tři osobní pozůstalosti jsou uloženy v Archivu Národního muzea.

⁸ Výstřížkový archiv Ministerstva zahraničních věcí (zkratka fondu MZV–VA I.) se nachází v Národních archivu v Praze. Tvoří jej výstřížky z dobových periodik vztahující se ke konkrétnímu tématu (osobě aj.).

⁹ Stenografické protokoly z jednání obou komor parlamentu ve volebním období 1925–1929 jsou přístupné online z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/index.htm>.

¹⁰ Jedná se o sborníky: *25 let práce československé strany socialistické (1897–1922)*. I-II. díl. Praha: Melantrich, 1922; NETOLICKÝ, Antonín (ed.). *Jubilejní památník československé strany národně socialistické 1897–1927*.

většinou historií a tradicí strany a obzvláště sborník z roku 1947 je pro meziválečné období a Stříbrného vyloučení v roce 1926 cenný. Pro pochopení ideologie jsou nezastupitelné programy strany, které vydal v edici historik J. Harna, k tomu se na následujících řádcích ještě podrobněji vrátím. Zajímavým pramenem jsou rovněž publikace z knihovničky *Mladých proudů* pro stranickou mládež vycházející ve dvacátých a třicátých letech.¹¹

Konečně se dostáváme k odborné literatuře, o kterou jsem se mohl při své práci opřít. Hodnocení literatury o národně socialistické straně, jiných politických hnutích, osobnostech a druhé polovině dvacátých let obecně je velice komplikovaným problémem, který bych se nyní pokusil částečně nastínit. Jednotlivé publikace je třeba brát z hlediska dobového kontextu, v němž vznikly. Bádání nad politickými tématy z první republiky procházelo v poválečném období rozličnými vývojovými etapami. V prvních poválečných letech, v době existence demokratického státního zřízení, nemohly být pro krátkost této etapy položeny základy seriózního bádání v oblasti studia meziválečného Československa. Počátkem let padesátých přišlo období cílené deformace dějin první republiky, jež se projevovala ve výběru témat i účelové interpretaci (dezinterpretaci) archivních pramenů.¹²

Druhá polovina padesátých let přinesla v historické literatuře pokusy o celistvější zpracování dějin meziválečného státu s objektivnějším přístupem, třebaže stále přetrvávaly prvky komunistického dogmatismu.¹³ Mezi tato díla se řadí i historická práce Jana Křena *Československo v období dočasné a relativní stabilizace kapitalismu 1924–1929*¹⁴. Jde vlastně o druhý díl Křenova zpracování dvacátých let, v němž se pokusil zachytit politický, hospodářský i sociální vývoj v Československu. Nejde však o komplexní syntézu, neboť autor zcela opomíjí řadu aspektů první republiky. Marxistické pojetí titulu je jasně patrné již ze samotného názvu, jenž obsahuje výrazy „*dočasná a relativní stabilizace kapitalismu*“ a přejímá tak teorii o postupném vývoji společnosti k socialismu. Křen ve své práci pokládá buržoazně demokratický systém Československé republiky za velice labilní, což se odrazilo ve vládní krizi roku 1925.¹⁵ Panská koalice podle něj využívala „*čistých buržoazně*

Praha: Slavnostní výbor čsl. strany národně socialistické, 1927; *Z demokratického Československa: 40 let Československé strany národně-socialistické*. Praha: Melantrich, 1937; *Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy (1897–1947)*. Praha: Melantrich, [1947].

¹¹ Např. MOTYČKA, Jaroslav (ed.). *Volby v roce 1929 a Čsl. strana nár. socialistická*. Praha: Mladé proudy, [1929].

¹² HARNA, Josef. První Československá republika jako historiografický problém. In: *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*. Praha: HÚ AVČR, 1998, s. 7.

¹³ BROKLOVÁ, Eva. Politický systém první ČSR ve světle historického výzkumu. In: *Tamtéž*, s. 23.

¹⁴ KŘEN, Jan. *Československo v období dočasné a relativní stabilizace kapitalismu 1924–1929*. Praha: SNPL, 1957.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 107.

*demokratických a parlamentních metod s krajně reakčními diktátorskými formami“.*¹⁶ Zmiňuje „fašistickou demagogii“ a „teror podnikatelů“.¹⁷

V závěru padesátých let byla věnována pozornost i národně socialistické straně. V roce 1959 vznikl v okruhu tehdejších představitelů poúnorové strany zcela tendenční sborník *O úloze bývalé národně socialistické strany*¹⁸, jenž se ostře vypořádával s vlastní minulostí národních socialistů. V chronologicky řazených člancích byl kritizován buržoazní a reakční charakter strany a její oportunistická politika. Tato práce je přínosná pouze z pohledu studia poválečných dějin, pro předkládanou diplomovou práci nemá hlubší význam.

Přelom padesátých a šedesátých let přinesl tzv. maketu - *Přehled československých dějin*¹⁹, tedy nikdy neuskutečněnou syntézu československých dějin, která navazovala na „teze“ vydané ve druhé polovině padesátých let. I maketa podřizovala v duchu dogmatického marxistického výkladu politický vývoj ekonomickému, stavěla na třídním boji a zradě buržoazie.²⁰ Byla stále ještě dokladem dozrívající dogmatické fáze české historiografie.²¹ Autoři „makety“ taktéž formulovali druhou polovinu dvacátých let jako období dočasné stabilizace kapitalismu. Konjunktura hospodářství již v té době s sebou nesla příčiny svého pádu ve třicátých letech.²² V sociálních otázkách se objevuje kritika tzv. gentského systému pojištění, jež znevýhodňovala dělnictvo, a dalších opatření vlády panské koalice, která vedla ke zvyšování životních nákladů a k větší diferenciaci sociálních tříd.²³ V obecné charakteristice léta „*dočasné stabilizace kapitalismu*“ přinesla buržoazii možnost upevnění svého postavení v republice, ovšem dala i komunistické straně možnost seskupit síly proletariátu a „*prožít vítězný proces bolševizace svých řad*“.²⁴

Uvolňování v šedesátých letech umožnilo větší výběr témat a oproštění se od účelové dezinterpretace pramenů.²⁵ Do historické vědy nastupuje mladá generace historiků v čele s Robertem Kvačkem, Alenou Gajanovou nebo již dříve publikující Věrou Olivovou. Vymanění se z účelového výběru pramenů ovšem neplatí pro zpracování historie národně socialistické strany. Miroslav Leták v roce 1965 vydal výběr dokumentů ze stranického archivu z let 1933–1938 s vlastní úvodní studií pod názvem *V osidlech zrady*, jehož účelem

¹⁶ Tamtéž, s. 153.

¹⁷ Tamtéž, s. 158.

¹⁸ *O úloze bývalé národně socialistické strany: sborník statí a článků*. Praha: Svobodné slovo, 1959.

¹⁹ *Přehled československých dějin*. Díl III.: 1918–1945. Maketa. Praha: ČSAV, 1960.

²⁰ ZEMAN, Pavel. *Na okraj historiografie dějin první republiky v období tzv. normalizace*. Dostupné online: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/zemannaok.htm>.

²¹ HARNA, J. První Československá republika, s. 9. srov. BROKLOVÁ, E., Politický systém, s. 24–25.

²² *Přehled československých dějin*, Díl III., s. 210.

²³ BROKLOVÁ, E. Politický systém, s. 220–221.

²⁴ Tamtéž, s. 265.

²⁵ HARNA, J. První Československá republika, s. 9.

bylo zdiskreditovat národně socialistickou politiku ve třicátých letech, zdůraznit odmítnutí jednotné socialistické fronty s komunisty a připsat národním socialistům podíl na konci první republiky v Mnichově v roce 1938. Podrobnější rozbor Letákovy práce není účelný.

Ve stejné době, ovšem za hranicemi socialistické republiky, dokončoval své dějiny národně socialistické strany její dřívější představitel – novinář František Klátíl. Po své emigraci se usadil ve Spojených státech, kde ve volných chvílích zpracoval rozsáhlé dějiny strany pod názvem *Republika nad stranami*²⁶. Jejich publikace se již nedočkal, neboť značně zkrácený rukopis²⁷ byl vydán až v roce 1992 v nakladatelství Melantrich. V žádném případě nelze Klátílovy dějiny zařadit mezi odbornou literaturu, jsou fakticky memoáry, tedy tištěným pramenem, přesto pro studium národního socialismu do roku 1948 podstatným.

Největší rozvoj studia politických dějin první republiky nastává koncem šedesátých let. Po sjezdu historiků v roce 1966 dochází k pokusům o vymanění historiografie z ideologických pout marxismu–leninismu a budování historie jako vědeckého oboru.²⁸ Výsledkem historického bádání šedesátých let je i syntéza *Československá vlastivěda*²⁹, respektive její část pojednávající o dějinách první republiky. Znatelný rozvoj zaznamenává i studium prvorepublikových politických stran v rámci Historického ústavu, vedle prací D. Uhlíře o agrární straně a M. Trapla o straně lidové, začíná na počátku sedmdesátých let publikovat o národně socialistické straně historik Josef Harna.

Jeho studie navazující na kandidátskou práci z roku 1970 se zabývají především počátky působení národních socialistů v rámci samostatného československého státu. Věnuje se tak tisku strany po první světové válce³⁰, činnosti v parlamentě v době budování státu³¹, ale i krizi strany v roce 1926 a cestě na sjezd v Brně³². V průběhu sedmdesátých let pak Harna přidává studii o národních socialistech a mnichovské krizi³³, rozbor programu a ideologie strany v období od roku 1897 do února 1948³⁴ a na konci desetiletí publikuje studii o straně po první

²⁶ KLÁTIL, František. *Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha: Melantrich 1992.

²⁷ Klátíl po sobě zanechal cca 1.800 stran strojopisu, z nichž bylo vybráno k publikaci asi 300 tiskových stran. Viz. Tamtéž, s. 367.

²⁸ BROKLOVÁ, E. Politický systém, s. 25.

²⁹ *Československá vlastivěda*. Díl II., Dějiny, svazek 2. Praha: Orbis, 1969.

³⁰ HARNA, Josef. Noviny a časopisy československých národních socialistů po první světové válce. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1972, roč. 1, s. 93–108.

³¹ TÝŽ. Československá strana socialistická ve vládě a v parlamentě (1918–1922). *Československý časopis historický*, 1972, roč. 20, č. 3, s. 285–307.

³² TÝŽ. Krize československého národního socialismu a brněnský sjezd strany národně socialistické v r. 1926. *Časopis Matice moravské*, 1972, roč. 91, č. 3–4, s. 238–256.

³³ TÝŽ. Českoslovenští národní socialisté v mnichovské krizi. *Československý časopis historický*, 1974, roč. 22, č. 1, s. 57–79.

³⁴ TÝŽ. *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*. Praha: Academia, 1978.

světové válce³⁵. Sedmdesátá léta poznamenaná znemožněním práce pro řadu aktivních historiků z let šedesátých a opětovný nárůst studia dělnického hnutí a dějin komunistické strany tak paradoxně znamenala dosud nepřekonaný vývoj ve studiu vývoje národně socialistické strany. Třebaže se Harnovy práce úzce zaměřily pouze na vybrané problémy národního socialismu, jedná se o základní a fakticky jediné práce svého druhu.

Výčet prací sedmdesátých let by byl neúplný bez zmínění studie o národním socialismu z německého prostředí. Historik Detlef Brandes ve své studii *Die tschechoslowakischen National-Sozialisten*, jež byla součástí sborníku *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*³⁶ mnichovského Collegia Carolina, zpracovává vývoj strany mezi lety 1897–1938. Jde v rámci zahraniční produkce o ojedinělou práci, Brandes bohužel nemohl studovat archivní prameny vzniklé z činnosti strany a ani jiné archivní fondy, tudíž se jeho práce opírá pouze o publikace z první republiky, Harnovy studie, další odbornou literaturu a v omezené míře i o *České slovo*.

Na počátku osmdesátých let se objevil nový pokus o syntézu dějin první republiky, jenž vyšel z prostředí Historického ústavu. Práce zůstala v konceptu a její finální podoba nebyla nikdy realizována.³⁷ Z dnešního pohledu je hlavním nedostatkem nedokončené syntézy tehdy aktuální pojetí o přechodném charakteru buržoazně demokratického režimu. Práce by však byla v řadě ohledů hodnotná, jelikož míra její objektivnosti, i přes mnohdy expresivní charakteristiku osob a jevů, byla v rámci historické produkce přelomu sedmdesátých a osmdesátých let vyšší. Tento pokus o syntézu byl do roku 1989 oficiálně také pokusem posledním, renesanci bádání a přehodnocování přinesl až konec komunistického režimu.

V předlistopadovém období je třeba také zmínit jednu práci neoficiální. Jedná se o syntézu trojice autorů Pithart, Příhoda, Otáhal, skrytých pod pseudonym Podiven s názvem *Češi v dějinách nové doby (1848–1939)*³⁸. Dílo českého disentu, původně určené k samizdatovému vydání, vniklo v sedmdesátých a osmdesátých letech, ovšem bylo jej možné vydat až po roce 1989 a jeho publikace nezůstala bez odezvy. Autoři sami sebe pokládají za kritického socialistu, kritického konzervativního liberála a kritického katolíka.³⁹ Fakticky je práce silně

³⁵ TÝŽ. Českoslovenští národní socialisté po první světové válce: Politická strana, členové a stoupenci. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1979, roč. 6, s. 355–380.

³⁶ BRANDES, Detlef. Die tschechoslowakischen National-Sozialisten. In: BOSL, Karl (Hrsg.) *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat: vorträge d. Tagungen d. Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24.–27. November 1977 u. vom 20.–23. April 1978*. München; Wien: Oldenbourg, 1979, s. 101–154.

³⁷ Části připravované syntézy byly vydány v roce 1981. Viz. HARNA, Josef; DEYL, Zdeněk; LACINA, Vlastislav. Materiály k politickým, hospodářským a sociálním dějinám Československa v letech 1918–1929. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1981, roč. 7, s. 7–574.

³⁸ PODIVEN. *Češi v dějinách nové doby (1848–1939)*. Druhé opravené vydání. Praha: Academia, 2003.

³⁹ Tamtéž, s. 8.

konzervativního pojetí a zakládá na konceptu českoněmeckých vztahů. Autoři čerpali z děl zahraniční bohemistiky, která navazovala na interpretaci předválečných dějin z prostřední československých antidemokratických kruhů.⁴⁰

Proti výkladu meziválečného období v díle Podivena se silně vymezila historička dějin první republiky Věra Olivová, předsedkyně Benešovy společnosti. K celému problému publikovala studii *Manipulace s dějinami první republiky*⁴¹, kde přešla z nástinu deformací výkladu o první republice za nacistické okupace a komunistického režimu do rozboru syntézy Podivena. Práci vytýkala nesystematickou studii pramenného materiálu a tvorbu hodnotících soudů.⁴² Autoři zpochybňují vznik samostatného československého státu a odmítají jeho čelné představitele. Rozpad podunajské monarchie se jim jeví jako historická chyba, versailleský mírový systém odmítají. Olivová autorům vytýká „*udivující neznalosti*“ a spekulativní dedukce.⁴³ Především se s autory pouští do sporu o československou zahraniční politiku Edvarda Beneše, kterou Podiven pokládá za chybnou a kritizuje prakticky celou její koncepci, a o česko-slovenské a česko-německé vztahy, jejichž řešení autoři syntézy taktéž pokládají za špatné. Z celého, víceméně jednostranného, sporu Olivová – Podiven se stal fakticky boj o Beneše a první republiku.

Přístup autorů k vylíčení druhé poloviny dvacátých let je stejně jako u zahraniční politiky postaven na konzervativním pojetí. Volby v roce 1925 pro Podivena znamenají konec chápání národní identity jako rozhodujícího činitele.⁴⁴ Vítají opatření pravicové vlády panské koalice v souvislosti s rušením „*sociálních vymožeností*“ předchozích let, ovšem kritizují nedostatečné reformy v ekonomické sféře v důsledku „*ukolébání hospodářskou konjunkturou*“ a fakt, že nedošlo k revizi koncepce čechoslovakismu.⁴⁵ Kritizují taktéž správní reformu z roku 1927, která znemožnila „*spontánní srůstání*“ jednotlivých národností meziválečného Československa.⁴⁶ O úrovni politické kultury si nedělají autoři žádné iluze, pokládají ji za „*tradičně nízkou*“, což dokládají na osobně vyhrčeném sporu o 28. říjen mezi skupinou Hradu a jeho odpůrci převážně z řad pravicových kruhů.⁴⁷

Zájem o problematiku politických dějin první republiky po roce 1989 díky likvidaci limitů nebývale vzrostl a vzniklo nepřeberné množství monografií i dílčích studií. Pohled na první

⁴⁰ BROKLOVÁ, E. Politický systém, s. 27.

⁴¹ OLIVOVÁ, Věra. *Manipulace s dějinami první republiky*. Knihnice Společnosti Edvarda Beneše sv. 18. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2001.

⁴² Tamtéž, s. 12.

⁴³ Tamtéž, s. 13.

⁴⁴ PODIVEN. *Češi v dějinách nové doby*, s. 561.

⁴⁵ Tamtéž, s. 564.

⁴⁶ Tamtéž, s. 566.

⁴⁷ Tamtéž, s. 567.

republiku však nebyl pouze pozitivní, ale i značně kritický jako v pracích historika A. Klimka. Ve svém dvoudílném díle *Boj o Hrad*⁴⁸ z let 1996 a 1998 Klimek pohlíží na politický vývoj první republiky velice kriticky, negativně hodnotí politickou kulturu doprovázenou celou řadou závažných afér, jež podrobně popisuje a rozebírá. Pro svoji detailní dokumentaci pozadí vnitřní československé politiky využívá především neoficiální prameny z Masarykova a Benešova archivu. Na *Boj o Hrad* Klimek v letech 2000 a 2002 navázal pokusem o dvousvazkovou syntézu *Velké dějiny zemí Koruny české* s pořadovými čísly XIII. a XIV.⁴⁹, které rozdělují meziválečnou republiku do hospodářské krize a od krize. Klimkovým *Velkým dějinám* byla vytýkána tendenčnost spojená s nepodloženými tvrzeními autora, hypotézami a nedostatečnou kritikou pramenů.⁵⁰ To souvisí i s uváděním jiných pramenů v citacích, než z kterých Klimek skutečně vycházel.

Ve stejné době jako Klimkovy práce vnikla i třísvazková syntéza *České země v éře první republiky (1918–1938)*⁵¹ neméně povolaného historika Zdeňka Kárníka, který se pokusil obsáhnout politický, hospodářský i sociální vývoj první republiky a narozdíl od některých dříve uvedených syntéz nevynechal ani další aspekty života meziválečné československé společnosti.

Stav studia meziválečné národně socialistické strany se ovšem po roce 1989 o mnoho neposunul. Od druhé poloviny devadesátých let publikoval řadu studií a článků brněnský historik Libor Vykoupil, které se však věnují převážně osobnosti Jiřího Stříbrného. Dva články věnoval Stříbrnému a jeho vyloučení v roce 1926 na brněnském sjezdu⁵² a krátkou studii zpracoval o počátcích Stříbrného politické kariéry⁵³. Svoji badatelskou činnost v tématu završil na počátku tisíciletí rozsáhlou politickou biografií Jiří Stříbrného⁵⁴. Přínos prací L. Vykoupila je především ve zmapování Stříbrného kariéry, již se tolik nedotýkají vývoje samotné národně socialistické strany. K tématu českého národního socialismu se po roce 1989

⁴⁸ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /1./, Hrad a pětka: vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha: Panevropa, 1996; TÝŽ. *Boj o Hrad /2./, Kdo po Masarykovi: vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha: Panevropa, 1998.

⁴⁹ Dvacátá léta, která jsou náplní diplomové práce sleduje svazek XIII. Viz. TÝŽ. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIII., 1918–1929. Praha; Litomyšl: Paseka, 2000.

⁵⁰ HARNA, Josef. Nastal již čas zpracovat syntézu dějin Československa? (Na prahu jubilejního roku 2008). In: *Reflexe dějin Československa 1918–1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí*. Praha: HÚ AVČR, 2008, s. 19.

⁵¹ Dvacátá léta jsou zpracována v prvním díle syntézy, jenž je ukončen hospodářskou krizí. Viz. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 2. oprav. vyd. Praha: Libri, 2003.

⁵² VYKOUPIL, Libor. Brněnský sjezd Československé strany socialistické v r. 1926. *Forum Brunense*, 1995, s. 59–78; TÝŽ. Strana československých socialistů a Jiří Stříbrný v roce 1926. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C43*, 1996, s. 115–127.

⁵³ TÝŽ. Počátky strany národních socialistů a Jiří Stříbrný. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C44*, 1997, s. 117–133.

⁵⁴ TÝŽ. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Masarykova univerzita; Matice moravská, 2003.

vrátil i J. Harna, když se spolupodílel na kolektivní práci o politických stranách⁵⁵, ale hlavně vydal edici politických programů národních socialistů⁵⁶, jejíž rozsah byl od počátků hnutí v roce 1897 až do roku 1948. Vydání politických programů bylo završením Harnovy práce k této problematice. I přes zmíněné studie a edici programů, obdoba zásadního díla Jiřího Kociana pojednávající o vývoji národně socialistické strany v letech 1945–1948⁵⁷ však pro období 1918–1938 chybí.

Shrnu-li jsem stručně vývoj historiografie o národně socialistické straně a politickém vývoji první republiky obecně, bylo to z toho důvodu, aby byl učiněn přehled o úrovni zpracování daného tématu. Řada dílčích jevů z dějin meziválečné národně socialistické strany je obsažena v již existujících historických pracích, které primárně zpracovávají jiná témata, je tak ovšem činěno bez jejich zasazení do širších souvislostí vývoje českého národního socialismu. Ambicí předkládané diplomové práce tak je přispět k dosavadnímu historickému poznání vývoje národně socialistické strany.

Při strukturování diplomové práce jsem se držel chronologického hlediska, jednotlivé kapitoly jsou tak děleny na dějinné etapy v tom pořadí, v němž následovaly. Výjimkami, které se z chronologického pojetí do určité míry vymykají, jsou pouze: kapitola o interpretacích a následcích brněnského sjezdu a podkapitola o poměru E. Beneše k národně socialistické straně. Tyto části práce v některých ohledech přeskakují na pozdější události, neboť to bylo z hlediska výkladu nutné.

První, podstatně kratší kapitola než ostatní, je věnována stručnému nástinu vývoje národního socialismu v letech 1897–1925. Jejím záměrem není zcela obsáhnout dějiny hnutí v tomto časovém rozmezí. Jednak by to nebylo možné ani na podstatně větším prostoru, neboť jde o značně rozsáhlé téma, a také by to pro zvolené téma diplomové práce nebylo až tak zásadní. Je však bezesporu důležité zasadit meziválečnou národně socialistickou stranu do trochu širších souvislostí a připomenout její kořeny na konci devatenáctého století.

Druhá a třetí kapitola práce zpracovávají chronologicky období zhruba od léta 1925 do podzimu 1926, přičemž důraz je kladen na povolební vyostření krize uvnitř národně socialistické strany, přímý střet Klofáče se Stříbrným a na cestu strany k brněnskému sjezdu. Samotnému rozhodování sjezdu je věnována kapitola čtvrtá. Pojednání o sjezdových dnech je

⁵⁵ HARNA, Josef. Česká strana národně sociální. In: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel; a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl, Období 1861–1938. Brno: Doplněk, 2005, s. 395–412; TÝŽ. Český národní socialismus. In: Tamtéž, s. 763–780.

⁵⁶ TÝŽ (ed.). *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1998.

⁵⁷ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945–48: organizace, program, politika*. Brno: Doplněk, 2002.

poměrně rozsáhlé a mělo by demonstrovat manifestační charakter celého mimořádného sjezdu. Brněnský sjezd byl významným mezníkem ve vývoji strany a jeho průběh názorně ukazuje, jak složitý a komplexní celý spor uvnitř strany byl. Na tuto kapitolu navazuje i ta následující pátá, v níž zpracovávám patrně nejpodstatnější aspekty celého vnitrostranického konfliktu – následnou interpretaci a důsledky sjezdu. Prostor je věnován jak rozboru interpretace oficiální, stranické, tak i té Stříbrného a neomezuje se pouze na vymezené období 1926–1929. Vyloučení Stříbrného se odrazilo i v rovině místních organizací, spolupráce s karpatoruským politickým partnerem a ovlivnilo i finanční situaci strany.

Kapitoly šestá a sedmá se věnují národně socialistické straně na půdorysu vývoje československé domácí politiky v roce 1927, kdy nově konstituovaná vláda panské koalice převzala vedení státu a národní socialisté stanuli na straně státotvorné opozice. Rok 1927 byl rokem důležitých událostí, přijetí zákona o zemském zřízení, omezení volebního práva a hlavně klíčové prezidentské volby koncem května. Straně se v průběhu roku podařilo definitivně rozejít se Stříbrným a český národní socialismus oslavil třicet let.

Osmá a poslední devátá kapitola pak zpracovávají politiku národně socialistické strany v letech 1928–1929. Národní socialisté v tomto období obtížně hledali poměr k panské koalici i k dalším stranám socialistické opozice s nimiž je pojil společný boj proti zákonodárné činnosti vlády. Vytrvat na pozicích státotvorné opozice bylo složité, daleko složitější než být ve vládě nebo v radikální a destruktivní opozici jako komunistická strana. S parlamentními volbami v říjnu 1929 a koncem národně socialistické opozice končí i výklad diplomové práce.

1. VÝVOJ ČESKÉHO NÁRODNÍHO SOCIALISMU DO ROKU 1925

Ustavení Strany národního dělnictva československého v roce 1897 bylo výsledkem a završením postupného procesu pronikání nacionálních vlivů do prostředí českého socialismu. Impulzem, který bývá uváděn jako přímá příčina ustavení strany národních dělníků, bylo tzv. protistátoprávní prohlášení sociálně demokratických poslanců v říšské radě dne 30. března 1897.⁵⁸ Šlo však o dlouhodobý proces v němž sociální demokracie nebyla schopná správně vyhodnotit význam národnostní otázky a adekvátně upravit svoji politiku v této otázce. Rozvoj organizací národních dělníků tak probíhal již v polovině devadesátých let, tedy před vznikem samotné politické strany, a mezi nimi a sociálními demokraty vyvstávaly otevřené konflikty.⁵⁹

Prudký rozvoj počtu dělnických organizací vedl roku 1897 ke vzniku jednotné politické strany, která vedle dělníků sdružovala ještě národně vyhraněné řemeslníky, živnostníky a část intelektuálů, s nimiž je spojovala i podobná sociální pozice.⁶⁰ Protistátoprávní prohlášení se stalo obsahem a smyslem programu nově založené strany, která se odmítnutím sociálně demokratického internacionalismu a přihlášením se ke státoprávním požadavkům českého národa velmi úzce a konkrétně vymezila. Základ budoucí národně socialistické strany se utvořil na veřejné schůzi 4. dubna 1897 na Staroměstské radnici a přihlásily se k němu organizace české i moravské. Rozvoj hnutí byl podstatně rychlejší v Čechách než na Moravě.⁶¹ Historicky první sjezd strany se konal v dubnu 1898 a od této chvíle strana nesla v názvu spojení – národně sociální strana.⁶²

Již od svého počátku byla strana spojena s Václavem Klofáčem, který zprvu stál spíše v pozadí a setrval v redakci mladočeských *Národních listů*. Třebaže byl Klofáč v pozadí, jeho vliv na formulaci národně sociálního programu byl nesporný. V prvním období na činnost a rozvoj národně sociální strany dostal Klofáč finanční pomoc z mladočeských kruhů.⁶³ Nelze však bez výhrad přijmout tvrzení, že by za vznikem národně sociální strany stáli přímo mladočeši. Její vznik jim bezesporu vyhovoval, nová socialistická strana štěpila dělnické hnutí. Klofáč v roce 1892 vedl mladočeskou stranickou kancelář, měl tak ve straně velice dobré kontakty, které využil k financování vlastní politické strany.

⁵⁸ HARNA, J. Česká strana národně sociální, s. 397.

⁵⁹ Tamtéž, s. 396.

⁶⁰ Tamtéž, s. 397.

⁶¹ MALÍŘ, Jiří. *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno: FF MU, 1996, s. 209–210.

⁶² Celý název strany z roku 1898 zněl Národně sociální strana v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Horních a Dolních Rakousích. Od roku 1902 byl název zkrácen a upraven na Česká strana národně sociální.

⁶³ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 21.

Politický kurz nové strany oslovoval mladé lidi převážně z řad studentů, a tak si strana brzy vybudovala přidruženou mládežnickou organizaci. Klub mladé generace národně sociální vznikl v dubnu 1898 a mezi jeho zakladateli lze spatřit i Jiřího Stříbrného.⁶⁴ Národně sociální strana postupně sílila, čemuž napomohlo rozšíření volebního práva na počátku století, kdy se straně podařilo získat své první čtyři poslance. Organizační strukturu převzali národní sociálové od starší sociální demokracie, která byla vzorovou ukázkou moderní masové strany. Nejnižší složkou ve stranické struktuře byly organizace místní, nad nimi stály okresní a župní výkonné výbory, nejvyšším orgánem v jednotlivých zemích byly zemské výkonné výbory a celý systém zastřešoval ústřední výkonný výbor.

Extenzivní rozvoj zaznamenával od počátku dvacátého století taktéž stranický tisk. Základ budoucího úspěchu tiskařského koncernu Melantrich byl položen v roce 1907, kdy začalo být vydáváno *České slovo*. Budování tiskařského koncernu bylo dočasně ohroženo střetem mezi Klofáčem a Jaroslavem Šaldou⁶⁵, jehož následkem byl neúspěšný pokus Klofáče založit společně se svým přítelem novou tiskárnu v hotelu Zlatá husa na Václavském náměstí.⁶⁶ Od roku 1912 bylo vše vyřešeno a Šalda mohl začít budovat tiskařský podnik, jenž se stal v průběhu první republiky nejúspěšnějším v zemi.

Do první světové války si národně sociální strana vybudovala relativně silnou pozici. Její příznivci bojovali za všeobecné volební právo a účastnili se antimilitaristického hnutí. Právě s antimilitaristickým hnutím je spojena největší vlna perzekuce, jíž strana před válkou čelila. Na den 28. září 1907 svolal ústřední výkonný výbor národně sociální mládeže do Prahy historicky první antimilitaristický sjezd, na který mířili národní sociálové z celých českých zemí. Sjezd byl však krátce po svém zahájení rozehánán a účastníci pozatýkáni. Po sjezdu byli hlavní organizátoři zatčeni, ovšem pro nedostatek důkazů propuštěni.⁶⁷ Po antimilitaristickém sjezdu však úřady realizovaly hromadné rozpouštění mládežnických organizací národních sociálů.⁶⁸ Šlo však pouze o předejru před perzekucí mládežnických činníků v březnu 1909,

⁶⁴ VYKOUPILOV, L. Počátky strany, s. 120.

⁶⁵ Jaroslav Šalda (1880–1965), od počátku dvacátého století se pohyboval v tiskařském družstvu národních sociálů, které později vedl. Postupně z něj vybudoval koncern Melantrich, největší vydavatelství v samostatné Československé republice, jehož byl v letech 1924–1945 ústředním ředitelem. Z této funkce se dostal i do vysokých pozic v národně socialistické straně a zasedal ve finanční komisi, která měla po brněnském sjezdu strany v roce 1926 stabilizovat stranické finance. Po roce 1945 se již politicky neangažoval.

⁶⁶ Podle Šaldových pamětí byl Klofáč příliš důvěřivý k lidem, kteří jeho důvěřivost zneužívali, což byl i tento případ. Viz. ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace: paměti legendárního ředitele Melantrichu*. Praha: Nakladatelství EVA, 2001, s. 104.

⁶⁷ Tamtéž, s. 44.

⁶⁸ DAVID, Jožka. *Vzpomínky na léta staré monarchie: naše národnostní a sociální zápasy do roku 1918*. Rukopis, s. 130. Dosud nepublikovaný rukopis pamětí J. Davida je v držení jeho rodiny.

kdy bylo pozatýkáno na 200 řadových členů a 14 členů ústředního výkonného výboru.⁶⁹ V následném soudním procesu byly vyneseny pro vedoucí představitele mládeže tresty několikaletého vězení. Perzekuce vyvolala všeobecnou stagnaci mládežnického hnutí.

Největšího předválečného volebního úspěchu dosáhli národní sociálové ve volbách do říšské rady roku 1911, kdy se sdružili s mladočechy a staročechy a dobyli 13 poslaneckých mandátů.⁷⁰ To z národních sociálů učinilo čtvrtou nejsilnější českou politickou stranu. Tento výsledek byl z hlediska pozdějšího vývoje velice důležitý, neboť na jeho základě podle tzv. Švehlova klíče bylo po roce 1918 složeno tzv. Revoluční národní shromáždění.

Tvrdými ranami pro národně sociální strany byla nejprve Švihova⁷¹ aféra z jara 1914 a posléze světová válka. Švihovo obvinění z konfidentství pro rakouskou státní polici nekompromitovalo pouze poslance samotného, když jej stálo politickou kariéru, ale i stranu, která vyšla z celé nešťastné události poškozena. Přesto se národním sociálům podařilo po rezignaci Švihy v doplňovacích volbách získat jeho poslanecké křeslo zpět. Daleko závažnější důsledky měl pro národní sociály počátek první světové války a masivní perzekuce vedení i řadového členstva strany.⁷² Mnoho lokálních představitelů strany bylo posláno na frontu, což oslabilo regionální organizace, a Klofáč byl zatčen a vězněn ve Vídni.⁷³ Byl zastaven stranický tisk a v období 1914–1917 přetrvaly pouze některé nevýznamné odborové organizace, které nevyvíjely činnost.⁷⁴

S blížícím se koncem války a s oživením českého politického života navázali národní sociálové kontakty s jinými politickými subjekty. Na základě sloučení s českými anarchokomunisty Bohuslava Vrbenského⁷⁵, částí realistické strany a skupinou kolem časopisu *Česká demokracie* se národní sociálové přetransformovali na jaře 1918 v Českou stranu socialistickou, na počátku roku 1919 pak vystoupili s aktualizovaným názvem Československá strana socialistická. Již tak nesourodá členská základna byla po absorbování

⁶⁹ ŠALDA, J. *Budování tisku*, s. 111–112.

⁷⁰ HARNA, J. *Česká strana národně sociální*, s. 410.

⁷¹ Karel Šviha (1877–1937), národně sociální politik a poslanec, v souvislosti s aférou v roce 1914 rezignoval na poslanecký mandát a stáhl se z politiky.

⁷² Perzekuci národních sociálů se věnoval František S. Frabša. Jeho práce o perzekuci vyšla ve dvou vydáních, přičemž druhé, aktualizované o druhou světovou válku, vyšlo v deseti sešitech v roce 1946. FRABŠA, F. S. *Perzekuce čs. strany národně socialistické ze první a druhé světové války*. II. vydání. Liberec: Hraničářská osvěta, 1946.

⁷³ Dokumenty ke Klofáčovu věznění jsou uloženy v jeho drobném osobním fondu – ANM, fond Václav Klofáč.

⁷⁴ HARNA, J. *Českoslovenští národní socialisté po první světové válce*, s. 359.

⁷⁵ Bohuslav Vrbenský (1882–1944), český lékař a politik, od roku 1904 vůdce českého anarchokomunistického hnutí, po jeho sloučení s národními sociály se dostal do vedení Československé strany socialistické, za níž byl v letech 1918–1923 poslancem. V období 1918–1919 byl ministrem pro výživu lidu, v roce 1920 krátce ministrem veřejných prací a 1920–1921 ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Po vyloučení skupiny anarchokomunistů z řad československých socialistů na jaře 1923 založil vlastní stranu, která se v roce 1925 připojila ke Komunistické straně Československa. Koncem třicátých let byl náměstkem pražského primátora, v průběhu války žil v zahraniční emigraci a od roku 1942 byl členem londýnské Státní rady.

dalších politických proudů ještě více heterogenní, což zapříčinilo již na počátku dvacátých let ostré rozpory.

Říjnový převrat zastihl nyní již československé socialisty na organizačním vzestupu. Stříbrný se stal jedním z mužů 28. října, což dokázal v prvních letech republiky přetavit v akcelerační své politické kariéry. I zde je tak možné hledat jednu z příčin konfliktu Klofáč – Stříbrný z roku 1926. V Revolučním národním shromáždění, které vzniklo rozšířením Národního výboru, obdrželi českoslovenští socialisté 28 mandátů, přičemž tvořili jeden parlamentní klub s realistickou stranou.⁷⁶ Ve vládě Kramářovy všennárodní koalice měla strana tři ministry. Klofáč stanul v čele ministerstva národní obrany, Vrbenský se stal ministrem zosobování lidu a Stříbrnému bylo svěřeno ministerstvo pošt a telegrafů.

Prvními volbami v Československé republice byly obecní volby v červnu roku 1919. Z jejich výsledků byla jasně patrná poválečná radikalizace obyvatelstva, neboť socialistické strany jasně dominovaly. Vítězem voleb mezi českými stranami byli sociální demokraté (32,52 %) následovaní československými socialisty (17,32 %), přičemž až za nimi se umístili agrárníci (15,30 %), lidovci (9,83 %) a národní demokraté (9,60 %).⁷⁷ Úspěchy posílené socialistické strany si vynutily konec všennárodní koalice a vznik rudozelené, jež byla složena ze tří nejsilnějších českých stran – sociální demokracie, československé socialistické a agrární. Československým socialistům teoreticky zůstala tři ministerstva, opět národní obrany, Stříbrný se pak přesunul na ministerstvo železnic a strana nyní měla držet i ministerstvo obchodu, do jehož čela byl postaven Ferdinand Heidler⁷⁸, straně blízký podnikatel, s jehož jmenováním však ústřední výkonný výbor strany nesouhlasil. Stříbrný již na podzim 1919 podal demisi a jeho místo zaujal Emil Franke⁷⁹.

Další proměnu vládní koalice přinesly první parlamentní volby v dubnu 1920 a znamenaly i částečné odvrácení voličstva od československých socialistů. V celostátním měřítku

⁷⁶ HARNA, J. Československá strana socialistická, s. 287.

⁷⁷ Uvedené výsledky se týkají pouze hlasů českých voličů. Viz. *Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*. Československá statistika – svazek 1. Praha: Státní úřad statistický, 1922, s. 168.

⁷⁸ Ferdinand Heidler (1881–1928), český národohospodář a cukrovarník. Společně se svými bratry na počátku dvacátých let spolupracoval s československými socialisty, které rodina Heidlerů pomáhala i financovat. Strana však nesouhlasila s Heidlerovým jmenováním do funkce ministra obchodu a postupně se jejich spolupráce rozpadla.

⁷⁹ Emil Franke (1880–1939), do národně sociální strany vstoupil jako součást proudu kolem časopisu *Česká demokracie* v roce 1917. V průběhu první republiky se stal jednou z vůdčích osobností národně socialistické strany, za níž byl v letech 1918–1938 poslancem a určitou dobu i předsedou poslaneckého klubu. Stranu zastupoval ve vládě v letech 1919–1920 jako ministr železnic, 1922–1925 byl ministrem zosobování lidu, 1929–1936 ministrem pošt a telegrafů a 1936–1938 ministrem školství a národní osvěty. V letech 1936 a 1937 byl dvakrát krátce správcem ministerstva financí. Ve straně patřil nejprve k příznivcům a osobním přátelům Stříbrného, jehož však v roce 1926 opustil a přidal se na stranu Klofáče. Po Stříbrného vyloučení se stal fakticky vůdčí osobností národně socialistické strany.

z českých stran zvítězila opět sociální demokracie (25,65 %) následovaná stranou lidovou (11,29 %), třetí byla strana agrární (9,74 %) a českoslovenští socialisté (8,07 %) se propadli až na čtvrté místo mezi českými stranami.⁸⁰ To jim vyneslo pouze 24 poslaneckých mandátů, tedy méně než měli v Revolučním národním shromáždění. Přestože socialistické strany získaly ve volbách nadpoloviční většinu, část sociální demokracie se nebezpečně radikalizovala.

O vstupu československých socialistů do nové vlády se na zastupitelstvu strany dlouze jednalo a nakonec bylo odsouhlaseno v poměru 82:78.⁸¹ Rozhodl především fakt, že se pro vstup jednoznačně vyjádřili jak Klofáč, tak i Vrbenský.⁸² V pořadí druhé vlády rudozelené koalice měla strana pouze dva ministry, když si Stříbrný udržel železnice a Vrbenský usedl do čela ministerstva veřejných prací. Rozkladem sociální demokracie na podzim 1920 ovšem došlo k pádu vlády, již nahradil kabinet úřednický. Československé socialisty vnik Komunistické strany Československa v průběhu roku 1921 nezasáhl tolik, jako silnější sociální demokracii. Zatímco 89 % členů komunistické strany se dříve řadilo k sociálním demokratům, pouze 10 % patřilo mezi československé socialisty.⁸³ Dá se předpokládat, že se jednalo především o bývalé anarchokomunisty.

Vedle úřednických vlád se utvořila tzv. pětka, orgán složený z představitelů stran parlamentní většiny, jejímž účelem bylo urychlit a koordinovat parlamentní činnost.⁸⁴ Za československé socialisty v něm usedl Stříbrný, což jeho význam ve vlastní straně ještě posílilo. Mezi Klofáčem a Stříbrným, jenž nyní ve straně prosazoval vůli pětky, došlo k otevřenému střetu, když Klofáč ohlásil demonstrativní demisi na funkci předsedy ústředního výkonného výboru strany.⁸⁵ Ta nebyla vedením československých socialistů přijata a podobný scénář se měl v následujících letech ještě opakovat. Stříbrný si totiž velice dobře uvědomoval, že Klofáče v čele strany potřebuje.

Hlavní české parlamentní strany si uchovaly pětku i v době Benešovy polouřednické a následné Švehlovy všenárodní koalice. V Benešově vládě z let 1921–1922 měli českoslovenští socialisté dva ministry – Vrbenský byl postaven do čela rezortu veřejného

⁸⁰ *Volby do Národního shromáždění Československé republiky: historický přehled výsledků voleb za období 1920–1935*. Praha: Český statistický úřad, 2006, s. 11–12.

⁸¹ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 130.

⁸² HARNA, J. *Československá strana socialistická*, s. 301.

⁸³ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002, s. 47.

⁸⁴ BROKLOVÁ, E. *Politický systém*, s. 34.

⁸⁵ HARNA, J. *Československá strana socialistická*, s. 305.

zdravotnictví a tělesné výchovy a Alois Tučný⁸⁶ se stal ministrem veřejných prací. Ve vládě Švehlovy všennárodní koalice vzniklé v říjnu 1922 českoslovenští socialisté rozšířili počet svých ministrů na tři. Stříbrný, z něhož se v průběhu první poloviny dvacátých let stala vůdčí osobnost strany, se vrátil na ministerstvo železnic, Tučný stanul v čele ministerstva pošt a telegrafů a do vlády se vrátil i Franke, jehož rezortem se nyní stalo ministerstvo zásobování lidu. Připočítat k československým socialistům by bylo za určitých podmínek možné i ministra zahraničí Beneše, který byl od roku 1923 řadovým členem strany, třebaže za ni kandidoval již v roce 1920 do parlamentu. Ani po svém vstupu do strany se však na jejím vnitřním vývoji nepodílel.

Od počátku roku 1923 si začal Stříbrný ve straně upevňovat svoji osobní pozici a ještě dále rozšiřovat vliv. Výrazně tomu napomohlo i vyloučení Vrbenského anarchokomunistické skupiny na jaře 1923 v souvislosti s odmítnutím zákona na ochranu republiky, který byl přijat po lednovém atentátu na ministra financí Rašína. Na popud Klofáče a Stříbrného byli čtyři poslanci strany v březnu 1923 ústředním výkonným výborem strany vyloučeni, přičemž právě Stříbrný se v celé věci velice angažoval.⁸⁷ Krátce poté volební soud odebral vyloučeným poslanecké mandáty, které tak dostala strana zpět k přerozdělení.

Stříbrný si své dobyté postavení kodifikoval na X. sjezdu strany v Brně v roce 1924.⁸⁸ Sám se stal prvním místopředsedou strany, druhým místopředsedou byla zvolena Fráňa Zeminová⁸⁹ a třetím Alois Tučný, přičemž si Stříbrný prosadil i část svých exponentů mezi dvacet řadových členů užšího ústředního výkonného výboru strany.⁹⁰ Na sjezdu byl rovněž nastaven ostrý kurz proti existenci úřednických vlád, jenž byl prosazen Stříbrným, a měl do budoucna definovat politiku strany. Vycházel ze Stříbrného politického přesvědčení

⁸⁶ Alois Tučný (1881–1940), český odborář a politik, od roku 1898 se angažoval ve strukturách národně sociální strany, kde spojil svůj život převážně s odborovým hnutím. Již v letech 1912–1918 byl tajemníkem stranických odborů, v letech 1918–1939 pak ústředním tajemníkem Československé obce dělnické. V období 1918–1938 byl poslancem za národně socialistickou stranu, která jej delegovala i do prvorepublikových vlád. V letech 1921–1922 byl ministrem veřejných prací, 1922–1924 ministrem pošt a telegrafů, 1925–1926 ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a konečně v letech 1936–1938 podruhé ministrem pošt a telegrafů. V době stranické krize v roce 1926 stál se svými odbory na straně Stříbrného, jehož podporoval až do jeho politického neúspěchu v roce 1927, což v národně socialistické straně vytvářelo v posjezdovém období konfliktní prostředí.

⁸⁷ VYKOUPILOV, L. *Jiří Stříbrný*, s. 102.

⁸⁸ Dokumenty k jednání X. sjezdu Československé strany socialistické v Brně v roce 1924 jsou uloženy v NA Praha, ČNSS, kart. 46.

⁸⁹ Fráňa Zeminová (1882–1962), česká politička z generace zakladatelů národně socialistické strany, jejíž byla v letech 1918–1938 místopředsedkyní. Stranu zastupovala v letech 1918–1938 jako poslankyně a po celou dobu se angažovala v přidružených organizacích žen. Původně patřila k přívržencům Stříbrného, v roce 1926 se ovšem přidala na stranu Klofáče. Po roce 1945 se vrátila do vedení obnovené strany a převzala poslanecký mandát, který si podržela v letech 1945–1948. V rámci procesu s M. Horákovou byla v roce 1950 odsouzena na dvacet let vězení. Propuštěna byla na amnestii v roce 1960.

⁹⁰ NA Praha, ČNSS, Protokol X. valného sjezdu Československé strany socialistické v Brně dne 6. prosince 1924, s. 42–43.

o nezastupitelnosti parlamentní vlády. Na sjezdu byla jen potvrzena Stříbrného dominance, která vedla v následujících měsících k doslova oligarchické vládě nad stranou, což ve svém důsledku způsobilo či spíše dále vyostřilo vnitrostranickou krizi. Její první náznaky je možné pozorovat již v roce 1925 a naplno propuká od počátku roku následujícího.

2. OD VOLEB V LISTOPADU 1925 K PÁDU VLÁDY

2.1. PŘEDVOLEBNÍ SITUACE A STRANICKÉ PŘÍPRAVY

Dlouhotrvající krize Švehlovy vládní koalice vyvrcholila v červnu roku 1925 a vedla až k předčasným volbám 15. listopadu. Příčinu střetu stran v koalici zavdala agrární strana svojí snahou prosadit obilní cla, proti nimž odmítavě vystupovala sociální demokracie. Celní tarify by parlamentem neprošly, Švehla se tak rozhodl vše vyřešit skrze vládní nařízení, které bylo vydáno dne 4. června 1925.⁹¹ Ministři za sociální demokracii odmítli nařízení podepsat a dali vedení strany k dispozici své funkce. Zastupitelstvo sociální demokracie svolané na 14. červen rozhodlo, že strana ve vládě setrvá, krize koalice se přesto dále stupňovala.⁹²

Sociální demokracie podmiňovala svoji další účast na vládě vypsáním předčasných voleb na listopad 1925, což se však z důvodu možného oslabení zahraniční pozice Československa nelíbilo ani Švehlovi, ani prezidentu Masarykovi.⁹³ Jiná možnost však již nebyla, případný odchod sociální demokracie z koalice by patrně předčasné volby také vyvolal. Českoslovenští socialisté se předčasných voleb sice nebáli, ale také je nechťeli.⁹⁴ Stávaly se však realitou. Na svém červnovém zasedání tak dal užší ústřední výkonný výbor Československé strany socialistické pokyn stranickým organizacím nižších stupňů k opatření volebního fondu.⁹⁵

K otřesu ve vládě došlo v červenci v souvislosti s výročím Husova upálení. Vatikánu vadilo, že nad oslavami měl převzít patronaci sám T. G. Masaryk a předsedou čestného výboru se měl stát Švehla, proto zástupce papežské stolice kardinál Gasparri pohrozil, že papežský nuncius Marmaggi na protest opustí Prahu.⁹⁶ Masaryk šel ještě dále a na Hradě nechal vyvěsit husitskou vlajku. Stříbrný jel prezidenta přesvědčit, že není vhodné husitský prapor vyvěšovat, a uspěl, Masaryk jej dal sundat, ač nerad.⁹⁷ Marmaggiho odjezd, který způsobil roztržku s Vatikánem, se odrazil i ve vnitrostátní politice.⁹⁸ Lidová strana uvažovala o odchodu z koalice, Šrámek si však setrvání ve vládě proti pravému křídlu strany prosadil.⁹⁹

⁹¹ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 456.

⁹² KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 372.

⁹³ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla: mistr politických kompromisů*. Praha: Argo, 2001, s. 166.

⁹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 23. března 1926, [s. 1].

⁹⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 5. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 24. června 1925, [s. 1].

⁹⁶ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 462.

⁹⁷ VHA, fond Sbírka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 108, STŘÍBRNÝ, Jiří. *Paměti I.*, cyklostylovaný rukopis, s. 138.

⁹⁸ Reflexi Marmaggiho aféry v soudobém československém levicově orientovaném tisku se věnuje studie: VEČEŘA, Pavel. Marmaggiho aféra: úloha katolicismu optikou dobových tištěných médií levice. In: MAREK, Pavel (ed.). *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno: CDK, 2008, s. 205–225.

⁹⁹ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 243–244.

Českoslovenští socialisté požadovali po parlamentu a vládě odpověď na interpelaci jejich parlamentních klubů ve věci útoku papežské stolice vůči Československé republice.¹⁰⁰ Z důvodu nečinnosti vlády v této otázce podal Stříbrný na protest 15. července písemně demisi na post ministra železnic. Stříbrný byl ve straně znám jako znamenitý protiklerikální bojovník, ačkoliv jeho činy byly oponenty brány spíše jako „divadlo“.¹⁰¹ Prezident Masaryk si Stříbrného rezignaci nepřál.¹⁰² To bylo patrné i z vřelého listu, který Stříbrnému po demisi zaslal: „*Pane ministře Stříbrný, přijímaje podle vašeho opětovného přání demisi, vyslovuji Vám díky za velmi úspěšné vedení Vašeho rezortu a za Vaši účinnou účast ve vládě, zejména za dovolené předsedy vlády. Neloučím se s Vámi, doufám, na dlouho.*“¹⁰³

Vedení Čs. strany socialistické postup Stříbrného schválilo, demise ministrů Frankeho a hlavně Beneše se však nechystaly a místo Stříbrného byl vedením ministerstva železnic pověřen Franke. Parlamentní kluby československých socialistů se dohodly na přerušení koaličních jednání, nechtěly však bránit v pracovní schopnosti parlamentu.¹⁰⁴ Byla snaha politickou situaci více nekomplikovat a nezpůsobit pád celé vlády. Předsednictvo strany se tak usneslo, aby Stříbrný zůstal v pětce i po své rezignaci.¹⁰⁵ Své setrvání v pětce si však Stříbrný podmínil ústupky Švehly v některých církevních a programových otázkách. V pracovním programu sněmovny byly totiž pro stranu před volbami skutečně podstatné věci – úprava požitkového zákona pro státní zaměstnance¹⁰⁶ a volební reforma, Švehla splnění těchto požadavků přislíbil.¹⁰⁷ Případné nerealizování státně-zaměstnaneckých otázek do listopadových voleb československé socialisty poněkud zneklidňovalo, byla zde obava, aby se nepromítlo do výsledků strany v nadcházejícím volebním klání.¹⁰⁸ Strana na splnění koaličního programu trvala ještě počátkem října, pár dní před rozpuštěním parlamentu

¹⁰⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 6. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 20. července 1925, [s. 2].

¹⁰¹ Čin Jiřího Stříbrného. *Lidové noviny*, 25. ledna 1928, roč. 36, č. 44, [s. 1].

¹⁰² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 29. června 1926, s. 5.

¹⁰³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 6. schůze užš. ú.v.v. ze dne 20. července 1925, [s. 2].

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 7. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 21. září 1925, [s. 1].

¹⁰⁶ Úprava požitkového systému pro státní zaměstnance měla podle dohody koalice souviset s úspornými opatřeními vlády, kterými byl snížen počet státních zaměstnanců, čímž se uvolnily prostředky pro zvýšení platů pro ty zbylé. K realizaci zákona o úpravě požitkového systému však v předepsaném termínu a k velké nelibosti socialistických stran nedošlo.

¹⁰⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 7. schůze užš. ú.v.v. ze dne 21. září 1925, [s. 1].

¹⁰⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 6. května 1925, [s. 5].

prezidentem, v případě neuskutečnění uvažovali českoslovenští socialisté o opuštění koalice.¹⁰⁹

Na československé politické scéně se v průběhu volebního období objevily menší politické strany, z nichž obzvláště jedna byla hrozbou pro již etablované – Národní strana práce. Ta vznikla okolo bývalých národních demokratů, jejich moravského křídla, které se od své mateřské strany odštěpilo po III. sjezdu národní demokracie v květnu 1925.¹¹⁰ Národní strana práce jako středolevá strana intelektuálů cílila především na úřednictvo, tedy voliče, jež si nárokovaly i strana socialistická a národní demokracie. Českoslovenští socialisté neměli pro Národní stranu práce přívětivého slova, neboť podle nich štěpila hlasy a oslabovala socialistické hnutí. Stříbrný se o nové politické straně a jejích zástupcích vyjadřoval nekompromisně: „*Národní strana práce jest stranou desperátů, lidí s puklou žlučí, kteří nenávidí strany...*“¹¹¹

Proti úspěchu menších politických stran byla vládní koalicí přichystána novela volebního zákona. Podle volebního řádu z roku 1920 musela politická strana pro využití zbývajících hlasů po prvním skrutiniu dosáhnout ve volebním obvodu minimálně volebního čísla nebo 20 tisíc hlasů, novela z října 1925 k tomu připojovala zisk alespoň jednoho mandátu v jednom volebním obvodu ve druhém skrutiniu a třetí skrutinium dále omezovala.¹¹² Politické strany tak nezískaly mandát, pokud jej nevybojovaly v prvním skrutiniu, bez ohledu na svůj celostátní výsledek. Tímto systémem voleb mělo být dosaženo většího vlivu velkých politických stran a jejich schopnosti rozhodovat o svých politických zástupcích v parlamentu bez ohledu na veřejnost.¹¹³ Mělo taktéž dojít k přerozdělení tzv. těšínských mandátů a rozdělení Prahy na více volebních obvodů, aby byla zmenšena šance na zisk mandátu pro menší strany, které byly povětšinou ukotveny ve velkých městech a v Praze.

Rozdělení Prahy na více obvodů společně s venkovskými obcemi by přineslo kromě toho i zisk pro agrární stranu. Českoslovenští socialisté v Praze nebyli rozdělení hlavního města na více volebních obvodů nakloněni, neboť se obávali ztráty mandátů. Maximálně byli ochotní přistoupit na vznik dvou obvodů, podle výpočtu ústředního výkonného výboru strany by tři,

¹⁰⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Rukopis prohlášení ze dne 9. října 1925.

¹¹⁰ ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 47; Moravskému sjezdu národní demokracie a odštěpení Stránského křídla se věnuje: DVOŘÁK, Tomáš. Národní strana práce (1925–1930). I. část. *Střední Evropa: revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1998, roč. 14, č. 76, s. 126–128.

¹¹¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 20. listopadu 1925, [s. 2].

¹¹² BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918–1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992, s. 80.

¹¹³ Strany si určovaly poslance v dalších skrutiniích až po volbách, volič tak tyto zástupce v parlamentu ovlivnit nemohl, protože o nich nerozhodoval.

případně čtyři, obvody mohly znamenat pro stranu ztrátu jednoho poslance.¹¹⁴ Naopak pro volební reformu byl Jiří Stříbrný. V debatě v červnu zdůraznil, že rozdělení Prahy je otázkou státní a je způsobeno vznikem nových stran a strániček, skrze ústřední výkonný výbor Čs. strany socialistické však návrh na rozdělení Prahy neprošel, když pro hlasovalo pět jeho členů a proti devět.¹¹⁵ Proti reformě byli i sociální demokraté, pětka však na svém karlovarském jednání k dohodě došla a novela se stala skutečností.¹¹⁶ Praha byla rozdělena na dva obvody.

Politické strany neměly mnoho času na předvolební kampaň, s čímž měly problémy převážně strany malé, které musely informovat voliče o svém programu a politice. Z toho mohly již etablované strany těžit. Stříbrný v září 1925 nabádal své straníky, aby se k volebnímu zápasu postavili odlišně než roku 1920: „*Náš tisk musí se dívat na volební boj z vyššího hlediska, nikoliv úzce stranického... musíme jít do voleb seriózně a strážlivě. Tím také nejvíce přiblížíme masu indiferentních voličů naší strany.*“¹¹⁷ Do předvolební kampaně vedené společně s Karpatoruskou stranou trudovou, s níž měla Československá strana socialistická uzavřenu spolupráci, se poprvé zapojil i Edvard Beneš, českoslovenští socialisté tak byli prezentováni jako strana Klofáče, Stříbrného a Beneše, oproti minulým létům tedy změna. Beneš se stal kandidátem číslo jedna v pražském volebním obvodu, proti čemuž v mase stoupenců výhrady převážně nebyly. Sestavování kandidátních listin se však stalo příčinou podzimních vnitrostranických sporů.

V září 1925 nastal závažný rozkol mezi ústředním výkonným výborem strany a místní smíchovskou organizací. Ta si dovolila neslýchanou věc, když zastavila předvolební kampaň a vybírání prostředků na volební fond, dokud nebude na volitelném místě kandidátní listiny do poslanecké sněmovny jejich zástupce Král a do senátu Hejnic.¹¹⁸ Vedení strany celou věc řešilo nekompromisně a rozhodlo se nejednat se zmíněnou organizací až do odvolání její rezoluce.¹¹⁹ Nebyl to však konflikt jediný, spory o kandidáty prodlužovaly práci a volby již byly blízko.

Ani počátkem října nebyly ještě kandidátní listiny do parlamentních voleb uzavřeny. Praxe byla podle organizačního řádu strany taková, že své kandidáty navrhovala usneseními župní zastupitelstva a zároveň širší ústřední výkonný výbor strany. Pokud došlo k určitému rozporu v personálním obsazení kandidátních listin, širší výkonný výbor navrhl ke schválení

¹¹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 5. schůze užš. ú.v.v. ze dne 24. června 1925, [s. 2–3].

¹¹⁵ Tamtéž, [s. 6].

¹¹⁶ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 168.

¹¹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 7. schůze užš. ú.v.v. ze dne 21. září 1925, [s. 2].

¹¹⁸ Tamtéž, [s. 4].

¹¹⁹ Tamtéž.

zastupitelstvu strany vznik pětičlenné komise, která měla věc rozřešit. Komise se skládala ze dvou zástupců širšího výkonného výboru a tří župních důvěrníků. V říjnu bylo 12 sporných kandidátních listin do poslanecké sněmovny z 22 volebních krajů a pět do senátu z 12 volebních krajů senátních, a to včetně volebních krajů Praha a Brno. Širší výkonný výbor navrhl do komise za sebe Kloudu a Tučného, za župní důvěrníky Nováka z Mladé Boleslavi, Vavroše z Moravské Ostravy a Kuliška z Nitry.¹²⁰

Jako nejspornější se ukázalo obsazování čelných míst v župách královehradecké a lounské.¹²¹ Problémem v královehradecké župě byl kandidát na druhém místě Vaněk, funkcionář Lidové záložny v Náchodě, která stála před krachem a byla spojena s nechvalně proslulou postavou Rudolfa Nováka, představitele záložny Kotva, posléze souzeného v druhém kole tzv. aféry válečných půjček¹²². Novák měl náchodskou záložnu sanovat, což však neučinil, a její finanční situaci dále zhoršil.¹²³ Vaněk pod tlakem ústředního výkonného výboru a k nelibosti vlastní župy ohlásil rezignaci. I další kandidáti byli sporní, představitel železničářů Plot se střetl s Klofáčem o Buřivala¹²⁴, respektive Veselého. Plot vyžadoval, aby byl Buřival, historická postava železničářských odborů, kandidován na druhém místě, jinak si odbočky železničářů vyhrazují provést „*důsledky po volbách*“, Klofáč jej odmítal a nadále prosazoval Veselého.¹²⁵ Klofáč v tomto sporu prohrál a poslancem se stal opět Buřival. Kandidátní listiny strany celkově nebyly stejně vyvážené, nejsilnější byla kandidátka pražská, do jejíhož čela byl postaven ministr zahraničí Edvard Beneš, druhým kandidátem byl Alois Tučný a třetím Jan Slaviček¹²⁶, člen užšího ústředního výkonného výboru.¹²⁷

Kromě spolupráce se stranou trudovou měla blízko k československým socialistům i převážně levicová Československá obec legionářská. Obec, i před deklarovanou apolitičností, navázala pro volby v roce 1925 spolupráci se čtyřmi politickými stranami, po výsledcích voleb a pozdějším pádu vlády, kdy zástupci legionářské obce stanuli jak v koalici, tak

¹²⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 9. října 1925, s. 1–2.

¹²¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 20. října 1925, s. 3–4.

¹²² Aféře válečných půjček je věnován prostor v šesté kapitole diplomové práce.

¹²³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze užš. ú.v.v. ze dne 20. října 1925, s. 4.

¹²⁴ František Buřival (1868–1929), český politik a železničářský odborář. V letech 1902–1929 byl tajemníkem Zemské jednoty zřízenců drah, odkud pramenil i jeho politický vliv. Za národně socialistickou stranu byl kontinuálně v letech 1907–1929 poslancem nejprve v říšské radě, Revolučním národním shromáždění a v československém parlamentu. V letech 1920–1925 byl místopředsedou předsedou poslanecké sněmovny.

¹²⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze užš. ú.v.v. ze dne 20. října 1925, s. 5–6.

¹²⁶ Jan Slaviček (1875–1959), český politik, původním povoláním obuvník. Národně socialistickou stranu zastupoval v letech 1918–1920 v Revolučním národním shromáždění a v letech 1920–1935 v poslanecké sněmovně. Do roku 1926 byl členem užšího ústředního výkonného výboru strany.

¹²⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 408, Kandidátní listina Československé strany socialistické (předseda V. Klofáč) a Karpatoruské strany pracujícího lidu, malozemědělců a bezzemků (trudové) do poslanecké sněmovny.

i v opozici, se však její vedení rozhodlo, že v příštích volbách budou legionáři kandidovat již pouze za své politické strany bez spojitosti s legionářskou obcí.¹²⁸ Společnými kandidáty Československé strany socialistické a legionářů pro listopadové volby byli poslanci Joža David¹²⁹, Josef Patejdl¹³⁰ a jako společný kandidát byl deklarován i Edvard Beneš. U zmíněných legionářů nelze hovořit o nestranickosti, Patejdl i David byli jak řadovými členy strany, tak i členy poslaneckého klubu československých socialistů od roku 1921, kdy si Československá obec legionářská mohla zvolit své čtyři zástupce v poslanecké sněmovně.¹³¹ Obzvláště David byl dlouholetým stranickým funkcionářem a novinářem ještě z dob monarchie, jednatelem opavské národně sociální organizace byl zvolen již v roce 1901 ve svých 17ti letech.¹³² I přes svůj relativně mladý věk tak patřil mezi generaci zakladatelů a těšil se mezi straníky patřičné oblibě a úctě.

2.2. VÝSLEDKY VOLEB A SLOŽITÉ OBNOVENÍ NESTABILNÍ KOALICE

Před volbami se očekávaly přesuny v politickém táboře, obecné posílení pravicových stran i strany komunistické, což se také vyplnilo, ovšem v míře vyšší, než byly předpoklady. Nejsilněji z voleb vyšla strana agrární s 970.940 hlasy (13,66 %) následovaná komunistickou stranou se ziskem 934.223 hlasy (13,14 %).¹³³ Volební úspěch komunistické strany se vcelku všeobecně očekával, obzvláště po jejich úspěchu v doplňovacích volbách na Podkarpatské Rusi v březnu 1924, byl však ještě vyšší.¹³⁴ Lze jen odhadovat, jaký by byl zisk komunistů, kdyby nebylo probíhající krize uvnitř strany. Ta si vyžádala odchod více jak 30 % organizovaných komunistických členů mezi lety 1924 a 1925.¹³⁵ Třetí nejúspěšnější stranou

¹²⁸ MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. Praha: Naše vojsko, 2009, s. 218.

¹²⁹ Joža David (1884–1968), český předválečný novinář národně sociální strany, legionář a jeden z vůdců Československé obce legionářské, v letech 1921–1938 národně socialistický poslanec. Během války se účastnil odbojové činnosti ve Velké Británii, po roce 1945 byl krátce náměstek předsedy vlády a v letech 1945–1948 předsedou Národního shromáždění. Po únoru 1948 odešel do ústraní.

¹³⁰ Josef Patejdl (1878–1940), český advokát, legionář a politik. Po angažmá v legiích působil v letech 1920–1938 v Kanceláři prezidenta republiky, v letech 1921–1938 byl předsedou Československé obce legionářské, po zvolení legionářským poslancem v roce 1921 přestoupil do klubu československých socialistů. Již jako člen národně socialistické strany byl poslancem i v období 1925–1938. Zahynul během německé okupace v koncentračním táboře.

¹³¹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 28. srpna 2011]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/069schuz/s069001.htm>. 69. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 24. 6. 1921.

¹³² NA Praha, ČNSS, kart. 41, DAVID, J. Před dvaceti lety (Trochu vzpomínek). In ČERVINKA, J. V. *1901–1921: dvacet let československých socialistů ve Slezsku*. Opava: Obvodní výbor čs. strany soc., 1921, s. 9.

¹³³ *Volby do Národního shromáždění Československé republiky*, s. 15–16.

¹³⁴ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 376–378.

¹³⁵ RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany*, s. 85–87.

byli lidovci, takový úspěch veřejnost nečekala a nečekal jej asi ani Šrámek.¹³⁶ Obzvláště vezmeme-li v potaz silnou antiklerikální kampaň socialistických stran i některých pravicových kruhů v předvolebním období. Lidová strana obdržela 691.095 hlasů (9,72 %), což bylo více než obě socialistické strany. Její úspěch spočíval v přílivu příznivců z řad středních podnikatelů, které oslovil lidovecký sociálně-reformní program, a venkovského obyvatelstva.¹³⁷ Sociální demokracie zaznamenala po odštěpení komunistického křídla a opadnutí revoluční vlny hrozivý propad o více jak 900 tisíc hlasů oproti roku 1920, obdržela 631.403 hlasů (8,88 %), českoslovenští socialisté si naopak o 100 tisíc hlasů polepšili, do urny bylo vhozeno 609.183 hlasovacích lístků s jejich jménem (8,57 %) a ve volební matematice to znamenalo o čtyři mandáty více.¹³⁸ Zcela propadla národní demokracie, jež získala pouhých 284.601 hlasů (4,00 %). Na porážce národních demokratů se podílela odloučením hlasů hlavně Národní strana práce, která se však díky volební reformě do parlamentu nedostala. Lépe než národní demokracie skončila i strana živnostenská, získala 286.058 hlasů (4,02 %) a stala se tak silou, se níž se nyní muselo do budoucích koaličních vyjednávání počítat. Současná koalice ztratila především z důvodu značného oslabení sociální demokracie většinu v poslanecké sněmovně, bylo tak třeba začít jednat o vstupu nových stran, pokud Švehla chtěl stát v čele většinové vlády.

Výsledky voleb československé socialisty příliš nepotěšily, třebaže sami v parlamentních volbách získali jak nové hlasy, tak i mandáty – místo 24 v roce 1920 jich nyní měli 28. Nejvíce vedení československých socialistů znepokojoval úspěch lidovců a jejich hrozící spojení s Hlinkovou ľudovou stranou.¹³⁹ Zesílení lidové strany bylo vykládáno jako pokles autority státu a demokratické suverenity lidu, neboť lidovci vynášejí církevní suverenitu nad suverenitu státní.¹⁴⁰

V prvních povolebních dnech se kuloáry nesly informace, že by nemusela vzniknout nová vláda na půdorysu dřívější všennárodní koalice. Předseda vítězné agrární strany Švehla dlouze jednal o sestavení nové vládní koalice, a to především s představitelem lidovců Šrámkem, ve hře tak reálně byla agrárně-klerikální vláda, do které by vedle zmíněných stran patřily ještě národní demokracie, strana živnostensko-obchodnická, slovenská ľudová strana

¹³⁶ První volební bilance. *Lidové noviny*, 16. listopadu 1925, roč. 33, č. 574, s. [s. 1].

¹³⁷ TRAPL, Miloš. Český politický katolicismus v letech 1918–1938. In: FIALA, Petr; FORAL, Jiří; KONEČNÝ, Karel; MAREK, Pavel; PEHR, Michal; TRAPL, Miloš. *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno: CDK 2008, s. 247.

¹³⁸ *Volby do Národního shromáždění Československé republiky*, s. 15–16.

¹³⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 20. listopadu 1925, [s. 1].

¹⁴⁰ K politické situaci. *České slovo*, 4. února 1926, roč. 18, č. 30, s. 2.

a z německých stran buď strana křesťansko-sociální nebo svaz zemědělců.¹⁴¹ Do vlády by se tak poprvé dostaly strany národnostních menšin, naopak socialistické strany by zůstaly v opozici. Výsledky voleb a rozdělení mandátů nebyly příliš nakloněny pokračování dřívější koalice, která by ani se stranou živnostensko-obchodnickou neměla příliš silnou majoritu, přesto Švehla se socialisty do budoucnosti kalkuloval. Švehlovo jednání se Šrámkem tak mohlo být do jisté míry pouze určitou formou nátlaku na zmírnění socialistických požadavků.

Stříbrný svoji stranu do vlády chtěl a od Meissnera¹⁴² věděl, že i sociální demokracie je ochotná do nové vlády vstoupit.¹⁴³ Bližší spolupráce obou stran se však neplánovala, ačkoliv byly podniknuty určité sondáže ohledně možného spojení jejich poslaneckých klubů, což však bylo podmíněno vývojem jednání mezi lidovci a luďáky.¹⁴⁴ Sociální demokracie si pohrávala s myšlenkou vlády dělníků a sedláků, tedy vlády tvořené sociální demokracií, československými socialisty a agrárníky i s podporou komunistů.¹⁴⁵ Varianta socialistické vlády s komunisty nebyla zcela cizí ani Masarykovi, který se tak snažil i oslabit radikalismus komunistické strany.¹⁴⁶ Taková koalice by ovšem z řady objektivních příčin nebyla možná a ve vedení československých socialistů by mnoho příznivců nenalezla.

Bylo teprve pět dní po volbách do poslanecké sněmovny a Československou stranou socialistickou již zmítala vnitřní krize. Ústřední výkonný výbor se nedokázal shodnout na svých zástupcích do druhého skrutinia senátních voleb a mezi jednotlivými složkami strany se rychle navázalo na předchozí spory. Předsednictvo strany složilo návrh tak, že zástupce Československé obce dělnické, největší přidružené organizace strany, Kolbaba byl až na devátém místě, které bylo nevolitelné.¹⁴⁷ Odborářský představitel Tučný proti tomuto protestoval a dožadoval se jeho výměny za Otakara Krouského¹⁴⁸, jehož nominoval zemský výkonný výbor na Podkarpatské Rusi a který byl na čtvrtém místě kandidátky. Odboráře podpořil i Stříbrnému blízký redaktor *Českého slova* Schwarz, když se rovněž vyslovil proti Krouskému.¹⁴⁹ O právníka dr. Krouského stál především Klofáč, který zdůrazňoval jeho

¹⁴¹ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 172.

¹⁴² Alfréd Meissner (1871–1950), český politik a vedoucí představitel sociální demokracie, za níž byl v letech 1918–1938 poslancem. Postupně zastával funkce ministra spravedlnosti v roce 1920 a znovu v letech 1929–1934, v období 1934–1935 pak byl ministrem sociální péče.

¹⁴³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 20. listopadu 1925, [s. 2].

¹⁴⁴ Tamtéž, [s. 3].

¹⁴⁵ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 172.

¹⁴⁶ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, s. 146.

¹⁴⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 20. listopadu 1925, [s. 3].

¹⁴⁸ Otakar Krouský (1873–1952), český právník a politik. V letech 1918–1920 byl za stranu pokrokovou členem Revolučního národního shromáždění, po přestupu k národním socialistům byl v letech 1920–1929 senátorem a právním expertem strany.

¹⁴⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 20. listopadu 1925, [s. 3].

potřebnost ve věci volební ochrany. O čtvrtém místě kandidátky rozhodlo hlasování, v užším výběru z kandidátů byl poměrem 35:25 zvolen kandidát odborářů Kolbaba.¹⁵⁰

Emotivní jednání neunesl předseda ústředního výkonného výboru Klofáč, demonstrativně ohlásil rezignaci na svůj senátorský mandát, odchod z politického života, přičemž budoucnost strany ironicky vložil do rukou Československé obce dělnické, a opustil jednací sál.¹⁵¹ Nebylo to poprvé. Klofáč podobné gesto udělal již na začátku března 1922, kdy rezignoval na funkci předsedy ústředního výkonného výboru strany, neboť nemohl účinně čelit rozhodnutím pětky, jejímž členem byl Stříbrný.¹⁵² Strana tehdy jeho rozhodnutí nepřijala a o všem se pomlčelo, rezignace Klofáče byla uvedena v tisku až v roce 1927.¹⁵³

Stříbrný se i tentokrát snažil celou situaci uklidnit a nechal ihned provolat Klofáči spontánně důvěru. O smír s Klofáčem se pokusil i sám Tučný, který navrhl přesunout Kolbabu ze čtvrtého na páté místo listiny a na čtvrté opět postavit Krouského, což se nakonec také stalo.¹⁵⁴ Klofáč tak sice dosáhl svého, ovšem polarizování sil ve vedení strany bylo již jasně patrné a pro Klofáče nevyznívalo příznivě. I přes ústupek Tučného Československá obec dělnická vyzvala své zástupce v ústředním výkonném výboru strany k rezignaci na protest proti obsazování mandátů ve druhém skrutiniu.¹⁵⁵

Za této situace dále probíhalo jednání o nové vládě a Klofáč se ho, stejně jako schůzi ústředního výkonného výboru strany, neúčastnil. Československé socialisty řídil z postu úřadujícího místopředsedy Stříbrný, který však neměl o předsednictví zájem, neboť se bál rozvratu strany.¹⁵⁶ Nejsnadnější variantou pro sestavení vlády bylo obnovení všennárodní koalice rozšířené o živnostensko-obchodnickou stranu, což by vládě zajistilo potřebnou nadpoloviční většinu mandátů – 159:141. Švehla se nevzdával ani plánů o zapojení lidové strany do koalice, Hlinkovy nabízel zřízení zvláštního pozemkového úřadu pro Slovensko a zemského školního referátu, leč pro přílišné požadavky slovenských politiků neuspěl.¹⁵⁷ Zůstalo tak tedy u obnovené všennárodní koalice rozšířené o živnostníky. S tím českoslovenští socialisté souhlasili.

¹⁵⁰ Tamtéž, [s. 5.]

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² *Jiří Stříbrný: portrét politického demagoga a zakladatele nemravného tisku. Píše demokrat.* Praha: Jan Červinka, [1931], s. 34–35.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 20. listopadu 1925, [s. 6].

¹⁵⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 9. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 26. listopadu 1925, [s. 1].

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 381.

Otázkou však zůstávalo, jak a kým obsadit jednotlivé rezorty. Do jednání o nové vládě zasáhl Masaryk, který navrhoval redukci počtu ministerstev a obsazení šesti míst z řad odborníků, ačkoliv by sám nejraději viděl úřednickou vládu v čele se svým kancléřem Šámalem.¹⁵⁸ Navržené personální obsazení ministerstev se však politickým stranám příliš nezamlouvalo. Českoslovenští socialisté byli ve většině již proti samotné představě ministrů – odborníků, neboť to v nich vyvolávalo představy o polouřednické vládě.¹⁵⁹ Pro stranu žádali ministerstvo zahraničí a dva další rezorty, své dřívější ministry měnit nechtěli, ačkoliv Stříbrný prohlásil, že do nové vlády nevstoupí.¹⁶⁰

Vyvážit vládu složenou z šesti politických stran bylo pro Švehlu skutečnou výzvou a úspěch je nesporným dokladem jeho politického umění. Vzájemné animozity přetrvávaly především mezi lidovci a socialisty. Velké přesuny na ministerstvech započali sociální demokraté, neboť si nárokovali ministerstvo železnic, poslední tři roky doménu československých socialistů, kteří se pokoušeli ministerstvo uhájit.¹⁶¹ Ostatní strany vznesly požadavky na změnu držení i dalších ministerstev, obzvláště vnitra a zahraničí. V situaci všeobecných přesunů projeвили českoslovenští socialisté zájem o silová ministerstva – vnitra, popřípadě obranu pro Stříbrného, jehož setrvání ve vládě bylo podle rozhodnutí ústředního výkonného výboru zcela nutné.¹⁶² Složitě se řešilo i obsazení předsednických postů v obou sněmovnách parlamentu, o něž měli zájem agráři, lidovci, sociální demokraté i českoslovenští socialisté. Strany nechtěly v ničem příliš ustupovat, situace byla doslova patová.

Švehla viděl řešení ve vzdání se pověření k sestavení vlády, kterým tak byl místo něho pověřen lidovec Šrámek, s jednáním však neuspěl ani u Stříbrného, ani u Kramáře, když oba žádali nerealizovatelné. Šrámek se sestavování vlády vzdal a předal jej třetímu v pořadí – byl jím sociální demokrat Bechyně¹⁶³. Masaryk v reakci na to dne 4. prosince povolal do Prahy k sestavení vlády Jana Černého¹⁶⁴, osvědčeného úřednického premiéra z let 1920–1921.¹⁶⁵ To

¹⁵⁸ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 172.

¹⁵⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 9. schůze užš. ú.v.v. ze dne 26. listopadu 1925, [s. 2].

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž, [s. 2–3].

¹⁶² Tamtéž, [s. 4.]

¹⁶³ Rudolf Bechyně (1881–1948), český politik, významný představitel sociální demokracie, za níž byl v letech 1918–1920 členem Revolučního národního shromáždění a následně v letech 1920–1938 poslancem. V průběhu první republiky byl postupně ministrem školství, železnic a zásobování. Svým angažmá v pětce si vybudoval výluční postavení uvnitř vlastní strany. Po návratu z emigrace ve Velké Británii v roce 1945 se stáhl do ústraní.

¹⁶⁴ Jan Černý (1874–1959), český správní úředník a politik. Ze své funkce zemského prezidenta na Moravě byl dvakrát povolán k vedení úřednického kabinetu, nejprve v letech 1920–1921 a podruhé v roce 1926. V letech 1920–1922, dvakrát krátce v letech 1926 a 1929, opětovně v letech 1932–1934 a nakonec v průběhu podzimu 1938 zastával i místo ministra vnitra.

¹⁶⁵ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 381.

celý proces sestavování parlamentní vlády významně urychlilo a politické strany se přiblížily dohodě. Jako poslední o vládní koalici jednali 9. prosince na schůzi užšího ústředního výkonného výboru českoslovenští socialisté a pokud by dohodu neschválili, byla by druhý den prezidentem jmenována úřednická vláda. Českoslovenští socialisté se nakonec rozhodli pro vstup do koalice, ovšem jejich požadavek, aby ministerstvo železnic nedostal Bechyně, splněn nebyl.¹⁶⁶ Po souhlasu československých socialistů s vládou se Švehla vydal k prezidentovi Masarykovi.

Oproti předchozímu rozdělení rezortů ve vládě nastaly, jak již bylo naznačeno, velké přesuny. Strany opouštěly stará ministerstva a získávaly nová, čímž byl narušen existující systém propletených a mnohdy ilegálně, či alespoň na samé hranici legality, fungujících vztahů mezi ministerstvy a stranami. Agráři ztratili dvě silová ministerstva – obrany a vnitra, lidovci spravedlnosti a zdravotnictví, národní demokraté přišli o ministerstvo financí, sociální demokraté o školství. Vyjma již tradičně přiděleného ministerstva zahraničních věcí Edvardu Benešovi přišli o všechna svá ministerstva také českoslovenští socialisté – ministerstvo železnic, zásobování lidu a pošt a telegrafů. Československá strana socialistická ztratila i jednoho zástupce ve vládě, byl jím bývalý ministr zásobování lidu a od července 1925 i správce ministerstva železnic, ctižádostivý Emil Franke, kterého osobně neměl rád prezident Masaryk. Prezident se veřejně vyjádřil, že nebyl s Frankem spokojen, ten tak raději ve prospěch strany o ministerstvo neusiloval.¹⁶⁷ Ostatně čtyři ministerstva českoslovenští socialisté vůbec nežádali. Strana byla odškodněna ministerstvem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy pro odborářského předáka Tučného a hlavně ministerstvem národní obrany, do jehož čela usedl Stříbrný, jak si ústřední výkonný výbor strany v listopadu přál.

Ministerstvo národní obrany bylo pro Stříbrného nepochybně vrcholem v dosavadní kariéře. Stříbrný, který původně prohlašoval, že do vlády nevstoupí, měl o ministerstvo obrany velký zájem a na Švehlu naléhal.¹⁶⁸ Českoslovenští socialisté chtěli i ministerstvo veřejných prací, byli ovšem Švehlou postaveni před volbu - veřejné práce nebo obrana. Stříbrný to řekl vedení strany ještě 9. prosince jasně, pokud nedostane ministerstvo obrany, do vlády nevstoupí.¹⁶⁹ Z výsledků voleb i obtížného sestavování koalice Stříbrný vytušil, že pětka již ztrácí svoji sílu a ministerstvem obrany si chtěl zabezpečit své budoucí postavení ve

¹⁶⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 10. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 9. prosince 1925, [s. 8].

¹⁶⁷ Tamtéž, [s. 6].

¹⁶⁸ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 166.

¹⁶⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 10. schůze užš. ú.v.v. ze dne 9. prosince 1925, [s. 5].

státě.¹⁷⁰ Prezident Masaryk původně nesouhlasil s Tučným, jehož jméno se objevilo v souvislosti s tzv. lihovou aférou¹⁷¹ předsedy senátu agrárníka Karla Práška, na postu ministra zdravotnictví, svých výhrad se však nakonec vzdal.¹⁷² Ministerstvo zahraničních věcí opět připadlo Edvardu Benešovi, který tak zajišťoval kontinuitu československé zahraniční politiky fakticky po celou dobu trvání první republiky. Beneš se dříve do vývoje strany příliš nezapojoval, před listopadovými volbami se však za účelem kampaně stal vedle Klofáče a Stříbrného jedním ze tří mužů strany.

Nová vláda Švehlovy všenárodní koalice tak byla dne 9. prosince 1925 prezidentem republiky jmenována. Byly za ní týdny obtížného vyjednávání i řada kompromisů vládních stran. O její stabilitě si však nikdo nedělal iluze. T. G. Masaryk očekával její rychlý pád a stále počítal s variantou úřednické vlády, v jejíž čelo by usedl některý z jemu věrných úředníků prezidentské kanceláře.¹⁷³ Nestabilita vládní koalice by patrná již z vládního programu, který přednesl předseda vlády Švehla dne 18. prosince sněmovně. Obstrukce ve sněmovně prováděné německými nacionály, kteří v průběhu koaličních projevů vykřikovali, či dokonce zpívali hymnu *Deutschland, Deutschland über alles*, komunisty a slovenskými luďáky znemožňovaly vyslovení důvěry vládě.¹⁷⁴ Vládní prohlášení bylo přijato až na 6. schůzi sněmovny v brzkých ranních hodinách dne 22. prosince počtem 159:117.¹⁷⁵ Program symbolizoval kontinuitu s činností předchozí vlády a zmiňoval jeden z palčivých problémů mezistranického vyjednávání – zesílení celní ochrany Československa. Naopak nezmiňoval jiný podstatný problém, kterým byl vztah církve a státu.

2.3. ŠVEHLOVA DRUHÁ VLÁDA

Změna celní ochrany z klouzavých cel na vysoce ochranná pevná cla, již prosazoval ministr zemědělství agrárník Milan Hodža¹⁷⁶, byla v důsledku nadprůměrné úrody v létě 1925

¹⁷⁰ VYKOUPIL, L. *Jiří Stříbrný*, s. 123.

¹⁷¹ Podstatou tzv. lihové aféry z let 1923–1924 bylo tvoření třicetimilionového dispozičního fondu předsedou senátu agrárníkem Karlem Práškem (1868–1932), který jej využil k uplácení. Mezi příjemce zmíněných úplatků patřily i národně socialistické přidružené organizace. Aféra znamenala mj. konec Práškovy politické kariéry.

¹⁷² MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 174.

¹⁷³ Tamtéž, s. 174–175.

¹⁷⁴ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 19. února 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/003schuz/>.

3. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 18. prosince 1925.

¹⁷⁵ Tamtéž. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/006schuz/s006012.htm>. 6. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 21. prosince 1925.

¹⁷⁶ Milan Hodža (1878–1944), slovenský politik, nejvýznamnější postava slovenské větve a představitel konzervativního křídla agrární strany. V letech 1918–1920 byl členem Revolučního národního shromáždění za Slovenský klub, v letech 1920–1938 poslancem za agrární stranu. Krátce ministrem unifikací 1919–1920, v obdobích 1922–1926 a 1932–1935 byl ministrem zemědělství a v letech 1926–1929 vedl ministerstvo školství.

a poklesu zisků zemědělské výroby pro zemědělský sektor klíčová. Socialisté byli zcela logicky proti pevným zemědělským clům, neboť by zdražovala životní potřeby občanů, což by nejtěživěji pocítilo dělnictvo.¹⁷⁷ Agrárníci tlačili na socialisty hrozbami demonstrací zemědělců a možným zabráněním realizací reforem zdravotního pojištění, které socialistické strany v roce 1925 prosadily, a vyžadovali souhlas s agrárními cly.¹⁷⁸

Koaliční strany měly své programové požadavky, se kterými zbylé vládní strany povětšinou nesouhlasily. Nebyla však síla, která by dokázala koordinovat práci a dávat podněty či směrnice, neboť nově ustavená politická šestka nenavázala na práci své předchůdkyně pětky.¹⁷⁹ Ministerstvy předkládané předlohy nebyly vůbec projednávány vládou, což se logicky politickým stranám, v jejichž rukách to které ministerstvo nebylo, nelíbilo. Systém řízení vlády pětkou, tolik proklínaným orgánem, skončil. Disciplína koaličních stran byla na počátku nového roku velice volná, nejloajálnější stranou byli příbrani živnostníci.¹⁸⁰

Velkým problémem koalice se taktéž ukázala neschopnost dohody o předsednictví obou sněmoven parlamentu.¹⁸¹ V případě senátu se jednání šestičlenné komise dlouhou dobu bezvýsledně protahovalo.¹⁸² Po jednání stran bylo při příležitosti zahájení práce poslanecké sněmovny dne 16. února 1926 v koalici konečně dosaženo dohody a byl sepsán protokol o předsednictví ve sněmovnách Národního shromáždění. Volební období bylo rozděleno na kratší – roční a dvouleté úseky, předsedou poslanecké sněmovny tak měl být od 1. února 1926 až do 1. února 1928 agrárník a od 1. února 1928 do 1. února 1929 lidovec, v senátu pak v prvním období od 1. února 1926 do 1. února 1927 československý socialista, ve druhém od 1. února 1927 do 1. února 1928 lidovec a ve třetím od 1. února 1928 do 1. února 1929 sociální demokrat.¹⁸³ Českoslovenští socialisté za střídání předsednictví vytrvale bojovali, místo předsedy senátu pro Klofáče bylo důležité, obzvláště za situace, kdy v ústředním výkonném výboru strany stále nebyly zcela narovnané vztahy.¹⁸⁴ Po dohodě tak byl Klofáč na zahajovací schůzi senátu dne 18. února zvolen 86 hlasy ze 107 odevzdaných, volby se nezúčastnili zástupci německých občanských stran, kteří opustili sál.¹⁸⁵ Po Klofáčově slibu si senátní klub

Po volbách v roce 1935 se stal předsedou vlády a ve funkci zůstal až do září 1938. V průběhu války se pokusil vytvořit konkurenci Benešově odboji, neuspěl a dožil ve Spojených státech amerických.

¹⁷⁷ Snadno a rychle – ale špatně. *Večerní České slovo*, 2. února 1926, roč. 8, č. 26, s. 2.

¹⁷⁸ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 175.

¹⁷⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 1].

¹⁸⁰ Živnostenská strana v koalici. *České slovo*, 4. února 1926, roč. 18, č. 30, [s. 1].

¹⁸¹ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 382.

¹⁸² Denní zprávy. *České slovo*, 3. února 1926, roč. 18, č. 29, s. 4.

¹⁸³ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2898/26, Konflikt o předsednictví v senátě.

¹⁸⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 2].

¹⁸⁵ Zahajovací schůze senátu. *České slovo*, 19. února 1926, roč. 18, č. 43, s. 3.

československých socialistů zvolil nové vedení, předsedou se stal Klouda, místopředsedy Krouský a Plamínková.¹⁸⁶

Významným počinem Švehlovy druhé vlády bylo schválení jazykových nařízení upravujících předchozí jazykový zákon (zák. č. 122/1920 Sb.) počátkem února 1926, která stanovovala jednojazyčnost či dvojjazyčnost v úředním styku, ovšem podle dosti nepřehledných pravidel.¹⁸⁷ Netýkala se ministerstev železnic a pošt, kde bylo úřadování v jazyce československém nebo německém již upraveno podle starších nařízení.¹⁸⁸ Mimo to dostali němečtí státní zaměstnanci lhůtu půl roku na složení jazykové zkoušky z českého nebo slovenského jazyka.¹⁸⁹ Českoslovenští socialisté jazyková nařízení uvítali, vyšlo se vstříc potřebám všeho obyvatelstva.¹⁹⁰ Provádění nařízení k jazykovému zákonu vyvolala silný odpor německé menšiny a komunistů, byla však, vyjma sociálně demokratických ministrů, vládou schválena. Českoslovenští socialisté volali sociální demokraty k odpovědnosti, ti však s nařízeními nesouhlasili a odmítali i starší předpisy platné na ministerstvech železnic a pošt a telegrafů.¹⁹¹ Odpor Němců byl vyjádřen odmítáním i demonstracemi převážně v severních Čechách.¹⁹² Demonstrace pokračovaly i v březnu a obzvláště radikální byly v Karlových Varech, kde při srážkách s Čechy došlo i na útoky davu proti státním úředníkům. Reinterpretace karlovarských událostí německými poslanci a interpelace vlády se staly běžným koloritem březnových jednání sněmovny.

V době zhoršujícího se postavení vlády se situace vyhrocovala i uvnitř socialistické strany. V lednu nejprve přišlo zklidnění, když ústřední výkonný výbor přijal listopadové požadavky Československé obce dělnické, které byly shrnuty do memoranda, a počátkem března na jednání vedení strany dorazil již také předseda Klofáč.¹⁹³ Od poloviny února však začalo docházet k otevřené kritice Stříbrného, a to dokonce v jeho domovské Praze. Dne 19. února byl Stříbrný v nepřítomnosti na jednání sboru důvěrníků velké Prahy některými řečníky slovně napaden, výtky se týkaly především jeho ministerské funkce. Do kritiky Stříbrného se pustil nejvehementněji zástupce železničářů Plot, předsedající schůze Hatina¹⁹⁴

¹⁸⁶ Denní zprávy. *České slovo*, 20. únor 1926, roč. 18, č. 44, s. 3.

¹⁸⁷ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 382–387.

¹⁸⁸ Jazyková nařízení, železnice a pošty. *České slovo*, 6. února 1926, roč. 18, č. 32, [s. 1].

¹⁸⁹ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 514.

¹⁹⁰ Vládní nařízení k jazykovému zákonu vydáno. *České slovo*, 5. února 1926, roč. 18, č. 31, [s. 1].

¹⁹¹ Poslanecká sněmovna. *Večerní České slovo*, 13. března 1926, roč. 8, č. 61, [s. 1].

¹⁹² Němci ohlašují boj proti jazykovým nařením. *Pondělník*, 15. února 1926, roč. 16, č. 7, s. 2; Demonstrace Němců proti jazykovým nařením. *Pondělník*, 1. března 1926, roč. 16, č. 9, s. 2; Nedělní demonstrace Němců. *Večerní České slovo*, 1. března 1926, roč. 8, č. 50, [s. 1].

¹⁹³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 1].

¹⁹⁴ Alois Hatina (1886–1950), český politik a v letech 1929–1938 poslanec za národně socialistickou stranu, kde patřil k jejímu levému křídlu. Od konce dvacátých let se stal součástí užšího stranického vedení.

však jeho výroky neodmítl, ačkoliv to po něm přítomný Franke požadoval.¹⁹⁵ Stříbrný se dle svých slov byl ochoten ministerské funkce vzdát, pokud by to straně přineslo klid.¹⁹⁶ To souviselo s přetrvávajícím roztrpčením venkovských organizací vůči Praze. Pražské vedení strany tak muselo na jaře opět ustoupit, ústřední výkonný výbor pod tlakem venkova vybíral proti svému přesvědčení nového kandidáta na uvolněné místo v zemském správním výboru z mimopražských straníků.¹⁹⁷

Na počátku března již bylo cítit, že se koalice hroutí. Českoslovenští socialisté se pádu vlády obávali, větší strach však měli z možného spojení lidovců, řádáků a německých křesťanských sociálů.¹⁹⁸ Strana se pokoušela prosadit vše, co ještě šlo. Prioritou byl pozitivní systém státních úředníků, ovšem vedle národní demokracie zůstali v těchto požadavcích osamoceni, proti byla i sociální demokracie.¹⁹⁹ Velký zájem měli českoslovenští socialisté na fungování Státního pozemkového úřadu, klíčové instituce pozemkové reformy, kde v roce 1926 probíhal boj mezi křídly agrárníků o jeho vedení. Postavení socialistů se dále zhoršovalo i s rostoucím napětím mezi stranou a sociálními demokraty. Československým socialistům vadilo, že ministr sociální péče Lev Winter²⁰⁰ ze sociální demokracie nechtěl jmenovat zástupce strany Petra Zenkla²⁰¹ jedním ze tří ředitelů Ústřední sociální pojišťovny. V neprospěch strany vystupoval v této věci i ministerský předseda Švehla.²⁰² Českoslovenští socialisté se obávali, že sociální pojišťovnu ovládnou sociální demokraté.

Na jaře v hojně míře docházelo k vzájemnému napadání ve stranických tiscích. Terčem sociálně demokratického *Práva lidu* se stával pravidelně pražský primátor Baxa²⁰³ a *České slovo* vedlo s *Právem lidu* i *Rudým právem* polemiku o Stříbrného počínání na ministerstvu

¹⁹⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 3].

¹⁹⁶ Tamtéž, [s. 2].

¹⁹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 14. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 8. března 1926, [s. 3-4].

¹⁹⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 1].

¹⁹⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 14. schůze užš. ú.v.v. ze dne 8. března 1926, [s. 1].

²⁰⁰ Lev Winter (1876–1935), český právník a politik. Významná osobnost sociálně demokratické strany, za níž byl v letech 1907–1918 členem říšské rady, v období 1918–1929 zasedal nejprve v Revolučním národním shromáždění a posléze v poslanecké sněmovně a v letech 1918–1920 a 1925–1926 byl ministrem sociální péče.

²⁰¹ Petr Zenkl (1884–1975), český politik. Po vzniku republiky působil jako komunální politik angažující se převážně v otázkách sociální péče. V průběhu třicátých let postupně stoupal ve strukturách národně socialistické strany a v roce 1938 byl součástí obou Syrového vlád. Po návratu z koncentračního tábora v roce 1945 se stal předsedou národně socialistické strany, pražským primátorem a náměstkem předsedy vlády. Po únoru 1948 se Zenklovi podařilo emigrovat do Spojených států amerických.

²⁰² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 4-5].

²⁰³ Karel Baxa (1863–1938), český komunální politik. Původně radikální pokrokař, poslanec zemského sněmu a říšské rady, který po roce 1911 vstoupil do národně sociální strany. V letech 1919–1923 byl pražským starostou a v letech 1923–1937 pražským primátorem. K útokům proti Baxovi viz. Nové útoky „Práva lidu“ na primátora bra dra Baxu. *České slovo*, 10. února 1926, roč. 18, č. 35, s. 2.

obranu a antimilitarismu československých socialistů obecně.²⁰⁴ Příčinou sváru byl spor o délku vojenské služby, v němž si sociální demokracie počínala oproti československým socialistům o poznání radikálněji a totéž požadovala od nich.²⁰⁵ Ve snaze situaci zklidnit došlo k jednání obou socialistických stran o zmírnění agresivních článků.²⁰⁶ K dohodě došlo, ale českoslovenští socialisté se cítili dotčeni jejím nerespektováním ze strany sociální demokracie. O závažnosti konfliktu svědčí, že *České slovo* počátkem března vyzývalo ústřední výkonný výbor socialistické strany k zaujetí stanoviska k možné budoucí spolupráci se sociální demokracií s ohledem na takto vyostřenou kampaň.²⁰⁷

Do politického vývoje silněji zasáhl prezident Masaryk, když vybídl sociální demokracii k odchodu z koalice.²⁰⁸ Sociálním demokratům vadila vedle pevných cen i připravovaná kongrua a odmítání agrárníků zvýšit platy státních zaměstnanců.²⁰⁹ Zvýšení přídatků a reformy v požitkovém systému byly požadavky i československých socialistů, kteří podporovali většinu sociálně demokratických pozměňovacích návrhů.²¹⁰ Agráři však stále prosazovali vládní předlohu, která však v této podobě nebyla pro socialistické strany akceptovatelná.²¹¹ Vedle toho ministr financí Karel Engliš²¹² upozorňoval, že nemá potřebné finanční prostředky, tudíž že je slib staré vládní koalice o přijetí zákona silně ohrožen. Existovala také hrozba, že k zákonu bude agrárníky přilepena i kongrua, proti které však socialisté přímo zuřivě vystupovali.²¹³ Českoslovenští socialisté chtěli odhlasovat požitkový systém, jak již bylo řečeno, ještě před předčasnými volbami, neboť se obávali, že později nebude politická vůle jej prosadit. Jarní komplikace jim tak daly za pravdu. Složitě jednání se mělo táhnout i po skončení podzimního zasedání parlamentu v první polovině března. Otázka požitkového systému státních zaměstnanců a jeho úhrady byly hlavními příčinami pádu vlády.²¹⁴

²⁰⁴ Agitace s armádou. *České slovo*, 24. února 1926, roč. 18, č. 42, [s. 1]; Sociálně dem.-kom. antimilitarism. *Večerní České slovo*, 25. února 1926, roč. 8, č. 47, s. 2.

²⁰⁵ Denní zprávy. *České slovo*, 11. března 1926, roč. 18, č. 60, s. 3.

²⁰⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 13. schůze užš. ú.v.v. ze dne 2. března 1926, [s. 2]; Od socialistického bloku k socialistickému hašteření. *České slovo*, 28. února 1926, roč. 18, č. 46, [s. 1].

²⁰⁷ Denní zprávy. *České slovo*, 2. března 1926, roč. 18, č. 47, s. 3.

²⁰⁸ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 176.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 175–176.

²¹⁰ Porady koalice o požitkovém systému. *České slovo*, 11. února 1926, roč. 18, č. 36, [s. 1].

²¹¹ Koalované strany a požitkový systém. *České slovo*, 14. února 1926, roč. 18, č. 39, [s. 1].

²¹² Karel Engliš (1880–1961), český nárohodospodář, univerzitní profesor a politik. Jako předválečný člen strany pokrokové byl zvolen poslancem moravského zemského sněmu. Po roce 1918 přešel se svojí stranou do národně demokratické strany, za kterou byl v letech 1918–1925 poslancem. Ze strany v roce 1925 vystoupil. V letech 1920–1921, znovu 1925–1928 a naposledy 1929–1931 byl ministrem financí.

²¹³ Ústřední výkonný výbor o politické situaci. *České slovo*, 10. března 1926, roč. 18, č. 59, [s. 1].

²¹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze užš. ú.v.v. ze dne 23. března 1926, [s. 1].

V agrární straně se počátkem jara již prosadila představa nové koalice bez sociálních demokratů, kteří odmítali cla, klíčovou otázku pro agrárníky.²¹⁵ Švehla se ještě pokusil se sociálními demokraty dosáhnout dohody, když jim dal ultimátum tři týdny na souhlas s pevnými cly.²¹⁶ Spor o cla byl převážně izolován mezi agrárníky a sociální demokraty.²¹⁷

Českoslovenští socialisté o agrárnickém ultimátu oficiálně informováni nebyli, Bechyně měl tlumočil požadavek cel Stříbrnému, který jej měl zamítnout, sám Stříbrný to však ústřednímu výkonnému výboru strany popřel.²¹⁸ Stejně učinil i koncem března na schůzi sboru důvěrníků velké Prahy, když byl na ultimátum dotazován.²¹⁹ Ovšem již dne 16. března musel Švehla ze zdravotních důvodů jednání se sociální demokratií přerušit. Mezi agrárníky vládla na počátku března 1926 nervozita a ovzduší uvnitř strany se v průběhu Švehlovy nemoci dále radikalizovalo. Ještě téhož dne se parlamentními kuloáry roznesla informace, že vláda podává demisi a povolán bude zemský prezident Černý, jenž sestaví svoji druhou úřednickou vládu; přesto byla vládě 16. března odhlasována důvěra.²²⁰ Následujícího dne, 17. března, se k prezidentovi dostavil sociální demokrat Bechyně, aby jej informoval, že jednání jeho strany s agrárníky nic nevyřešila.²²¹ Po Švehlově dopisu Masarykovi, ve kterém jej seznamoval se svým odjezdem na léčení, se vláda jednomyslně shodla na demisi.²²² V případě, že by k demisi nedošlo, řídil by ji náměstek předsedy vlády Bechyně, který byl však v březnových dnech také velmi nemocen.²²³ K tomu však nedošlo, republiku čekala úřednická vláda. Stará koalice odcházela neporažena, jak se spíše pro útěchu uvádělo, ze závažných otázek se jí ovšem podařilo prosadit pouze jazykový zákon.

O nemoci předsedy vlády Švehly se mnoho spekulovalo, přestože jeho zdravotní problémy z dřívějších dob byly dobře známy. Bylo však otázkou, do jaké míry za krach jednání se sociální demokratií mohla pouze Švehlova nemoc. Skutečně nemocný Švehla pravděpodobně podlehl tlaku konzervativního křídla agrární strany a vzdal se tak pokusů dosáhnout dohody.²²⁴ Pád všenárodní koalice nebyl proti mysli ani části lidové strany a ani sociální demokratií. Českoslovenští socialisté úřednickou vládu nechtěli a fakt, že se nyní

²¹⁵ UHLÍŘ, Dušan. Republikánská strana lidu zemědělského a malorolnického ve vládě panské koalice.

Československý časopis historický, 1970, roč. 18, č. 2–3, s. 199–200.

²¹⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze užš. ú.v.v. ze dne 23. března 1926, [s. 2].

²¹⁷ Denní zprávy. *České slovo*, 14. března 1926, roč. 18, č. 63, s. 3.

²¹⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze užš. ú.v.v. ze dne 23. března 1926, [s. 2–4].

²¹⁹ Státní loď octla se na písku... ale stát musí žít a bude žít! *Večerní České slovo*, 24. března 1926, roč. 8, č. 70, [s. 1].

²²⁰ Sněmovna vyslovuje vládě důvěru. *České slovo*, 17. března 1926, roč. 18, č. 63, s. 2.

²²¹ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 176.

²²² KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 515.

²²³ Vážná situace politická. *České slovo*, 16. března 1926, roč. 18, č. 62, [s. 1].

²²⁴ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 176.

mohli vydat do opozice věrni svému politickému programu, některé z jejich představitelů v žádném případě netěšil. Pád vlády dávali za vinu agrárníkům a sociálním demokratům.²²⁵ Pád vlády a s ním spojené otázky nepochybně přispěly k dalšímu vyostření vztahů mezi vedením československých socialistů.

2.4. ÚVAHY O ZMĚNĚ VOLEBNÍHO ŘÁDU A ČLÁNKY V ČESKÉM SLOVĚ

Čas od času, v době obtížných sestavování koalic či vládních krizí, se objeví úvahy o změnách volebního řádu, přechodu od poměrného systému k variantě většinové či nějaké jiné, která by problémy do budoucna vyřešila. To byl případ i ČSR přelomu let 1925/1926. Dlouhodobá vládní krize, obtížné sestavování koalice a přechod okolních států k autoritativním režimům byly živnou půdou pro úvahy o změnách ve volebním řádu či přímo o přeměně československého demokratického systému v určitou formu diktatury. Hovory nad těmito tématy se vedly napravo i nalevo politického spektra, v nejvyšších kruzích i v politickém suterénu. Existují názory, podle kterých se o možnosti nastolení diktatury jako východiska z politické krize měl v dubnu 1926 předsedovi vlády Černému svěřit prezident Masaryk, neboť se obával, že by politická krize po pádu vlády mohla ohrozit samotnou existenci československého státu.²²⁶ Skutečný Masarykův zájem na diktatuře je nejasný, případnou změnu volebního řádu však s Benešem připouštěli.²²⁷ Benešovo okolí promýšlelo možný systém, ve kterém by vítězná strana získala automaticky polovinu všech mandátů, přičemž se předpokládalo, že by šlo o československé socialisty nebo spojenou socialistickou stranu.²²⁸

Celková atmosféra jara a léta 1926 byla v Československu velice radikální, proslýchalo se o komunistických i fašistických přípravách na převrat a asi nejzávažnější byly úvahy v radikálně pravicových kruzích, které byly posíleny vznikem Národní obce fašistické v březnu 1926.²²⁹ V současné historiografii se bere jako fakt, že fašisté od svého květnového sjezdu plánovali puč v době letního VIII. všesokolského sletu, což vyvolalo ve společnosti všeobecné napětí.²³⁰ Věc byla o to závažnější, že do fašistického hnutí byl zapojen i generál

²²⁵ O novou vládu. *Večerní České slovo*, 18. března 1926, roč. 8, č. 65, s. 2.

²²⁶ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 180-181.

²²⁷ KLÍMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 527.

²²⁸ TÝŽ; HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1995, s. 65.

²²⁹ K vývoji českého fašismu např. PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999; z poslední doby je možné rovněž jmenovat PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha: Academia, 2011.

²³⁰ Např. OLIVOVÁ, V. *Dějiny*, s. 149–150.

Radola Gajda²³¹, od března 1926 náčelník hlavního štábu československé armády. Gajda byl však záhy odstaven, neboť byl v červenci 1926 poslán ministrem obrany na neomezenou dovolenou v souvislosti s podezřením, že prodával tajné dokumenty sovětské straně, což byl ostatně také počátek generálova pádu.²³²

Tragický březnový výbuch granátů v Praze vyděsil celou společnost, plnil stránky novin a mnohý si jej spojoval s lecčím. K nešťastné události došlo dne 5. března, kdy v Truhlářské ulici v Praze vybuchl vůz převážející vojenskou munici. Na místě byli zabiti dva vojáci, na sedm desítek lidí bylo zraněno.²³³ Ministr obrany Stříbrný pověřil okamžitou likvidací škod a vyšetřováním Gajdu, který dostal finanční hotovost k vyplacení zraněných a povolával truhláře i sklenáře, aby uvedli ulici do přijatelného stavu.²³⁴ *Rudé právo* si pokládalo otázku, proč byly vůbec v pražských kasárnách potřeba granáty a ozývaly se hlasy, že jsou podobné transporty denní záležitostí.²³⁵ Stříbrný musel vysvětlovat účel převozu munice, což jej skutečně vysilovalo a podepsalo se to na jeho zdraví, již od podzimu 1925 narušeném. V senátu se Stříbrný neudržel a na dotaz komunistického senátora Skaláka o účelu granátů, kterým přerušil jeho projev, odpověděl: „*Na vás ty granáty nemáme, na vás stačí pendrek*“.²³⁶ Reakce opozičních stran byla očekávaná, Stříbrný se stal terčem kritiky.

Optikou září 1926 či let následujících do sebe mohlo převážení granátů pro pražská kasárna a angažmá Stříbrného s Gajdou zapadat a dokládat plány fašistického puče. Tak přemýšlel například zakladatel a vůdčí osobnost stranického vydavatelství Melantrich Jaroslav Šalda. K ochlazení vztahů mezi Stříbrným a Šaldou došlo na přelomu let 1924/1925, Šaldu tak překvapilo, když mu Stříbrný na jaře 1926 řekl, že se chystají velké věci a aby si připravil v Melantrichu papír.²³⁷ Šalda si vše spojil s výbuchem v Truhlářské ulici a vojenskými manévry za Bílou horou, jimž velel Gajda, a o svém podezření informoval Beneše.²³⁸ Pohled ředitele Šaldy, který byl o Stříbrného spojení s fašismem přesvědčen i po letech, však nebyl nestranný, neboť Stříbrného vinil ze svého soudního stíhání ve věci válečných půjček v roce 1927, kdy část roku prodlel ve vyšetřovací vazbě.

²³¹ Radola Gajda (1892-1948), český generál a politik. Po roce 1914 prošel černoohorskou i srbskou armádou, ovšem kariéru udělal v československých legiích. Díky značným úspěchům byl v roce 1918 jmenován generálmajorem a vstoupil do služeb admirála Kolčaka. Po svém návratu si začal budovat kariéru v armádě, odkud byl však v roce 1926 poslán do výslužby a v roce 1927 byl uznán vinným ze špionáže ve prospěch sovětské strany. Od roku 1927 stál v čele českého fašismu, s nímž se dostal i do parlamentu. Za německé okupace se stáhl do pozadí, přesto byl po válce odsouzen za kolaboraci.

²³² KLIMEK, A.; HOFMAN, P.. *Vítěz*, s. 81-92.

²³³ Strašlivá katastrofa v Praze. *Večerní České slovo*, 6. března 1926, roč. 8, č. 55, [s. 1].

²³⁴ Bezpříkladný cynismus komunistů. *České slovo*, 6. března 1926, roč. 18, č. 56, s. 10.

²³⁵ Katastrofální neštěstí v Truhlářské ulici. *Národní politika*, 7. března 1926, roč. 44, č. 65, s. 3.

²³⁶ Řekli si o to. *Večerní České slovo*, 12. března 1926, roč. 8, č. 6, s. 4.

²³⁷ ŠALDA, J. *Budování tisku*, s. 126.

²³⁸ Tamtéž, s. 126-127.

Jiří Stříbrný se však do úvah o změně volebního řádu skutečně zapojil, či byl zapojen. S tím, že má ke stávajícímu volebnímu řádu výhrady, se Stříbrný nikdy netajil. Již krátce po volbách, dne 20. listopadu 1925, se na schůzi širšího výkonného výboru strany vyjádřil otevřeně v tom smyslu, že současný volební řád je do budoucna již neudržitelný.²³⁹ V tomto ohledu se silně střetával s Klofáčem, jenž byl horlivým zastáncem demokracie a parlamentarismu.²⁴⁰

Skutečnou bouří ve straně a velký ohlas na politické scéně vyvolaly březnové úvodníky *Českého slova* a *Večerního Českého slova*, za nimiž stáli „Stříbrného muži“ Ferdinand Kahánek²⁴¹ a František Schwarz²⁴². Ačkoliv je Stříbrný mnohdy uváděn jako inspirátor těchto článků,²⁴³ jeho přímý podíl lze dokázat jen stěží. Jejich autoři bezesporu sdíleli obdobné názory jako Stříbrný, byli mu navíc osobně blízcí, přisuzovat však Stříbrnému jejich přímou objednávku by bylo přehnané. Přesto však tyto články přispěly k jeho pádu, ostatně k pádu všech zmíněných.

Kahánek, hlavní politický redaktor *Českého slova*, ve svém úvodníku ze dne 14. března nazvaném *Od volebního řádu až k diktatuře* popisoval československé politické prostředí jako nemocné, politické strany jako nevyhraněné, přičemž změna volebního řádu by pomohla akceschopnosti koalice, prospěla by samotné demokracii, kterou by ochránila před možnou diktaturou, neboť kompromitovaný parlamentarismus je hroben demokracie.²⁴⁴ Na své vývody navázal dalším článkem ze 17. března *Odpovědnost v politice i koalici*, v němž napadal počínání národní demokracie, sociální demokracie a agrárníků a zdůrazňoval nutnost konce agitace a počátek vládnutí.²⁴⁵ Na články neodmítavě reagoval ve *Večerním Českém slově* Rudolf Kepka²⁴⁶ článkem *Rychle jiný volební řád?*, ve kterém polemizoval s Kahánkem.²⁴⁷

²³⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 20. listopadu 1925, [s. 2].

²⁴⁰ Projev předsedy senátu bra V. J. Klofáče. *České slovo*, 19. února 1926, roč. 18, č. 43, s. 3.

²⁴¹ Ferdinand Kahánek (1896–1940), český novinář a politik. Své novinářské působení započal v tisku národně sociální strany, jejímž se stal členem již před první světovou válkou. V souvislosti se Stříbrného vyloučením byl však z *Českého slova* v roce 1926 odstraněn i Kahánek. Jeho další osudy byly spojeny právě se Stříbrným a jeho tiskařským koncernem. Mimo něj psal taktéž do deníku *Venkov*.

²⁴² František Schwarz (1891–1947), český novinář a politik. Z národně socialistické strany byl vyloučen společně se Stříbrným, kterého následoval v jeho politické kariéře. V letech 1935–1938 byl poslancem za Národní sjednocení a po roce 1939 odešel do emigrace. Po svém návratu v roce 1945 byl zatčen a zemřel ve vězení.

²⁴³ VYKOUPILO, Libor. Strana československých socialistů, s. 116.

²⁴⁴ Od volebního řádu až k diktatuře. *České slovo*, 14. března 1926, roč. 18, č. 61, [s. 1].

²⁴⁵ Odpovědnost v politice i koalici. *České slovo*, 17. března 1926, roč. 18, č. 63, [s. 1].

²⁴⁶ Rudolf Kepka (1891–1961), český novinář a politik. Působil v národně socialistických novinách *Český směr*, *České slovo* a *Večerní České slovo* a angažoval se ve stranické mládeži. Byl mladším bratrem symbolu národně sociální perzekuce Huga Kepky (1889–1912), který zemřel po věznění rakouskou státní mocí.

²⁴⁷ Rychle jiný volební řád. *Večerní České slovo*, 20. března 1926, roč. 8, č. 67, [s. 1].

Bojovné úvodníky nemohly uniknout zraku vedení československých socialistů. Předsednictvo strany mělo na psaní *Českého slova* v oné době vskutku malý vliv, což se rozhodlo změnit. Sporným bylo především jmenování nových šéfredaktorů, které provedl Melantrich bez ohledu na názor ústředního výkonného výboru strany. K zajištění pořádku byli do nové redakční rady listu dne 20. března předsednictvem navrženi Klofáč, Stříbrný, Beneš, Franke, Zemínová, Klouda a Tučný.²⁴⁸ Klofáčovi psaní *Českého slova*, respektive Kahánka, vadilo, tudíž projevil zájem, aby byl v redakci nastolen pořádek a do budoucna nesměly být vydávány články, které jsou v přímém rozporu s programem strany jako ten Kahánkův ze 14. března.²⁴⁹ Klofáč se k věci vyjádřil jasně: „*Dr. Kahánek a ing. Schwarz musí si být vědomi toho, že „České slovo“ není jejich osobním orgánem, ale orgánem strany a o tom, jak se bude psát, bude rozhodovat strana a nikoliv oni.*“²⁵⁰ Schwarz, který vedl *Večerní České slovo*, v té době zastával i pozici zastupujícího šéfredaktora *Českého slova* místo Skýpaly. Odpovědnost za Kahánkovy články tak byla na něm.

Kahánka, posíleného novými argumenty po pádu vlády, se nepodařilo ústřednímu výkonnému výboru zastavit hned, dále pokračoval ve svých úvahách. V úvodníku *Období manifestů a skok do tmy* ze dne 21. března vyzýval k urychlené změně volebního řádu, která by uchovala demokracii.²⁵¹ K tématu diktatury se začali vyjadřovat i další straníci. Alois Tučný před ní ve *Večerním Českém slově* varoval, podobné úvahy bral za hazard s demokracií.²⁵² Tučného článek nezůstal bez odezvy sociálních demokratů, kteří napadli československé socialisty ze směřování z levého politického spektra k pravici.²⁵³ Sociální demokraté své útoky pak dále stupňovali, k čemuž využívali venkovského tisku své strany. V plzeňském listě sociální demokracie *Nová doba* obviňovali československé socialisty a obzvláště Stříbrného ze záchvatů fašismu a touhy po diktatuře.²⁵⁴

Kahánek ve svých člancích nenabádal otevřeně k diktatuře, vedení strany se však obávalo poškozování obrazu československých socialistů již jen náznakem možného spojení s podobnými úvahami, obzvláště byla-li díky nim strana pod palbou politických odpůrců. Franke psaní *Českého slova* charakterizoval jako „*nesmysly a hlouposti od neodpovědných lidí*“.²⁵⁵ Nejdůležitějším Kahánkovým článkem byl *Změňte volební řád!* z 28. března.

²⁴⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 16. schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 20. dubna 1926, [s. 1].

²⁴⁹ Tamtéž, [s. 2].

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ *Období manifestů a skok do tmy. České slovo*, 21. března 1926, roč. 18, č. 69, [s. 1].

²⁵² Těžké chvíle českoslov. politiky. *Večerní České slovo*, 22. března 1926, roč. 8, č. 67, [s. 1].

²⁵³ Čeští socialisté do prava! *Právo lidu*, 23. března 1923, roč. 34, č. 71, [s. 1].

²⁵⁴ Československý Mussolini. *Nová doba*, 25. března 1926, roč. 32, č. 73, [s. 1].

²⁵⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze užš. ú.v.v. ze dne 23. března 1926, [s. 3].

Popisoval nebezpečí většinového volebního systému a jedinou ústavní možnost viděl v poměrném volebním právu se stanovením určitého procenta hlasů k zisku mandátu.²⁵⁶

Do diskuze přispěl i Schwarz, svým článkem *Volební řád* z následujícího dne prezentoval názor, podle kterého měly být volební kraje rozděleny na okruhy tak, aby v nich byl v prvním skrutiniu volen jeden poslanec, jenž by byl zvolen nadpoloviční většinou hlasů, na rozdělování mandátů v dalším skrutiniu by však politická strana potřebovala určitý počet hlasů v celé republice.²⁵⁷ Bylo by tam umožněno zvolení jednotlivce bez silné politické strany, převahu mandátů by však měly strany velké, čímž by bylo zároveň zabráněno štěpení sněmoven. Se Schwarzem mělo vedení strany problémy již dříve, brojil proti Masarykovi v *Českém slově* před rokem a půl, v říjnu 1924 jeho protihradní úvodník řešil na schůzi ústřední výkonný výbor.²⁵⁸ Tehdy jej také za kritiku Masaryka napadly mládežnické *Mladé proudy*.²⁵⁹ Svaz mládeže byl silou, s níž bylo třeba počítat.

Na počátku dubna své načrtnuté názory dále rozvíjel i Kepka, když navrhoval úpravu volebního řádu tak, aby omezila zastoupení menšinových stran.²⁶⁰ Všechny zmíněné články vyvolaly přestřelku *Českého slova* se sociálně demokratickým, lidoveckým i komunistickým tiskem, kterou jménem strany a Stříbrného vedl Kahánek a přidal se i Schwarz. Aby Kahánek ze sebe a strany smyl podezření z přípravy diktatury, argumentoval existencí většinového volebního systému ve Velké Británii, který vyhovuje i tamní Labour Party.²⁶¹ Polemiky o volebním řádu však již neměly dlouhého trvání, oficiální tiskový orgán se stranickému vedení podařilo postupně zklidnit, v dubnu převzal pevněji *České slovo* opět Skýpala a snažil se napravit reputaci tisku i stranického vedení, když velebil Stříbrného i Beneše.²⁶² Kahánek byl ze strany i stranického tisku vytlačován, v srpnu pak přestoupil do redakce agrárního *Venkova*.²⁶³ Jarní bojovné články ovšem přizivily konflikt ve vedení strany, který se naplno rozhořel v květnu a vyvrcholil v září 1926.

²⁵⁶ Změňte volební řád! *České slovo*, 28. března 1926, roč. 18, č. 75, [s. 1].

²⁵⁷ Volební řád. *Večerní České slovo*, 29. března 1926, roč. 8, č. 73, [s. 1].

²⁵⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 71. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru ze dne 3. října 1924, [s. 1-3].

²⁵⁹ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 165.

²⁶⁰ K návrhům na změnu volebního řádu. *Večerní České slovo*, 1. dubna 1926, roč. 8, č. 76, [s. 1]; K návrhům na změnu volebního řádu II. *Večerní České slovo*, 2. dubna 1926, roč. 8, č. 77, [s. 1].

²⁶¹ Polemika o volební řád. *České slovo*, 31. března 1926, roč. 18, č. 77, [s. 1].

²⁶² Velikonoční. *České slovo*, 4. duben 1926, roč. 18, č. 81, [s. 1].

²⁶³ Denní zprávy. *České slovo*, 28. srpna 1926, roč. 18, č. 201, s. 4.

3. OBDOBÍ ČERNÉHO VLÁDY

3.1. USTAVENÍ ÚŘEDNICKÉ VLÁDY

Před samotným ustavením úřednické vlády existovaly ještě kombinace na pravicovou menšinovou vládu, které nacházely podporu především u lidovců a národních demokratů, leč byly neúspěšné.²⁶⁴ Vznik úřednické vlády byl prosazován sociálními demokraty a co bylo nejpodstatnější, agrárníky. Ti potřebovali čas na politická jednání, která by dala vzniknout nové koaliční většině, stabilnější a programově homogennější, než kterou byla ta minulá – všenárodní. Premiér Černý se od počátku pokoušel najít společnou řeč s bývalou vládní koalicí, zahájil proto jednání s politickou dvanáctkou.²⁶⁵ I program jeho vlády vyjadřoval kontinuitu s předchozím Švehlovým kabinetem. Němečtí nacionálové se pokusili získat dostatek hlasů na vyslovení nedůvěry vládě, nakonec však od pokusu ustoupili.²⁶⁶

S Černého úřednickou vládou, která byla jmenována dne 18. března 1926, se v Československé straně socialistické i v ostatních stranách objevila další sporná otázka. Ministrem zahraničí se totiž opět stal Edvard Beneš. Šlo však o vládu úřednickou, ke které českoslovenští socialisté zaujíмали převážně odmítavý postoj, který vycházel z výstupů brněnského sjezdu z roku 1924.²⁶⁷ Otázka slučitelnosti Benešova ministerského angažmá s poslaneckým mandátem tak vyvstala před ústředním výkonným výborem strany již v březnu 1926. Vedení nebylo jednotné, zatím však nedošlo k zásadnějšímu střetu. Stříbrnému blízcí drželi programovou linii z roku 1924 a prosazovali radikální řešení. Franke zdůrazňoval, že je nemožné, aby si Beneš ponechal poslanecký mandát, neboť strana stojí proti současné vládě, a Zemínová dala Benešovi na výběr, buď mandát nebo ministerstvo. Proti nim stál Klofáč se svým okolím, především senátorem Kloudou, kteří Beneše podporovali a začali přímo jednat s agrárníky a sociálními demokraty o tom, že by Beneš zůstal ve vládě bez spojitosti se stranou, mandátu by se tak nemusel vzdát.²⁶⁸ Ke Klofáčovi se v zásadě přidal i odborový předák Tučný, který nechtěl Beneše k rezignaci nutit a vše nechával na něm.

Požadavek rezignace Beneše nelze chápat izolovaně jako boj mezi příznivci a odpůrci Hradu. Mezi československými socialisty docházelo ke střetu koncepcí, ke střetu o samotnou budoucí orientaci strany. Zatím převažovala linie, kterou straně vytyčil před dvěma lety Jiří Stříbrný, zaznamenávala však již trhliny. Ve shodě s ní českoslovenští socialisté do vlády

²⁶⁴ Poslední chvíle parlamentní vlády. *České slovo*, 18. března 1926, roč. 18, č. 66, [s. 1].

²⁶⁵ Ministerský předseda zahájí jednání se zástupci politických stran. *České slovo*, 23. března 1926, roč. 18, č. 70, [s. 1].

²⁶⁶ Prohlášení Černého vlády. *České slovo*, 25. března 1926, roč. 18, č. 72, [s. 1].

²⁶⁷ Politická situace. *České slovo*, 17. března 1926, roč. 18, č. 55, [s. 1].

²⁶⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze užš. ú.v.v. ze dne 23. března 1926, [s. 2–4].

vstoupit nechtěli, byli však ochotní ji podpořit v případě, že prosadí požitkový systém.²⁶⁹ Za určitých podmínek nebyli ani proti jednání o clech.²⁷⁰ Brněnskou linii strany porušovalo Benešovo angažmá na ministerstvu zahraničí, bylo tak třeba s celou záležitostí něco udělat. Stříbrný svoji pevnost prokázal, neboť zprvu existovala i možnost, že by na ministerstvu obrany zůstal, ponechal si však mandát a do vlády nevstoupil.²⁷¹ V otázce Beneše na ministerstvu byl nejednotný i postoj zbylých politických stran bývalé koalice. Otázka štěpila agrární stranu i sociální demokracii, lidovci a národní demokraté však byli neoblomní, Beneše ve vládě nechtěli.²⁷² Ten v ní však zůstal i přes štvavé kampaně a útoky, a to i z vlastních řad.

Na přelomu března a dubna se zdálo, že je Stříbrného postavení neotřeseno, o čemž podávalo svědectví přijetí jeho projevu na sjezdu III. obvodu pražského župy, kde burácející potlesk nebral konce.²⁷³ Stříbrný se však již cítil velmi unavený, vysilovalo ho zákulisní jednání o nové koalici i obtížné hledání poměru strany k Černého vládě. Ta se československým socialistům dále odcizovala, když vrátila jejich i sociálně demokratické návrhy k požitkovému zákonu. Strana bojovně deklarovala, že je prosadí, bude-li to třeba i proti vládě.²⁷⁴ Za této situace napsal Stříbrný předsedovi vlády dopis, ve kterém počínání jeho kabinetu tvrdě zkritizoval a pustil se především do ministra financí Engliša.²⁷⁵ Stříbrný byl velmi osobní, Englišovi vracel vzájemné konflikty z doby Švehlovy vlády a Černému vytýkal porušení daných slibů v otázce obsazení ředitelských postů v Ústřední sociální pojišťovně a ve jmenování zástupců vlády u Národní banky. Z těchto důvodů za svoji osobu veřejně přerušil styky s premiérem. Černý obdržel dopis dne 6. dubna a snažil se Stříbrného zastihnout osobně, aby mu vše ústně vysvětlil. To se mu však nepodařilo, adresoval mu tak alespoň list, v němž se mu snažil sporné otázky mezi socialistickou stranou a vládou objasnit.²⁷⁶

Na schůzi poslaneckého klubu strany dne 7. dubna i za účasti Beneše mělo dojít k ostré hádce mezi Stříbrným a Klofáčem o *České slovo*, v níž mu Klofáč vytýkal, že okupuje stranický tisk nedemokratickými živly Kahánkem a Schwarzem.²⁷⁷ Stříbrný hádku popíral a svůj poměr s Klofáčem popisoval jako vynikající. O dva dny později, dne 9. dubna, se pak

²⁶⁹ Politická situace. *České slovo*, 17. března 1926, roč. 18, č. 55, [s. 1].

²⁷⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 15. schůze užš. ú.v.v. ze dne 23. března 1926, [s. 4].

²⁷¹ Ministr Dr. Beneš se vzdá poslaneckého mandátu? *Večerní České slovo*, 23. března 1926, roč. 8, č. 69, [s. 1].

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Veliký projev československé strany socialistické. *České slovo*, 30. března 1926, roč. 8, č. 76, [s. 1].

²⁷⁴ Úřednická vláda zamítá návrhy na zlepšení státně-zaměstnanecké předlohy. *České slovo*, 8. dubna 1926, roč. 18, č. 84, s. 2.

²⁷⁵ Zdrcující kritika. *České slovo*, 9. dubna 1926, roč. 18, č. 85, [s. 1].

²⁷⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 561, dopis předsedy vlády J. Černého J. Stříbrnému ze dne 8. dubna 1926.

²⁷⁷ Denní zprávy. *České slovo*, 9. dubna 1926, roč. 18, č. 85, s. 3.

udál známý rozhovor o oktroji mezi Stříbrným a Benešem, a ani ten neskončil pro Stříbrného příznivě. Kdo rozhovor inicioval a za jakým účelem, lze již těžko odhalit, výsledkem však bylo, že se oba aktéři schůzky neshodli a rozešli se ve zlém.²⁷⁸

Pod tlakem všech okolností se Stříbrný rozhodl na čas vzdát politickému dění, potřeboval si odpočinout. Dne 13. dubna napsal ústřednímu výkonnému výboru strany dopis, ve kterém jej informoval o své nadcházející několikátýdenní zdravotní dovolené, aby se jeho srdce zotavilo, jak mu poradil ošetřující lékař.²⁷⁹ Svým straníkům přenechal instrukce, v nichž se měla strana po dobu jeho nepřítomnosti pohybovat. V žádném případě si nepřál pád celé vlády a považoval za „účelné“ zúčastnit se všeho, co by vedlo k sestavení nové vládní koalice.²⁸⁰ Z pobytu ve Francii se však Stříbrný vrátil v květnu do poněkud odlišných poměrů.

3.2. NÁVRAT STŘÍBRNÉHO A ROZPOUTÁNÍ TRÝBOVY AFÉRY

Když se Jiří Stříbrný vrátil ze zotavení v zahraničí, cítil u svých přátel nepříjemný chlad, aniž by znal jeho příčinu. Tu mu v soukromém jednání sdělil až jeho bratr František dne 14. května. Z rozhovoru se Stříbrný dozvěděl, že je bratr přesvědčen o jeho údajné syfilidě, a to tak pevně, že jej nabádal k léčení. Původce zprávy mu nechtěl sdělit, po nátlaku mu však František přiznal, že tuto informaci má od předsedy strany Klofáče.²⁸¹

Klofáč si měl Františka Stříbrného pozvat o dva dny dříve, 12. května, do senátní budovy, kde mu oznámil, že je jeho bratr nakažený syfilidou s příznaky progresivní paralýzy a měl by se urychleně léčit v sanatoriu ve Veleslavíně u dr. Oskara Fischera²⁸², který se na podobné případy paralýzy specializuje.²⁸³ Jako důkaz mu předkládal dopis od brněnského venerologa dr. Antonína Trýba²⁸⁴ – významného lékaře. Dr. Trýb se na Klofáče obracel s doporučením, aby se šel Stříbrný léčit, ačkoliv sám přiznával, že Stříbrného osobně nikdy neviděl a informace má od „*důvěryhodných politických osob*“.²⁸⁵ Klofáč prý sám viděl krevní zkoušku Jiřího Stříbrného, ale neudal jméno lékaře, který ji provedl.²⁸⁶

²⁷⁸ VYKOUPILO, L. Strana československých socialistů, s. 119–120.

²⁷⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, důvěrný dopis Jiřího Stříbrného ústřednímu výkonnému výboru Československé strany socialistické ze dne 13. dubna 1926.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 2.

²⁸² Oskar Fischer (1876–1942), německý psychiatr a neuropatolog. Fischer byl docentem Psychiatrické kliniky Německé univerzity v Praze a spoluvlastník sanatoria ve Veleslavíně. Specializoval se na výzkum degenerace mozku.

²⁸³ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 2–3.

²⁸⁴ MUDr. Antonín Trýb (1884–1960), český dermatovenerolog, zakladatel a v letech 1921–1956 přednosta dermatovenerologické kliniky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

²⁸⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 3.

²⁸⁶ Tamtéž.

Jiří Stříbrný se nad informacemi od bratra rozeznil a na květnovém sjezdu pražské župy proti praktikám vůči své osobě prudce vystoupil. Celou záležitostí se začali zabývat Trnobranský²⁸⁷ a Šimek²⁸⁸, kteří podle Stříbrného pátrali po původci údajného komplotu. O vyšetřování se záhy dozvěděl sám Trýb od svého kolegy lékaře a politika dr. Amerlinga. Aby předešel eskalaci aféry, napsal Trýb sám Trnobranskému dne 19. května dopis, ve kterém vyslovil politování nad celou aférou, své vystoupení činil pouze s dobrými úmysly, proti Stříbrnému nijak zasáhnout nechtěl a s nikým, vyjma Klofáče, jehož pokládal za přítele poslance Stříbrného, o údajné nemoci nemluvil.²⁸⁹ Celou věc byl samozřejmě připraven vzít zpět.

Důkazem připraveného komplotu bylo podle Stříbrného šíření informací o jeho nemoci již delší čas za jeho nepřítomnosti. V soukromém rozhovoru po jeho návratu ze zotavené se o syfilidě měli zmínit sociální demokrat Hampl a agrárník Beran.²⁹⁰ Aby získal pádné důkazy, podstoupil Stříbrný dne 4. června lékařskou prohlídku u dr. Horáka na Královských Vinohradech a to včetně krevní zkoušky, vše s negativními výsledky.²⁹¹ Stříbrný měl taktéž nabídnout Klofáčovi, aby jmenoval dva lékaře jako své důvěrníky, kteří by společně se Stříbrným a dalšími dvěma lékaři odcestovali na některou ze zahraničních klinik, kde by Stříbrný podstoupil důkladnou prohlídku.²⁹²

Stříbrného vyšetřující komise ve složení Trnobranský a Šimek vyjela 16. června do Brna za Trýbem, aby podal vysvětlení, jinak bude čelit žalobě. Nebyli však předem ohlášení, ačkoliv tak měl učinit poslanec Joža David, společně s Klofáčem a Dr. Amerlingem jeden ze tří adresátů původního Trýbova dopisu.²⁹³ Trýb v rozhovoru připustil, že ho o vyjádření ve věci nemoci požádal člen strany, ale nejprve odmítl jeho jméno sdělit, disponoval však důkazem – dopisem od dotyčného, jehož jméno byl ochoten říci pouze u soudu.²⁹⁴ V průběhu návštěvy komise nakonec prozradil jako původce Klofáče, který se měl s Trýbem sejít dne

²⁸⁷ Jindřich Trnobranský (1883–1945), český politik a poslanec za Československou stranu socialistickou stranu v letech 1920–1926, kdy byl vyloučen společně se Stříbrným. Mandát držel až do odebrání volebním soudem roku 1928. Stříbrného taktéž následoval do nové politické strany, za níž a později Národní sjednocení byl v letech 1929–1938 senátorem.

²⁸⁸ Emil Šimek, národně socialistický politik. V době vnitrostranické krize roku 1926 patřil mezi Stříbrného blízké.

²⁸⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 4.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 5.

²⁹¹ Tamtéž, s. 5-6.

²⁹² NA Praha, ČNSS, kart. 561, Korespondence pro pracovníky strany československých národních socialistů.

²⁹³ Zde se v celém případě poprvé objevuje jméno poslance Joži Davida. Dr. Trýb se s Davidem znal ze svého působení v legiích, kde Trýb v letech 1919–1920 pracoval jako lékař, a podle svých slov si jej vážil, proto mu adresoval jeden ze tří dopisů o Stříbrného syfilidě.

²⁹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 7.

9. května v nádražní restauraci v Brně a vyžádat si od něj zmíněný dopis.²⁹⁵ Klofáč později setkání s Trýbem nepopíral, datoval jej však jistě až po 9. květnu.²⁹⁶ Klofáč u Trýba argumentoval výsledky krevní zkoušky, kterou dělal dr. Amerling a rovněž informací, že na celé záležitosti mají zájem ministr Beneš a prezident Masaryk.²⁹⁷

Trýb na žádost Klofáče dopis antidatoval do poloviny dubna, zbylé dopisy Amerlingovi a Davidovi datoval správě a odeslal je současně.²⁹⁸ V září ovšem Trýb tvrdil, že existuje pouze jeden dopis mající pouze jedinou kopii, jež je uložena na brněnské univerzitě.²⁹⁹ Problém s antidatováním dopisu a zapojením Masaryka s Benešem je dosti nepřehledný a nejasný. Změněné datum dopisu bylo pro Klofáče zjevně velice důležité, do celé události totiž v rozhovoru s Trýbem nešikovně zapojil prezidenta Masaryka a dubnové datum hrálo zpočátku v celé aféře klíčovou roli. Klofáč v Brně 9. května Trýbovi tvrdil, že jej k jednání s ním zmocnil Masaryk, což si Stříbrný nebál jít k prezidentovi ověřit. Masaryk to však popřel a sdělil Stříbrnému, že se o celém problému dozvěděl právě od Klofáče na závěr návštěvy s poslanci Tomáškem a Patejdlem v Lánech.³⁰⁰ Schůzka zástupců strany s prezidentem se měla konat 20. dubna, tedy několik týdnů před vznikem Trýbova dopisu. Stříbrný od Kanceláře prezidenta republiky zjistil, že Klofáč sice o jeho údajné syfilidě informoval Masaryka skutečně již v dubnu, o obsahu dopisu však až při schůzce 12. května.³⁰¹ Klofáč se tak ocital ve stínu podezření, že si mezi 20. dubnem a 12. květnem od Trýba vyžádal vznik podvrženého dopisu. Toho by se zbavil, pokud by byl dopis vznikl ještě před 20. dubnem, proto byl tedy antidatován. Trýb ovšem vše uvedl na pravou míru, prozradil, že Klofáč 11. května zaslání dopisu urgoval a slíbil, že případně vše dosvědčí, neboť byl do celé aféry zatažen proti své vůli.³⁰² Osobní spor Klofáč – Stříbrný z května a června začal přerůstat ve vnitrostranický boj, který v létě stranu paralyzoval.

3.3. CELNĚ–KONGRUOVÁ VĚTŠINA

Již od počátku úřednické vlády docházelo ke sbližování mezi občanskými stranami bývalé koalice, občanskými stranami německými a slovenskou ľudovou stranou. Nejprve se jednalo o podpoře důležitých zákonů, na nichž měly strany stejné zájmy, o pevných clech a platech

²⁹⁵ Tamtéž, s. 8.

²⁹⁶ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 873/26, Šámalův zápis ze dne 21. července 1926.

²⁹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 8.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 8-9.

²⁹⁹ Srovnejte tyto dokumenty. *České slovo*, 14. září 1926, roč. 18, č. 216, s. 2.

³⁰⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 11.

³⁰¹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 873/26, Šámalův zápis ze dne 21. července 1926.

³⁰² NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 9.

kněží (kongrua). Zde byla dohoda vcelku snadná, obtížnější bylo jednání o budoucí koalici. Budování nové koalice zahájil ještě Švehla, její samotnou realizaci pak měl na starost Hodža, který však plnil předšedovy záměry.³⁰³ Překážkou byli především l'ud'áci, kteří měli odpor jak k Hodžovi, tak se střetávali s českými lidovci.³⁰⁴ Součástí koalice se mohli teoreticky stát i českoslovenští socialisté, tyto úvahy zde skutečně byly, kalkulovalo se s nimi především pro případ, že by do koalice s agrárníky nechtěli vstoupit německé strany.³⁰⁵ Bránil tomu však jak antiklerikalismus a nacionalismus socialistické strany, tak i její odpor k pevným clům a vyhocená otázka požitkového systému. Strana byla ohledně budoucího postupu nejednotná, Hodžova konfrontační politika však ke spolupráci s československými socialisty záměrně nevedla a měnila dosavadní obraz domácí politické scény. V úvahu tak pro československé socialisty přicházela obstrukční politika nebo žádost k prezidentovi, aby rozpustil sněmovnu a dal vypsat nové volby.³⁰⁶

Společné zájmy občanských stran rodící se panské koalice překryly i dílčí výhrady a rozpory mezi jednotlivými stranami. Pro spolupráci byli získáni problematičtí l'ud'áci i národní demokracie, vyhlášená svých odmítáním vlády za účasti německých stran. Jednání s těmito stranami bylo složité, národní demokraté měli problém s pevnými agrárními cly, neboť reprezentovali protichůdný průmyslový kapitál.³⁰⁷ Samotné prosazování cel štěpilo i lidovou stranu, kde došlo ke konfliktu mezi zástupci zemědělských kruhů s jejími odborovými předáky.³⁰⁸ Přese všechny nesnáze dochází do poloviny května k dohodě budoucích vládních stran. Netýkala se vzniku nové vládní koalice, jednání se povedou ještě další měsíce, cesta k prosazení zákonů o clech a kongruie však již byla otevřena.

S otázkou cel se českoslovenští socialisté i s navrátilivším se Stříbrným museli co nejrychleji vypořádat. I přes odpor Stříbrného se ústřední výkonný výbor strany rozhodl pro vyjednávání o společném postupu se sociální demokracií ve věci zmírnění osnovy celního zákona.³⁰⁹ Aby byl získán potřebný čas na jednání se sociální demokracií i poradu stranického vedení s Benešem o významu zemědělských cel pro obchodní dohody, byl přijat návrh na obstrukci poslanců v zemědělském výboru.³¹⁰ Spojení se sociální demokracií ovšem nemělo

³⁰³ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 200.

³⁰⁴ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 249.

³⁰⁵ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 200–201.

³⁰⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 31. května 1926, s. 2.

³⁰⁷ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 203.

³⁰⁸ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 250.

³⁰⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užš. ú.v.v. ze dne 31. května 1926, s. 2–5.

³¹⁰ Tamtéž, s. 6.

ani přílišnou podporu v regionech.³¹¹ Českoslovenští socialisté hledali i další spojence proti clům a kněžským platům, a tak se nabízela i otázka společného postupu s komunisty. Zde však bylo nebezpečí dalšího radikalizování davů, což si strana nepřála. Bála se o své sympatizanty, které lákala komunistická demagogie, bylo tudíž navrženo pořádat samostatné projevy činovníků strany.³¹²

Nelze však říci, že by byla strana v otázce cel zcela jednotná. Narozdíl od kněžských platů se u cel ukázala jako problém heterogenita členské základny Československé strany socialisté. Především některé přidružené stranické organizace, jejichž vlastní hospodářské zájmy se zcela nekryly se zájmy strany, by cla uvítaly. Poslanec Mikuláš jako zástupce malozemědělců odmítl hlasovat proti zemědělským clům a žádal od strany dispens, aby mohl opustit při hlasování sněmovnu.³¹³ K němu se přidali další, to ovšem strana odmítala, otázka cel byla pro československé socialisty příliš důležitá, pokud nechtěli ztratit voliče z řad dělnických vrstev. Nebyl to ovšem problém jenom československých socialistů, prosazování cel štěpilo i lidovou stranu, kde došlo ke konfliktu mezi zástupci zemědělských kruhů s jejími odborovými předáky.³¹⁴

Jak se schválení zákonů stávalo pomalu jistotou, uvnitř socialistické strany docházelo k radikalizaci. Na schůzi ústředního výkonného výboru dne 15. června Franke jasně vyjádřil názor svůj i jiných: „*Musíme žádat odstoupení vlády Černého a jmenování nového kabinetu.*“³¹⁵ Rovněž se vrátila otázka Benešova setrvání ve vládě. Beneš musel podal demisi před pádem vlády, pod přijaté zákony se v žádném případě podepsat nesměl. Podstatné výsledky jednání byly dva – s koaliční vládou se již nebude v otázce cel vyjednávat a Beneš byl vyzván k demisi.³¹⁶

Beneše výzva strany zastihla v zahraničí, právě byl na cestě na konferenci v Bledu. Ministerského křesla se vzdát nechtěl, obával se mezinárodní krize na podzim, tudíž dal k dispozici svůj poslanecký mandát.³¹⁷ Proti rezignaci Beneše byl sám prezident Masaryk, který mu rovněž doporučoval položení poslaneckého mandátů.³¹⁸ Setrváním na ministerstvu zahraničí však Beneš znemožňoval snahu československých socialistů způsobit pád Černého

³¹¹ NA Praha, ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi župních důvěrníků v Pardubicích dne 1. srpna 1926, s. 10.

³¹² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 15. června 1926, [s. 4–5].

³¹³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užš. ú.v.v. ze dne 31. května 1926, [s. 1].

³¹⁴ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 250.

³¹⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užš. ú.v.v. ze dne 15. června 1926, [s. 1].

³¹⁶ Tamtéž, [s. 5.]

³¹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 24. června 1926, s. 1–2.

³¹⁸ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 541.

vlády, o který začali usilovat. Nebylo ani možné, že by Masaryk odvolal dvě, pro československé socialisty nejnepohodlnější osoby vlády, premiéra Černého a ministra spravedlnosti Hausmanna.³¹⁹ Situace ve straně navíc začínala být kritická, bylo přítomno všeobecné podezření, že někdo vynáší informace ze zasedání výkonného výboru pravicovému tisku. Důkazem bylo zveřejnění rezoluce k demisi Beneše ze dne 16. června, která se velice rychle objevila v redakcích *Národních listů* a *Prager Abendblattu*.³²⁰ Bylo odsouhlaseno vyslání deputace v čele s Klofáčem a Frankem k prezidentovi Masarykovi, aby mu vyložili situaci ve straně.³²¹ Čekali se tak na prezidentovo rozřešení.

Klofáč a Franke byli prezidentem přijati dne 27. června, k jejich nevoli však odmítl možnost demise Beneše z důvodu těžké zahraniční situace i možné odvolání Černého a Hausmanna, neboť parlamentní minorita nemá právo něco podobného od hlavy státu žádat.³²² Na 29. června byl z popudu Stříbrného svolán širší výkonný výbor strany, aby definitivně rozhodl, mohlo se ovšem zdát, že situaci vyřešil sám Beneš. Dopisem adresovaným Klofáčovi z 28. června rezignoval na svůj poslanecký mandát, aby mohl setrvat na ministerstvu zahraničí, neboť nechtěl přivést svoji stranu do „*pozice těžko udržitelné*“.³²³ Na jednání výboru se však střetla již dlouhou dobu se profilující křídla ve vedení strany. Ze Stříbrného skupiny byli pro přijetí Benešovy rezignace Schwarz, Tučný a Chmelík³²⁴, proti byli Stříbrného oponenti župní důvěrníci Berkovec³²⁵ a Macků³²⁶ a zástupce mládeže Neuman³²⁷ – nejradikálnější z celé skupiny.³²⁸ Senátor Macků prosadil k jednání návrh, aby byla Benešovi ponechána volná ruka v rozhodování a nebyl na něj činěn nátlak, jako se tomu stalo rezolucí ústředního výkonného výboru strany ze dne 15. června. Návrh Macků byl přijat

³¹⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze užš. ú.v.v. ze dne 24. června 1926, s. 4–5.

³²⁰ Tamtéž, s. 7.

³²¹ Tamtéž, s. 7–8.

³²² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 29. června 1926, s. 2.

³²³ Tamtéž, s. 4.

³²⁴ Antonín Chmelík, český odborář a politik. Ve dvacátých letech byl tajemníkem odborů lučebníků a patřil mezi významné odborové předáky. Po vyloučení Stříbrného byl v roce 1927 rovněž vyloučen z národně socialistické strany. Následnou politickou kariéru spojil se Stříbrným a v letech 1929–1938 byl poslancem.

³²⁵ Antonín Berkovec (1882–1938), český komunální politik a senátor. Ve dvacátých letech byl náměstkem starosty v Plzni, kde byl rovněž župním důvěrníkem národně socialistické strany. V době vnitrostranické krize se postavil proti Stříbrnému a přispěl k jeho vyloučení. Po roce 1926 byl místopředsedou strany a v letech 1929–1935 senátorem.

³²⁶ Bedřich Macků (1879–1929), významný český fyzik a politik. Jeho politická kariéra je spjata především s Brnem, jehož byl v letech 1920–1925 starostou. Zároveň byl brněnským župním důvěrníkem národně socialistické strany. V roce 1926 jako výrazný oponent přispěl k vyloučení Stříbrného. V letech 1925–1929 byl senátorem.

³²⁷ Alois Neuman (1901–1977), český politik. Svoji pozici v národně socialistické straně si budoval skrze mládežnické hnutí. V letech 1935–1938 byl poslancem a zároveň v období 1936–1938 starostou Českých Budějovic. Po únoru 1948 se dostal do vedení Československé strany socialistické, již byl v letech 1960–1968 předsedou.

³²⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 29. června 1926, s. 5–8.

v poměru hlasů 29:27.³²⁹ Beneš se mandátu nakonec vzdal, místo něj nastoupil v srpnu úředník nemocenské pokladny F. Červinka.

Vlastní strana tak významně přispěla k tlaku, kterému Beneš musel na jaře a v létě 1926 čelit. Stal se terčem stran bývalé koalice – se souhlasem Šrámka na něj útočily *Lidové listy*,³³⁰ ze zákulisí agrární strany vedl boj proti Benešovi a jím představované linii Hradu sám Milan Hodža ve snaze jej odstranit z pozice ministra zahraničí.³³¹ Boj proti Hradu agrárníky rozděloval na radikální a umírněné křídlo a vrch v létě nabylo křídlo protihradní ovládající deník *Venkov*.³³² Jeho terčem se stal i Klofáč, kterého agrárníci chtěli odstranit z vedení senátu.³³³ V republikánské straně nakonec došlo k otevřené roztržce, poslanec Viškovský³³⁴ veřejně odsoudil politiku neodpovědnosti, čímž myslel i svoji vlastní stranu.³³⁵ Situaci uklidnil a protibenešovskou kampaň zastavil až Švehlův zářijový návrat do čela strany.

Boj socialistů proti clům a kněžským platům nebyl úspěšný a oba zákony nakonec byly schváleny. Dne 22. června byla i přes obstrukce československých socialistů a jiných stran prosazena cla a 25. června i kongrua. Po projednávání zůstala ve sněmovně spoušť a celkem mělo být za obstrukce stíháno na tři desítky opozičních poslanců, z řad československých socialistů se to v různých fázích vyšetřování týkalo Zemínové, Špatného, Bergmana, Knejzlíka, Lance, Netolického i Frankeho³³⁶ Vydán spravedlnosti byl nakonec pouze poslanec Knejzlík, ten byl však nakonec v procesu s celkem pěti poslanci opozičních stran v lednu 1927 osvobozen.³³⁷

Přijetí zákonů se ještě pokusila zvrátit deputace československých socialistů ve složení Klofáč, Franke a Tučný, která navštívila v Lánech prezidenta Masaryka. Její představitelé se jej pokoušeli přesvědčit, aby zákony nepodepisoval, Masaryk jim však vysvětlil, že v parlamentní demokracii rozhoduje většina, proto zákony podepsat musí.³³⁸ Tak se také dne 6. července stalo.

³²⁹ Tamtéž, s. 9.

³³⁰ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 251.

³³¹ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 205–206.

³³² Tamtéž, s. 209.

³³³ Denní zprávy. *České slovo*, 28. srpna 1926, roč. 18, č. 201, s. 4.

³³⁴ Karel Viškovský (1868–1932), český politik. Ve dvou obdobích v letech 1902–1913 byl poslancem českého zemského sněmu za mladočeskou, respektive agrární stranu, kterou zastupoval i v říšské radě a v letech 1918–1932 byl za agrárníky poslancem. V letech 1925–1926 byl ministrem spravedlnosti a 1929–1932 ministrem národní obrany.

³³⁵ Politická neodpovědnost hlásí se ke slovu. *České slovo*, 31. srpna 1926, roč. 18, č. 204, [s. 1].

³³⁶ Budou naši poslanci zavřeni za boj proti Římu, Němcům a Maďarům? *České slovo*, 23. června 1926, roč. 18, č. 148, [s. 1]; Němci a Maďaři do vlády, čsl. socialisté do vězení. *České slovo*, 24. června 1926, roč. 18, č. 149, [s. 1].

³³⁷ Opoziční poslanci vydáni soudu. *Večerní České slovo*, 26. června 1926, roč. 8, č. 146, s. ; Rozsudek nad obžalovanými poslanci vyneseno. *České slovo*, 28. ledna 1927, roč. 19, č. 23, s. 2.

³³⁸ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 750/26, Šámalův zápis ze dne 8. července 1926.

3.4. VYJASNĚNÍ POZIC PŘED MĚŘENÍM SIL

Bohužel pro Stříbrného a nešťastně i pro celou stranu nebyla v červnu Trýbova aféra zlikvidována smírem. Dne 21. června měl do Prahy přijet Trýb, aby před stranickou komisí vypovídal, ovšem nedorazil, tudíž Trnobranský s Šimkem dali Stříbrnému písemné materiály, které vznikly z rozhovoru s Trýbem již 16. června u něj v Brně.³³⁹ Stříbrný si z nich udělal jasno, za vším stál Klofáč ve snaze jej skrze syfilis a paralýzu odstranit z politiky.³⁴⁰ S neochvějnou jistotou, že za vše může Klofáč, situaci radikalizoval. K řešení sporu byla nejprve jmenována komise ve složení Hatina, Hejnic a Špatný³⁴¹, která oba aktéry dvakrát navštívila a domnívala se, že vše půjde urovnat.³⁴² K tomu bohužel nedošlo a za souhlasu Klofáče i Stříbrného byla rozhodnutím předsednictva strany dne 29. června zvolena již druhá tříčlenná komise, jejímiž členy byli Kysela, Klapka³⁴³ a Franke.³⁴⁴ Zdánlivou převahu v druhé komisi měl Stříbrný. Oba měli mít v komisi jednoho svého důvěrníka, Stříbrného byl Kysela a Klofáčův Klapka, mezi nimi měl být nestranným rozhodcem Franke, od něž Stříbrný čekal podporu a který jej ujistil, že pokud zjistí Klofáčovu vinu, vymůže pro Stříbrného satisfakci.³⁴⁵

Komise postupně vyslechla všechny osoby nějak s aférou spojené. Klofáč ve výpovědi přiznal, že nechal dopis antikatovat, ovšem s prezidentem o Stříbrném prý vůbec nemluvil, vše činil pouze v dobrém úmyslu.³⁴⁶ Komise vyslechla i bratry Stříbrné a odjela do Brna za Trýbem. Stříbrný chtěl mít jistotu, že Trýb nezmění výpověď v jeho neprospěch a tak s nimi poslal i Trnobranského a Šimka, kteří s Trýbem mluvili poprvé již 16. června, komise je však do doktorovy vily odmítla vpustit. Trýb svoji výpověď výrazně nezměnil, pouze, v souladu s předchozí výpovědí Klofáče, popřel, že by se předseda Klofáč odvolával na Beneše nebo prezidenta Masaryka.³⁴⁷ Stříbrného důvěrník Kysela později Stříbrnému sdělil, že v průběhu vypovídání Trýbovi někdo telefonoval, a to údajně ohledně zmíněné záležitosti, ovšem na

³³⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 9.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 10.

³⁴¹ Emil Špatný (1883–1937), český politik. V národně sociální straně se angažoval již před válkou, když se zapojil do rozvoje mládežnických organizací. V letech 1918–1935 byl poslancem za národně socialistickou stranou a v letech 1935–1937 senátorem.

³⁴² NA Praha, ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 1. srpna 1926, s. 13.

³⁴³ Otakar Klapka (1891–1941), český politik. Jako člen národně socialistické strany ji reprezentoval ve správních orgánech a v letech 1928–1929 a 1935–1938 i v poslanecké sněmovně. Za německé okupace byl v letech 1939–1940 primátorem Prahy, dokud nebyl zatčen a v roce 1941 popraven za spoluúčast na domácím odboji..

³⁴⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Prohlášení tříčlenné komise v případě Klofáč–Stříbrný.

³⁴⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 12.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 13.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 14.

dotaz Kysely, kdo to byl, zakázali Klapka i Franke jeho jméno sdělit.³⁴⁸ Kysela měl pak také navrhnout konfrontaci Trýba s Trnobranským a Šimkem, což však jak Klapka, tak Franke odmítli, ač sám doktor pro ni byl.

Na přelomu června a července se začalo otřásat postavení Stříbrného. Na konferenci pražské župy v Chocni byly kritizovány Stříbrného politické metody, nepříznivému vyznění sjezdu nezabránili ani Šolc³⁴⁹ s Netolickým.³⁵⁰ Stranická komise v červenci o dopisové aféře na základě sebraných důkazů jednala, Klofáč však pozvánky bojkotoval a aby byla udržena rovnováha, nebylo umožněno se ke komisi dostavit ani Stříbrnému. Klofáč neměl zájem řešit spor veřejně v ústředním výkonném výboru strany a poslanec Slavíček popisoval, že Klofáč nejdříve slíbil, že se na předsednictvo strany dostaví, „*avšak kdosi naň působil a Klofáč sdělil pak, že nepřijde*“.³⁵¹ Ještě v červenci podle svých vyjádření Klofáč neměl zájem na odstranění Stříbrného ze strany a věřil v urovnání celého sporu, pokud bude Stříbrný odpoutaný od své kliky.³⁵² Likvidovat aféru byl za určitých okolností ochoten i Stříbrný, spokojil by se s udělením důtky pro Klofáče.³⁵³

Obrat v celém sporu nastal 20. července, kdy Klapka za hlavní problém místo Klofáčem rozpoutané aféry označil Stříbrného domnělou mystifikaci o spojení Klofáče s prezidentem Masarykem, který se měl navíc vyjádřit nelichotivě o Stříbrného věrohodnosti.³⁵⁴ Klofáč totiž stále kategoricky popíral, že by s Masarykem o Stříbrného chorobě mluvil a Stříbrný tedy lže.³⁵⁵ Stříbrný však již z června od Masaryka věděl, že s ním o jeho údajné nemoci Klofáč skutečně mluvil, a tak se nyní snažil opatřit si důkaz. Dne 21. července navštívil Šámala, aby zajistil zásah Masaryka do celého sporu, za nejlepší řešení pokládal návštěvu Kysely a Klapky přímo u prezidenta, který by jim vše uvedl na pravou míru, Šámala však podotkl, že o formě odpovědi rozhodne sám prezident, s čímž Stříbrný musel souhlasit.³⁵⁶

Situace se vyvíjela příliš rychle a Stříbrný potřeboval odpověď prezidenta co nejdříve, Šámala tak 27. července telefonicky urgoval.³⁵⁷ Kancléř tou dobou již Masarykovu odpověď měl, s dopisem přijel o den dříve z Lán. Prezident Masaryk Stříbrnému v dopisu sdělil, že

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ Antonín Šolc (1879–1951), český politik. V národně sociální straně se angažoval od počátku století a zastával funkci tajemníka strany. V letech 1925–1938 byl senátorem za národně socialistickou stranu a do roku 1929 byl i jejím generálním sekretářem. S vyloučením Stříbrného nesouhlasil, proto byl v roce 1929 propuštěn z funkce generálního sekretáře.

³⁵⁰ HARNA, J. Krize, s. 109.

³⁵¹ NA Praha, ČNSS, karton 48, složka 1, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 1. srpna 1926, s. 9.

³⁵² Tamtéž, s. 14.

³⁵³ Tamtéž, s. 15.

³⁵⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 14–15.

³⁵⁵ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 873/26, Šámalův zápis ze dne 21. července 1926.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 804/26, Šámalův zápis ze dne 27. července 1926.

o jeho nemoci slyšel z různých stran ještě před dubnovou návštěvou Klofáče v Lánech, ten mu však o jeho nemoci a dopisu brněnského doktora skutečně říkal, v žádném případě jej k žádné činnosti prezident nezmocnil a ani o Stříbrného věrohodnosti se nijak nevyjádřil.³⁵⁸ Stříbrnému vyznění dopisu patrně stačilo, neboť si další změnu stylizace od Šámala již nevyžádal.³⁵⁹ Měl svůj důkaz, který tolik potřeboval.

Na přelomu července a srpna se však již naplno ukázalo, za kým stojí regionální organizace strany. Na popud výkonného výboru plzeňské župy byla dne 1. srpna 1926 uspořádána schůze župních důvěrníků Československé strany socialistické v Pardubicích. Župy byly pevnou součástí hnutí a silným protivníkem, obzvláště po únoru 1926, kdy výkonný výbor pražské župy inicioval vznik Svazu českých žup, který měl při zaneprázdněnosti ústředního výkonného výboru strany rozhodovat o záležitostech na úrovni zemí a žup. Svaz vznikl oficiálně až koncem srpna, ovšem kolem ustanovení svazu byly otazníky již na jaře. Pro některé straníky ve vedení šlo o nepříjemného mocenského konkurenta v rámci strany.³⁶⁰ To se týkalo především Stříbrnému blízkých a nutno říci, že obavy Trnobranského se nakonec ukázaly opodstatněné, župy sehrály ve vnitrostranické krizi svoji významnou roli.

Svolání schůze župních důvěrníků bylo zcela mimořádné, neboť podle organizačního řádu tak mohla učinit pouze pražská župa, legálnost celé schůze tak byla napadána.³⁶¹ Ani Klofáč schůzi nechtěl, jeho přáním bylo, aby ji župní důvěrníci ještě odložili.³⁶² Nezúčastnily se všechny župy, českobudějovická chyběla kvůli zrušení vlakového spoje do Pardubic, popradská pro zaměstnanost župního důvěrníka a lounská „*snad z politických důvodů*“.³⁶³ Situace ve straně byla již tak vypjatá, že se důvěrníci obávali úniku informací z porady, proto bylo požadováno, aby celá schůze byla důvěrná, popřípadě aby se z ní vůbec nevyhotovoval zápis.

Ostatní župní důvěrníky o současném stavu vnitrostranického konfliktu informoval plzeňský župní důvěrník a člen ústředního výkonného výboru strany Berkovec patřící k sympatizantům Klofáče. Ve svém projevu odmítl hovořit o poměru Klofáč–Stříbrný, ve straně se podle něj usadilo několik buněk, které mají za úkol stranu rozložit v perspektivě prezidentských voleb, které se na rok 1927 připravovaly.³⁶⁴ Objevily se dokonce informace,

³⁵⁸ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 873/26, Šámalův zápis ze dne 21. července 1926.

³⁵⁹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 804/26, Šámalův zápis ze dne 27. července 1926.

³⁶⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 16. schůze užš. ú.v.v. ze dne 20. dubna 1926, s. 3–4.

³⁶¹ NA Praha, ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 1. srpna 1926, s. 1.

³⁶² Tamtéž, s. 9.

³⁶³ Tamtéž, s. 5.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 6.

že měl kvůli prezidentské volbě Švehla korumpovat 100 tisíci některé poslance strany.³⁶⁵ Zmíněné stranické buňky si usmíření obou vůdčích činitelů strany nepřály a vynášely informace opozičnímu tisku, z toho důvodu byl podán návrh na zastavení činnosti ústředního výkonného výboru do vyšetření celé události.³⁶⁶ Z vynášení informací *Národním listům* důvěrník Fišer³⁶⁷ obvinil přímo Tmobranského, za nutné považoval i zbavení se Schwarze, který již v minulosti nešetřil kritikou vůči Masarykovi.³⁶⁸

Ani sami důvěrníci nevěděli, kde se v celém sporu nalézá pravda, „*ježto nelze rozpříst přediwo lží a intrik*“.³⁶⁹ Atmosféra byla spíše pro Klofáče, který se podle řečníků chtěl usmířit, čemuž však zabráňovala „Maffie“, tedy okruh kolem Stříbrného.³⁷⁰ Objevily se však i protichůdné názory. Poslanec Slaviček šel v popisování poměrů ve straně a s kritikou Klofáče až nečekaně daleko, po měsíci a za zcela jiné konstelace na následující schůzi župních důvěrníků v České Třebové své výroky musel omlouvat tím, že pouze tlumočil názory Stříbrného skupiny na spor.³⁷¹

Panovala všeobecná shoda, že celou aféru je nutné co nejdříve zlikvidovat. Mnozí důvěrníci viděli rozpory ve straně ne jako ideové, ale jako osobní, podle nich nebyl důvod, proč by nemohly být překlenuty.³⁷² Převážila touha po radikálním řezu, kterou vyjádřil vcelku trefně poslanec Uhlíř: „*Smíři-li se br.[atr] sen.[átor] Klofáč s br.[atrem] posl.[ancem] Stříbrným, anebo nesmíři-li se jest jedno. Strana existovat musí*“.³⁷³ Pokud by ke smíření nedošlo a muselo by být přistoupeno k onomu „*radikálnímu řezu*“, přičemž župní důvěrníci půjdou za Klofáčem.³⁷⁴ Proti Stříbrnému vyznívalo konstatování, že ti, kdo si „*za zády zahrávají s fašisty, musí ze strany být vyloučení*“.³⁷⁵ To souviselo s tím, že se v létě objevovaly zprávy o spojení Stříbrného s Gajdou, zatím sice bez důkazů, přesto závažné. Závďavek jim dalo i Tmobranského vystoupení na schůzi v Kladně, kde nazval Gajdu bratrem

³⁶⁵ Tamtéž, s. 13.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 7.

³⁶⁷ Bohumil Fišer (1882-1928), původně člen pokrokové strany, za níž byl v letech 1918-1920 poslancem v Revolučním Národním shromáždění. Přešel do národně socialistické strany, kde zastával funkce župního důvěrníka strany v Uhersko-hradištské župě a tajemníka senátního klubu. Od roku 1926 byl členem ústředního výkonného výboru strany.

³⁶⁸ NA Praha, ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 1. srpna 1926, s. 10.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 19.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 11.

³⁷¹ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi župních důvěrníků československé strany socialistické konané v neděli dne 12. září 1926 v Národním domě v České Třebové, s. 1.

³⁷² NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 1. srpna 1926, s. 11.

³⁷³ Tamtéž, s. 8–9.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 11.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 12.

a volal po režimu silné ruky.³⁷⁶ Nic na věci nezměnilo, že se Stříbrný v ústředním výkonném výboru strany od fašismu distancoval.

Vedle sporu Klofáč–Stříbrný se ovšem objevila ještě další závažná skutečnost, kterou byla další radikalizace odborářské Československé obce dělnické. Její předáci, kteří měli v povolebním období konflikt se stranickým vedením, se nyní střetli se župními důvěrníky, jejichž vznikající župní svaz byl nebezpečnou mocenskou konkurencí odborářům. Obě frakce požadovaly, aby se jim ta druhá nepletla do záležitostí.³⁷⁷ Existovala opodstatněná obava, že by v případě prohloubení vzájemného napadání mohlo ze strany začít vystupovat dělnictvo. Spor s odboráři se musel řešit, stejně jako vnitrostranický konflikt. Výsledkem srpnové schůze župních důvěrníků tak byl návrh rychle skoncovat spor, požádat Klofáče, aby se konečně dostavil na užší výkonný výbor strany a do konce srpna svolat zastupitelstvo strany, které bude stranickou krizi řešit.³⁷⁸ Padly návrhy i na svolání sjezdu, shoda nakonec byla pouze u návrhu na svolání zastupitelstva, tedy v hierarchii stranických institucí na té nižší.

Na počátku srpna měl již Stříbrný v rukách pádný důkaz proti Klofáčovi, ani s dopisem od Masaryka se však nemohl domoci předvolání před komisi, ke slovu se tak dostal až na předsednictvu strany dne 4. srpna. Zde se konfrontoval s Klapkou, svým zvilým odpůrcem, o čemž v tuto chvíli nemohlo být již pochyb. Stříbrný si byl jistý, že Klapkovy kroky někdo řídí, „*tajemný muž vysoce postavený*“, jehož jméno však s jistotou nezjistil nebo jej nechtěl v září ve své brožuře prozradit.³⁷⁹ Na dotaz komise, čeho by chtěl ve sporu dosáhnout, sdělil Stříbrný požadavek satisfakce, že je zdravý, a udělení důtky Klofáčovi, ten však byl ochoten dát pouze satisfakci, ovšem za předpokladu, že komise vydá rozhodnutí, že na začátku sporu jednal z dobré vůle jako předseda strany.³⁸⁰ Obě strany se neshodly, v tuto chvíli již vše rychle šlo k zářijové konfrontaci. Vedení strany se usneslo, jak požadovali župní důvěrníci, svolat na září zastupitelstvo strany.³⁸¹ Začalo se rovněž uvažovat o případném svolání sjezdu.

K tomu došlo dne 18. srpna, kdy konal svoji schůzi širší výkonný výbor strany v sálech Dělnické besedy v Karlíně, který se rozhodl svolat na dny 18. a 19. září do Brna mimořádný valný sjezd. Zástupci ve výboru nebyli v otázce svolání sjezdu zcela jednotní, důvodů bylo několik. Nejzávažnějšími byly obavy z porušování organizačního řádu, sjezd nebyl řádně svolán, a ze zatahování sporu mezi sjezdové plénem. Pro svolání sjezdu horoval především

³⁷⁶ Tamtéž, s. 15.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 11.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 16.

³⁷⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 16.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Denní zprávy, *České slovo*, 4. srpna 1926, roč. 18, č. 181, s. 3.

zástupce mládeže Neuman, který volal po ozdravení poměrů a odstranění „satelitů, kteří způsobili rozvrat strany a prozrazovali nejdůvěrnější věci redakcím nepřátelských listů“.³⁸²

Stříbrný i Klofáč shodně mluvili o víře ve smír a o osobní rovině sporu. Klofáč uvedl: „Pro mne není žádný osobní spor. Jsou to věci zcela soukromé a sjezd se jimi zabývat nebude a nebude také nikoho skandalizovat. Sjezd musí vyjádřit programové linie a taktické směrnice a vytknout poměr k jiným stranám, k fašismu, k nacionalismu, armádě a pod.“³⁸³ Klofáčův smířlivý tón pravděpodobně souvisel s akcí senátora Veselého³⁸⁴, který se pokusil o den dříve získat z Kanceláře prezidenta republiky kopii Masarykova dopisu adresovaného Stříbrnému.³⁸⁵ Tu sice nedostal, obdržel pouze výpisky, které však Klofáče z nepravd usvědčovaly, dopis tak nemohl být využit proti Stříbrnému. Ovšem ani Stříbrný nechtěl na schůzi o sporu více mluvit a zdůraznil, že se nedopustí ničeho, co by stranu oslabilo.

Pro svolání sjezdu se vyslovilo celkem 39 členů širšího výkonného výboru, proti byli pouze čtyři. Po odhlasování však župní důvěrník Macků navrhl zvolení komise pro sestavení kandidátní listiny do nového ústředního výkonného výboru strany, který bude sjezdem zvolen.³⁸⁶ To původně projednáváno nebylo a Stříbrného příznivce to velmi zaskočilo, nejhlasitěji oponoval zástupce lučebníků Chmelík. Volbu nového ústředního výkonného výboru strany hájili Klofáč a Macků, podle jejich zdůvodnění je nutné jej zvolit, neboť příští sjezd strany by se měl konat až v roce 1929³⁸⁷ a nelze prodlužovat funkční období starého výboru, který navíc nemá podporu na venkově.³⁸⁸ Samozřejmě se jednalo o Stříbrného výbor, který si prosadil na sjezdu v roce 1924, bylo tak zřejmé, kam tento návrh míří. Nakonec bylo dohodnuto, že o kandidátní listině do ústředního výkonného výboru rozhodne zastupitelstvo strany, které se svolává na 18. září, tedy den před sjezd.³⁸⁹ Oficiálně bylo oznámeno, že průběh schůze ukázal, kterak strana stojí pevně na svých starých programových zásadách.³⁹⁰ Nebyla to však pravda, právě v těchto dnech se rozhodovalo, zda strana své programové zásady z roku 1924 opustí.

³⁸² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širšího ústředního výkonného výboru strany ze dne 18. srpna 1926, s. 3.

³⁸³ Tamtéž, s. 4.

³⁸⁴ František Veselý (1863–1935), český politik. Svoji politickou kariéru začal v pokrokové straně, za níž byl členem Revolučního národního shromáždění a v letech 1919–1920 ministrem spravedlnosti. Po přechodu části realistů do řad československých (národních) socialistů se stal významnou postavou této strany a v letech 1920–1935 byl senátorem. Patřil k oponentům Stříbrného.

³⁸⁵ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 851/26, Šámalův záznam ze dne 17. srpna 1926.

³⁸⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 18. srpna 1926, s. 5.

³⁸⁷ Ve skutečnosti se další (XII.) sjezd konal až v roce 1931.

³⁸⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze širš. ú.v.v. ze dne 18. srpna 1926, s. 5.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 6.

³⁹⁰ Řádná schůze širšího výkonného výboru čl. strany socialistické. *České slovo*, 19. srpna 1926, roč. 18, č. 193, [s. 1].

V neděli dne 22. srpna konala svůj sjezd stranická mládež, za stranu promluvil k účastníkům Franke, který zdůraznil propojení československých socialistů s Masarykem.³⁹¹ Zahajovací projev měl Neuman, jenž vyzdvihl nutnost očistit stranu „od živlů, které [...] se rozešly se socialismem“.³⁹² Sjezd mládeže se stal manifestací za Masaryka, Klobáče, Beneše a jednotu strany. Ve své rezoluci mládež uvítala ozdravný proces strany a věřila v opuštění starých koaličních metod politiky.³⁹³ Osten byl namířen přímo na Stříbrného, o tom nebylo pochyb, právě on byl představitelem staré koalice ve straně.

Koncem srpna dostával v *Českém slově* značný prostor předseda strany Klobáček k prezentaci svých názorů. Byly přetiskovány jeho státnické proslovy, z nichž nejvýznamnější učinil na slavnostech strany v Kutné Hoře.³⁹⁴ V jeho projevu zaznělo, že Gajda v případě puče připravoval polovojenskou vládu, a veřejnost se ptala, kdo že je ten muž v pozadí za Gajdou, který měl vést jeho kroky.³⁹⁵ Pokračoval i konflikt uvnitř ČsOD, která se v otázce neutrality ve sporu začala v září již veřejně štěpit na dvě křídla.³⁹⁶ Stříbrný za této situace vycítil, že ztrácí podporu, rozhodl se tak pro radikální řešení. Sepsal brožuru, v které zaútočil přímo na Klobáče. Vyličil v ní celou genezi jejich sporu od počátku Trýbovy aféry až po letní jednání. O připravované brožuře se dozvěděl Tučný, který Stříbrného přesvědčoval, aby ji nepublikoval, což mu také Stříbrný slíbil.³⁹⁷ Tučný v téže době totiž vyjednával s Klobáčkem v jeho letním sídle v Dobříkově o smíru, Stříbrný však nerespektoval dohodu a svoji brožuru vypustil.³⁹⁸ Tímto aktem Jiří Stříbrný překročil svůj Rubikon, k čemuž mu však významně dopomohl i Franke, který jej od smíru s Klobáčkem zrazoval s argumentem, že se musí jednou provždy rozhodnout.³⁹⁹

Informace o chystané brožuře a jejím obsahu, citace byly skutečně přesné, se objevily již 6. září v některých pravicových listech, dříve než vůbec vyšla.⁴⁰⁰ Během následujících dnů se informace objevily i v listech levicových. Stříbrný sice dementoval, že by se otiskované informace zakládaly na pravdě, nepopřel však existenci brožury.⁴⁰¹ To by šlo ostatně velmi těžko, když se s ní část stranické veřejnosti již seznámila, neboť byla čtena na plenární schůzi

³⁹¹ Sjezd zastupitelstva čs. mládeže socialistické. *Večerní České slovo*, 23. srpna 1926, roč. 8, č. 192, s. 2.

³⁹² Sjezd zastupitelstva čsl. mládeže socialistické. *České slovo*, 24. srpna 1926, roč. 18, č. 198, s. 3.

³⁹³ Rezoluce sjezdu naší mládeže. *České slovo*, 25. srpna 1926, roč. 18, č. 199, s. 2.

³⁹⁴ K svědomí národa a odpovědnosti politiky. *České slovo*, 31. srpna 1926, roč. 18, č. 204, s. 3.

³⁹⁵ Denní zprávy. *České slovo*, 1. září 1926, roč. 18, č. 205, s. 3.

³⁹⁶ Denní zprávy. *České slovo*, 3. září 1926, roč. 18, č. 207, s. 3.

³⁹⁷ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 12. září 1926, [s. 9].

³⁹⁸ Tamtéž.

³⁹⁹ VHA, fond Sbírka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 110, STŘÍBRNÝ, Jiří. *Paměti II.*, cyklostylovaný rukopis. s. 150.

⁴⁰⁰ Denní zprávy. *České slovo*, 7. září 1926, roč. 18, č. 210, s. 3.

⁴⁰¹ Denní zprávy. *České slovo*, 9. září 1926, roč. 18, č. 211, s. 3.

strany na Žižkově ve středu 8. září.⁴⁰² I samotné vydání brožury, respektive její části, se dne 9. září stalo skutečností, otiskl ji dr. Karlík ve zvláštním vydání svého *Lechu*, radikálně pravicového listu, zbytek textu byl vydán v agrárním *Venkově*. Bývalý Gajdův přímý podřízený z armády Karlík proti Klofáčovi a Hradu štal již celé léto a před časem vydal spis o Gajdově aféře, za což byl také k 1. září 1926 vyloučen z Československé obce legionářské.⁴⁰³ Klofáč na vydání Stříbrného brožury reagoval okamžitě, ještě téhož dne sdělil redakci *Českého slova* své stanovisko a to jej následujícího dne otisklo.⁴⁰⁴ V dalších dnech jej dále rozváděl a upřesňoval.

V otištěné brožuře, kterou posléze sám Stříbrný důvěrníkům strany i rozeslal, odmítal jakékoliv spojení s Karlíkem, kterého prý ani osobně neznal.⁴⁰⁵ Podle svých slov chtěl spor řešit v rámci strany, ale Klofáč se odmítal účastnit schůzí výkonného výboru a později je i se schůzemi předsednictva zakázal.⁴⁰⁶ Odmítal, že by podával nějaké třetí osobě informace a o detailech aféry chtěl pomlčet, ovšem k vyšetření nedošlo, proto rozesílá svoji brožuru rekomandovanými dopisy důvěrníkům strany.⁴⁰⁷ Jako podstatu sporu viděl žárlivost Klofáče, která se táhla již od doby převratu, kdy byl Stříbrný zvolen jako zástupce strany do Národního výboru. Stříbrný na závěr brožury od Klofáče žádal omluvu, za kterou by mu odpustil, v opačném případě jej měl Klofáč žalovat, aby vše rozřešil soud.⁴⁰⁸ Tato závěrečná formulace se objevovala již nejméně týden v tisku, což potvrzuje předčasný únik brožury, možná zamýšlený k zvýšení napětí.

Dne 10. září, následující den po vydání brožury, se sešlo předsednictvo ústředního výkonného výboru strany, aby se dohodlo na řešení nastalé situace. Usneslo se na prohlášení, že „*proti československé straně socialistické proveden byl rafinovaný, dávno připravovaný útok, jakého není v našich politických dějinách příkladu*“.⁴⁰⁹ Strana se skrze zvolenou komisi snažila vyřešit a zlikvidovat spor uvnitř strany, vše však bylo zmařeno Stříbrného brožurou, která byla nejprve otištěna v *Lechu* dr. Karlíka, později ji přejaly i další pravicové listy.⁴¹⁰ Odpovědným byl označen Stříbrný, který vydání umožnil a jeho čin byl označen za nepřátelský ne proti Klofáčovi, ale proti celé straně, přičemž podle povahy činu budou

⁴⁰² Trnová koruna strany. *České slovo*, 12. září 1926, roč. 18, č. 214, [s. 1].

⁴⁰³ Denní zprávy. *Večerní České slovo*, 3. září 1926, roč. 18, č. 207, s. 3.

⁴⁰⁴ Prohlášení bra. Klofáče. *České slovo*, 10. září 1926, roč. 18, č. 212, s. 3.

⁴⁰⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Stříbrného brožura*, s. 1.

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 16–17.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 22–23.

⁴⁰⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Prohlášení předsednictva ústředního výkonného výboru ze dne 10. září 1926.

⁴¹⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Prohlášení tříčlenné komise v případě Klofáč–Stříbrný.

vyvozeny pro Stříbrného důsledky.⁴¹¹ Prohlášení předsednictva podepsali Zemínová, Klouda, Tučný, Špatný, Franke a Šolc.⁴¹² Komise k řešení případu se svojí většinou rozhodla pro konstatování, že „obvinění proti senátoru Klofáčovi vznesená neprokázala se opodstatněnými“ a svůj nálezný dala k otištění do *Českého slova*.⁴¹³

V následujících dnech k brožůře a prohlášení předsednictva strany zaujaly stanoviska přidružené stranické organizace a župy. Dne 11. září konala konferenci Československá obec dělnická, která souhlasila s Tučného podpisem pod prohlášením předsednictva z 10. září.⁴¹⁴ Odboráři deklarovali svoji ochotu k obrannému boji strany proti rozvratným útokům nepřátel.⁴¹⁵ Župní důvěrníci se znovu sešli dne 12. září v České Třebové za předsednictví senátora a brněnského župního důvěrníka Macků. Přítomna opět nebyla Podkarpatská Rus, její zástupci však zaslali své návrhy již 8. září, tj. ještě před otištěním brožury, a požadovali vyloučení všech, kteří se zúčastnili útoků proti Klofáčovi, Benešovi a proti prezidentu Masarykovi.⁴¹⁶

Župy se 12. září scházely za jiných okolností než v létě, 29. srpna byl totiž konečně ustaven Svaz českých žup, do jehož vedení byli zvoleni Špatný, Berkovec a Macků.⁴¹⁷ Tím župy získaly v rámci strany na síle. Hlavním bodem jednání bylo stanovisko k prohlášení předsednictva. Rozhodnutí důvěrníků se nezrodilo jednomyslně, bylo o něm však rozhodnuto většinou. Pro Stříbrného nebyl nikdo, župy Česká Lípa a Moravská Ostrava prosazovaly status quo a nechtěly spor veřejně na sjezdu řešit, župní důvěrník z Českých Budějovic nechával rozhodnutí na ústředním výkonném výboru strany, Bratislava neměla dosud vlastní stanovisko, zdržely se i Louny a Špatný jménem Prahy zdůrazňoval komplikovanou situaci v hlavním městě, kde nejsou straníci v otázce vyloučení Stříbrného skupiny jednotní. Pro vyloučení byli zástupci Brna, Hradce Králové, Pardubic, Uherského Hradiště a v čele nespokojených žup stála Plzeň. Z výsledku jednání bylo jasné, že setrvání Stříbrného ve straně již není možné.⁴¹⁸

Župní důvěrníci prohlášení předsednictva z 10. září schválili a na jeho základě navrhli vyloučení Stříbrného, Trnoblanského, ministerského rady Šimka a Schwarze ze strany.⁴¹⁹

⁴¹¹ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Prohlášení předsednictva ú.v.v. ze dne 10. září 1926.

⁴¹² Všem stoupencům československé strany socialistické! *České slovo*, 11. září 1926, roč. 18, č. 213, [s. 1].

⁴¹³ Prohlášení vyšetřující komise v případě Klofáč–Stříbrný. *České slovo*, 11. září 1926, roč. 18, č. 213, [s. 1].

⁴¹⁴ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 12. září, [s. 9].

⁴¹⁵ Denní zprávy. *České slovo*, 12. září 1926, roč. 18, č. 214, s. 3.

⁴¹⁶ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Volné návrhy zemského výkonného výboru československé strany socialistické pro Podkarpatskou Rus zaslané dne 8. září 1926 Ústřednímu výkonnému výboru československé strany socialistické, s. 5.

⁴¹⁷ Denní zprávy. *Pondělník*, 30. srpna 1926, roč. 16, č. 35, s. 3.

⁴¹⁸ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 12. září, [s. 8–9].

⁴¹⁹ Tamtéž, [s. 10].

Z taktických důvodů ovšem jejich požadavek nebyl ve stranickém tisku zmíněn.⁴²⁰ Podle zdůvodnění měl být Stříbrný vyloučen za to, „že rozšířil tiskem svůj list obsahující křivé obvinění předsedy strany a činem tímto stranu vážně poškodil“, Trnobranský a Šimek se provinili „zvláště tím, že neoprávněným zasažením do sporu Klofáč–Stříbrný přisvojili si funkci, jež jim nepříslušela a přivedli spor onen na scestí a umožnili tím bratru Jiřímu Stříbrnému shora zmíněný nespravedlivý útok“ a Schwarz „nedbal zájmů strany, porušil nutnou disciplínu i loajalitu jako redaktor listu strany a jako odpovědný redaktor „Nové Evropy“ pak spolupůsobil na uveřejnění tisků stranu poškozujících“.⁴²¹ Jinými slovy u všech vylučovaných šlo o hrubé porušení stranické kázně.

Poslední dny před sjezdem *České slovo* vyplňovaly články zpracovávající stranickou veřejnost ve prospěch předsedy Klofáče a jeho politické linie. Ve vedení strany a mezi zasvěcenými bylo jasné, jakého výsledku se sjezd dobere. Za Klofáčem stála většina ústředního výkonného výboru strany včetně Frankeho a Zemínové, o čemž už v létě nebylo sporu, dále župní důvěrníci, svaz mládeže a *České slovo*. Za Stříbrným byli jeho věrní, jejichž počet se však významně zredukoval, a převážná část vedení Československé obce dělnické. Síly nebyly vyrovnané a Stříbrný si jel do Brna pro vyloučení, sám to nejspíš dobře věděl, významnější přeskupení sil se již nedalo očekávat.

⁴²⁰ Župní důvěrníci jednomyslně se staví za předsednictvo strany. *Večerní České slovo*, 14. září 1926, roč. 218, č. 210, s. 2.

⁴²¹ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Zápis o schůzi žup. důvěr. dne 12. září, [s. 10].

4. BRNĚNSKÝ SJEZD

4.1. SOBOTNÍ ZASEDÁNÍ

Ačkoliv se zasedání sjezdu strany konalo oficiálně až o víkendu, již v pátek večer se do Brna začali sjíždět delegáti. Bylo tak možné je v průběhu večera vidět po skupinkách roztroušené po městě, kterak rokují o nadcházejících dnech.⁴²² Klíčovým dnem celého sjezdu byla sobota, kdy se mělo sejít zastupitelstvo strany a rozhodnout o osudu Jiřího Stříbrného a jeho takzvané skupiny. Sám Stříbrný v pátek v Brně ještě nebyl, přijel až v poledne dalšího dne. Co mezi sebou delegáti večer před sjezdem projednávali, lze dnes již stěží objasnit, záznamy sobotních zasedání jsou však dochované.

Od sobotního rána v brněnském Stadionu probíhala jednání stranických důvěrníků a zástupců přidružených organizací, jenž byli zmocněni z titulu svých funkcí k hlasovacímu právu na sjezdu. Nejvýznamnější silou byli župní důvěrníci strany, kteří reprezentovali své župy, tudíž představovali zástupce členské základny. Župní důvěrníci měli za předsednictví Klofáče a účasti Frankeho předporadu již od 8 hodin a zformulovali na ní svoji výzvu ostatním sjezdovým delegátům.⁴²³ Strana měla podle nich „*vyjít ze sjezdu sjednocena a posílena k dalším svým úkolům v národě a státě*“.⁴²⁴ Důvěrníci proto dále zamítli „*každého, kdo by, vynášeje sebe nad ideu strany, vnášel mezi nás osobní rozkol*“.⁴²⁵

Touto formulací byl konkrétně myšlen Stříbrný. Župní důvěrníci ho odsoudili především za řešení Trýbovy dopisové aféry a vyjádřili podporu Klofáčovi, který „*nezaslouží si podezření, že by se uchýloval k inkriminovaným prostředkům odstranění politického soupeře*“.⁴²⁶ Spor měl být již co nejrychleji ukončen: „*Aféru Klofáč–Stříbrný pokládáme za definitivně odbytou [...] strana jako celek jí už trpět nesmí, protože má před sebou úkoly důležitější*“.⁴²⁷ Po schůzi župních důvěrníků dne 12. září v České Třebové, tedy necelý týden před sjezdem, kde došlo k přijetí návrhu na vyloučení Stříbrného, bylo víceméně jasné, jak celý spor skončí.⁴²⁸

Přestože hlavní iniciátoři návrhu na vyloučení zůstávali ve svém přesvědčení pevní, část již dříve nejistých župních důvěrníků se snažila jednoznačnému rozhodnutí na sjezdu

⁴²² AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴²³ Tamtéž.

⁴²⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Prohlášení župních důvěrníků československé strany socialistické k mimořádnému sjezdu strany v Brně dne 19. září 1926, s. 1.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 1–2.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 3.

⁴²⁸ ŠANTRŮČEK, Bohuslav. Tisíc devět set dvacetšest. In: *Buřiči a tvůrci: Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy (1897–1947)*. Praha: Melantrich, [1947], s. 246.

vyhnout. Zbraslavský důvěrník, který byl celému jednání přítomen, sdělil informátorovi Hradu, že Klofáč musel domlouvat liknavým důvěrníkům, kteří nechtěli situaci řešit do důsledků a vymlouvali se na masy stoupenců, které by se mohly dívat na jednotlivosti celého sporu jinak.⁴²⁹ Na mínění jednotlivých důvěrníků mohla zapracovat smířovací kampaň, o kterou se v posledních dnech před sjezdem snažili jak poslanec Špatný a sekretáři pražské župy, tak Slaviček s Netolickým. Špatný tak měl činit ze strachu o vlastní pozici ve straně.⁴³⁰ Jednoznačně totiž vycítil silné protipražské nálady u venkovských delegátů. Slaviček s Netolickým pak podepsali jménem Jednoty živnostníků leták, jenž byl rozdáván delegátům ve vlaku do Brna, a který sice žádal očistu strany, ale i smír a nevylučování Stříbrného za satisfakci Klofáčovi.⁴³¹

Vedle problému Stříbrný si strana musela ujasnit poměr k tehdejší vládě a následujícího jara republiku čekaly důležité prezidentské volby. S tím se samozřejmě museli vypořádat i župní důvěrníci, jejichž poměr k úřednické vládě lze shrnout jejich vlastními slovy: „*Dočkali jsme se chvíle, kdy právě proto, že hájíme stát, musíme stát proti vládě.*“⁴³² Současný úřednický kabinet byl pro ně exponentem národnostně smíšené vlády buržoazie.⁴³³ Tvrdá a nesmířlivá politika by ovšem stranu bezpečně zavedla do opozice, která nebyla stranickou veřejností zcela pozitivně přijímána. I župní důvěrníci si uvědomovali úskalí opoziční politiky: „*Naše strana musí mít tolik autority ve veřejném životě, aby bez ní žádná příští parlamentní vláda nebyla možná.*“⁴³⁴ Představa následujících let v opozici je nikterak nelákala. Vznik formující se panské koalice by podle nich znamenal „*nekonečné ústupky na právech národa československého a vedl by k mezinárodní diktatuře buržoazie*“.⁴³⁵

Informovanost o celém sporu, kterou disponovali župní důvěrníci, ať již byla jakákoliv, však malé odborové organizace strany neměly. Přesto i jejich zástupci byli sjezdovými delegáty s hlasovacím právem a organizace musely utvořit své sjezdové rezoluce. Vedle toho navíc jejich zástupci neměli, oproti župním důvěrníkům, možnost se v létě opakovaně sejít na jednáních, neboť finanční výlohy na cestování by sekretariáty pouze těžko kryly.

V sobotu se tak sešla na jednání i Jednota československých živnostníků, tvořená převážně starými straníky. Ve svém stanovisku žádala o sdělení plné pravdy o sporu a „*aby*

⁴²⁹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² NA Praha, ČNSS, kart. 48, Prohlášení župních důvěrníků, s. 5.

⁴³³ Tamtéž.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 6.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 7.

mezi vůdci a předáky strany nastala bratrská svornost“.⁴³⁶ Vedle toho požadovali odstranění korupčníků a zrádců, kteří donášejí, ze strany, a ve straně nelze ani trpět směrů blížících se ke komunismu nebo fašismu.⁴³⁷ Celkem správně si zástupci jednoty uvědomili historickou hodnotu sjezdu, význam svých hlasů a vycítili šanci na nárokování vlastních požadavků. Cítili se totiž dotčeni nedoceněním hnutí živnostníků a vyčítali předsedovi strany Klofáčovi jeho nesplněný slib zastoupení živnostníků v senátu.⁴³⁸ V pohledu na současnou úřednickou vládu a formování koalice bez socialistů se živnostníci mnoho neodlišovali od prohlášení župních důvěrníků. Jejich delegáti se domnívali, že státotvornou politiku může dělat strana pouze pokud bude součástí vládní koalice. I přes výhrady k minulé Švehlově koalici dnešní stav straně škodí a ztratila vliv.⁴³⁹

Dopolední předporadu absolvovali i učitelé a profesori. Ve své rezoluci kladli důraz na to, *„aby očista strany dala se nejen v hlavách, ale také v údech, ve všech částech strany*“.⁴⁴⁰ Neboť *„kdo nedovede potlačit osobní choutky, kdo nedovede potlačit prospěchářství, ten nemá mít místa ve vedoucích funkcích*“.⁴⁴¹ Učitelé stejně jako zbytek delegátů upírali své zraky k odpolednímu jednání zastupitelstva strany, které mělo definitivně rozhodnout.

4.2. ZASTUPITELSTVO STRANY

V sobotu kolem 13. hodiny dorazil do sjezdových prostor sám Jiří Stříbrný. Přicházel v doprovodu redaktora Schwarze, ministerského rady Šimka, tajemníka lučebníků Chmelíka a žižkovského delegáta Drvoty a zjevně v dobré náladě. Spolu se svými druhy se procházel v zahradě sjezdového domu a s úsměvem se radili.⁴⁴² Společně s nimi měl přijet tímtéž vlakem i šéf odborů Tučný, kterého si v průběhu cesty Stříbrný zavolal k rozhovoru.⁴⁴³ Postoj Tučného a zbylých odborářů byl ještě před zahájením samotného zastupitelstva pro většinu delegátů záhadou a možné úvahy vnášely do jejich řad neklid. Většina předáků Československé obce dělnické podporovala Jiřího Stříbrného především z ekonomických

⁴³⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Stanovisko Jednoty československých živnostníků ku vnitřní obrodě strany a k zamýšleným směrnícím politickým.

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Tamtéž.

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu Československé strany socialistické v Brně dne 19. září 1926, s. 7.

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁴³ Tamtéž.

důvodů, neboť finance odborové ústředny byly závislé na Družstevní bance jeho bratra Františka.⁴⁴⁴ U Tučného se k tomu přidával i blízký vztah se Stříbrným.

Předseda Klofáč zahájil zastupitelstvo strany v 16 hodin odpoledne za přítomnosti 187 delegátů s právem hlasovacím (z celkového počtu 208) a 21 s právem poradním.⁴⁴⁵ Podmínkou účasti na zastupitelstvu v Brně bylo členství ve straně delší pěti let. Tím se mělo zabránit možné manipulaci ve prospěch Stříbrného. Učiněna byla pouze jedna výjimka v případě obvodního důvěrníka Richtera, jenž byl členem strany pouze dva roky.⁴⁴⁶ Ve svém zahajovacím projevu zdůraznil Klofáč mimořádnost celé situace.⁴⁴⁷ V zápětí bylo přistoupeno k druhému bodu programu – ke zvolení verifikační komise, která měla za úkol prověřit mandáty přítomných členů zastupitelstva.⁴⁴⁸ Následující bod byl již závažný. Zastupitelstvo dodatečně přijalo usnesení širšího výkonného výboru strany ze dne 18. srpna, jímž byl na 19. září svolán XI. mimořádný sjezd strany v Brně.⁴⁴⁹ Ten byl totiž svolán v rozporu s organizačním řádem strany, neboť měl být svolán osm týdnů před konáním, což se však nestalo.

Senátor Šolc přečetl usnesení výkonného výboru I. obvodu pražské župy ještě v čase vymezeném pro volení komisí sjezdu. Podle I. obvodu pražské župy měl Stříbrný nést důsledky vydání své brožury stejně jako ti, kteří jej nesprávně informovali, případné rozhodnutí mělo být také zcela transparentní.⁴⁵⁰

Po třicetiminutové přestávce, kterou si vyžádala verifikační komise na svoji činnost, mohlo být znovu pokračováno v programu zastupitelstva. V 16:40 tak bylo přikročeno ke čtení rezolucí. Jménem župních důvěrníků podal senátor Macků návrh odsouhlasení usnesení předsednictva strany ze dne 10. září, které tvrdě odsuzuje vydání Stříbrného brožury v *Lechu*.⁴⁵¹ Na základě toho rezoluce župních důvěrníků podává návrh na vyloučení Stříbrného, Šimka, Trnobranského a Schwarze ze strany s odůvodněním, že poškodili čest a vážnost strany a pozbyli důvěru.⁴⁵² V závěru své řeči se pokusil Macků zmírnit napětí mezi

⁴⁴⁴ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 192.

⁴⁴⁵ Právo poradní měli poslanci a senátoři strany bez dalších stranických funkcí, které by je k hlasování opravňovaly.

⁴⁴⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis ze schůze zastupitelstva Československé strany socialistické ze dne 18. září 1926 v Brně, s. 5–6.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 1.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 2.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 4–5.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 7.

⁴⁵² Tamtéž, s. 9.

Prahou a venkovem, když přijal jménem venkova část viny za nastalou situaci a Prahu vyzval k těžké oběti, jinak „*velká část straníků na venkově ztratí důvěru ve stranu*“.⁴⁵³

Poté byla za vedení poslankyně Zemínové zahájena místy bouřlivá debata. Jako první do ní byl přihlášen odborář Chmelík, který pokládal způsob řešení sporu vylučováním za „*příliš tvrdý a krajní*“ a doporučoval vše řešit jiným způsobem.⁴⁵⁴ Apeloval na zastupitelstvo, aby věc pořádně rozmyslelo. Zostra začal svůj příspěvek Trnobranský, když odmítl jednání o návrhu na vylučování, který podal podle něj ilegální sbor.⁴⁵⁵ Nechtěl se hájit ve smyslu nevinu, svoji činnost proti Klofáčovi uznával, argumentoval však obranou Stříbrného, jenž byl nespravedlivě štván tiskem.⁴⁵⁶ S možným vyloučením, dle svých slov, Trnobranský počítal, je to důkaz „*mravní slabosti strany*“.⁴⁵⁷ Tvrdě napadl Klofáče, kterého obvinil z nabídky smíru strany s Trnobranským ze čtvrtka, tj. 16. září, pokud svá obvinění Klofáče uzná za chybně podložená.⁴⁵⁸ Klofáč jeho slova popřel stejně jako zástupce družstevníků Novák, který měl být jedním ze tří tlumočníků Klofáčovy nabídky. Novák přesto ocenil Trnobranského zásluhy na rozvoji stranického družstevnictví a projevil žádost, aby ho strana ze svých řad nevylučovala.⁴⁵⁹

V následujících příspěvcích jiných členů zastupitelstva zazněly výtky k faktu, že o vylučování rozhodovali župní důvěrníci, kterým taková činnost nepřísluší. Padlo dokonce obvinění ze střetu zájmů, neboť jeden z župních důvěrníků je čekatelem na Stříbrného mandát.⁴⁶⁰ Za toto tvrzení si vyslechl řečník Němeček výtku od předsedkyně Zemínové. Další výtku doprovázenou bouří nevole v sále vyvolalo Němečkovu přirovnání župního důvěrníka Macků ke katovi.⁴⁶¹ Zprvu debaty zaznívaly proslovy kritizující činnost výkonného výboru strany a hájící do jisté míry postup Stříbrného.

Poslanec Slaviček, který, jak již bylo uvedeno, podepsal leták rozdávaný ve vlaku do Brna, se během svého projevu ještě pokusil o poslední smíření a odvrácení vyloučení Stříbrného. Navrhoval přerušení zastupitelstva na jednu hodinu, během níž by se Zemínová, Klouda a Franke pokusili zjednat smír mezi Stříbrným a Klofáčem.⁴⁶² Podle účastníků Slaviček sentimentálně útočil na city o dovolával se dobrého srdce předsedy Klofáče, což

⁴⁵³ Tamtéž, s. 10.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 11.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 13.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 14.

⁴⁵⁷ Tamtéž.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 16.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 17.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 19.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 20.

⁴⁶² Tamtéž, s. 25.

mělo silně zapůsobit na některé Klofáčovy příznivce a vyvolat mezi delegáty těžké chvíle pochybností o nutnosti vyloučení.⁴⁶³ Zemínová ovšem o jeho návrhu odmítla hlasovat, čímž byla celá věc ukončena.

Očekávaný proslov Stříbrného byl podporován potleskem sekretářů Československé obce dělnické vyjma senátora Šťastného, redaktora Wünsche⁴⁶⁴ a železničáře Plota.⁴⁶⁵ Stříbrný si vzal slovo ke krátkému a podle senátora Veselého, jenž jednání zastupitelstva hradnímu informátorovi tlumočil, i sentimentálnímu projevu.⁴⁶⁶ Stříbrný se odmítl hájit, neboť za něj „*bude mluvit vykonaná práce, vážná práce*“.⁴⁶⁷ Stříbrný hájil Trnobranského, který se prý podle něj ničeho nedopustil, jen toho, že byl jeho politickým důvěrníkem.⁴⁶⁸ Byl si již plně vědom, že jeho vyloučení je neodvratné. Zakončil tak svůj projev: „*Nejsem pasivní obětí, jdu tak s čistým štítem ze strany, budu-li vyloučen, jako že budu, a přál bych těm osnovatelům této akce, aby odcházeli z veřejného života tak čisti, jako odchází Jiří Stříbrný*“.⁴⁶⁹ Při této závěrečné poznámce se podle očitých svědků podíval na Klofáče.⁴⁷⁰ Po Stříbrném promluvil další z vylučovaných Šimek, který zdůraznil, že je hrdý na to, že „*do komplotu proti Stříbrnému zasahoval v zájmu pravdy a spravedlnosti*“.⁴⁷¹

Po obviněných vystoupil se svým projevem zastánce stranického smíření Tučný. Ten se podívoval návrhu župních důvěrníků, v němž požadovali přímo vylučování.⁴⁷² Uznal, že se Stříbrný dopustil selhání, ale namítal, že vyloučení je přílišným trestem pro tak zasloužilého straníka, jakým Stříbrný bezpochyby je.⁴⁷³ V závěru svého příspěvku nabádal ke stranickému smíru.⁴⁷⁴

Do debaty vstoupil župní důvěrník Berkovec, vůdčí představitel Stříbrného oponentů v regionech. V řešení sporu Klofáč – Stříbrný nepokládal za možný smír, „*z tohoto zápasu musí odejít jeden vítěz a jeden poražený*“.⁴⁷⁵ Kategoricky odmítl, že by župní důvěrníci neměli mandát k podání návrhů na vyloučení, neboť se prý pouze řídili rezolucí výkonného

⁴⁶³ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁶⁴ Otakar Wunsch (1893–1947), český novinář a politik. Členem národně socialistické strany byl od roku 1910, kdy začal psát do stranických tiskovin a v průběhu první republiky byl redaktorem *Československých železničních listů*. Patřil k levému křídlu strany, což se ukázalo jak na jeho vystoupení v době stranické krize v roce 1926, tak po roce 1945, kdy jako poslanec prosazoval sblížení strany s komunisty.

⁴⁶⁵ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁶⁶ Tamtéž.

⁴⁶⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis ze schůze zastupitelstva ze dne 18. září 1926, s. 27.

⁴⁶⁸ Tamtéž, 28.

⁴⁶⁹ Tamtéž.

⁴⁷⁰ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁷¹ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis ze schůze zastupitelstva ze dne 18. září 1926, s. 29.

⁴⁷² Tamtéž, 33.

⁴⁷³ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁷⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis ze schůze zastupitelstva ze dne 18. září 1926, s. 34.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 36.

výboru.⁴⁷⁶ Není zde prostor obsáhnout všechny příspěvky v následné debatě. Její charakter byl již víceméně jasný – proti Stříbrnému, jeho skupině a představitelům Československé obce dělnické. Proslovy se staly tribunou především župních důvěrníků a prostředkem ke konfliktu Chmelík – Neuman, respektive odboráři – mládež.

Rozjitřenou atmosféru dále vyhrotil zmíněný delegát mládeže Neumann, který vyzval k vyloučení dalších členů strany, aniž by je však jmenoval.⁴⁷⁷ Bylo ovšem vcelku jasné, že jde o poslance Laubeho, Lisého a tajemníka lučebníků Chmelíka, nejenom za to, že Chmelík v *Zájmech lučebníků* otisk články proti Benešovi a TGM.⁴⁷⁸ Strhla se nepříjemná hádka mezi Neumannem a Chmelíkem, kterou Neumann vyprovokoval „*použiv nepřímě slova kretén*“ a podle svědků málem došlo k násilí.⁴⁷⁹

Stříbrný se v průběhu večerního jednání ještě pokusil zvrátit nepříznivý vývoj a dojednat s Klofáčem příměří. K tomuto účelu poslal Aloise Simonidese⁴⁸⁰ vyjednávat s Klofáčem, ačkoliv Simonides nepatřil mezi Stříbrného příznivce a sám měl připraveny proti němu materiály z předválečného období o jeho sporu s poslancem Slámou. Simonides přesto k jednání o příměří svolil, byl ovšem „*nejdrastičtějším úslovím*“ odmítnut, což sám přijal s potěšením.⁴⁸¹

Před zastupitelstvem byly předneseny výsledky v pořadí druhé vyšetřovací komise v celém sporu, jež byla ve složení Franke, Klapka a Kysela. Otakar Klapka seznámil přítomné v sále s výsledky činnosti komise, která rozhodla, že Klofáč nejednal se zlými úmysly, a pokusil se objasnit roli Kysely, který chtěl druhý den po komuniké komise svůj podpis odvolat.⁴⁸² Sám Kysela uvedl, že celou dobu v komisi usiloval o smír a osobně se domnívá, že je stále možný, a to i v tuto chvíli.⁴⁸³ Emil Franke taktéž přednesl výsledky komise a velice podrobně rozebral Trýbovu dopisovou aféru. Hájl předsedu strany Klofáče a celkem nezakrytě dával najevo dotčení z nařčení z nestrannosti ve Stříbrného brožuře.⁴⁸⁴ Jeho skutečně dlouhý projev měl u obecnstva velký úspěch.

Debaty nadále pokračovala a tajemník odborářů Tůma odpovídal na útoky předešlých řečníků vůči obci dělnické. Projevil zájem podpořit návrh Slavíčka a ukončit spor smírem.⁴⁸⁵

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 37.

⁴⁷⁷ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁷⁸ Tamtéž.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Alois Simonides (1871–1927), zlatnický dělník a jeden ze zakladatelů strany z roku 1897.

⁴⁸¹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁸² Tamtéž.

⁴⁸³ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis ze schůze zastupitelstva ze dne 18. září 1926, s. 46.

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 49.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 56.

Již pozdě večer přišla na pořad jednání zastupitelstva řeč předsedy Klofáče, který v hodinu a půl dlouhém projevu shrnul většinu problémů a otázek celého sporu se Stříbrným. Kategoricky odmítl spor v rovině osobní, ale popsal ho jako rozdílný pohled na socialismus a demokracii.⁴⁸⁶ K dopisové aféře přečetl dopis dr. Trýba, čímž chtěl dokázat své, tehdy dobré, úmysly se Stříbrným. Na závěr se zabýval svými majetkovými poměry.⁴⁸⁷ Předlouhým projevem posunul Klofáč konec jednání zastupitelstva až na pozdí noční hodiny.

Ve 23 hodin večer bylo teprve možné přejít k hlasování o návrhu na vyloučení Stříbrného a jeho skupiny. Nebylo ještě zcela jasné, zda bude hlasováno lístky, což prosazovali Stříbrného příznivci, či pouze aklamací a zda bude hlasováno o každém navrženém na vyloučení zvlášť nebo o všech dohromady. Většinou zúčastněných byl přijat návrh župního důvěrníka Macků na hlasování aklamací a zamítnuty návrhy na zřízení smírčí komise a odročení zastupitelstva, jež podali Chmelík, respektive Slavíček. Bylo tak hlasováno o třech návrzích. Prvním byla vzata na vědomí zpráva vyšetřovací komise, druhým bylo schváleno rozhodnutí předsednictva strany a konečně třetím vyloučení Stříbrný, Trnobranský, Kahánek a Schwarz ze strany v poměru 95:42 hlasům.⁴⁸⁸

Jelikož o vyloučení rozhodlo zastupitelstvo strany, neexistovala již druhá instance k odvolání. Vyloučení bylo s okamžitou platností. Obeznámenými osobami byl výsledek hlasování označen za velmi dobrý, neboť 23 delegátů bylo finančně závislých na Stříbrném skrze jejich funkce v dělnickém hnutí.⁴⁸⁹ Kdo konkrétně hlasoval proti vyloučení nelze již v úplnosti zjistit a z důvodu hlasování aklamací neměli úplný přehled ani účastníci v sále. Proti vyloučení jistě hlasovali vedle tajemníků Československé obce dělnické i Netolický, Slavíček a Kolář.⁴⁹⁰ Následně byly zastupitelstvem návrhová a mandátová komise zmocněny k přednesení odhlasovaných návrhů na nedělním zasedání sjezdu.

Po ukončení zastupitelstva se delegáti odebrali po skupinkách k debatám v brněnských restauracích. V hostinci U Makariuse se k poradě sešli tajemníci odborářů ve Stříbrnému nakloněném složení, tedy bez Wünsche a Plota. Zavítal mezi ně i sám Stříbrný, ovšem o obsahu schůze se dá pouze spekulovat, pravděpodobně se jednalo o pomoci Československé obce dělnické vyloučeným mužům strany. Stříbrný původně předpokládal, že se za něj, jako za dřívějšího ministra železnic, postaví především Jednota zaměstnanců čs. drah, opak jej

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 65.

⁴⁸⁷ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁸⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis ze schůze zastupitelstva ze dne 18. září 1926, s. 81.

⁴⁸⁹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

však silně překvapil.⁴⁹¹ Noční schůzka vyzněla pro Stříbrného, ale nemohla již nic podstatného změnit.

4.3. NEDĚLNÍ SJEZD

Po sobotním zastupitelstvu měl být nedělní sjezd spíše manifestací jednoty strany, o osudu Stříbrného a dalších sporných otázkách bylo již rozhodnuto. Slavnostní ráz nedělního dne měl velký význam pro celou stranu, jelikož bylo třeba dát řadovým členům i širší veřejnosti jasný signál, kterým směrem se bude Československá strana socialistická v budoucnu ubírat. Že to bude bez Jiřího Stříbrného, o tom již nebylo ani mezi delegáty, kteří neměli oprávnění na zastupitelstvu zasednout, pochyb. Pokud by se některý z nich o vyloučení nedozvěděl od svých spolustraníků, což bylo nepravděpodobné, mohl se důležité informace dočíst i z nedělního vydání *Českého slova*, které stačilo noční hlasování vytisknout.⁴⁹²

Stranický sjezd měl podle programu probíhat již od 8 hodin, ovšem pro nervozitu delegátů mohl být předsedou Václavem Klofáčem oficiálně zahájen až v 9:15.⁴⁹³ Klofáč byl přivítán dlouho trvajícím potleskem 1.134 přítomných delegátů a hostů a ve svém úvodním proslovu zdůraznil obtížnost doby a existenci celně-kongruové koalice v parlamentu.⁴⁹⁴ Z titulu hostitele pronesl úvodní projev i starosta města Brna Tomeš, v němž projevil přání, aby se sjezd stal mezníkem, od něhož „*strana bude důslednou a jednotnou, krácející ve šlépějích Havlíčkovy politiky, poctivé a rozumné...*“.⁴⁹⁵ Celkové vyznění již od počátku sjezdu bylo jasnou manifestací pro Klofáče a Beneše.⁴⁹⁶ Vedle jejich jmen byl řečníky provoláván i prezident T. G. Masaryk.

Sám Edvard Beneš na sjezdu přítomen nebyl, neboť se toho času účastnil zasedání Společnosti národů v Ženevě. Jeho nepřítomnost při klíčovém jednání o budoucnosti strany nebyla delegáty přijímána zcela bez výhrad.⁴⁹⁷ Ministr Beneš tak zaslal sjezdu z Ženevy svoji zdravici, ve které popřál mnoho zdarů při práci a věřil, „*že strana vyjde jistě z prací těch posílena*“⁴⁹⁸ a hlavně obsáhlý dopis, který bude v průběhu sjezdu teprve přečten.

⁴⁹¹ HARNA, J. Krize československého národního socialismu, s. 250.

⁴⁹² Sjezd zastupitelstva Československé strany socialistické v Brně. *České slovo*, 19. září 1926, roč. 18, č. 221, [s. 1].

⁴⁹³ VYKOUPILO, L. *Jiří Stříbrný*, s. 137.

⁴⁹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 1.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 6.

⁴⁹⁶ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 11.

Na pořad jednání přišly nejprve organizační záležitosti. Podle návrhů ze sobotního zastupitelstva bylo jednomyslně zvoleno předsednictvo sjezdu ve složení Klofáč, Macků, Zemínová a posléze i jednotlivé sjezdové komise.⁴⁹⁹ Poněkud sporná otázka způsobu volby do výkonného výboru strany byla vyřešena hlasováním. Valná většina delegátů souhlasila s aklamací, tudíž byl tento způsob přijat.⁵⁰⁰ Volba formou lístků by byla daleko výhodnější především pro Aloise Tučného, který kandidoval na místopředsedu strany, a jeho příznivce.⁵⁰¹ Sjezdová nálada mu nikterak nepomáhala, část delegátů obzvláště popudila noční schůzka odborářů se Stříbrným U Makariuse. Nepřátelská atmosféra se odrazila i na Tučného nervovém rozpoložení.

Hlavní sjezdové referáty měli přednést Franke s Tučným, přičemž oba již vyšly před konáním sjezdu tiskem a delegátům byly rozdány.⁵⁰² Emil Franke tak svůj referát již celý nezopakoval, uvedl pouze klíčové body. Podle něj: „*Strana československých socialistů nemá pražádné příčiny jako strana a celek revidovat svůj poměr k nacionalismu a socialismu. Strana naše nacionální a socialistickou byla a nebude-li nacionální a socialistickou, poctivě v obojím směru, pak nebude strany československých socialistů.*“⁵⁰³ Vzápětí již přešel k útoku proti Stříbrnému, když pravil, že „*strana nesnese a nesmí snést, aby kdokoliv z jejího středu a dokonce předstíráním, že by mluvil jménem strany, směl mluvit a povzbuzovat k diktatuře. Naše strana nemůže a nesmí být zneužívána k jakýmkoliv choutkám fašistickým.*“⁵⁰⁴ Zcela kategoricky odmítl diktaturu zleva i zprava a postavil se za Masaryka a Beneše. Z hlediska poměru k úřednické vládě Franke zastával názor: „*Jestliže my jako strana dnes znovu se přihlásíme ke své povinnosti a ke svému právu spoluvládnout v tomto státě, tož to činíme s přirozenou a velkou výhradou: máme-li spoluvládnout, máme-li nést spoluzodpovědnost, pak musíme ji nést jako rovný s rovným [...] musíme se jako národní strana socialistická v opozici propracovat k majoritě.*“⁵⁰⁵ Tučného referát na sjezdu nezazněl ani výběrem. Svě

⁴⁹⁹ Složení jednotlivých komisí bylo následující – verifikační komise: V. Dytrych, H. Krpata, F. Mareš, K. Příhoda a J. Štulík; rezoluční komise pro referát politický a hospodářsko-sociální: B. Soudský, V. Mikuláš, F. Plamínková, B. Pipka, B. Šantrůček, J. Netolický, J. Tůma, A. Uhlíř, J. Němec, F. Šindelář a součástí byli i sjezdoví referenti, v tomto případě A. Tučný a E. Franke; komise pro změnu organizačního řádu: F. Čarek, A. Hatina, M. Hlináková, dr. Kubista, B. Macků, J. Řepka, E. Špatný, J. Vaněk, B. Vokáč, J. Vosecký a K. Slaviček; komise na zpracování volných návrhů: A. Berkovec, B. Fišer, J. Chvojka, B. Kubičková, J. Návesník, A. Neuman, V. Pejša, V. Šafář, F. Štastný a J. Trpák.

⁵⁰⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 16.

⁵⁰¹ VYKOUPIIL, L. *Jiří Stříbrný*, s. 137.

⁵⁰² Oba referáty vyšly předem tiskem: FRANKE, Emil. Hospodářská krise a naše strana. *České slovo*, 18. září 1926, roč. 18, č. 220, s. 5; TUČNÝ, Alois. Naše strana a naše republika. *České slovo*, 18. září 1926, roč. 18, č. 220, s. 5.

⁵⁰³ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 18.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 18–19.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 20–21.

slovo zkrátil na několik málo vět: „*Bratrský sjezde! Vážené sestry a bratři! Promiňte mi, že svůj tištěný referát ústně nebudu opakovat. Jsem v těžkém rozpoložení...*“⁵⁰⁶

Před diskuzí k oběma referátům, jejíž bouřlivost se dala obzvláště kvůli kandidatuře Tučného na místopředsedu strany očekávat, byl senátorem Kloudou přečten již zmíněný Benešův dopis z Ženevy. V tomto vskutku rozsáhlém dokumentu se ministr zahraničí pokusil vypořádat se všemi spornými body posledních měsíců. Z dopisu se tak delegáti dozvěděli, že Beneš zvažoval složení poslaneckého mandátu již na žádost Masaryka, který předpokládal, že se úřednická vláda dostane do rozporu se stranou a stál o to, aby Beneš zůstal ministrem zahraničí. Námitky spolustraníků i Klofáče samotného a články odpůrců, přičemž jmenuje hlavně Kahánka, jej přiměly mandát neskládat.⁵⁰⁷ K rozhodnutí vzdát se poslaneckého mandátu dospěl Beneš po událostech z 16. června ve víře, že tak ulehčí straně.⁵⁰⁸

Odmítl jemu připisované zákulisní intriky, či kalkuly s výhledem k prezidentské volbě následujícího jara: „*Jako ministr byl jsem ke svým kolegům ministrům ve straně vždycky důsledně a krajně loyální [...] proti nikomu, ani ve straně, ani mimo ni jsem nic nepodnikal, postupoval jsem vždycky kolegiálně a přátelsky [...] to platí zejména o mém postupu k poslanci Stříbrnému. Své námitky o jeho postupu politickém v různých otázkách a o některých jeho krocích, zejména v poslední době jsem mu řekl přímo a otevřeně. Když byl zástupcem ministerského předsedy a ministrem Národní obrany, podporoval jsem ho do důsledku a loyálně. Rozhodně jsem se však opřel jím inspirovaným článkům v „Českém slově“ o diktatuře, o změně volebního řádu, jeho dopisu ministerskému předsedovi Černému a pod.*“⁵⁰⁹

Chtěl se tak vymezit právě proti Stříbrnému, jemuž a jeho okolí přiřkl Beneš hlavní podíl na stranických intrikách a konspiracích: „*To, co se dělo jím přímo nebo za jeho patronace v t. zv. afěře dopisu prof. Trýba, je z hlediska strany nepřipustné. Celé měsíce trvalo skandalisování předních činitelů strany [...] na této skandalisující tři měsíce trvající kampani tiskové, má bližší kruh poslance Stříbrného podstatný podíl.*“⁵¹⁰ Beneš však zcela pominul, pravděpodobně záměrně, záhadný vznik Trýbovy aféry, která ve svém důsledku nejvíce poškodila Stříbrného, třebaže právě Benešovi byl připisován podíl na jejím rozpoutání. Na závěr dopisu přiložil reprodukcí svého dubnového hovoru se Stříbrným o oktroji, aby tak ze sebe smyl podezření z podobných plánů a Stříbrného naopak z plánů na oktroj usvědčil.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 25.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 26-27.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 28.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 32.

⁵¹⁰ Tamtéž.

Klofáčův projev byl bez debaty přijat s rozhodnutím o následném vydání tiskem. Na pořad jednání přišla debata k již výše uvedeným referátům Frankeho s Tučným, která naplno odhalila spor uvnitř vedení Československé obce dělnické, jenž vygradoval právě na brněnském sjezdu. Polarizace v obci byla jasně patrná již v sobotu, teď však byla svědkem jejich konfliktu i širší stranická veřejnost. Pod dojmem noční schůzky tajemníků kolem Tučného se Stříbrným se po polední přestávce přihlásil ke slovu Tučného odpůrce železničář Plot. Odsoudil diktaturu ve straně, již podle jeho mínění prováděl Stříbrný obklopen svými lidmi, a nabádal k větší demokratičnosti a kontrole uvnitř strany. Poté se pustil přímo do tajemníků obce, když ostře zkritizoval Tučného, Tůmu a Chmelíka za jejich postoj ke Stříbrnému, který deklarovali jako postoj odborářů, ačkoliv k tomu neměli za všechny odboráře právo.⁵¹¹ Tučný nemá důvěru odborových organizací a odborářská delegace na sjezdu naprosto nevyjadřuje skutečné mínění odborových organizací.⁵¹²

V tuto chvíli do již tak rozjitřené atmosféry přiložil svůj díl i poslanec Joža David, ač spíše nerad. V užších stranických kruzích a na Hradě bylo známo, že David disponuje důkazem o Stříbrného údajném propojení s generálem Gajdou. Měl jím být rozhovor Davida s Gajdou před kanceláří Stříbrného z doby, kdy Stříbrný byl ještě ministrem obrany. Gajda v něm Davidovi sdělil neurčité informace o případném převratu v Československu, na němž by se podílel i Stříbrný. Joža David se měl o této události svěřit v květnu svému legionářskému kolegovi Patejdlovi, čímž se informace dostala do oběhu.⁵¹³ Především se však dostala na Hrad. Prezident Masaryk projevil zájem, aby David podal své svědectví na brněnském sjezdu strany a obvinil tak Stříbrného, do čehož se však Davidovi nikterak nechtělo.

Podle dokumentů z Kanceláře prezidenta republiky vyhledal hradní informátor po svém příjezdu na sjezd do Brna v sobotu 18. září dopoledne Jožu Davida a tlumočil mu vzkaz prezidenta, aby svůj projev sjezdu přednesl.⁵¹⁴ David pokládal za lepší vše publikovat až v úterních novinách, informátor se mu však snažil domluvit a pro jistotu upozornil Patejdla, aby s Davidem ještě sám o projevu promluvil. Patejdl se v neděli ráno vrátil k informátorovi se zjištěním, že David se ze včerejšího hovoru mylně domnívá, že stačí celý text pouze publikovat.⁵¹⁵ Po následné další intervenci informátora David s projevem svolil a požádal ho,

⁵¹¹ Tamtéž, s. 37.

⁵¹² AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁵¹³ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 554.

⁵¹⁴ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁵¹⁵ Tamtéž.

aby mu pomohl s redigováním řečnického rámce svědectví.⁵¹⁶ David se tak krátce poté v 11:30 přihlásil o slovo a mezi 14–15. hodinou přednesl svůj projev.

„V prvních dnech ministrování poslance Stříbrného v Min.[isterstu] nár.[ordní] obrany byl jsem u býv.[alého] zástupce náčelníka hlavního štábu Gajdy intervenovat v nějaké věci. Gajda mne při té příležitosti požádal, abych mu zprostředkoval slyšení u min.[istra] národní obrany Stříbrného, s kterým by se rád domluvil o nějakých vojenských věcech. Vyhověl jsem tomuto přání Gajdovu a brzy potom vyřídil jsem vzkaz Gajdův Stříbrnému a prosil jsem ho, aby si Gajdu zavolal. Stříbrný slíbil tak učinit a při tom prohlásil, aby se vyhovělo vojenským předpisům, že zavolá Gajdu skrze jeho nadřízeného generála Syrového. Za několik dní potom, byl jsem znovu intervenovat u Gajdy v jakési osobní intervenční záležitosti. Nezastihl jsem ho v kanceláři a jeho pobočník kpt. [kapitán] Škobis mi sdělil, že Gajda je u ministra. Čekal jsem hodinu, než se Gajda vrátil do své kanceláře. Po rozmluvě s pobočníkem vrátil se zřejmě vesel a prohlásil tato slova: „Davide, mluvil jsem se Stříbrným. Je to báječný, obdivuhodný člověk a velice pracovitý. Má pochopení pro naše věci, dá se s ním mluvit o všech věcech. Domluvili jsme se o další práci a věř, že teď teprve budu, a ty mne znáš, s velkou chutí pracovat.“ Po těchto slovech přešel několikrát kanceláři, poklepal mi na rameno a pravil: „Davide, my ještě jednou budeme dělat v republice převrat, ale ten převrat budeme dělat s národními socialisty!“⁵¹⁷

Davidův projev měl účinek, který byl od něho požadován. Zapůsobil na straníky i širší veřejnost, čemuž napomohlo následné přetiskování celého znění v denním tisku a bohaté referování o sjezdu i v opozičních novinách. Nešlo pouze o líčení průběhu sjezdu, kriticky se vůči Davidovi postavil agrární *Venkov*, v němž bylo uvedeno, že se David rád se činí důležitým vyprávěním historek.⁵¹⁸ Bylo to však prakticky jediné obvinění z nepravosti jeho tvrzení.

Sílu měla jednak závažnost Stříbrného obvinění, ale také fakt, že je pronesl legionář David, všeobecně oblíbený a pokládáný za pravdomluvného muže.⁵¹⁹ Informace nemusely vycházet ze skutečnosti, ovšem Gajdovi se Davidova slova nepodařilo nikdy spolehlivě vyvrátit. K celé události se po letech vrátil i sám Jiří Stříbrný, který ve svých pamětech, psaných v padesátých letech ve vězení, píše, že „po letech hnulo se asi v poslanci Jožovi Davidovi svědomí, a proto mi po redaktoru Ausobském vzkázal, abych prominul, že byl k tomu

⁵¹⁶ Tamtéž.

⁵¹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis ze XI. sjezdu, s. 40–41.

⁵¹⁸ VYKOUPILO, L. *Jiří Stříbrný*, s. 138.

⁵¹⁹ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 168.

svědectví přinucen pohrůzkou skandalizování ze soukromého života na Sibiři“.⁵²⁰ Je pozoruhodné, že zde Stříbrný zmiňuje pouze tlak na zveřejnění Davidova svědectví, nezpochybňuje však jeho obsah jako takový. Sám Joža David se po letech ve svých pamětech k celé události vyjádřil pouze letmo, přičemž svůj tehdejší projev pokládal za příspěvek v boji proti fašismu.⁵²¹

David si svým sjezdovým projevem neznepřátelil pouze Stříbrného, ale logicky i jeho tzv. skupinu, obzvláště pak Trnobranského, který byl před válkou Davidovým blízkým přítelem. Trnobranský mu nikdy domnělý podíl na svém vyloučení ze strany nezapomněl. Důkazem nepřátelství se stala jeho účast ve sporu o paměti generála Janina v roce 1928, kdy v neprospěch Davida u soudu svědčil.⁵²²

Po Davidově příspěvku a následném projevu zástupce malozemědělců byla debata k předneseným sjezdovým referátům místopředsedkyní sjezdu Zemínovou ukončena. Ne všichni řečníci však chtěli tento fakt respektovat a dále se vyjadřovali ke sporu Klofáč–Stříbrný. Po důraznějším připomenutí konce debaty od Zemínové byli připuštěni již jen dva řečníci s obsahy referátů o každodenních problémech v regionech.

Velice významným výsledkem brněnského sjezdu byla změna organizačního řádu strany, o které se jednalo po skončení debaty. Tento bod brněnského sjezdu není dle mého názoru v odborné literatuře dostatečně zdůrazněn, přitom je do jisté míry pro následující existenci strany a interpretaci celého sjezdu klíčový. Proměně organizačního řádu a jejím příčinám a důsledkům bude podrobněji věnován prostor v následující kapitole práce, proto zde nastíním celý problém pouze stručně.

Ze stranických organizací nižších stupňů došlo celkem 218 návrhů na změnu organizačního řádu, z nichž 41 bylo ke složení ústředního a širšího výkonného výboru.⁵²³ Dosud existovaly tři hlavní orgány strany: zastupitelstvo, užší a širší ústřední výkonný výbor. Širší výkonný výbor se po dvou letech existence začal jevit jako zbytečný, protože se skládal téměř ze stejných lidí jako zastupitelstvo. Problémem bylo také jeho nepříliš časté svolávání – od roku 1924 byl svoláván pouze čtyřikrát, ačkoliv měl být svoláván čtyřikrát ročně. Důvodem byl nedostatek finančních prostředků na cestování jednotlivých členů, neboť

⁵²⁰ VHA, Sběrka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 110, STŘÍBRNÝ, J. *Paměti II.*, s. 149.

⁵²¹ DAVID, Jožka. *Vzpomínky na léta staré monarchie: naše národnostní a sociální zápasy do roku 1918*. Rukopis, s. 365-367. Paměti J. Davida jsou v současné době v držení jeho syna Milana Davida.

⁵²² Spor o paměti generála Janina vyplýval z označení Joži Davida jako bolševika v pamětech vrchního velitele československých legií v Rusku gen. Janina. David zažaloval po jejich vydání v roce 1926 nakladatele Hanuše Jelínka z cíleného poškození osobností, načež se rozvinul mediálně velmi sledovaný soudní spor. Na straně obhajoby se objevil i Trnobranský, který dopisem od Davida z února 1920 dokládal jeho údajné bolševictví. David se nakonec v roce 1929 soudně domohl odvolání Janinových tvrzení.

⁵²³ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 49.

náklady na jedno zasedání širšího výkonného výboru byly průměrně 11 tisíc korun.⁵²⁴ Podle reorganizace měl zůstat pouze užší ústřední výkonný výbor, přejmenovaný nyní pouze na ústřední výkonný výbor a zastupitelstvo strany. Nejdůležitějším bodem byla reorganizace nově vzniklého výkonného výboru. Silné protipražské nálady v členské základně byly vyjádřeny návrhy na omezení vlivu poslanců a senátorů v tělesu a zvýšení poměrného zastoupení venkova.⁵²⁵ Podle návrhu ze sobotního zastupitelstva strany měli mít poslanci a senátoři maximálně jednu třetinu zástupců v ústředním výkonném výboru, venkov pak nejméně polovinu.⁵²⁶ Celý problém byl velice komplikovaný a logicky nenalezl přílišnou podporu mezi členy parlamentu a znesnadňuje i černobílé hodnocení vítězů a poražených brněnského sjezdu.

Debata o návrhu změny organizačního řádu byla fakticky vzápětí destruována členkou ústředního výkonného výboru strany Zlatou Husákovou⁵²⁷, která na základě vyloučení Stříbrného a tří dalších ze strany demonstrativně vystoupila, za což si podle zapisovatele sjezdu od delegátů vysloužila „*ironický potlesk*“.⁵²⁸ Kritikou nešetřil ani následující řečník politický sekretář Jílek z Pardubic, jenž mluvil za organizaci „Záduha“, sdružení agitátorů Československé strany socialistické. Zmínil výtky politických sekretářů k direktivnímu rozhodování strany a vyloučení sekretářů během sjezdu pouze na galerii, třebaže následky sjezdu ponesou hlavně oni.⁵²⁹ Jílek vyslovil nesouhlas s psaním stranické mládeže v *Mladých prouděch* proti politickým sekretářům a žádal nepraktikování práva vítězů a trestání sekretářů po sjezdu za jejich domnělou činnost ve prospěch strany.⁵³⁰ Vášně musela opět krotit předsedkyně Zemínová, která i nyní ukončila předčasně debatu pro nerespektování předepsaných bodů.

Sjezdové jednání ztratilo na serióznosti a smysluplná rozprava byla v podstatě ukončena představitelem mládeže Neumanem, který přenesl sobotní spory ze zastupitelstva i na nedělní sjezd. Na Jílkovy výtky hájil psaní *Mladých Proudů*, které dle něj neútočily na poctivé pracovníky a zdůraznil, že pouze *Mladé Proudý* se v jednu chvíli otevřeně postavily za Klofáče. K vyostřené debatě zavdal příčinu dementováním svého včerejšího útoku proti tajemníkům odborového hnutí. Podle protokolu prý pouze řekl, že považuje „za morální

⁵²⁴ Tamtéž.

⁵²⁵ Tamtéž.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 50.

⁵²⁷ Zde je třeba dodat, že Zlata Husáková byla sestrou vyloučeného Františka Schwarze.

⁵²⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 53.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 54.

⁵³⁰ Tamtéž.

ketény všechny, kteří útočí na Masaryka“, což nebylo namířeno proti tajemníkům jako takovým.⁵³¹

Osobně si Neumanovy věty vyložil odborový tajemník Tůma, který žádal satisfakci za napadení a bez bližší specifikace naznačil, že si to s ním vyřídí. Výtky a urážky namířené proti představitelům odborářů odmítl slovy: „*Jsmě solí strany a jestliže nás dělníci na 20 let ve svých službách drží, pak nejsme ketény, nejsme mizerové, jak se o nás povídalo.*“⁵³² Závěr Tůmova projevu o dělání rozdílů mezi politickým a odborovým hnutím, čímž se strana sama rozděluje, již provázal stupňující se hluk. V zájmu klidu se dobrovolně vzdal slova tajemník Chmelík, místo něhož nastoupil k projevu kritik Tučného vedení obce dělnické Wunsch z Jednoty zaměstnanců československých drah. Jménem šesti odborových organizací⁵³³, jejichž delegáti se po zastupitelstvu strany sešli a shodli, projevil nesouhlas s postupem delegátů Československé obce dělnické na včerejším zastupitelstvu strany a plně se postavil za rozhodnutí včerejšího zastupitelstva.⁵³⁴ Na závěr poprosil předsednictvo strany, aby při dělání pořádku ve straně „*nezapomnělo při tom také na naši odborovou ústřednu*“.⁵³⁵ Jednota zaměstnanců čs. státních drah, do jejichž řad patřil Plot i Wunsch, deklarovala svolání obce dělnické, aby bylo zjednáno „*úplně jasno*“.⁵³⁶

I přes rozjitřenou atmosféru těchto chvil se podařilo odsouhlasit změnu organizačního řádu a delegáti s klidem vyslechli i Tučného rezoluci hospodářsko-sociální.⁵³⁷ Na závěr sjezdu bylo přistoupeno k volbě do nově ustaveného ústředního výkonného výboru, jehož předsedou se stal jednomyslně zvolený Václav Klofáč. Volbu dalších členů silně poznamenal Tučný, který si před volbou vzal slovo a zkritizoval nepřátelskou atmosféru sjezdu, třebaže odboráři přijeli s dobrými úmysly.⁵³⁸ Následně se svými předáky opustil sál, aby nemusel skládat slib jako nově zvolený člen ústředního výkonného výboru.⁵³⁹ Jeho odchod způsobil nevoli a předseda Klofáč musel přítomné v sále uklidňovat. Ti se dožadovali hlasování o každém navrženém místopředsedovi zvlášť, ne dohromady, jak byla volba připravena. Klofáč však argumentoval nutností zastoupení všech složek strany.⁵⁴⁰ Obával se totiž, že Tučný čeká na

⁵³¹ Tamtéž, s. 57.

⁵³² Tamtéž, s. 59.

⁵³³ Konkrétně těchto šesti odborových organizací: Jednota zaměstnanců čs. drah, Jednoty zaměstnanců elektrických podniků, místních a malých drah, Jednoty státních zřízenců, Ústředí poštovních a telegrafních zřízenců, Sdružení poštovních úředníků čs. socialistů a Sdružení učitelů čs. strany socialistické.

⁵³⁴ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁵³⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 61.

⁵³⁶ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁵³⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 63.

⁵³⁸ Tamtéž, s. 67.

⁵³⁹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁵⁴⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 68.

nezvolení žádného ze zástupců Československé obce dělnické, aby mohl posléze agitovat proti straně.⁵⁴¹ Volba místopředsedů výkonného výboru proběhla formou jednotné kandidátní listiny a byla většinou hlasů přijata, členy se tak stali Tučný, Klouda, Zemínová a Berkovec.⁵⁴²

Následně byli zvoleni řadoví členové výkonného výboru podle návrhu ze sobotního zastupitelstva ovšem s několika málo změnami. Nejvýznamnější bylo vzdání se kandidatury senátora Šťastného, aby ji přepustil jednomu z náhradníků, respektive poslanci Netolickému, který nemohl být předtím nominován, jelikož byla již zaplněna 1/3 výboru poslanci a senátory.⁵⁴³ Do třicetičlenného ústředního výkonného výboru byli z výrazných osobností strany zvoleni: Beneš, Špatný, Franke, Patejdl, Šantrůček, Klapka, Plamínková a Netolický.⁵⁴⁴ Zvolení, vyjma nepřítomných Beneše a Tučného, složili své sliby a přijaly funkce, poté byly zvoleny stranické komise včetně té pro přípravu revize programu strany.

Na pořad jednání přišla ještě poslední a velmi důležitá událost a sice přejmenování strany. Novým název byl jednomyslně přijat a zněl Československá strana národně socialistická.⁵⁴⁵ Klofáč se obával, že by mohl předválečného názvu strany [Česká strana národně sociální] využít Stříbrný a založit svoji vlastní stranu.⁵⁴⁶ Brněnský sjezd byl slavnostně zakončen v 17:15 zpěvem státní hymny a Rudého praporu.⁵⁴⁷ Na jeho konci bylo vyloučení nejvýraznější osobnosti strany posledních let a jedné z nejvýraznějších osobností československé meziválečné politiky vůbec. Přese všechno nebylo ještě zcela jasné, zda bude vyloučení Stříbrného definitivní, až do jara 1927 existovala šance na opětovné sblížení Stříbrného se stranou, zůstalo však pouze u úvah.

⁵⁴¹ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2414/26, Zpráva informátora o průběhu sjezdu.

⁵⁴² NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 68.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 69.

⁵⁴⁴ Všichni zvolení členové ústředního výkonného výboru v pořadí listiny: Edvard Beneš, Ladislav Pěnička, Emil Špatný, František Novák, Bohumil Procházka, Jaroslava Batková, Emil Franke, Jan Trpák, Josef Kolanda, Božena Kubíčková, Josef Patejdl, Julius Fišera, Maximilián Rohlena, Svatopluk Veselý, Jaroslav Motyčka, Josef Návesník, František Chudý, Ludmila Konečná, Bohumil Šantrůček, Stanislav Loučka, Jan Kraicz, Jindřich Štulík, Otakar Klapka, Jan Slavík, Františka Plamínková, Václav Dytrych, Václav Mikuláš, Bohumil Fišer, Josef Netolický, Josef Tykal a František Langr.

⁵⁴⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 76-77.

⁵⁴⁶ KLÁTIL, F. *Republika*, s. 172.

⁵⁴⁷ VYKOUPILO, L. *Jiří Stříbrný*, s. 139.

5. INTERPRETACE A PŘÍMÉ DŮSLEDKY BRNĚNSKÉHO SJEZDU

5.1. MIMOŘÁDNÝ SJEZD V INTERPRETACÍCH

V posjezdovém období bylo kvůli stranické i širší veřejnosti třeba vše řádně vysvětlit. Vítězství Klofáčovy skupiny bylo zatím vybojováno pouze zdánlivě, uražený Stříbrný byl nyní pro stranu nebezpečnější než kdy dříve. O to více, že prosté členstvo v regionálních organizacích o sjezdu a skutečné podstatě sporu mnoho nevědělo. Celá, takřka půlroční aféra, navíc dala především pravicovým stranám a jejich ústředním tiskům bezesporu zajímavou municí, jak se ostatně ukázalo již v průběhu srpna a září roku 1926. Je tak vcelku zajímavé podívat se na postupný vývoj stranické interpretace vyloučení Jiřího Stříbrného ze strany, přičemž průřez nebude ukončen s likvidací první republiky, zmíněna bude rovněž interpretace poválečná.

Část ústředního výkonného výboru strany chtěla svolat na počátek října 1926 do Pardubic poradou tajemníků, aby byla určena jednotná direktiva výkladu, to však bylo většinou vedení strany odmítnuto.⁵⁴⁸ Druhou variantou byly písemné pokyny tajemníkům přímo z ústředí, které jim měly být v případě nutnosti zaslány. Zda skutečně vznikly a zda je ústřední výkonný výbor rozeslal, se nepodařilo dohledat. Velice zajímavé je, že krátce po sjezdu bylo vedením strany schváleno předložení podrobností celého sporu předním českým spisovatelům.⁵⁴⁹ Zde však opět není možné objasnit, zda mělo vzniknout propagandistické dílo, či za jakým jiným účelem měly být podrobnosti sporu literátům předány.

Práce pojednávající o Stříbrném přesto vznikaly. Nevzešly však přímo z podhoubí strany, stáli za nimi i jiní Stříbrného oponenti. Asi nejznámějším dílem byla rozsáhlejší brožura *Jiří Stříbrný: portrét politického demagoga a zakladatele nemravného tisku*, vydaná na začátku třicátých let.⁵⁵⁰ Jejím autorem byl patrně nakladatel Jan Červinka, který ve své práci nacházel paralely mezi Stříbrného hnutím uvnitř strany národních socialistů a hakenkreuzlerstvím, zdůrazňoval jeho spojení s Gajdou, ne nepodobné spojení Hitlera s Ludendorffem.⁵⁵¹ Stříbrného se týkala taktéž pozdější práce Ludvíka Tomáška *Ze zákulisí bulvárního tisku*, která popisovala fungování Stříbrného tiskařského koncernu Tempo.⁵⁵² Na Stříbrného však nejvíce útočila dobová publicistika, listy jeho politických odpůrců a hlavně bývalé strany.

⁵⁴⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis ustavující schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 27. září 1926, [s. 3].

⁵⁴⁹ Tamtéž, [s. 6].

⁵⁵⁰ *Jiří Stříbrný: portrét politického demagoga a zakladatele nemravného tisku. Píše demokrat*. Praha: Jan Červinka, [1931].

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 42.

⁵⁵² TOMÁŠEK, Ludvík. *Ze zákulisí bulvárního tisku*. Praha: Nákladem vlastním, 1930.

Snažil se jim bránit stejnou zbraní, bulvárními listy jeho vydavatelství Tempo, i letáky a brožurami.⁵⁵³

V období bezprostředně následujícím po září 1926 bylo Stříbrného vyloučení stranou zdůvodňováno podle výstupů brněnského sjezdu. Stříbrný svým napadením Klofáče porušil organizační řád, ztratil důvěru strany a byl vyloučen. Stavění sporu do osobní roviny bylo obzvláště Klofáčem vehementně popíráno. Pro Stříbrného bylo vyloučení dílem realistů ve straně, kteří se rozhodli dát jí nový směr a zbavit se starých straníků. Mělo tak jít o střet programových koncepcí, v němž Stříbrný prohrál.

Skutečnost je podle mého názoru složitější. Po sjezdu v roce 1924 si Stříbrný vybudoval takřka neotřesitelnou pozici ve vedení strany a určoval její činnost podle svého přesvědčení. Klofáč však se zastávanou linií nesouhlasil, nebyl ovšem schopný ji změnit. Ve výkonném výboru měl převahu Stříbrný, za kterým stála i silná odborová centrála a jenž měl své novináře i v *Českém slově* a *Večerním Českém slově*. Stříbrný pomáhal skrze svého bratra a podivné machinace na ministerstvu železnic financovat stranu i přidružené organizace, přičemž na sebe blízce navázal právě předáky Československé obce dělnické. Byl ministrem i zástupcem strany v Pětce, dalo by se skoro říci, že Stříbrný byl stranou.

Šance pro Klofáče se naskytla na přelomu let 1925 a 1926, kdy českoslovenští socialisté postupně upadali do vnitrostranické krize způsobené jednak neúspěchem socialistických stran a vládní koalice v parlamentních volbách obecně, což vedlo k postupnému rozkladu fungující politické Pětky, která byla oporou Stříbrného mocenské pozice, a vedle toho i vyostřujícím se vztahům mezi politickým vedením československých socialistů, vedením přidružených organizací a venkovskými zástupci strany. Vnitřní pnutí bylo způsobeno Stříbrného oligarchickým vedením strany, kdy převaha „pražských“ byla jak ve výkonném výboru, tak i na kandidátních listinách, což mimopražské župy pochopitelně roztrpčovalo.

Po pádu Švehlovy vlády a Stříbrného odjezdu na jaře 1926 využil Klofáč k boji se Stříbrným jeho údajnou syfilidu, což již bylo v práci dosti obšírně popsáno. Byl-li k tomu Klofáč někým naveden, lze objasnit již těžko, ovšem postavit do pozadí celé aféry Edvarda Beneše, popřípadě i prezidenta Masaryka, jak to učinili ve svých pracích historik Antonín Klimek a komunistický ideolog Václav Kopecký, je více než problematické.⁵⁵⁴ Třebaže pro

⁵⁵³ Masivní kampaň proti Stříbrnému byla obzvláště v souvislosti s jeho jihlavským procesem na počátku třicátých let. Ke způsobu boje je zcela ilustrativní Stříbrného takřka stostránková brožura, již sepsal ke své obhajobě: *Jiří Stříbrný před vyšetřujícím výborem*. Praha: Tempo, 1931.

⁵⁵⁴ U Antonína Klimka jde především o práce: KLIMEK, A. *Boj o Hrad /2./*, s. 33–55 a 75–93; TÝŽ. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 534–547 a 562–575. Václav Kopecký se k vyloučení Stříbrného vyjádřil ve své tiskem vydané přednášce: KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ: pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha: SNPL, 1960, s. 150–152.

Beneše byl výsledek stranické krize prospěšný a bezesporu měl na odstranění Stříbrného minimálně v létě, kdy se spor vyostřoval, svůj zájem, nelze ho, jak se domnívám, označit za inspirátora či původce Stříbrného vyloučení, neboť pro to nejsou spolehlivé důkazy.⁵⁵⁵

Příčinou, proč Stříbrný v boji o stranu prohrál, je samá podstata konfliktu, která se přesunula do roviny osobního sporu. Redukce ideového střetu do sporu Klofáč – Stříbrný byla pro druhého jmenovaného fatální. K tomu vrchovatou měrou přispěl sám Stříbrný, když se rozhodl Klofáčovi za rozpoutání Trýbovy aféry osobně pomstít a veřejně jej znemožnit. Možnost smíru, která tu byla zjevně ještě na přelomu června a července 1926, zůstala nerealizována, ačkoliv Stříbrný již měl signály, že jeho pozice v regionálních organizacích není vůbec silná. Velký vliv na oba aktéry měly rovněž radikální skupiny soustředěné kolem nich, jež smíru nepřály. Konfrontační vedení sporu podle pravidla, že ústupek znamená porážku, vykrytalizovalo v létě v boj za odstranění Klofáče a díky působení pravicových listů i Beneše, třebaže sem Stříbrný pravděpodobně vůbec nemířil. V souboji kdo s koho s otcem zakladatelem Klofáčem, pro mnohé straníky bez přehánění doslova mytickou postavou, nemohl Stříbrný zvítězit, což si zpětně sám uvědomil. Otevřený střet s Klofáčem ve svých pamětech psaných po válce ve vězení pokládal Stříbrný za velkou chybu.⁵⁵⁶

Takzvanou snahu znemožnit Klofáče skrze jeho lež o zapojení prezidenta Masaryka do celé aféry využilo Klofáčovo okolí proti Stříbrnému, k čemuž získalo podporu široké stranické veřejnosti. Rozhodující silou se ukázali župní důvěrníci, třebaže zpočátku ne zcela rozhodní, a odpadlíci z okolí Stříbrného – bývalý ministr Franke⁵⁵⁷ a jeho pravá ruka Zemínová. Zářijové činy Stříbrného daly předsednictvu strany pouze záminku a odůvodnění, jeho osud již byl zpečetěn dříve. Vyloučením byl dokonán Stříbrného pád.

Již bylo zmíněno, že Stříbrný viděl za svým vyloučením skupinu realistů, která se chopila moci ve straně. To do jisté míry také odpovídá skutečnosti, nelze však realistům přisuzovat přímo roli těch, kteří Stříbrného ze svého vlastního popudu odstranili, jako i nelze vidět podstatu sporu a počátek boje o moc uvnitř strany již se vstupem bývalých realistů do řad

⁵⁵⁵ Dle mého názoru nelze za průkazný považovat ani dopis E. Beneše manželce Haně z počátku února 1924, kde se Beneš zmiňuje o své touze „čistit“ stranu. Viz: ANM, fond Hana Benešová, kart. 3, Dopis Edvarda Beneše ženě Haně Benešové ze dne 2. února 1924; Dopis byl rovněž publikován v edici: ČECHURA, Jaroslav; ŠETŘILOVÁ, Jana (eds.) *Listy důvěrné: vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*. Praha: Česká expedice; Riopress, 1996, s. 81–82.

⁵⁵⁶ VHA, fond Sbirka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 108, STŘÍBRNÝ, J. *Paměti I.*, s. 151.

⁵⁵⁷ Zatímco Emil Franke, jenž se přidal v době krize ke Klofáčovi, zastával po návratu národních socialistů do vlády v roce 1929 opět ministerské křeslo, Alois Tučný, který po boku Stříbrného vytrval až do sjezdu a do jisté míry až do obecních voleb v roce 1927, se ministrem stal znovu až v roce 1935.

československých socialistů.⁵⁵⁸ Stříbrného styl politiky a prosazované zásady nebyly bývalým realistům blízké, ti tak logicky obklopili jeho soka Klofáče, jenž byl mnohem náchylnější ke změně politického přesvědčení směrem blíže k realistickému pojetí, a v době ohrožení Klofáčovy pozice tak ke Stříbrného pádu přispěli, neboť to bylo samozřejmě i v jejich zájmu. Po roce 1926 taktéž realisté částečně zaplnili mocenské vakuum, které po odstavení a následném vyloučení Stříbrného nastalo.

Jediným pro Stříbrného relativně příznivým obdobím byla krátká druhá republika, kdy se mu do jisté míry podařilo rehabilitovat své jméno. Vraceli se k němu i jeho příznivci, kteří jej však v roce 1926 ze strany nenásledovali a loajálně setrvali pod Klofáčovým vedením. To byl případ i Antonína Hejnice, který po rozpuštění národně socialistické strany po Mnichovu otevřeně promluvil o brněnském sjezdu. Hejnic za Stříbrným stál ještě na jaře 1927, ovšem když se ukázalo, že Stříbrný k dohodě se svojí bývalou stranou nesměřuje a politický úspěch jeho nové strany se nedostavil, opustil jej. V novinovém článku ve Stříbrného *Nedělním listu* pokládal Hejnic vylučování v roce 1926 za chybu, která straně nesmírně ublížila.⁵⁵⁹ Podle Hejnice šlo o střet zakladatelů strany a odborářů proti intelektuálům z realistické strany. Celou akci měl za souhlasu nejvyšších míst připravovat poslanec Moudrý s pomocí plzeňské organizace včele s Berkovcem, kterému byl slíben senátorský mandát.⁵⁶⁰ Hejnic však nejspíše záměrně uvedl řadu zavádějících faktů, kterých se vzápětí chytli Stříbrného oponenti.

Zbytky národních socialistů se proti Hejnicovi ohradily a řadu jeho nepravdivých tvrzení o průběhu sjezdu vyvrátily.⁵⁶¹ Zdůrazňován byl především postoj odborářů, kteří ve své většině za Stříbrným skutečně nestáli. V souvislosti s vystoupením Hejnice se objevila další interpretace Stříbrného vyloučení. V *Českém slově* bylo otištěno, že ač byl Stříbrný oficiálně vyloučen za ztrátu důvěry strany, ve skutečnosti to bylo pro tytéž důvody, pro které jej o několik let později vyšetřoval zvláštní výbor poslanecké sněmovny.⁵⁶² To Stříbrného logicky popudilo, tudíž se bránil a vyvracel spojitost mezi vyloučením a korupční aférou rozpoutanou Stránským.⁵⁶³ Machinace Stříbrného a jeho bratra na ministerstvech i mimo ně byly známé již v roce 1926, s aférami však nebyl ve straně spojen pouze on a peníze od něj byly pro stranu existenčně důležité.

⁵⁵⁸ Náзор, že vstup realistické skupiny do Československé strany socialistické přímo nevedl ke vzniku vnitrostranické krize se objevil již v pracích historika Josefa Harny v 70. letech 20. století, viz. HARNA, J. Krize, s. 252–253.

⁵⁵⁹ Nové cesty - stejné cíle. *Nedělní list*, 1. ledna 1939, roč. 13, č. 1, [s. 1].

⁵⁶⁰ Tamtéž.

⁵⁶¹ Ani nové cesty, ani stejné cíle. *A-zet*, 3. ledna 1939, roč. 12, č. 2, [s. 1.]; Teď víme, kdo je kdo. *Národní práce*, 2. ledna 1939, roč. 1, č. 1, [s. 1].

⁵⁶² Proč byl vyloučen J. Stříbrný z nár. soc. strany. *České slovo*, 4. ledna 1939, roč. 31, č. 3, s. 2.

⁵⁶³ Proč byl Jiří Stříbrný vyloučen ze strany nár. soc. *Polední list*, 5. ledna 1929, roč. 13, č. 5, [s. 1].

Nelze opominout, že již v létě 1926 se objevovaly náznaky Stříbrného možného spojení s Gajdou, které získaly na intenzitě po Davidově sjezdovém projevu. Gajdovo jméno se stále častěji skloňovalo v souvislosti s rozmáhajícím se fašistickým hnutím v ČSR, a tak i Stříbrný začal být s fašismem spojován. Optikou vývoje třicátých let, kdy se Stříbrný s Gajdou a fašisty spojil v účelovou politickou koalici, byl později Jiří Stříbrný označován přímo za fašistu či představitele fašizujících živlů, což se ostatně můžeme na jeho složkách ve Vojenském historickém archivu dočíst dodnes. Tak strana interpretovala vylučování i po válce, o fascinaci Stříbrného fašismem psal v jubilejním sborníku strany z roku 1947 Bohuslav Šantrůček, zastánce Klofáče a velký ideový odpůrce Stříbrného.⁵⁶⁴ Ani marxistickým dogmatismem ovlivněné práce padesátých let si nepokládaly otázku, zda nebyl ke spojení s hnutími politické periferie Stříbrný vlastně dohnán okolnostmi, neboť pro ně představitelem fašizujících živlů či přímo fašistou prostě byl, což dokládaly bez pádných důkazů.⁵⁶⁵ Stříbrný své spojení s fašismem vždy odmítal a ani z jeho politické činnosti po roce 1926 nelze vyvozovat, že by jím kdy byl.⁵⁶⁶

Mnozí řadoví straníci v následujících měsících a letech vnitrostranický konflikt a jeho rozuzlení nechápali. Část jich ze strany odešla, část převzala interpretaci vítězů. Proměna strany po roce 1926 však měla i řadu dalších podob.

5.2. ZMĚNA ORGANIZAČNÍHO ŘÁDU STRANY

Důležitým výstupem brněnského sjezdu strany byla změna organizačního řádu, jež měnila ten minulý, přijatý na sjezdu v roce 1924. Nový organizační řád vyslyšel volání venkovských organizací, které chtěly zvrátit poměr sil ve vedoucích orgánech strany ve svůj prospěch. Od roku 1924 totiž měli převahu ve výkonném výboru zástupci strany v parlamentu, obecně brání za zástupce Prahy, a skrze ně Stříbrný. O oligarchickém prosazování Stříbrného politiky na úkor mimopražských straníků a z toho vyplývajících třenic, již bylo napsáno. Změna

⁵⁶⁴ ŠANTRŮČEK, B. Tisíc devět set dvacetšest, s. 233.

⁵⁶⁵ Z literatury, která se problému Stříbrného fašismu dotýkala je možné jmenovat sborník poválečného vedení Československé strany socialistické *O úloze bývalé nár. soc. strany*, s. 51; obvinění Stříbrného z podílu na přípravách fašistického puče v době konání všesokolského sletu 1926 se objevuje v syntéze *Přehled československých dějin*, díl III., s. 243–246.

⁵⁶⁶ V této souvislosti je zajímavé se podívat na Stříbrného proces před Národním soudem po roce 1945. Jiří Stříbrný byl zatčen až počátkem dubna 1946, neboť se na něj nevztahoval velký retribuční dekret (zák. č. 16/1945 Sb.) a nebylo jej tak za co postihnout. Na Pankráci strávil bez sdělení obžaloby devět měsíců ve vazbě, po které nebyl prakticky vyslýchán. K procesu došlo až v lednu 1947, Stříbrný byl obviněn z propagace a podpory nacismu v době zvýšeného ohrožení republiky (1938–1939) a udavačství a odsouzen na doživotí. Zemřel ve věznici ve Valdicích v roce 1955. VYKOUPILOV, L. *Jiří Stříbrný*, s. 216–225.

organizačního řádu je pro pochopení vývoje strany po roce 1926 důležitá, neboť je zcela symptomatická, v ní se odrážela stranická proměna v posjezdovém období.

Aby bylo možné docenit organizační řád z roku 1926, je třeba nejprve stručně popsat ten předchozí, přijatý roku 1924. Podle organizačního řádu z roku 1924 existovaly čtyři orgány strany – sjezd strany, zastupitelstvo a užší a širší výkonný výbor. Vymezení kompetencí bylo následující – nejvyšším orgánem strany byl sjezd, který volil ústřední výkonný výbor, pokud nebylo možno sjezd svolat, jeho funkci přebíralo zastupitelstvo strany.⁵⁶⁷ Personálně se zastupitelstvo od širšího výkonného výboru příliš nelišilo, tvořili jej členové širšího výkonného výboru a důvěrníci župních organizací.⁵⁶⁸ Význam širšího výkonného výboru tak tímto klesal. Již bylo zmíněno v předchozí kapitole, že svolávání širšího výkonného výboru bylo taktéž velice nákladné, tudíž od roku 1924 byl svolán pouze čtyřikrát. O praktické každodenní politice rozhodoval ústřední výkonný výbor, v jehož čele stál předseda, jímž byl Klofáč. Ve vedení tohoto orgánu měli převahu zástupci strany v parlamentu, což vyvolávalo silné protipražské nálady v členské základně, objevila se proto celá řada návrhů na omezení jejich vlivu.⁵⁶⁹ Po vítězství Klofáčova křídla, které bylo venkovem silně podpořeno, se tak přistoupilo k reformě řádu.

Podle organizačního řádu z roku 1926 měla strana čtyři základní úrovně – místní organizace (popřípadě ještě organizace sekční ve velkých městech), okresní organizace, župní organizace (rozdělené na obvody) a organizaci ústřední. V tomto ohledu nedocházelo k žádné změně. Členem strany mohl být pouze příslušník československého nebo jiného slovanského národa starší 18 let, souhlasící s programem, který podstoupil šestiměsíční čekací lhůtu.⁵⁷⁰ U bývalých členů stranické mládeže minimálně po dobu jednoho roku to nebylo povinností. Uchazeč samozřejmě nemohl působit současně v jiné politické straně či její přidružené organizaci. O udělení důtky za menší prohřešek či přímo ztrátě členství rozhodoval každý výkonný orgán strany a činil tak na základě porušení organizačního řádu, stranické kázně, programu nebo zásad, v určitých případech i za neplacení osobní daně do stranické pokladny.⁵⁷¹ Vyloučený se mohl proti rozhodnutí samozřejmě odvolat a to až k ústřednímu výkonnému výboru, který byl konečnou instancí.⁵⁷²

⁵⁶⁷ HARNA, Josef. Český národní socialismus, s. 770.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 49.

⁵⁷⁰ Změny org. řádu Československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 26. září 1926, roč. 18, č. 227, s. 5.

⁵⁷¹ Tamtéž.

⁵⁷² Změny org. řádu Československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 28. září 1926, roč. 18, č. 228, s. 6.

Jednotlivé organizační úrovně měly své přesně vymezené kompetence a celý systém zastřešovala organizace ústřední. Výkonným orgánem ústřední organizace byl ústřední výkonný výbor strany, pořadovými orgány ústřední správy byly zastupitelstvo a sjezd.⁵⁷³ Dosud existovaly užší a širší výkonný výbor, to se nyní rušilo a vnikal pouze ústřední výkonný výbor, který byl volen sjezdem. V otázce jeho složení však byla řada otázek, o čemž svědčí, že na brněnský sjezd došlo na 41 návrhů, které se této věci týkaly.⁵⁷⁴ Mimopražské župy navrhovaly, aby poslanci a senátoři měli v ústředním výkonném výboru maximálně jednu třetinu zástupců, venkov pak nejméně polovinu.⁵⁷⁵ Podle kompromisního návrhu bylo nakonec přijato složení: předseda, čtyři místopředsedové, 31 členů a 20 náhradníků, které volil sjezd strany, a k nim byli s hlasem poradním připočtení ještě političtí tajemníci stranického sekretariátu a šéfredaktor *Českého slova*.⁵⁷⁶ Z 31 řadových členů (pět z nich pak bylo voleno do předsednictva) směla být maximálně třetina z parlamentu.

V čele ústředního výkonného výboru stálo předsednictvo, skládající se z předsedy, čtyř místopředsedů, z pléna řadových členů volených referentů - politického, organizačního a finančního, dvou dalších členů ústředního výkonného výboru a předsedů obou parlamentních klubů.⁵⁷⁷ Těchto 12 mělo právo hlasovací a minimálně třetina musela být zvolena z mimopražských straníků. K nim se ještě přiřadili političtí tajemníci ústředního sekretariátu a šéfredaktor *Českého slova* s právem poradním. Předsednictvo mělo povinnost konat schůze alespoň jednou týdně. Hlavou předsednictva se stal logicky předseda, který měl stranu navenek reprezentovat. Až do rozpuštění Československé strany národně socialistické v pomnichovské druhé republice jím byl Václav Klofáč.

Ústřední výkonný výbor strany nesl převážnou část výkonných pravomocí, určoval politickou linii i taktiku strany, pouze v závažných otázkách bylo třeba rozhodnutí stranického zastupitelstva.⁵⁷⁸ Starost o aktuální politickou situaci přenechával ústřední výkonný výbor předsednictvu, neboť měl být svoláván minimálně jednou za čtvrt roku, měl tak zcela jinou funkci, než dřívější užší výkonný výbor.

Nový organizační řád z roku 1926 vyšel vstříc požadavkům venkova. Vedení strany se jej snažilo tímto gestem uklidnit, neboť je pravdou, že se spory mezi regionálními organizacemi a ústředím objevovaly již před volbami v listopadu 1925. Bylo-li vyřčeno, že změna organizačního řádu je dobrým ilustrativním příkladem proměny strany po roce 1926, byla tím

⁵⁷³ Změny org. řádu Československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 6. října 1926, roč. 18, č. 235, s. 8.

⁵⁷⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Zápis z XI. sjezdu, s. 49.

⁵⁷⁵ Tamtéž, s. 50.

⁵⁷⁶ Změny org. řádu Československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 6. října 1926, roč. 18, č. 235, s. 8.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ Změny org. řádu Československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 7. října 1926, roč. 18, č. 236, s. 8.

myšlena snaha ukázat národní socialisty jako demokratickou fungující stranu, což v době Stříbrného vlády nebyvalo až tak zvykem. Omezení vlivu vrcholných politiků strany na fungování předsednictva a zakotvení podílu venkovských zástupců v ústředním výkonném výboru do organizačního řádu byly kroky k větší otevřenosti a očištění strany. Vliv regionů na politiku strany však přesto zůstal velmi omezený.

5.3. ROZPORY A ČISTKY V REGIONÁLNÍCH ORGANIZACÍCH

V posjezdovém období přešla vyhrocená situace z vedení strany do regionálních organizací, kde se hledali *malí Stříbrní*, a to mnohdy mezi nejzasloužilejšími členy tamních hnutí. Rozpory a čistky v organizacích by se místně daly přirovnat až k psychóze. Střetávala se křídla uvnitř organizací, docházelo k vzájemnému napadání, kdy označení „Stříbrňák“ bylo nadávkou, do Prahy chodily žádosti po očištění, starí straníci odmítali poslušnost ústřednímu výkonnému výboru a šířily se zprávy, že celé okresy přecházejí na stranu Stříbrného. Stranické organizace stále otiskovaly v rámci rubriky Naše organizace po sjezdu v *Českém slově* své rezoluce, které vyjadřovaly jejich pevný postup a klid, jenž v nich panoval. Nebyla to však vždy pravda, boj proti vnitřnímu nepříteli na jaře 1927 teprve vrcholil.

Regiony byly ve vylučování o poznání radikálnější než pražské ústředí, které muselo situaci zmírňovat, neboť se obávalo značného úbytku příznivců.⁵⁷⁹ Předsednictvo částečně vědělo, v jakém stavu byly jednotlivé okresy na jaře 1927, neboť jim organizace posílaly hlášení, situace však byla velmi nepřehledná. Velice radikální situace byla na Mostecku, v hornickém prostředí, kde místní členstvo požadovalo očistu strany.⁵⁸⁰ Mostecké klima bylo již od počátku století nakloněné anarchismu, národní socialisté zde byli výrazněji doleva a v období do první světové války úzce spolupracovali jak se zmíněnými anarchisty, tak i se sociální demokracií.⁵⁸¹ Jejich radikalismu v boji proti v podstatě pravému Stříbrnému křídlu se tak nebylo možno divit.

K patrně nejmasivnějšímu vylučování ovšem docházelo na jaře 1927 v I. pražském obvodu, do něhož muselo předsednictvo strany ostře zasáhnout. Praha bývala Stříbrného baštou, nakonec zde však své pozice ztratil. Podle rozhodnutí předsednictva ústředního výkonného výboru do budoucna neměli být rozkolníci již přímo vylučováni, ale vše mělo být

⁵⁷⁹ HARNA, J. Krize, s. 252.

⁵⁸⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 14. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 26. ledna 1927, [s. 3].

⁵⁸¹ DAVID, J. *Vzpomínky na léta staré monarchie*, s. 46.

oznámeno nejprve ústřednímu výkonnému výboru strany, který by věc projednal.⁵⁸² To ovšem popíralo schválený organizační řád z brněnského sjezdu, neboť i místní organizace měla právo svého člena vyloučit. Pokud by se dotýčný proti vyloučení neodvolal, nadřazené organizace by jeho případ vůbec neřešily. Vyostřená situace v I. pražském obvodu vedla až k vynucování slibů neochvějného uznání výsledků brněnského sjezdu u svých členů.⁵⁸³ Slib věrnosti si nakonec vyžádalo i samotné vedení strany, byť byl nakonec označen za dobrovolný, neboť jeho povinnost se nelíbila významným složkám strany, proti byl Svaz mládeže, výkonný výbor brněnské župy a paradoxně i právě I. pražský obvod.⁵⁸⁴ V rámci Prahy se aktivně k vylučování přidala i žižkovská organizace, kam patřil například Stříbrného příznivec a tajemník lučebníků Chmelík.⁵⁸⁵ Významným byl pokus o přechod celé V. sekce pražského obvodu pod vedením stranou odstavených činovníků - důvěrníka Hamra a pokladníka Šmahela, dřívějšího krajského tajemníka strany v Hradci Králové, v květnu ke Stříbrnému.⁵⁸⁶

Rozhodnutím sjezdu byla paralyzována opavská organizace strany, kde se její vedení postavilo proti ústřednímu vedení strany. Klofáčovi bylo doporučeno, aby na místní plenární schůzi při příležitosti oslav prvního máje raději vůbec nejezdil, místo něj tam byl vyslán senátor Macků.⁵⁸⁷ Bedřich Macků si od opavských socialistů vyslechl přísnou kritiku pražských poměrů, došlo pak k roztržce, která vyústila v důtky pro opavské straníky.⁵⁸⁸ Představitelé opavské organizace v čele s jedním ze zakladatelů místního hnutí Viktorom Šafářem a redaktorem Evženem Sontagem se vydali do stranické opozice.⁵⁸⁹ Tehdy ještě nebylo zcela jasné, že k dohodě se Stříbrným nedojde a oni opozičníci skončí již trvale nebo na delší dobu mimo mateřskou stranu. Na květen se totiž připravoval do Prahy sjezd stranické opozice, který měl o mnohém rozhodnout.

Revolta v moravskoslezské župě se musela řešit a ideálním mužem k řešení tohoto ožehavého problému byl poslanec Joža David, přítel Šafáře a spolu s ním zakladatel strany na Opavsku, kde se těšil, jako ostatně i v jiných regionech republiky, velké oblibě. Společně

⁵⁸² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 21. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 9. března 1927, [s. 3].

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ Tamtéž.

⁵⁸⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 27. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 4. května 1927, [s. 2].

⁵⁸⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 41, Rukopis situační zprávy o stavu organizací po založení strany Stříbrného, [s. 3].

⁵⁸⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 27. dubna 1927, [s. 2–3].

⁵⁸⁸ PISKA, Marian. Rozkol v opavské organizaci čs. národních socialistů v roce 1927. *Vlastivědné listy*, 2007, č. 1, s. 24.

⁵⁸⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 27. schůze před. ú.v.v. ze dne 4. května 1927, [s. 2].

s Davidem byl cestou do Slezska pověřen i opavský profesor a poslanec Karel Sladký, jenž byl brán dříve za příznivce Stříbrného.⁵⁹⁰ Vyslanci ústředního výkonného výboru to neměli lehké, opozičníci si vybudovali silné pozice, když skrze Sontaga ovládali ústřední list *Bezručův kraj*. Župní výkonný výbor ovšem reagoval založením *Nového Bezručova kraje*, aby eliminoval vliv opavské organizace.⁵⁹¹

Opavští „rozkolníci“ se zúčastnili sjezdu opozice v Praze dne 8. května 1927, kterému předcházelo vylučování jeho účastníků a signatářů memoranda stranické opozice.⁵⁹² Když v zápětí došlo ke vzniku Stříbrného strany, opavští se k ní přidali a založili již 14. května místní organizaci slovanských socialistů.⁵⁹³ Přízeň voličů jim však nebyla přána, v obecních volbách na podzim 1927 je potkal neúspěch, který zapříčinil odchody či přímo přechody zpět k národním socialistům. V roce 1928 se tak do mateřské strany vrátil Šafář, redaktor Sontag ze Stříbrného strany v témže roce vystoupil a *Bezručův kraj* se stal nezávislým týdeníkem.⁵⁹⁴ Tak víceméně skončila opavská revolta.

Argumentem k vyloučení člena povětšinou bývalo, v souladu s organizačním řádem strany, hrubé porušení stranické kázně, popřípadě rozvracení strany, což mělo fakticky stejný význam. Za rozvracení organizací před sjezdem i po něm a agitaci ve prospěch Stříbrného byl vyloučen jeden z regionálních představitelů národních socialistů na Plzeňsku Hejtmánek.⁵⁹⁵ V lednu 1927 byl ze strany vyloučen obvodní tajemník v Hodoníně Prošek, který posléze přešel ke Stříbrnému.⁵⁹⁶ Obdobný osud potkal i obvodního tajemníka v Náchodě Sedláčka.⁵⁹⁷ Za hrubé porušení kázně byl vyloučen taktéž jeden ze starostů strany z okresu Česká Třebová Tomeš.⁵⁹⁸ Podle neúplné situační zprávy z jara 1927 je možné napočítat minimálně dva obvodní, deset okresních a sekčních důvěrníků, řadu představitelů místních organizací, bývalých vůdčích osobností regionů, šéfredaktorů lokálních tisků či předsedů a předsedkyň různých komisí, kteří byli v období od podzimu 1926 do jara 1927 vyloučeni, či sami ze strany vystoupili, ne všichni se pak přidali ke Stříbrnému.⁵⁹⁹

⁵⁹⁰ Karel Sladký (1879–1940), opavský profesor, v letech 1918–1935 poslanec a 1935–1938 senátor za Československou stranu národně socialistickou. Původně patřil spíše mezi příznivce Stříbrného, v posjezdovém období přilnul ke Klofáčovi.

⁵⁹¹ PISKA, M. Rozkol, s. 24.

⁵⁹² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1927, [s. 4].

⁵⁹³ PISKA, M. Rozkol, s. 24.

⁵⁹⁴ Tamtéž, s. 25–26.

⁵⁹⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 15. března 1927, s. 5–6.

⁵⁹⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 14. schůze před. ú.v.v. ze dne 26. ledna 1927, [s. 3].

⁵⁹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 41, Rukopis situační zprávy, [s. 11].

⁵⁹⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 6.

⁵⁹⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 41, Rukopis situační zprávy, [s. 1–37].

V konkrétních jménech i číslech by bylo možné pokračovat dále, jako ilustrace je toto však dostačující, neboť ukazuje, že nešlo o řadové členy strany, jednalo se mnohdy i o nejpřednější činovníky regionálních organizací. Nazval-li jsem je *malými Stříbrnými*, nebyl jsem daleko od pravdy. Stejně jako Stříbrný i oni často byli starými straníky s dvaceti i více lety ve straně, to oni rozhodovali o lokální politice, oni stranu budovali. Byli však příliš spojení se starou politickou linií a na jejich místo čekali mladší, ochotní se přizpůsobit novým poměrům ve straně, jež se sbližovala s Masarykovým pojetím humanitní demokracie a socialismu. Že šlo o vyřizování účtů a boj o mocenské zájmy dokládá, že organizace mnohdy ani nevěděly, podle jakého ustanovení organizačního řádu mohou vůbec vylučovat a dotazovaly se na to ústředí.⁶⁰⁰

Bylo by bezesporu zajímavé udělat si zde malou sondu do regionální organizace, kde k podobné „revoluci“ v letech 1926-1927 došlo. Jde o organizaci turnovskou, na svoji dobu poměrně silnou a aktivní.⁶⁰¹ Národní socialisté se na Turnovsku uchytili již krátce po roce 1897, odkud dále přenášeli své ideje do severočeských národnostně smíšených regionů Jablonecka a Liberecka. Charakter Turnova a okolí, stojícího koncem 19. století převážně na drobné řemeslné výrobě, umožnil rychlý rozvoj hnutí a zakotvení v regionu. Ještě před první světovou válkou přichází do Turnova na úřednické místo v nemocenské pokladně národní sociál Josef Stejskal, který významně ovlivňoval místní hnutí až do poloviny dvacátých let.⁶⁰² Stejskal si během let dokázal vybudovat mimořádně silnou pozici, která se odvíjela i od jeho místa ředitele okresní nemocenské pokladny, pro stranu důležité instituce. Měl výrazný podíl na průběhu státního převratu v Turnově v roce 1918, po válce stanul v čele okresní organizace strany a po roce 1924 byl členem župního výkonného výboru v Mladé Boleslavi. Angažoval se v okresní samosprávě, byl předsedou a posléze dlouholetým místopředsedou okresní správní komise. Stejskal byl pragmatickým politikem, měl dobré vztahy s politickou opozicí, obzvláště s vedením agrárníků a sociální demokracie. V pohledu na koaliční politiku se shodoval se Stříbrným a měl k němu sympatie. Osud Stříbrného tak nakonec čekal také Stejskala.

Po brněnském sjezdu se radikalizovala atmosféra i na Turnovsku. Okresní organizace si pořádek udělal sama již 3. dubna 1927 na své konferenci. Bylo k tomu napsáno: „*Okresní*

⁶⁰⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 28. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 18. května 1927, [s. 4].

⁶⁰¹ Historii národních socialistů na Turnovsku v letech 1918-1938 i se stručnějším nastíněním vývoje do roku 1918 se věnuje bakalářská práce: SVOBODA, Rodan. *Československá strana národně socialistická na Turnovsku 1918–1938*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010.

⁶⁰² Josef Stejskal (1882–1927), dlouholetý ředitel okresní nemocenské pokladny v Turnově, předseda turnovské okresní organizace Československé strany národně socialistické, v roce 1927 byl fakticky odstraněn ze strany.

konference [...] opět přinesla vzpruhu v našem hnutí na Turnovsku, neboť prokázáno, že naše Pojizeří lne ku zakladateli strany bratru V. J. Klofáčovi a odmítá veškeré živly, které chtějí, aby [...] organizace turnovská [...] dostala se do kalných vod rozvratníků našeho hnutí.⁶⁰³ Tím byl myšlen Stejskal, který nebyl zvolen do okresního výkonného výboru strany, načež rezignoval na své funkce v okresní správní komisi a městské spořitelně a vystoupil ze strany. To bylo údajně přítomnými „vzato klidně na vědomí a jednomyslný úsudek přítomných brá [bratří] delegátů byl, že tímto radikálním postupem budou ozdraveny poměry jak v organizaci turnovské, tak i na venkově“.⁶⁰⁴

Otázkou zůstávalo, co s nemocenskou pokladnou, již Stejskal stále vedl, pro stranu byla příliš důležitá. Předsednictvo ústředního výkonného výboru strany dostávalo z okresu závažné informace, že v turnovské okresní nemocenské pokladně není vše v pořádku. Stejskal se podle nich měl stejně jako dva další správci z nemocenských pokladen z Jilemnice a Mnichova Hradiště chovat nesocialisticky k zaměstnancům. V ústřední straně bylo rozhodnuto, aby byl Stejskal na 23. dubna povolán do Prahy přímo ke Klofáčovi, kterému se měl zpovídat, a aby mu bylo uloženo řádné plnění stranických povinností.⁶⁰⁵ Slyšení u Klofáče se však nedobralo výsledku, zvláště proto, že Stejskal byl již na odchodu ze strany. Sporné otázky tak měly vyřešit okresní výkonné výbory strany za přítomnosti zástupců žup.⁶⁰⁶ Bylo jasné, že Stejskal svoji pozici v nemocenské pokladně dlouhodobě neudrží, neboť byla fakticky funkcí politickou. Pokladně obětoval příliš mnoho, budoval ji bezmála 15 let. Celý střet v turnovské organizaci měl však tragickou dohru. Depresemi sužovaný, nyní již bývalý okresní důvěrník národně socialistické strany, Josef Stejskal spáchal v den obecních voleb 16. října 1927 sebevraždu.⁶⁰⁷ Stejskal nebyl rozkolníkem, kterým byl nazýván. Byl však příliš spjat s politickou linií Jiřího Stříbrného, která měla být ze strany odstraněna.

Podívat se na odchody a vylučování z národně socialistické strany v celkových číslech bohužel není při současném stavu bádání možné. Stranická statistika buď tato čísla nevedla nebo se ve stranickém archivu nedochovaly. Zuby času naopak odolaly statistiky organizací, z kterých je možné si udělat přibližný přehled o úbytku členstva. V literatuře se uvádí masivní odliv dosahující až 1/3 pražských členů⁶⁰⁸ a pokud by se skutečně blížil těmto rozměrům, logicky by došlo i k poklesu počtu stranických organizací, které by byly z důvodu malé

⁶⁰³ Okresní konference strany národně socialistické v Turnově. *Obrana lidu*, 29. dubna 1927, roč. 20, č. 17, s. 7.

⁶⁰⁴ Tamtéž.

⁶⁰⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 25. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 12. dubna 1927, [s. 1].

⁶⁰⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1927, [s. 1].

⁶⁰⁷ Josef Stejskal, řed. nemocenské pojišťovny. *Hlasý Pojizerské*, 21. října 1927, roč. 42, č. 43, s. 2.

⁶⁰⁸ Údaj, že z řad národně socialistické strany odešla po brněnském sjezdu snad třetina pražských členů, uvádí historik A. Klimek v citované práci: *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 575.

členské základny likvidovány. Nabízí se tak srovnání roku 1925 s roky následujícími, které buď tento názor potvrdí nebo vyvrátí.

V roce 1925 měla tehdy ještě Československá strana socialistická podle statistiky⁶⁰⁹ v celé ČSR přesně 2.693 organizací, z nichž 2.007 bylo politických a 686 náleželo malozemědělcům.⁶¹⁰ Rok 1926 však nepřinesl onen významný propad, který bývá uváděn, k poslednímu prosinci toho roku měla strana 2.787 organizací, tedy 2.128 politických a 659 malozemědělských.⁶¹¹ Poklesl tak mírně pouze počet malozemědělských organizací, zatímco ty politické byly na vzestupu. Započatý růst pokračoval i v roce 1927, kdy národně socialistická strana měla 2.979 organizací, 2.288 bylo politických a 691 malozemědělských.⁶¹² Léta opozice byla pro příliv straníků vhodná, straně bylo umožněno stát pevně na svých programových zásadách, což je pro příznivce vždy lákavé. V roce 1928 měla strana již 3.158 organizací, z nichž 2.439 bylo politických a 719 malozemědělských.⁶¹³ Konečně v poslední rok námi sledovaného období dostoupil růst svého prozatímního vrcholu na 3.458 organizací, tedy 2.731 politických a 727 malozemědělských.⁶¹⁴

Z uvedených údajů jsou tak patrné dvě věci, že zatímco počet politických organizací kontinuálně stoupal po celé sledované období 1925-1929 a akceleroval v letech 1928 a 1929, počet malozemědělských jednot rostl až na pokles v roce 1926 výrazně pomaleji. Onen pokles zemědělských jednot mohl být spojen s odmítavým postojem mateřské strany k zemědělským člům, což vyvolalo, jak již bylo řečeno dříve, pnutí mezi stranou a zemědělci. Na jednoznačný závěr, co se týče úbytku členů, není dostatek relevantních údajů, když chybí právě statistiky členské základny. Rostoucí počet místních organizací však svědčí v neprospěch tvrzení, že by se výrazněji zredukovalo množství členů. To platí především pro venkov, kde byly organizace početně daleko slabší a odchod byť malého počtu členů organizaci fakticky likvidoval. V Praze byla z tohoto pohledu situace odlišnější, početné stranické organizace byly schopny přežít i bez části členstva, ovšem i zde vidíme jejich růst. Počet politických organizací v pražské župě k danému roku: 1925 – 435, 1926 – 455, 1927 – 485, 1928 – 502 a 1929 –

⁶⁰⁹ Ve statistikách se operuje s dvěma typy organizací – politickými a malozemědělskými. Organizace malozemědělců existovaly v menších obcích, popřípadě osadách, kde nebyla utvořena samostatná politická organizace a primárně plnily jiné úkoly než politické. Ve volbách do obcí utvářely organizace malozemědělců vlastní kandidátní listiny přidružené k národně socialistické straně, což bylo vyjádřeno i v jejím názvu.

⁶¹⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 42, Organizace Československé strany socialistické 31. prosince 1925.

⁶¹¹ NA Praha, ČNSS, kart. 42, Organizace v. r. 1926.

⁶¹² NA Praha, ČNSS, kart. 42, Seznam organizací a Jednot čsl. malozemědělců českoslov. strany národně socialistické r. 1927.

⁶¹³ NA Praha, ČNSS, kart. 42, Seznam organizací v. r. 1928.

⁶¹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 42, Počet organizací r. 1929.

538. Růst počtu místních organizací tak i v Praze svědčí spíše v neprospěch tvrzení o hromadném odchodu straníků od národních socialistů.

Vylučování ze strany v letech 1926 a 1927 bylo značné a týkalo se i význačných regionálních činovníků. Bylo již naznačeno, že šlo mnohdy o prostředek k vyřízení účtů a k odstavení již nepohodlného a zasloužilého konkurenta, jenž by za normálních okolností nemohl být odstraněn. Normální okolnosti však z jara 1927 mezi národními socialisty nepanovaly. Přesto vylučování ani dobrovolné odchody nedostoupily takových rozměrů, abychom mohli hovořit o hromadném exodu členů či o výrazném oslabení členské základny strany. Národní socialisté se pouze zbavili těch, o nichž byli přesvědčeni, že by byli brzdou budoucího vývoje a naopak zárukou kontinuity stranické linie z let 1924-1926.

5.4. ROZPAD SPOLUPRÁCE S KARPATORUSKOU STRANOU TRUDOVOU

Jedním z nejvýznamnějších dopadů brněnského sjezdu byl rozpad spolupráce národních socialistů s Karpatoruskou stranou trudovou. Aby byl tento fakt správně doceněn, je nutné popsat fungování a ukotvení národně socialistické strany na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Stejně jako jiné české politické strany, které měly ambici stát se celorepublikovými, pokoušeli se i národní socialisté proniknout na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Měli to o to těžší, že ze své podstaty byli stranou ryze českou, národní a hájili od roku 1897 české státní právo. S rokem 1918, respektive 1919, došlo k přejmenování strany, jež dostala do svého nového názvu přívlastek československá.

Na Slovensko přicházeli příslušníci strany již od počátku společného státu, především jako učitelé, úředníci a železničáři za účelem normalizování poměrů na nově získaném území.⁶¹⁵ Relativně rychle si strana dokázala na Slovensku vybudovat funkční organizační strukturu a i přes finanční problémy vydávala vlastní tisk – nejprve *Slovenský robotník* a později časopis *Hor sa!*.⁶¹⁶ Nejvýznamnějším tiskem slovenských národních socialistů bylo *Slovenské slovo*, které však také bojovalo s neustálými finančními problémy, až bylo v roce 1927 jeho vydávání ukončeno.⁶¹⁷ V prvních letech republiky však mezi členy slovenských organizací strany převažovali Češi a Slováci do nich vstupovali pouze výjimečně.⁶¹⁸

⁶¹⁵ KÁZMEROVÁ, Ľubica. Pôsobenie Československej strany národno-socialistickej na Slovensku v r. 1918–1938 s dôrazom na štátnu správu. In: *Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. Díl 1. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 184.

⁶¹⁶ Tamtéž, s. 185.

⁶¹⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1927, [s. 3].

⁶¹⁸ KÁZMEROVÁ, Ľubica. Československá strana národosocialistická na Slovensku v rokoch 1918–1929. *Historický časopis*, 1993, roč. 41, č. 1, s. 52.

Národní socialisté neměli pro Slovensko vlastní program, vycházeli z toho celostátního. Základem jejich vztahu ke Slovensku byla koncepce čechoslovakismu, pro slovenská specifika nebylo v pražském ústřední přílišné pochopení.⁶¹⁹ Ideovým nepřítelem se tak tamním národním socialistům stala Hlinkova strana, jež z katolických pozic hlásala požadavky autonomismu, což pro čechoslovakistickou a antiklerikální stranu bylo logicky zcela nemyslitelné. Strana na Slovensku nikdy nezískala přílišnou popularitu, přičemž příčin bylo několik. Primárně jako česká a socialistická strana těžko pronikala do slovenského katolického prostředí. Národní socialisté taktéž cílili především na střední vrstvy, které však nebyly na Slovensku hojně zastoupeny.⁶²⁰

Podíváme-li se na přesná čísla členské základny, k roku 1923 měla strana na Slovensku pouze 5.282 členů.⁶²¹ V poměru k velikosti slovenského území a početnosti obyvatel skutečně zlomek toho, kolik měli národní socialisté v českých zemích. Z hlediska počtu organizací zaznamenala strana v letech 1920 až 1936 extenzivní rozvoj. Na počátku sledovaného období měla pouze 31 organizací obou typů, v roce 1935 to již bylo 708 organizací, z nichž jenom politických bylo 659.⁶²² Co se týče hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny, roku 1920 získali národní socialisté na Slovensku 29.564 hlasů (5,91 %), v roce 1925 již 36.909 hlasů (6,06 %), v roce 1929 pak 43.968 hlasů (5,73 %) a nejúspěšněji skončili v posledních volbách roku 1935, kdy pro ně bylo vhozeno 51.924 hlasů (6,87 %).⁶²³ I přes mírný růst hlasů však nedosáhl přírůstek za 16 let působení národních socialistů na Slovensku ani jednoho procenta. Tento fakt zcela odráží jejich pozici na Slovensku v průběhu první republiky.

Na území Podkarpatské Rusi byla pozice národně socialistické strany ještě o poznání složitější, neboť šlo o národnostně, jazykové i kulturně zcela odlišné prostředí, než jakým byly české země. To se týkalo i dalších etablovaných českých stran vyjma komunistů, kteří si zde vybudovali velice silnou pozici již na počátku dvacátých let, neboť navazovali na zdejší činnost Mezinárodní socialistické strany Podkarpatské Rusi, jež se v roce 1921 stala součástí Komunistické strany.⁶²⁴ Relativně úspěšné na Podkarpatské Rusi byly strany maďarské, které cílily na konkrétní skupinu – maďarskou menšinu. Průnik českých stran byl možný prakticky pouze spoluprací s některou z menších karpatoruských stran, což byl do jisté míry i případ komunistů, kteří jednu z místních stran absorbovali. Sociální demokracie tak navázala

⁶¹⁹ HARNA, J. *Kritika*, s. 88.

⁶²⁰ KÁZMEROVÁ, L. *Československá strana*, s. 53.

⁶²¹ HARNA, J. *Českoslovenští národní socialisté po první světové válce*, s. 380.

⁶²² NA Praha, ČNSS, kart. 42, Organizace Československé strany socialistické 31. prosince 1920; Přehled politických organizací a Jednot čs. malozemědělců v roce 1936.

⁶²³ *Volby do Národního shromáždění*, s. 11-24.

⁶²⁴ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918–1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 111.

spolupráci se svým karpatoruským protějškem a národní socialisté si v roce 1923 našli Karpatoruskou stranu trudovou.

Spojení bylo pro národní socialisty klíčové, neboť v roce 1923 měla strana na Podkarpatské Rusi pouze 851 členů.⁶²⁵ Je nutné si uvědomit, že z většiny šlo pravděpodobně o české úředníky. Ve vztahu národních socialistů k Podkarpatské Rusi se odrážela strategická důležitost tohoto území v mezinárodní politice.⁶²⁶ Proklamovaná slovanská vzájemnost byla tedy až věcí vedlejší a strana trudová tak nabízela možnost rozšířit vliv národních socialistů i zde. Na přelomu let 1923/1924 došlo k jednání mezi tehdy ještě československými socialisty a zástupci strany trudové o předvolební spolupráci.⁶²⁷ Jednání byla složitá, obzvláště když se řešilo obsazení kandidátních listin do doplňovacích voleb na Podkarpatské Rusi v roce 1924.⁶²⁸ Díky dohodě o spolupráci získala socialistická strana pro svoji kandidátku ve volbách v roce 1925 celkem 15.574 hlasů (2,56 %).⁶²⁹ Jediný získaný mandát obdržel čelný představitel strany dr. Andrej Gagatko, který se stejně jako po doplňovacích volbách v roce 1924 stal členem klubu Československé strany socialistické.⁶³⁰ V rámci mezistranické dohody měla taktéž Karpatoruská strana trudová právo na dva zástupce v širším výkonném výboru československých socialistů, zástupci byli již zmíněný Gagatko a Dimitrij Simulik, jeho pozdější oponent.⁶³¹

Spolupráce mezi stranami byla narušena a později destruována na základě výsledků brněnského sjezdu. Národní socialisté měli zájem, aby se i strana trudová jako jejich politický partner připojila k žalobě proti Stříbrnému a Trnobranskému za odebrání poslaneckých mandátů. Na den 30. prosince 1926 byl do Užhorodu svolán ústřední výkonný výbor karpatoruské strany, do nějž byl z národně socialistické strany výslovně pozván pouze Klofáč, a který měl rozhodnout o připojení či nepřipojení se k žalobě.⁶³² Když Klofáč dorazil do Užhorodu, setkal se na zasedání výboru s vyloučeným redaktorem Schwarzem, načež se z toho důvodu odmítl jednání dále účastnit. Reakcí výkonného výboru karpatoruské strany

⁶²⁵ HARNA, J. Českoslovenští národní socialisté po první světové válce, s. 380.

⁶²⁶ TÝŽ. *Kritika*, s. 88.

⁶²⁷ Podkarpatskou Rus totiž historicky první parlamentní volby teprve čekaly. Jelikož nebyly poměry v roce 1920 a v následujících letech naplno zkonsolidovány, první volby se uskutečnily až v roce 1924.

⁶²⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 45, Překlad dopisu dr. Gagatky předsedovi Klofáčovi z 18. února 1924.

⁶²⁹ *Volby do Národního shromáždění*, s. 15-16.

⁶³⁰ Andrej Gagatko (1884–1944), právník z Užhorodu, představitel Karpatoruské strany trudové, od roku 1924 poslanec za Československou stranu (národně) socialistickou, v roce 1926 z klubu vystoupil, v prosinci 1928 se vzdal mandátu.

⁶³¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Ústřední výbor Karpatoruské strany trudové v Užhorodě dne 14. března 1925.

⁶³² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 6.

bylo přerušení styků s národně socialistickou stranou a nepodepsání zmíněné žaloby k volebnímu soudu.⁶³³

Andrej Gagatko pak ke dni 31. prosince 1926 vystoupil z poslaneckého klubu Československé strany národně socialisté.⁶³⁴ Národní socialisté však po něm začali požadovat rezignaci na poslanecký mandát, neboť podle jejich interpretace úmluvy s karpatoruskou stranou měl patřit národním socialistům, na jejichž listině Gagatko v roce 1925 kandidoval.⁶³⁵ Ten se však svého mandátu vzdát odmítl, což straně v dubnu 1927 také sdělil.⁶³⁶ Uvnitř trudové strany ovšem docházelo ke štěpení, neboť druhý hlavní představitel strany Simulik s Gagatkovou linií nesouhlasil.⁶³⁷ Odpor uvnitř strany proti Gagatkovi nebyl ničím až tak novým, objevoval se již od předvolebního období na jaře 1925, kdy jej podněcovali místní agrárníci.⁶³⁸ V průběhu jara 1927 se navíc zdálo, že si národní socialisté i přes rozpad spolupráce s karpatoruskou stranou v zemi významněji nepohorší, neboť k nim začali přestupovat někteří původní příznivci strany trudové.⁶³⁹ Určitý růst stranických organizací na Podkarpatské Rusi mezi léty 1926 a 1928 skutečně lze vypožorovat, ale je spíše symbolický. Z původních 17 politických organizací v roce 1926 se jejich počet v roce 1927 zvýšil na 21 a v roce 1928 na 24.⁶⁴⁰ Výraznější přesuny členů se tak nekonal.

Strana nakonec získala svůj mandát zpět, když se jej Gagatko 15. září 1928 vzdal a místo něj nastoupil náhradník Prokop Kiril, který do roku 1929 zasedal v poslaneckém klubu národních socialistů.⁶⁴¹ Rozpad spolupráce měl větší vliv na národně socialistickou stranu, která již trvale ztratila i tak malou podporu na Podkarpatské Rusi. Ve volbách roku 1929 sama získala pouhých 10.025 hlasů (1,31 %).⁶⁴² Karpatoruská strana trudová se v týchž volbách spojila s jinými rusínskými strana do Ruského národního boku, který se postavil po bok národní demokracie, což trudové straně vyneslo jedno senátorské křeslo.⁶⁴³ K opětovnému navázání kontaktů mezi národními socialisty a stranou trudovou docházelo až ve třicátých

⁶³³ Tamtéž.

⁶³⁴ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenný/ga.htm>. Jmenný rejstřík.

⁶³⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 5.

⁶³⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSC č. 43, kart. 1, Zápis 24. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 7. dubna 1927, s. 5.

⁶³⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 10.

⁶³⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 45, Dopis ústřednímu výkonnému výboru z 13. dubna 1925.

⁶³⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 23. května 1927, [s. 4].

⁶⁴⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 42, Organizace v. r. 1926; Seznam organizací a Jednot čl. malozemědělců českoslov. strany národně socialistické r. 1927; Seznam organizací v. r. 1928.

⁶⁴¹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenný/ga.htm>. Jmenný rejstřík.

⁶⁴² *Volby do Národního shromáždění*, s. 18-20.

⁶⁴³ ŠVORC, P. *Zakletá zem*, s. 114.

letech, obzvláště ve vypjaté době před volbami roku 1935.⁶⁴⁴ Ovšem ani tento rok nepřinesl národním socialistům na Podkarpatské Rusi výraznější zisk, obdrželi pouze 11.273 hlasů (1,49 %).⁶⁴⁵ Již se jim tak nikdy nepodařilo navázat na dosažené výsledky z poloviny dvacátých let.

5.5. FINANČNÍ PROBLÉMY STRANY

Po několika letech od sjezdu, přesněji v roce 1930, bylo napsáno, že vyloučení Stříbrného „nevýslovně straně prospělo“.⁶⁴⁶ Skutečnost však byla daleko složitější. Již byly naznačeny některé důsledky brněnského sjezdu, vylučování nebo rozpad spolupráce s trudovou stranou, dalším významným následkem byly ovšem také finanční problémy, jež na stranu naplno dolehly na přelomu let 1926 a 1927. Bylo by tak zajímavé se na finanční poměry národních socialistů v této době blíže podívat, blíže do té míry, kam prameny dovolily.

Studium financování politických stran obecně je velice problematické, neboť politické strany jako takové tehdejší právní řád ČSR neznal. Ty tak v zásadě neměly povinnost vést vlastní účetnictví, pokud tak činily, tak pouze pro vlastní účely. Komplikované byly rovněž způsoby, kterými si strany své prostředky obstarávaly. Bylo by možné je rozdělit na oficiální a neoficiální. Co se týče těch oficiálních, můžeme jejich skladbu ilustrovat na zachovaném návrhu rozpočtu strany pro rok 1923, neboť pro léta, jež jsou náplní práce, podobné údaje bohužel chybí.

Předpokládané náklady na provoz sekretariátů, platy zaměstnanců, poštovné, předvolební kampaň atd. se měly podle rozpočtu v roce 1923 rovnat částce 1,602.000 Kč.⁶⁴⁷ Tady je třeba si uvědomit, že rok 1923 byl rokem pouze obecních voleb, které vyšly zhruba na 100.000 Kč, případné volby do parlamentu se již odehrávaly v jiných číslech. Základním příjmem strany byla osobní daň členů, tedy suma, kterou každý člen, pokud jím chtěl zůstat, musel zaplatit. V opačném případě mu dle organizačního řádu hrozilo vyloučení. Podle rozpočtu na rok 1923 měla strana vybrat na osobní dani 300.000 Kč, další významnou položkou byla mimořádná daň, do které strana však zahrnovala různé příjmy vybírané za určitými účely, ta měla podle předpokladu vynést 180.000.⁶⁴⁸ Částku 160.000 Kč měli straně darovat vlastní poslanci a senátoři, 100.000 Kč by tvořil výnos volebního fondu, 80.000 Kč úhrada za chůze, 70.000 Kč

⁶⁴⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 45, O věcech Karpatoruských!, [s. 2].

⁶⁴⁵ *Volby do Národního shromáždění*, s. 22-24.

⁶⁴⁶ *Marné všecky proti nám jsou vzteky. Směr*, 21. listopadu 1930, roč. 7, č. 47, s. 3.

⁶⁴⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 42, Rozpočet na rok 1923, [s. 2].

⁶⁴⁸ Tamtéž.

výnos různých oslav a 40.000 Kč výnos tiskového fondu.⁶⁴⁹ Porovnáme-li příjmy a výdaje strany, dostaneme se ke schodku 672.000 Kč.

Otázkou tak je, jakým způsobem tuto částku strana hodlala uhradit. V tuto chvíli pak přicházely na řadu mimořádné příjmy a ony příjmy neoficiální. V roce 1922, taktéž za schodkového hospodaření, přispěly významně straně přidružené organizace a Ústřední škola dělnická. S podobnými dary od jednotlivých složek strany a koncernu Melantrich tak strana mohla v hospodaření vyjít. Neoficiální příjmy byly peníze, které straně přitékaly ne zcela legální cestou z ministerstev, v prvních letech republiky šlo především o ministerstvo železnic, v jehož čele stál Jiří Stříbrný. Když na počátku třicátých let probíhal jihlavský proces proti Jiřímu Stříbrnému ve věci dodávek uhlí z let 1923-1925 a dalších obchodů na ministerstvu železnic, kde byl v oné době ministrem, jeho bratr František umožnil vhléd do financování strany.⁶⁵⁰ Podle Františka Stříbrného tak národně socialistická strana z osmileté smlouvy na dodávky uhlí pro československé dráhy obdržela částku 2.000.000 Kč na volby v roce 1925.⁶⁵¹ Do jaké míry je tato částka skutečná, je otázkou, z dodávek uhlí však byly financovány všechny koaliční strany.

Tyto naznačené příjmy obstarával straně právě Stříbrný, který na sebe vázal i předáky ČsOD. Jeho vyloučení v roce 1926 tak finanční poměry strany logicky zhoršilo. Z důvodu závažných finančních problémů strany byla zvolena finanční komise ve složení předseda Macků, místopředseda Šalda a jednatel Motyčka, která zasedala i dvakrát týdně, a z jejího podnětu byla založena sbírková akce „strana sobě“.⁶⁵² Šlo o akci víceméně nátlakovou, neboť přispěvatelé byli uváděni ve stejnojmenné rubrice *Českého slova*. Každý čtenář tak měl přehled, kdo dal a kdo nikoliv. Její pomocí národní socialisté celkem rychle začali plnit prázdnou stranickou pokladnu. Finanční komise vykazala příjem v období od října do 7. prosince 1926 díky akci i jiným darům a půjčkám celkem 423.093 Kč 53 hal, z řádných příjmů pak obdržela 114.492 Kč 39 hal.⁶⁵³ Největšími donátory bylo Sdružení československých kovopracovníků, které přispělo straně rovnými 150.000 Kč, a Melantrich, jenž věnoval 50.000 Kč.⁶⁵⁴ Do akce „strana sobě“ měl za povinnost přispět každý poslanec

⁶⁴⁹ Tamtéž.

⁶⁵⁰ Jihlavskému procesu proti Jiřímu Stříbrnému se podrobně věnuje VYKOUPILO, L. *Jiří Stříbrný*, s. 170–184.

⁶⁵¹ AKPR, KPR, T475/27, Vyjádření poslance J. Stříbrného o Janečkovi.

⁶⁵² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zpráva ústředního sekretariátu československé strany národně socialistické o činnosti předsednictva strany od první schůze ústředního výkonného výboru strany konané dne 27. září 1926, [s. 1].

⁶⁵³ Na Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 8. prosince 1926, [s. 3].

⁶⁵⁴ Tamtéž.

a senátor částkou 3.000 Kč a také vedle toho i určitou částkou do volebního fondu strany.⁶⁵⁵ Třebaže šlo o akci nátlakovou, ne všechny organizace chtěly přispět a některé se přímo vzepřely. To byl případ například místní organizace v Bordovicích na Novojičínsku, jež odmítala dát finanční obnos do té doby, dokud nebudou vyřešeny vnitrostranické problémy.⁶⁵⁶ Ke sbírkové akci strana navíc zdanila činovníky strany s placenou funkcí. Akce „strana sobě“ probíhala až do konce roku 1927 a vynesla celkem 762.525 Kč 26 haléřů.⁶⁵⁷ Dalším významným zdrojem příjmů se staly oslavy stranického jubilea – Třicet let národního socialismu. Byly tak vydány jubilejní známky na legitimace v ceně 1 Kč a v počtu 100.000 kusů a dále nálepky na dopisy v ceně 10 haléřů.⁶⁵⁸ Zisk z prodeje byl v řádech statisíců. Znamky na legitimace či dopisy nebyly v českém prostředí ničím novým, objevily se již na počátku dvacátého století.⁶⁵⁹

Třebaže příjmy rostly, bylo potřeba učinit i škrty v rozpočtu. Strana tak přistoupila k likvidaci části obvodních sekretariátů strany a přesunutí župních, aby došlo k úsporám.⁶⁶⁰ Likvidace byla poměrně výrazná, ponechané sekretariáty dostaly za povinnost přispívat na svůj chod, či jej prakticky zcela hradit. V rámci úspor byl velmi omezen i chod sekretariátu župy v Bratislavě, kde měl zůstat již pouze župní důvěrník.⁶⁶¹ Slovensko na finanční úspory doplatilo skutečně značně, neboť přišlo o svůj tiskový orgán. Předsednictvo strany se pokoušelo udržet vydávání *Slovenského slova*, mutace českého ústředního listu, jež bylo dlouhodobě na hranici finančního bankrotu, jeho osud však byl zpečetěn.⁶⁶² Dlouhodobým problémem *Slovenského slova* bylo, že jej strana byla nucena prodávat hluboko pod cenou, aby vůbec zajistila nějaký odběr.⁶⁶³ Pražské ústředí muselo list dotovat, před volbami roku

⁶⁵⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 16. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 16. února 1927, [s. 3].

⁶⁵⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 24. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 7. dubna 1927, s. 5.

⁶⁵⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 44. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 27. ledna 1928, [s. 5].

⁶⁵⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 22. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 23. března 1927, [s. 3].

⁶⁵⁹ Existenci tzv. národního kolku, který sloužil k financování národních aktivit na počátku dvacátého století, je věnovaná studie: HLAVÁČKA, Milan. Národní kolek na Moravě. In: AMBROŽOVÁ, Anna; DVOŘÁK, Tomáš; CHOCHOLÁČ, Bronislav; JAN, Libor; PUMPR, Pavel (eds.). *Historik na Moravě: profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*. Brno: Matice moravská; Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2009, s. 489–502.

⁶⁶⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 5–6].

⁶⁶¹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 20. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 1. března 1927, [s. 4].

⁶⁶² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 21. schůze před. ú.v.v. ze dne 9. března 1927, [s. 2].

⁶⁶³ NA Praha, ČNSS, kart. 45, Dopis redakce *Slovenského slova* ú.v.v. strany ze dne 12. ledna 1925.

1925 slíbilo přispět částkou 100.000 Kč.⁶⁶⁴ K tomu však nedošlo a dluhy především u tiskárny se ukázaly jako osudové.

Na jaře 1927 došlo k rozhodnutí. Ústředním výkonným výborem strany byla likvidace *Slovenského slova* na návrh finanční komise odsouhlasena, jeho ukončení mělo straně přinést odhadovanou úsporu až 70.000 Kč ročně.⁶⁶⁵ Finanční komise se snažila nejprve list zachránit, tudíž ponechala zatím vydávání do konce dubna 1927 a vyjednávala s tiskárnou Universum o splátkách dluhu.⁶⁶⁶ Uvažovalo se rovněž o zdražení listu, aby se rozdíl mezi náklady a příjmy alespoň částečně srovnal. Zachování listu již nebylo možné, k likvidaci vydávání došlo v dubnu 1927 a vyžádala si 30.000 Kč.⁶⁶⁷ Národní socialisté si nemohli dovolit dotovat *Slovenské slovo*, neboť spolufinancovali i řadu dalších stranických listů, jako například týdeník organizace v Moravské Ostravě.⁶⁶⁸ Ve Slezsku byly navíc jejich zájmy důležitější, ve zmíněné době tam probíhal rozvrat opavské organizace, jak již bylo popsáno. Slovensko, kde nikdy výraznější podporu nezískali, tak byli nuceni obětovat přednějším regionům.

Finanční problémy se podařilo straně překlenout a výrazněji se na její činnosti neprojeví. Nedošlo k tomu však okamžitě, sbírky podobné té z let 1926–1927 byly organizovány i v letech následujících, bylo by možné jmenovat např. „volební fond vítězství“. Překonání finanční krize však nebylo snadné, k čemuž přispěl i fakt, že národní socialisté byli v období let 1926–1929 v politické opozici. V jejich prospěch naopak hrála probíhající hospodářská konjunktura, ovšem opětovné finanční problémy, které paralyzovaly činnost regionálních organizací, na stranu dolehly na počátku třicátých let v souvislosti s velkou hospodářskou krizí.

⁶⁶⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 45, Dopis redakce *Slovenského slova* ú.v.v. strany ze dne 23. února 1925.

⁶⁶⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 8.

⁶⁶⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 24. schůze před. ú.v.v. ze dne 7. dubna 1927, s. 3.

⁶⁶⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1927, [s. 3].

⁶⁶⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 27. schůze před. ú.v.v. ze dne 18. května 1927, [s. 1].

6. POSJEZDOVÉ OBDOBÍ

6.1. VE SKUTEČNÉ OPOZICI

Ještě koncem září 1926 se sešel nově ustavený ústřední výkonný výbor, nyní již Československé strany národně socialistické, aby si dovolil své funkcionáře. Jeho politickým jednatelem byl zvolen Klapka, když předtím Franke tuto funkci odmítl, a organizačním jednatelem Špatný.⁶⁶⁹ Národní socialisté měli nejhorší za sebou, v době vrcholící stranické krize však došlo k dohodě o vzniku nové koaliční vlády a oni do ní nepatřili. Do opozice byli v podstatě vmanévrováni Hodžou a ostatně sami ji přijali. Úskalí opoziční politiky poznali již na jaře 1927.

Prezident Masaryk si pravicovou vládu o tomto složení nepřál. Kalkuloval s tím, že by úřednicktí ministři mohli setrvat na svých místech až do prezidentské volby v květnu 1927, popřípadě že by vznikla vláda doplněná i o socialisty.⁶⁷⁰ Švehla prezidentovi slíbil, že se pokusí se socialisty ještě jednat, rozhovory však skončily neúspěchem. Nejprve Švehlovu nabídku vládní spolupráce odmítli sociální demokraté, nejsilnější socialistická strana.⁶⁷¹ Možností bylo ještě přivést do koalice národní socialisty, kterými by Švehla případně nahradil Ľudáky, ti však na brněnském sjezdu možnou účast ve vládě jasně odmítli.⁶⁷²

Švehla svým jednáním se socialisty šel proti mínění valné části svých agrárníků a lidovců, kteří si pokračování obměněné všenárodní koalice již nepřáli. I přes svoji neúčast však národní socialisté nesměřovali do nijak destruktivní opozice, byli připraveni podporovat řadu pro ně přijatelných návrhů a ani nová vládní většina vůči nim neměla být výrazněji zaměřená. Švehla dal národním socialistům osobní příslib, že poměr vlády ke straně bude přátelský a on jako předseda vlády s nimi jako s opozicí bude o všem podstatném jednat.⁶⁷³

Nová vláda, jež vykryštovala v létě 1926, byla uvedena v život a prezidentem jmenována dne 12. října 1926. Nelze říci, že by byl Švehla bezmezným příznivcem mezinárodní koalice. Kalkuloval s jinými variantami - především se socialisty. V době Švehlovy nemoci však usilovně pracoval Hodža, výsledkem jeho vyjednávání byla panská koalice a nutno říci, že s ní Švehla souhlasil.⁶⁷⁴ Jejím jádrem se od počátku stali agrárníci a lidovci, doplnění o živnostenskou stranu, německé křesťanské sociály a německé agrárníky. Z těchto pěti politických stran byli vybráni ministři, šest ministerských křesel však bylo

⁶⁶⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis ustavující schůze ú.v.v. ze dne 27. září 1926, [s. 2–3].

⁶⁷⁰ KLÍMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 576.

⁶⁷¹ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 211.

⁶⁷² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis ustavující schůze ú.v.v. ze dne 27. září 1926, [s. 5].

⁶⁷³ Tamtéž.

⁶⁷⁴ VHA, fond Sbirka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 108, STŘÍBRNÝ, J. *Paměti I.*, s. 85–86.

obsazeno odborníky a Švehla si nechal rovněž tři křesla pro koaliční partnery – Ľudáky a národní demokraty, kteří dosud se vstupem do koalice váhali. Ľudová strana argumentovala čekáním na rozhodnutí předsedy Hlinky, který toho času dlel ve Spojených státech amerických, národní demokracie se pak obávala, že by tak rychlý vstup do historicky první mezinárodní vlády mohl silně poškodit její obraz u členů a voličů.⁶⁷⁵ Koalici podporovala z počátku i Maďarská strana národní, jejíž zástupce společně se zástupci jmenovaných sedmi koaličních stran vytvořil tzv. osmičku, ta však již neměla vliv jako dřívější, legendami opředená, pětka.

Opět konfliktním se stala účast Edvarda Beneše ve vládě, znovu se stal ministrem zahraničí. Jelikož byla jeho mateřská strana v opozici, figuroval jako ministr odbornický, bez stranické příslušnosti. Jeho opětovné vládní angažmá se stalo trnem v oku především národní demokracie a lidovců, jejichž tisky na něj útočily po celé léto. Premiér Švehla nechtěl Beneše obětovat, obával se následného rozpuštění parlamentu, k němuž by mohl Masaryk přistoupit.⁶⁷⁶ V samotné národně socialistické straně bylo Benešovo ministerství kvitováno, situace se po sjezdu značně změnila v jeho prospěch, což ostatně sám Beneš chtěl a proto Klofáče v souboji o moc uvnitř strany podpořil. Národním socialistům naopak někteří členové vlády skutečně vadili, nejvíce ministr železnic Josef Najman⁶⁷⁷ z živnostenské strany, neboť šlo pro ně o klíčové ministerstvo, jehož se jen neradi v roce 1925 vzdávali. Mezi železničními zřízenci měla strana silnou voličskou základnu a držela důležité pozice v odborovém hnutí. U Najmana se národní socialisté obávali krocení nacionalismu u železničářů, velké výhrady měli taktéž k ministru školství Hodžovi, u něhož bylo nebezpečí, že bude „čachrovat“ s Ľudáky o kulturní statky, a ministru obrany Udržalovi.⁶⁷⁸ Poslední jmenovaný měl podle strany vyvodit osobní důsledky z Gajdovy aféry, což však neučinil a neučinil to za něj ani předseda vlády.

Švehlova nová vláda navazovala na program z roku 1925 a prvním z jejích důležitých úkolů bylo prosazení rozpočtu na rok 1927. Národní socialisté si uvědomovali, že podpořit rozpočet bylo nutností, u dalších věcí však již chtěli být programově důslednější.⁶⁷⁹ Návrh rozpočtu na rok 1927 zevrubně prozkoumala stranická komise finančně-daňová v čele

⁶⁷⁵ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 585–586.

⁶⁷⁶ Tamtéž, s. 581.

⁶⁷⁷ Josef Najman (1882–1937), český politik, spoluzakladatel Československé živnostensko-obchodnické strany v roce 1919, po celou dobu existence strany byl jejím čelným představitelem, ve třicátých letech předsedou ústředního výkonného výboru. V letech 1920–1937 byl poslancem, ministrem železnic 1926–1929 a ministrem průmyslu 1935–1937.

⁶⁷⁸ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2900/26, Zápis Šámala ze dne 15. září 1926.

⁶⁷⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 10].

s J. Patejdlem.⁶⁸⁰ Při projednávání rozpočtu ve sněmovně odmítl Franke jménem strany nést za něj odpovědnost, v duchu státoporné opozice pro něj však strana hlasovala.⁶⁸¹ Spojení „*státoporná strana opoziční*“ se stalo pro národní socialisty výrazem jejich postoje k vládě a ke státu.⁶⁸² Státní rozpočet byl přijat dne 27. listopadu ve druhém čtení v poměru 154:75. Narozdíl od národních socialistů se sociální demokraté pro rozpočet nevyslovili a zdrželi se.

Mezi národními socialisty a dalšími opozičními stranami, u nichž byla alespoň teoretická šance na společný postup, panovala nedůvěra. Ta pramenila z již staršího strachu, že by se strana mohla dostat do vleku stran větších – sociální demokracie a hlavně komunistů, které by jí svým radikalismem přetáhly voliče. Národní socialisté byli z těchto tří stran tou nejméně radikální, jejich poměr k vládě byl nejvíce loajální. Na jednu stranu se zatím nechtěli kompromitovat přímou podporou panské koalice, neměli však také zájem uzavřít si dveře do vlády. V říjnu a listopadu 1926 byl jejich vstup do koalice vcelku reálný, dohoda agrárníků s luďáky a národní demokracií ještě nebyla jistá a proslýchalo se, že do Vánoc vládu posílí právě národní socialisté.⁶⁸³ Ti tak v říjnu nedokázali jednoznačně odpovědět na nabídku komunistů o spolupráci, předem chtěli vědět, co by ona případná spolupráce obnášela. Třebaže národní socialisté sami váhali, velmi je rozladilo, že sociální demokracie v této otázce postupovala bez konzultace s nimi a s komunisty vyjednávala o společném postupu separátně.⁶⁸⁴ Odcizení se sociální demokracií a její sblížení s komunisty, případně i možný vznik marxistického bloku, to národní socialisty velmi znepokojovalo.⁶⁸⁵ Silný a radikální sociálnědemokraticko-komunistický blok bojující proti Švehlově koalici by národní socialisty bezesporu poškodil, ať by již byli na straně vlády či sami v opozici.

Pokud Švehla uvažoval o národních socialistech jako o součásti své koalice, musel zamezit sporům mezi nimi a stranami vlády. K závažnému konfliktu došlo v polovině října 1926. Po stranickém sjezdu a úmrtí manželky, k němuž došlo na počátku září, psychicky zcela vyčerpaný Klofáč dne 14. října požádal předsednictvo strany o zdravotní dovolenou v délce pěti týdnů. V jeho nepřítomnosti však představitelé koalice začali jednat o změnách ve vedení

⁶⁸⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zpráva ústředního sekretariátu, s. 3.

⁶⁸¹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 18. března 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/055schuz/s055005.htm>. 55. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 27. listopadu 1926.

⁶⁸² Stanovisko národních socialistů k státnímu rozpočtu. *České slovo*, 28. listopadu 1926, roč. 18, č. 278, [s. 1].

⁶⁸³ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 18. března 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/055schuz/s055005.htm>. 55. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 27. listopadu 1926.

⁶⁸⁴ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 2900/26, Zápis Šámala ze dne 15. září 1926.

⁶⁸⁵ Na Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 10].

senátu, v jehož čele právě Klofáč stál. Národně demokratický senátor a místopředseda senátu Jaroslav Brabec⁶⁸⁶ se dohodl s agráříkem a rovněž místopředsedou senátu Václavem Donátem⁶⁸⁷, že novým předsedou bude lidovec Mořic Hruban⁶⁸⁸, místopředsedy se pak stanou taktéž zástupci Ťudáků a živnostníků.⁶⁸⁹ Švehla radikalismus koalice brzdil, neboť ta již nemusela brát ohledy na bývalé koaliční partnery, což od sebe občanské a socialistické strany dále vzdalovalo. Tlak panské koalice na národní socialisty se odrážel v opětovném vzestupu stranické opozice, která tak byla posílena a měla nyní v rukách nové argumenty.⁶⁹⁰ Předseda vlády do celé situace zasáhl a pozval si k sobě zástupce strany senátora Kloudu a poslance Frankeho, aby celou situaci uklidnili.⁶⁹¹ K výměně vedení senátu došlo, Hruban se stal 30. listopadu jeho předsedou a Klofáč spadl zpět do funkce místopředsedy, kterých bylo nyní místo čtyř rovnou šest, aby se dostalo na obě české socialistické strany.⁶⁹² Šlo o určitý kompromis, přesto výhodný hlavně pro koalici. Národní socialisté se volby předsedy senátu neúčastnili a solidaritu s nimi vyhlásili i sociální demokraté a komunisté.⁶⁹³ Aktem nové volby hlavy senátu nebyla dodržena mezistranická dohoda z počátku roku 1926, politické poměry v Československu však již byly o poznání jiné, než jaká panovala konstelace krátce po volbách.

V listopadu se do vlády rozhodli definitivně vstoupit Ťudáci a 15. ledna 1927 k tomu došlo. Obdrželi ministerstva unifikací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, která do té doby obhospodařovali Hodža, respektive Šrámek, jako správci. Domluva Ťudáků s agráříky znamenala pro národní socialisty dočasně konec uvažování o jejich vlastním vstupu do vládní koalice. Politiku strany to výrazně ovlivnilo, kupodivu se však neposunula k radikalismu. V březnu 1927, kdy vrcholily rozpory v otázkách železničních zaměstnanců, národní socialisté výrazně ubírali na konfliktní rétorice, neboť se obávali, že by v případě přímého střetu s vládou mohli vyvolat vlnu čistek mezi železničáři, které by jako opoziční strana

⁶⁸⁶ JUDr. Jaroslav Brabec (1869–1930), původně staročeský politik, poslanec v Revolučním národním shromáždění, v letech 1920–1929 senátor za Československou národní demokracii.

⁶⁸⁷ Václav Donát (1868–1954), poslanec v Revolučním národním shromáždění, v letech 1920–1939 senátor za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, mezi lety 1924–1926 byl předsedou senátu.

⁶⁸⁸ JUDr. Mořic Hruban (1862–1945), původně staročech, po roce 1896 předseda Katolické strany národní na Moravě, před I. světovou válkou poslanec říšské rady a moravského zemského sněmu. Byl členem Revolučního národního shromáždění a ministrem v Kramářově vládě, v letech 1920–1925 poslancem a místopředsedou sněmovny za Československou stranu lidovou, v letech 1925–1939 senátorem, zastával i funkce předsedy a místopředsedy senátu.

⁶⁸⁹ AKPR, KPR, sign. T681/21, T 2898/26, Konflikt o předsednictví v senátě.

⁶⁹⁰ Tamtéž.

⁶⁹¹ Tamtéž.

⁶⁹² Nové předsednictvo senátu. *Národní listy*, 1. prosince 1926, roč. 66, č. 329, [s. 1].

⁶⁹³ Volba nového předsednictva senátu. *České slovo*, 1. prosince 1926, roč. 18, č. 281, s. 1.

nedokázali zmírnit.⁶⁹⁴ Na řadu tak přišla obezřetná politika, ale strana se dokázala i v budoucnu ostře ohradit, jako v případě vojenských zákonů.

6.2. VEDENÍ STRANY A ODBOROVÉ HNUTÍ NA PŘELOMU ROKU

Dlouhodobý konflikt mezi odboráři z Československé obce dělnické a národně socialistickou stranou, který vyvrcholil na brněnském sjezdu strany, bezprostředně pokračoval i v období následujícím po sjezdu. Třebaže byl Tučný za své nepřítomnosti zvolen sjezdem do funkce místopředsedy strany, neúčastnil se schůzí předsednictva ani ústředního výkonného výboru, který již od své ustanovující schůze otázku obce dělnické a jejích předsjezdových útoků na Masaryka řešil. Výhrady odborářů byly sepsány, obdobně jako po volbách v roce 1925, do memoranda, které jejich zástupci předložili předsednictvu strany. Svoji účast na jednání vedoucích stranických orgánů podmiňovali splněním svých požadavků. Předákům obce vadilo jednak malé zastoupení odborářů v orgánech strany a také chování určitých jejích konkrétních představitelů, z nichž na nejpřednějších místech byli představitel mládeže Neuman, vášnivý kritik Tučného odborářů, a redaktor železničních listů Wunsch.⁶⁹⁵ Za předsjezdové psaní listů *Mladé proudy*, *Státní zřízenec*, plzeňského orgánu *Český směr* a dalších, stejně jako za výroky Neumana, Wunsche a jiných, žádali odboráři satisfakci uveřejněnou v *Českém slově*.⁶⁹⁶ *Mladé proudy* ani po sjezdu v kritice odborového hnutí nepolevovaly a je nutno dodat, že jejich radikální psaní chápalo jako problém i samotné předsednictvo strany, neboť významně ztěžovalo dohodu s odboráři. Do ústředního výkonného výboru mládeže tak byl stranou delegován Klapka, aby byla zajištěna užší spolupráce a mládežníci uklidnění.⁶⁹⁷ Rozpory měly být prezentovány v rovině osobní, ne ideové.

Tajemníkům obce dělnické vadila i místopředsedkyně Zemínová, která dle jejich názorů nezvládla předsednictví sjezdu, když urážky vůči odborářům umožnila, ačkoliv se proti nim několikrát ohradili. Předáci naznačovali, že Zemínová přímo nadřžovala Stříbrného oponentům, a navrhovali, aby proti ní bylo vedeno příslušné řízení.⁶⁹⁸ Satisfakci požadovali tajemníci obce po Klofáčovi i za napadání na župních schůzích strany, které se sjezdem neustalo, ba naopak.⁶⁹⁹ Nejostřeji byla vyhraněná situace na Plzeňsku, jehož představitelé

⁶⁹⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 21. schůze před. ú.v.v. dne 9. března 1927, [s. 1].

⁶⁹⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 6–7].

⁶⁹⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 48, Memorandum odborových tajemníků ze dne 29. září 1926, s. 2–5.

⁶⁹⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zpráva ústředního sekretariátu, s. 11.

⁶⁹⁸ Tamtéž, s. 5.

⁶⁹⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 8].

v čele s Berkovcem byli při vylučování nejradikálnější. V Plzni rovněž došlo ke střetu o vymezení kompetencí mezi stranou a odborovým hnutím.⁷⁰⁰

K urovnání celého sporu mezi stranou a tajemníky Československé obce dělnické bylo smluveno společné jednání předsednictva ústředního výkonného výboru strany s předsednictvem obce.⁷⁰¹ Předsednictva se sešla celkem třikrát a nakonec se skutečně dobrala smírného řešení, vše však trvalo několik měsíců. Tučný ještě v prosinci 1926 znovu zdůrazňoval trvání na požadavcích a stále se neúčastnil jednání vedení strany. Počátkem ledna 1927 nakonec Tučný funkci místopředsedy, do níž byl zvolen sjezdem, přijal.⁷⁰²

Na brněnském sjezdu byla dobře patrná polarizace uvnitř odborového hnutí. Proti sobě se postavilo silné Tučného vedení obce dělnické a na druhé straně stáli hlavně předáci železničářů. Po sjezdu tak hrozil ostrý střet a následné čištění obce od Tučného oponentů. Představitel železničářů Wunsch, který v září aktivně napadal Stříbrného, se nyní sám stal terčem útoků odborářů a těžko se domáhal slyšení ve vedení strany.⁷⁰³ Předsednictvo strany nechtělo hned dva měsíce po dosažení dohody s Tučného předáky tento dosud křehký smír opět poškodit, což by se v případě postavení za Wünsche mohlo stát, a patrně také stalo. Tučného tajemníci v boji proti jednotě železničářů získali spojence v deníku *Večerní list*, který byl jednou z nových názorových platforem vyloučeného Stříbrného. Wünschovi se nakonec podařilo domoci čestného soudu strany, jehož účelem bylo likvidovat spory v tichosti uvnitř strany, a v odborovém hnutí i železničářském tisku zůstal. Tučného vedení však začalo i vylučovat, obětí se stal tajemník jednoty státních zřízenců Heřman Ziegler, neoficiálně za kritiku Tučného, oficiálně za neplacení povinného ročního příspěvku.⁷⁰⁴ I jeho případ byl řešen čestným soudem strany a skončil se až roku 1929 pouze „důtkou“ pro Zieglera.⁷⁰⁵

Snaha o normalizaci poměrů mezi vedením strany a silnou odborovou ústřednou přinesla minimálně dočasné zklidnění. Přesto však v předsednictvu panovaly obavy z budoucího směřování obce dělnické. Přechod odborářů ke Stříbrnému či rozštěpení obce patrně nehrozilo, neboť Tučný si vznik nové politické strany nepřál, jak bude ještě zmíněno. V květnu 1927 do předsednictva strany přišly zprávy, že obec dělnická vyhláší neutralitu,

⁷⁰⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 12. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 12. ledna 1927, [s. 1–2].

⁷⁰¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis ustavující schůze ú.v.v. ze dne 27. září 1926, [s. 3–4].

⁷⁰² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 12. schůze před. ú.v.v. ze dne 12. ledna 1926, [s. 1].

⁷⁰³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Dopis Wünsche předsednictvu strany ze dne 22. března 1927.

⁷⁰⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 12. schůze před. ú.v.v. ze dne 12. ledna 1926, [s. 2].

⁷⁰⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 43, Ziegler Heřman contra Alois Tučný.

kteřou bude podporovat Stříbrného, což však Tučný popřel.⁷⁰⁶ Vztah obou mužů se postupně ochlazoval, přesto Tučný ještě v této době Stříbrného činnost podporoval.

6.3. AFÉRA VÁLEČNÝCH PŮJČEK

V závěru roku 1926 se provalila rozsáhlá aféra válečných půjček, která skutečně zahýbala stranou i politickou scénou. Národní socialisté neměli po sjezdu oddychu a již znovu museli čelit kampani pravicových listů. Celá podstata aféry spočívala v dovezení upsaných válečných půjček z Maďarska a Rakouska do Československa, které je mělo proplatit. Částečné proplácení starých válečných půjček, kdy za upsaných 100 Kč bylo možno dostat 65 Kč, umožňovalo vyhlášení Englišovy IV. státní půjčky z června roku 1926. Podle této státní půjčky ten československý občan, kdo ji upsal a byl zároveň držitelem staré válečné půjčky, dostal určitou část této své půjčky proplacenu.⁷⁰⁷ Začalo však docházet k dovážení upsaných půjček z Maďarska a Rakouska a jejich vydávání za půjčky československých občanů, čímž byl stát připraven minimálně o desítky milionů. Objevily se také informace, že měly být rovněž dováženy ve velkém i rakouské renty.⁷⁰⁸

Válečné půjčky v hodnotě okolo 150 milionů Kč měl do republiky dopravovat mimo jiné i dřívější funkcionář národně socialistické strany František Groh, přičemž se hledal ten, kdo jeho podnik financoval, tedy kdo mu poskytl prostředky na nákup starých válečných půjček. Podezření padlo na ředitele Melantrichu Jaroslava Šaldu, který byl v listopadu 1926 zadržen a poslán do vazby ve věznici na Pankráci. Hlavní podezřelý v celém případě Groh však unikl a v prosinci se skrýval na neznámém místě.⁷⁰⁹ Národní socialisté se ocitli pod silným tlakem pravicového večerníku národní demokracie *Národ*, který útočil jak na aktéry aféry a stranu, tak i na národně socialistickou mládež.⁷¹⁰ Redakce *Večerního Českého slova* v listopadu zprvu odmítla možné spojení Šaldu s Grohem, neboť Šalda by prý nebyl schopen nečestného jednání.⁷¹¹ V prosinci se již stranické tisky nechtěly k celému případu příliš vyjadřovat, mělo se vyčkat na rozhodnutí soudu.⁷¹²

⁷⁰⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 28. schůze před. ú.v.v. ze dne 18. května 1927, [s. 1].

⁷⁰⁷ Aféry. *Národ*, 4. prosince 1926, roč. 66, č. 332, [s. 1].

⁷⁰⁸ Národně socialistická Panama. *Národ*, 30. listopadu 1926, roč. 66, č. 328, s. 2.

⁷⁰⁹ K národně socialistickým podvodům s válečnými půjčkami. *Národ*, 3. prosince 1926, roč. 66, č. 331, [s. 1].

⁷¹⁰ Z galerie „silných jedinců“ v národně socialistické straně. *Národ*, 1. prosince 1926, roč. 66, č. 329, [s. 1].

⁷¹¹ Denní zprávy. *Večerní České slovo*, 18. listopadu 1926, roč. 18, č. 269, s. 4.

⁷¹² Denní zprávy. *Večerní České slovo*, 7. prosince 1926, roč. 18, č. 286, s. 3.

Aféra válečných půjček národní socialisty velmi poškozovala a navíc do určité míry odváděla pozornost od Koburské aféry⁷¹³, s níž od října 1926 zápasila pravice, konkrétně agrárníci a Milan Hodža. Někteří členové předsednictva strany měli vcelku jasno, kdo aféru válečných půjček rozpoutal. Viděli v ní mstu poražených, Stříbrného skupiny, protože Groh byl osobním přítelem vyloučených.⁷¹⁴ I sám Šalda pokládal za původce svého zatčení přímo Stříbrného, který se s pomocí Švehly a národní demokracie pokusil zničit stranu.⁷¹⁵ Národní demokracie skrze svůj večerník *Národ* rozsah aféry přižívovala a využívala jej k napadání národně socialistické strany.

Národní socialisté se snažili celou věc řešit spíše potichu a v zákulisí. Za Šaldovo propuštění z vazby v prosinci intervenoval několikrát v prezidentské kanceláři sekční šéf Bartoš z ministerského prezidia.⁷¹⁶ Následná kauce 5 milionů Kč však byla příliš vysoká i pro Melantrich.⁷¹⁷ Zlom v politice strany nastal až v polovině ledna 1927, kdy se předsednictvo strany rozhodlo zahájit protiofenzívu v *Českém slově* v otázce Šaldova procesu a přistoupit k jednání s Kramářem o zastavení agresivní kampaně národně demokratického tisku.⁷¹⁸ Zdánlivou sílu pak strana prezentovala v úvodníku *Českého slova* z 15. ledna, v němž bylo napsáno, že „jistě přijde doba, kdy budeme mluvit my“.⁷¹⁹ V následujících týdnech pak skutečně byly v národně socialistickém tisku publikovány polemické i útočné články vůči listům národně demokratickým.

Aféra byla rozdělena do více soudních procesů, přičemž první byl zahájen v únoru 1927 a objevila se v něm i další jména, jako jeden z hlavních strůjců podvodů byli označeni ředitel České průmyslové banky Fischl a advokát Žáček, dřívější zástupce Aloise Rašína, oba stranickou příslušností národní demokraté.⁷²⁰ To se národním socialistům hodilo a mohli přejít do protiútoků vůči *Národu*. Ten však kontroval a podle zmíněného národně demokratického listu měli být do celé aféry zapleteni i Klofáč, Franke a Tučný.⁷²¹ Všichni tři jmenovaní se však proti nařčení ohradili a na *Národ* podali žalobu.⁷²² O určitém propojení Klofáče s aférou však skutečně u soudu zaznělo, třebaže až v dubnu, kdy v tomto smyslu

⁷¹³ Podstata Koburské aféry byla v úplatech, kterými si bulharská carská rodina Koburků měla dopomoci k rodovým statkům zabraných v rámci pozemkové reformy na Slovensku. Viz. HOLEC, Roman. *Coburgovci a Slovensko*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 272–287.

⁷¹⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 9].

⁷¹⁵ ŠALDA, J. *Budování tisku*, s. 130.

⁷¹⁶ AKPR, KPR, sign. T 681/21, T 1423/26, Zápis Šamala ze dne 27. prosince 1926.

⁷¹⁷ ŠALDA, J. *Budování tisku*, s. 144.

⁷¹⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 12. schůze před. ú.v.v. ze dne 12. ledna 1927, [s. 3].

⁷¹⁹ Nesnáze národních socialistů. *České slovo*, 15. ledna 1927, roč. 19, č. 12, [s. 1].

⁷²⁰ Podvody s váleč. půjčkami řed. Fischla před soudem. *Večerní České slovo*, 8. února 1927, roč. 9, č. 32, s. 2.

⁷²¹ I nejvýznamnější funkcionáři strany národně socialistické jsou ohroženi stíháním. *Národ*, 8. února 1927, roč. 1927, č. 31, [s. 1].

⁷²² Denní zprávy. *České slovo*, 10. února 1927, roč. 19, č. 34, s. 3.

vypovídal vyloučený straník Šimek. Národně socialistická strana nenechala nic náhodě a dala prozkoumat Klofáčovy účty, nutno říci, že na jeho vlastní žádost.⁷²³ Jak se okruh potenciálně obviněných rozrůstal, zneklidnil i prezident Masaryk, který se bál především o Beneše, jehož by mohla aféra válečných půjček značně poškodit.⁷²⁴

Ve složitých soudních procesech padala další jména zúčastněných a mezi národně socialistickými a koaličními listy, k *Národu* se nyní přidaly vehementně i *Lidové listy*, létaly žaloby na obě strany. Druhý soudní proces, který se již týkal přímo Jaroslava Šaldy, byl zahájen až počátkem dubna 1927. Šalda byl obviněn společně s dalšími, mezi nimi i s nechvalně proslulým Rudolfem Novákem z Kotvy, pro zločin podvodu, kterého se měl dopustit z titulu místopředsedy České lidové záložny, tedy dalšího do aféry zainteresovaného bankovního domu.⁷²⁵ Ústřední tiskový orgán strany *České slovo* Šaldově procesu věnoval značnou pozornost a o průběhu vydával obsáhlé články. Netrvalo ani dva týdny a soudní senát se dobral výsledku. Podle rozsudku z pětice obviněných byli Šalda, ředitel České lidové záložny Koželuh a Novák zproštěni obžaloby, na tři roky vězení byl odsouzen Groh a na tři měsíce Dostál.⁷²⁶ Strana rozhodnutí soudu samozřejmě uvítala.

6.4. JIŘÍ STŘÍBRNÝ, NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A VNIK NOVÉ STRANY

Ústřední výkonný výbor strany se na své ustanovující schůzi dne 27. září jednomyslně shodl, aby se poslanci Stříbrný a Trnobranský vzdali svých mandátů, k čemuž jim byla dána lhůta do 12. října 1926.⁷²⁷ Vyloučení ze strany logicky znamenalo odebrání všech funkcí v organizacích i veřejných funkcí pro redaktora Schwarze a bývalého ministerského radu Šimka. Národní socialisté si dokázali většinu z těchto svých požadavků vymoci, problémem se však staly ony poslanecké mandáty. Otázkou bylo, jak Stříbrného s Trnobranským mandátu zbavit, pokud sami odmítnou. V ústředním výkonném výboru existovala obava, že by obzvláště v případě Stříbrného nemusel volební soud uznat tzv. volební revers⁷²⁸ za dostatečný důvod k odebrání poslaneckého mandátu.⁷²⁹ Oba dotyční neprojevíli zájem

⁷²³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1926, [s. 2].

⁷²⁴ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 591.

⁷²⁵ Druhý proces o válečných půjčkách před pražským senátem. *Večerní České slovo*, 4. dubna 1927, roč. 9, č. 78, [s. 1].

⁷²⁶ Řed. Šalda a Koželuh úplně osvobození. *Večerní České slovo*, 14. dubna 1927, roč. 9, č. 86, [s. 1].

⁷²⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Dokument ústředního výkonného výboru ze dne 12. listopadu 1926.

⁷²⁸ Pojmem volební revers se rozumí vlastnoručně podepsaný dokument, kterým se poslanec či senátor vzdává svého mandátu ve prospěch strany, rozhodne-li tak ústřední výkonný výbor. Bylo povinností každého stranického kandidáta podepsat revers již před volbami a šlo o zcela běžnou praxi i u jiných politických stran v období první republiky. Do dnešního dne se dochovaly některé reversy ve stranickém archivu v kart. 407.

⁷²⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis ustavující schůze ú.v.v. ze dne 27. září 1926, [s. 2].

dobrovolně opustit sněmovnu, a tak právní expert národních socialistů senátor Krouský z pověření vedení strany vypracoval žalobu k volebnímu soudu.⁷³⁰ Šlo o dlouhotrvající proces, na jehož konci byly v květnu 1928 mandáty Stříbrnému i Trnobranskému odňaty.

První týdny a měsíce po svém vyloučení přemýšlel Stříbrný kam dále směřovat. Tuto otázku neřešil sám, intenzivně se jí zabývalo i k němu dosud loajální křídlo uvnitř strany. Krátce po vytvoření vlády panské koalice si Stříbrného pozval do Lán prezident Masaryk a bylo to poslední osobní setkání obou politiků. Masaryk opětovně popřel jakýkoliv svůj podíl na Trýbově aféře a rozpředel se rozhovor o významu první česko-německé vlády, na němž se logicky oba aktéři schůzky nemohli shodnout.⁷³¹ Co zamýšlel prezident pozváním Stříbrného, nelze dnes objasnit, k další schůzce však již nikdy nedošlo. Moci zbavený Stříbrný ztratil i řadu svých dřívějších přátel či lépe řečeno politických partnerů. Styky si ovšem udržel s předsedou vlády Švehlou, s nímž se scházel až do konce jeho života v roce 1933. Podle vzpomínek Stříbrného je pojilo „nerozlučné pouto 28. října“ a Švehla souhlasil a tiše podporoval Stříbrného snažení v boji proti snižování významu domácího převratu.⁷³² Po odebrání poslaneckého mandátu v roce 1928 měl Stříbrnému, snad pouze formálně, nabídnout vstup do řad agrárníků, ten však odmítl.⁷³³

Uvnitř samotné národně socialistické strany sice Stříbrného taktéž opustila řada dřívějších příznivců, přesto zde existovaly určité náznaky pokusů o smíření, které však předsednictvo strany likvidovalo již v zárodcích. Neúspěšně tak skončil pokus o intervenci ve prospěch Stříbrného, kterou provedl Novotný, jenž si pak za porušení vážnosti strany vysloužil nejostřejší důtku.⁷³⁴ Hlasy po revizi rozhodnutí sjezdu se však zcela umlčet nepodařilo. Příznivému výsledku činnosti opozice ovšem zabraňovalo její faktické rozdělení. V zásadě lze říci, že existovala dvě opoziční křídla uvnitř strany. Pro první skupinu byl řešením návrat Stříbrného zpět do strany, sem lze zařadit například Tučného a odboráře. Druhá skupina, jejíž názory na jaře převládly, měla za cíl stranu rozštěpit.

Svému návratu a určitému usmíření bránil svojí činností sám Stříbrný. Po zářijovém vyloučení využíval ke svému hájení a k napadání vedení národních socialistů tisku, nejprve se stal jeho tribunou Schwarzův týdeník *Nová Evropa*, od konce roku 1926 pak využíval vlastní tiskoviny: *Polední list* a *Pondělní list*.⁷³⁵ V lednu 1927 se proslýchalo, a *Lidové listy* o tom

⁷³⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 7].

⁷³¹ VHA, fond Sbirka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 110, STŘÍBRNÝ, J. *Paměti II.*, s. 145.

⁷³² VHA, fond Sbirka osobností I., sign. Stříbrný, Jiří, kart. 108, STŘÍBRNÝ, J. *Paměti I.*, s. 86.

⁷³³ Tamtéž, s. 239.

⁷³⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 15].

⁷³⁵ Historik Libor Vykoupil má ve své práci o Jiřím Stříbrném nesprávnou informaci, *Pondělní list* nevycházel až od ledna 1928, nýbrž již od prosince 1926.

konkrétně psaly, že organizační tajemník ústředního výkonného výboru národně socialistické strany František Čejka má blízko ke Stříbrnému s Trnobranským i po sjezdu a že odmítl podepsat žalobu k volebnímu soudu, za což měl být ze sekretariátu strany odstraněn.⁷³⁶ V době opětovného vynášení podstatných informací z jednání strany se mezi vedením také rozneslo, že se Čejka s Trnobranským přímo schází v kavárně.⁷³⁷

Ve vypjaté atmosféře to tajemník Čejka rezolutně popřel a podal svoji rezignaci, kterou zdůvodnil ztrátou důvěry, jíž pociťoval u Klofáče, a atmosférou intrik ve výkonném výboru.⁷³⁸ Nešlo o banální spor, pozadí bylo daleko složitější. Tlak na odstranění Čejky vycházel z vnitřního boje uvnitř vedení strany, v němž vedl Netolický za souhlasu Klofáče akci za očistění sekretariátu a dalších stranických orgánů od jemu nepohodlných osob, v první řadě Šolce, tajemníka Karla Slavíčka⁷³⁹ a Čejky, neboť ze svého titulu tajemníků byli součástí předsednictva strany, byť s právem poradním. Nejdříve přišel na řadu Čejka.

Jak daleko bylo v lednu 1927 jednání Čejky se Stříbrným a kolik o tom vědělo Klofáčovo okolí, je otázkou. Pravděpodobně ne mnoho. Zákulisní boj uvnitř ústředního výkonného výboru totiž rozděloval i Stříbrného oponenty a ne všichni zastánci brněnské linie byli rozhodni vytrvat v očišťování strany i nadále. Za Čejku se tak vedle Šolce postavili i Berkovec, Franke a Špatný.⁷⁴⁰ Jejich názor byl nakonec prosazen, v *Českém slově* nebylo vydáno Čejkově rezignaci nic a všechna obvinění se měla ještě vyšetřit.⁷⁴¹ Čejka se přesto rozhodl svoji funkci demonstrativně opustit a v únoru tak učinil. Naznačil, že požádá o výpověď v soudním sporu Stříbrný – Bičičtš ve prospěch prvně jmenovaného a proti Klofáčovi.⁷⁴² Strana s reakcí ještě čekala, případné Čejkovo vyloučení z řad národních socialistů mohlo být pro některé straníky další ranou, která by je mohla přimět k odchodu. Ovšem dne 23. února se v *Českém slově* objevil článek s informací, že byl bývalý organizační tajemník Čejka vyloučen.⁷⁴³ Čejka s vyloučením ze strany nesouhlasil a proti rozhodnutí se odvolal.⁷⁴⁴

⁷³⁶ Rozvrat ve straně socialistické pokračuje. *Lidové listy*, 21. ledna 1927, roč. 6, č. 17, s. 3.

⁷³⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 13. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 21. ledna 1927, [s. 1].

⁷³⁸ Tamtéž, [s. 1–2].

⁷³⁹ Karel Slavíček byl tajemníkem ústředního sekretariátu strany a členem jejího předsednictva. Do jaké míry byl nepohodlný je otázkou, v sekretariátu zůstal po celé sledované období 1926–1929. Tlak na jeho odstranění v období po roce 1927 není v archivních dokumentech zaznamenán.

⁷⁴⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 13. schůze před. ú.v.v. ze dne 21. ledna 1927, [s. 3].

⁷⁴¹ Denní zprávy. *České slovo*, 22. ledna 1927, roč. 19, č. 18, s. 4.

⁷⁴² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 16. schůze před. ú.v.v. ze dne 16. února 1927, [s. 4].

⁷⁴³ Denní zprávy. *České slovo*, 23. února 1927, roč. 19, č. 47, s. 3.

⁷⁴⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 20. schůze před. ú.v.v. ze dne 1. března 1927, [s. 1].

V únoru 1927 se situace ve straně, obzvláště v Praze, dále radikalizovala. Poslanec Jan Slaviček na únorové schůzi národních socialistů na Vinohradech přímo volal po vzepření se novému vedení.⁷⁴⁵ Krátce poté na schůzi župního výkonného výboru strany v Praze dne 22. února se zdůrazňovala nutnost svolání nového zastupitelstva strany a revize sjezdových rozhodnutí, o čemž byl Stříbrný velmi dobře informován Chmelíkem a Krohou.⁷⁴⁶

V únoru taktéž došlo k aktivizaci vedení stranické opozice, která se v únoru scházela k projednání dalšího společného postupu. Jednání se Stříbrným v Bohuslavově kavárně bylo přítomno podle svědků 12–16 osob, mezi nimi i Čejka a poslanec Antonín Hejnic. Jednalo se zde o svolání schůze národních socialistů do Zlaté Husy na 23. února, fakticky však mělo jít o schůzi vyloučených či jim věrných, když na ni měli promluvit Čejka, Chmelík, Hubáček a Kroha. Informace o přípravách schůze se však dostaly předčasně na veřejnost skrze *Lidové listy* a celou otázku začalo řešit vedení národně socialistické strany, ve snaze zabránit jejímu konání. Schůze souvisela s plánovaným založením Stříbrného nové strany, ačkoliv to Chmelík předsednictvu národních socialistů rezolutně popíral.⁷⁴⁷ Někteří ze zmíněných opozičníků vzniku nové strany přáli, nelze však hovořit o jednoznačné podpoře této myšlenky. Nový politický subjekt by fakticky znamenal konečné vítězství Klofáčova křídla v boji o národně socialistickou stranu. To si možná Stříbrný v onu chvíli neuvědomoval.

Ke schůzi ve Zlaté Huse zmíněného 23. února vůbec nedošlo, neboť opozičníky polekalo vyloučení Čejky, oznámené téhož dne v ústředním listu strany, a dalším problémem bylo, že Klofáčovci obsadili sál hotelu Zlatá Husa, kde se měla schůze konat.⁷⁴⁸ Reakce předsednictva ústředního výkonného výboru na přípravy stranické opozice byla rychlá. Dne 24. února byl ze strany pro hrubé porušení kázně vyloučen Čeněk Hubáček, označený za organizátora schůzí se Stříbrným, a za obdobné přečiny byla Krohovi a Chmelíkovi udělena přísná důtka s výstrahou, přičemž Chmelík se do jednoho roku musel vzdát všech stranických funkcí.⁷⁴⁹ Klofáč byl dále pověřen předsednictvem, aby vyslechl další účastníky tajemné schůzky v Bohuslavově kavárně z 22. února.⁷⁵⁰

Vyloučení straníci v čele s Hubáčkem a Čejkou utvořili akční výbor národně socialistické opozice, který se v dubnu pokoušel svolat sjezd opozičního křídla strany. Pod své memorandum se jim podařilo shromáždit na 24 podpisů, převážně lokálních představitelů

⁷⁴⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 16. schůze před. ú.v.v. ze dne 16. února 1927, [s. 5].

⁷⁴⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 18. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 23. února 1927, [s. 1].

⁷⁴⁷ Tamtéž, [s. 2].

⁷⁴⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 19. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 24. února 1927, [s. 1].

⁷⁴⁹ Tamtéž, [s. 3].

⁷⁵⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 20. schůze před. ú.v.v. ze dne 20. března 1927, [s. 2].

strany. Předsednictvo ústředního výkonného výboru strany opět neztrácelo čas a ty signatáře memoranda, kteří ještě byli ve straně, s okamžitou platností vyloučilo.⁷⁵¹ Počátkem května došlo i na Chmelíka, který nerespektoval důtku předsednictva strany, proto byl svoji mateřskou žižkovskou organizací vyloučen.⁷⁵² V případě Chmelíka je třeba dodat, že jeho vyloučení bylo aktuální ještě před brněnským sjezdem na jaře 1926, kdy jej pardubická organizace navrhovala vyloučit, tehdy měl však ještě oporu ve Stříbrném a jeho okolí.⁷⁵³

Sjezd opozice národních socialistů se uskutečnil dne 8. května 1927 a jeho výsledkem byl vznik nové politické strany – Slovanských národních socialistů. Někteří staří Stříbrného přátelé a spojenci jej před vznikem nové politické strany varovaly. Významným kritikem byl Tučný, jenž hlavně upozorňoval na nebezpečí, které by vzniklo případným založením vlastní odborové ústředny.⁷⁵⁴ Ke vzniku strany však došlo a manifestace, která ho provázela, měla zcela jasný obsah. První řádky na titulní straně *Pondělního listu* ze dne 9. května zněly: „*Včerejšek přinesl obnovu nář.[odně] soc.[ialistické] strany v jejím původním jádru a poslání.*“⁷⁵⁵ Nikdo tak neměl pochybovat, že právě Stříbrný je nositelem tradice národních socialistů, té tradice, kterou původní strana pod vedením Klofáče a realistů opustila.

Ve vedení nově založené strany se sešli prakticky všichni Stříbrnému nejvěrnější. Do jednotlivých komisí strany byli jmenováni mimo jiné Čejka, Hubáček, Husáková, Schwarz, Trnobranský nebo Stříbrného bratr František.⁷⁵⁶ V následujícím období byly rozšiřovány letáky, s jejichž pomocí chtěli slovanští socialisté přetáhnout část členské základny národně socialistické strany ke Stříbrnému. Kampaň cílila především na staré členy, kterým bylo zdůrazňováno, že brněnský sjezd vyloučil přední staré pracovníky a umožnil ovládnutí strany realistům.⁷⁵⁷ Jako ústřední tiskový orgán straně sloužil *Večerní list*, který začal vycházet v březnu. Slovanští socialisté se prezentovali jako ti, kteří pokračují v budování národního socialismu, v tradici strany, a ve svých letácích ostře kritizovali své odpůrce, z nichž nejprřednější místo zaujal ministr zahraničí Edvard Beneš.⁷⁵⁸

Z programového hlediska se národní socialisté podle Stříbrného stoupenců stali druhou sociální demokracií, která se jen skrývá za název národně socialistická, její politika však hovoří o opaku.⁷⁵⁹ Slovanští socialisté se taktéž vymezovali proti nařčení z „*polofašismu*“

⁷⁵¹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1927, [s. 4].

⁷⁵² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 27. schůze před. ú.v.v. ze dne 4. května 1927, [s. 2].

⁷⁵³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 7.

⁷⁵⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Čestný soud strany dne 25. března 1928, [s. 2].

⁷⁵⁵ Slovanská strana nář. socialistů obnovena! *Pondělní list*, 9. května 1927, roč. 1, č. 21, [s. 1].

⁷⁵⁶ Tamtéž.

⁷⁵⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Leták Strany slovanských národních socialistů.

⁷⁵⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Korespondence pro pracovníky strany československých národních socialistů.

⁷⁵⁹ Tamtéž.

a „*poloměšťáctví*“ svého hnutí.⁷⁶⁰ Jak již bylo zmíněno, hlavním argumentem v boji proti národním socialistům bylo pro Stříbrného stranu jejich údajné zpronevěření se hodnotám národního socialismu. Argument přetrvával roky a byl používán i po roce 1929, kdy se národní socialisté opět vrátili do vládní koalice. Nad názorovým posunem dřívějších spolubojovníků z předválečných dob Stříbrný vyslovoval podivení: „*A vidíme bratra Špatného [...] v předsednické stoličce parlamentu, bratra Hatinu [...] v první lavici vládní strany [...] vedení strany nemá nad ně spolehlivějších zastánců a armáda upřímnějších příznivců.*“⁷⁶¹ Charakteristika Stříbrného příznivců přirovnávala národní socialisty k církvi, „*kteří mají své katakomby dávno za sebou. Vybudovala si politickou hierarchii s neomylným papežem a koncilem nahoře a pokojným důvěřivým čtenářem Českého slova dole.*“⁷⁶²

Z počátku bylo ústřední vedení národně socialistické strany vznikem Stříbrného nového politického subjektu značně znepokojeno. Množily se informace, že ke slovanským socialistům přecházejí hromadně celé stranické organizace, což se však následně nepotvrzovalo.⁷⁶³ Účinnou zbraní proti Stříbrnému se postupem času ukázala být kritika jeho vlastního tisku, jehož kvalita nebyla od počátku valná a neustále klesala. Produkce koncernu Tempo, založeného v červnu 1929, se stala pro svůj pokleslý a bulvární charakter proslulou. Z variant výrazu „šejdrem“, který narážel na název bulvárního deníku *Šejdrem*, se stal rozšířeně používaný obrat. Stříbrného listy byly národními socialisty charakterizovány tak, že „*nevidí ženu, nýbrž děvku, nevidí muže, nýbrž prase.*“⁷⁶⁴

Vzhledem k faktu, že strana slovanských socialistů měla v letech 1927–1928 pouze dva poslance a to jen do doby, než byli zbaveni mandátů volebním soudem, byl tisk pro Stříbrného nesmírně důležitý. Podporoval tak i jiné opoziční listy, skrze svého bratra měl pomoci i s financováním Frabšova listu, zaměřenému rovněž proti národním socialistům.⁷⁶⁵ Pro svůj koncern se pokusil na jaře 1927, tedy v době aféry válečných půjček, získat i na kauci propuštěného ředitele Melantrichu Šaldu, ten však na jeho nabídku neodpověděl.⁷⁶⁶ Národní socialisté Stříbrného deníkům a týdeníkům čelili pomocí nových a levných tiskovin – *Azetu* a *Telegrafu*, jejichž účelem bylo stát se přímo protiváhou *Poledního listu*, respektive *Expressu*.⁷⁶⁷ Jak náklad *Českého slova*, tak *Večerního Českého slova* dále rostl, byla mezi nimi však velmi výrazná disproporce. Zatímco ranního vydání, které bylo ústředním orgánem

⁷⁶⁰ Tamtéž.

⁷⁶¹ CASSIUS. *Pohádka národně sociálního mládí: Z politické biografie Jiří Stříbrný*. Fronta, 1930.

⁷⁶² Tamtéž.

⁷⁶³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 23. května 1927, [s. 2–3].

⁷⁶⁴ Marné všecky proti nám jsou vzteky. *Směr*, 21. listopadu 1930, roč. 7, č. 47, s. 3.

⁷⁶⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 561, Korespondence pro pracovníky strany československých národních socialistů.

⁷⁶⁶ ŠALDA, J. *Budování tisku*, s. 131.

⁷⁶⁷ Tamtéž, s. 133.

strany, se tisklo ke 4. červnu 1927 přesně 30.168 kusů, večerníku, jenž byl listem méně politickým, již 248.887 kusů.⁷⁶⁸ Tento nepoměr se v dalších letech ještě zvyšoval.

Celkově lze říci, že si Stříbrný vydáváním svých listů u veřejnosti dále přitížil a ztratil další část své zbylé, již tak pošramocené, reputace.⁷⁶⁹ Stříbrného *Express* se dostal do konfliktu i s tiskovinami patřícími mimo koncern Melantrichu, spor s ním vedly noviny pro obchod, průmysl a cizinecký ruch *Ideal* stejnojmenného spolku.⁷⁷⁰ Financování *Tempa*, kde měl větší podíl František Stříbrný nebylo příliš průkazné a na počátku třicátých let se kolem koncernu objevila aféra s inzertními podvody.⁷⁷¹

I po vzniku slovanských národních socialistů v řadách mateřské strany zůstávali někteří původní Stříbrného příznivci, kteří by si ze všeho nejraději přáli jeho návrat. Třebaže se obavy vedení strany ze Stříbrného úspěchu začaly ukazovat jako liché, do obecních voleb na podzim 1927 byla situace stále napjatá. V červenci se objevily zprávy, že Klofáč jedná se Stříbrným o jeho opětovném přijetí do strany a v ústředním výkonném výboru se tato otázka probírala ještě na podzim 1927, to ovšem již bylo jisté, že se Stříbrný do strany nevrátí.⁷⁷² Vzdálenost byla příliš velká a rozpory nepřekonatelné.

6.5. OMEZENÍ VOLEBNÍHO PRÁVA A ZEMSKÉ ZŘÍZENÍ

Švehlova vládní koalice přijala v první polovině roku 1927 několik zákonů, které rozvířily politické ovzduší v republice a jež by za situace, kdy by ve vládě byly i strany socialistické, samozřejmě neprošly, či by prošly v značně pozměněné podobě. Projednávání těchto zákonů logicky vyvolávalo v socialistickém táboře odpor. Jednalo se hlavně o sérii sedmi vojenských zákonů upravujících povinnou vojenskou službu atd., mezi nimiž byl i zákon zbavující příslušníky četnictva a vojska volebního práva (zákon č. 56/1927 Sb.), a o reformu systému žup a vznik zemského zřízení (zákon č. 126/1927 Sb.). Agrárikům na jejich přijetí nezáleželo tolik jako jejich politickým partnerům, v rámci upevnění koalice pro ně však hlasovali.⁷⁷³

Zásadní reforma, která odnímalá četníkům a vojákům aktivní i pasivní volební právo, byla pro národní socialisty zcela nepřijatelná. Levicové strany měly obecně v řadách vojska své

⁷⁶⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Protokol slavností schůze zastupitelstva československé strany národně-socialistické v paláci „Radio“ na Král. Vinohradech dne 4. června 1927, [s. 28].

⁷⁶⁹ Čin Jiřího Stříbrného. *Lidové noviny*, 25. ledna 1928, roč. 36, č. 44, [s. 1].

⁷⁷⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 561, *Ideal*, druhé zvláštní vydání 1928.

⁷⁷¹ Aféře s inzertními podvody v *Tempu* se věnovala brožura: TOMÁŠEK, Ludvík. *Ze zákulisí bulvárního tisku*. Praha: Nákladem vlastním, 1930.

⁷⁷² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 5. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 17. září 1927, [s. 4].

⁷⁷³ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 217.

voliče ve větší míře než strany pravicové, případná apolitičnost armády je tak daleko více poškozovala. Zdůvodnění vládního návrhu znělo: „*Opírajíc se o zkušenosti domácí i zákonodárství cizí nabyla vláda přesvědčení, že zájem státu naléhavě vyžaduje, aby politické boje nebyly vnášeny do armády a do četnictva, čímž zejména mohla by být vážně ohrožena kázeň v těchto sborech...*“.⁷⁷⁴

Jak se schvalování zákona blížilo, národní socialisté proti němu vehementněji bojovali, jako strana opoziční však pouze omezenými prostředky – tiskem. V odebrání volebního práva viděli smetení veškerých výsledků práce státu, tedy i té své.⁷⁷⁵ Prohlášení národních socialistů zdůrazňovalo občanskou degradaci příslušníků branné moci a četnictva a hlavně neústavnost odejmutí volebního práva.⁷⁷⁶ Chápali ho jako národní pohromu. Protestovali, parlamentní většině ovšem v přípravě přijetí zákona zabránit nedokázali. V ústředním výkonném výboru strany se tak objevovaly hlasy, zda by mohl prezident republiky odepřít podpis pod zákonem. To však naráželo na fakt, že skutečný názor Masaryka na přijímané zákony nebyl v únoru národním socialistům znám, a ne všichni členové vedení strany byli pro vtažení prezidenta do celého problému.⁷⁷⁷ V souvislosti se zákonodárnou činností panské koalice uvažovali národní socialisté o částečné revizi výstupů zářijového sjezdu strany ve věci kladného poměru k vládě a následného zostření vlastního postupu.⁷⁷⁸

V březnu, v době přijímání zákona v poslanecké sněmovně, vedení strany nabádalo své stoupence k protestním projevům.⁷⁷⁹ Předsednictvo ovšem se společným postupem se sociální demokracií nemohlo a ani nechtělo počítat, neboť předpokládalo, že se sociální demokraté spokojí pouze s memorandem, což národním socialistům nestačilo.⁷⁸⁰ Proti spojení s další socialistickou stranou – německou sociální demokracií – byl vehementně sám Klofáč.⁷⁸¹ Nešlo ani tak o rozdílné požadavky sociální demokracie a strany národně socialistické. Opět zde byl strach, že by se národní socialisté dostali do vleku té větší socialistické strany, což by je mohlo ve svém důsledku poškodit. Strana tak dávala jasný příkaz organizacím, aby se demonstrace a projevy na 1. máje konaly samostatně.⁷⁸²

⁷⁷⁴ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 18. března 2012]. Dostupné z:

http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0561_00.htm. Tisk č. 561.

⁷⁷⁵ Projev předsednictva československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 3. února 1927, roč. 19, č. 28, [s. 1].

⁷⁷⁶ Na obranu ústavy, menšin a hornictva. *České slovo*, 24. března 1927, roč. 19, č. 71, [s. 1].

⁷⁷⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 2.

⁷⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁷⁹ Na obranu ústavy, menšin a hornictva. *České slovo*, 24. března 1927, roč. 19, č. 71, [s. 1].

⁷⁸⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 22. schůze před. ú.v.v. ze dne 23. března 1927, [s. 1].

⁷⁸¹ Tamtéž.

⁷⁸² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 24. schůze před. ú.v.v. ze dne 7. dubna 1927, s. 2.

Vládní předlohy vojenských zákonů byly v poslanecké sněmovně přijímány dne 30. března ve zkráceném znění na žádost předsedy senátu Hrubana a většinou přijaty, přičemž proti návrhům společně s národními socialisty hlasovali i oba vyloučení – Stříbrný a Trnobranský.⁷⁸³ V první polovině května prošly předlohy úspěšně i druhou komorou parlamentu. Příslušníkům četnictva a vojska tak bylo odebráno volební právo.

Závažnou změnou systému politické správy byla správní reforma, jejíž přijetí následovalo po zákonech vojenských. Reforma likvidovala zákon o župním zřízení z roku 1920 (zákon č. 126/1920 Sb.) a místo něj zaváděla zřízení zemské. Nutno dodat, že župní zřízení bylo realizováno pouze na Slovensku, v historických českých zemích župy nikdy nevznikly, především z národnostních důvodů. Předpokladem přijetí zákona o volbách do zemských a okresních zastupitelstev bylo složité politické jednání mezi Švehlou a Ťudáky, kteří si jej za svoji účast ve vládě prosadili. Staré župní zřízení navíc bylo zcela proti přesvědčení lidovců, kteří měli v politickém programu autonomii zemí, od níž si slibovali ovládnutí Moravy a skrze ni i Slezska.⁷⁸⁴

Pravomoci správních úřadů byly podle reformy velice silné a fakticky omezovaly občanskou samosprávu. V zásadě došlo k likvidaci některých socialistických výdobytků z prvních let Československé republiky. Území státu bylo podle zákona rozdělena na čtyři územní celky – země (Českou, Moravskoslezskou, Slovenskou a Podkarpatskou Rus) se zemskými zastupitelstvy, jež měla v čele zemského prezidenta.⁷⁸⁵ Pro německou menšinu šlo o zcela nevýhodné rozdělení, neboť spojením Moravy a Slezska v jednu zemi zde získali Češi většinu, ačkoliv ji ve Slezsku původně neměli. To se odrazilo i v německých vládních stranách, když v řadách německých agrárníků způsobilo přijímání zemského zřízení rozkol a dva poslanci nacionálního křídla, kteří odmítli hlasovat pro zákon, byli nejprve odstaveni a později ze strany vyloučeni.⁷⁸⁶ Silně se ohrazovali logicky i zástupci německých nacionalů, kteří si na reformu stěžovali v Německu u předsedy vlády Stresemanna, a pobouření voličů nastalo i v táboře německých křesťanských sociálů.⁷⁸⁷

Československá strana národně socialistická byla rovněž proti likvidaci župního zřízení z roku 1920 a zavedení zřízení zemského. Stranickým odborníkům na systém správy původní

⁷⁸³ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 18. března 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/071schuz/>. 71. schůze poslanecké sněmovny ze dne 30. dubna 1927.

⁷⁸⁴ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 253.

⁷⁸⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátku státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 381.

⁷⁸⁶ CÉSAR, Jaroslav; ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. Díl I. (1918–1929). Praha: ČSAV, 1962, s. 393.

⁷⁸⁷ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci: 1918–1938*. Praha: Academia, 2006, s. 258–259.

župní zřízení sice nevyhovovalo, v návrhu zemského zřízení však spatřovali mnoho nedostatků.⁷⁸⁸ Za ty nejzávažnější pokládali národní socialisté ohrožení celistvosti státu a byrokratizaci správy spojenou s její centralizací.⁷⁸⁹ Zákon pro ně byl vyjádřením klerikálního zemského patriotismu a separatismu, které oslabovaly integritu státu.⁷⁹⁰ Republika se v jejich očích parcelovala mezi agrárníky, lidovce a ľudáky.⁷⁹¹ Ohrožení jednoty státu bylo zdůrazňováno i vzhledem k politice národně socialistické strany vůči Slovensku.⁷⁹²

Proti zákonům vystupovali aktivně i němečtí sociální demokraté, v dubnu se uvažovalo o návrhu Ludwiga Czecha⁷⁹³ na vyslovení nedůvěry vládě a i klub národních socialistů za souhlasu předsednictva strany byl pro vyslovení nedůvěry.⁷⁹⁴ To by byl velký obrat národně socialistické strany z pásma loajální opozice do řad opozice destruktivní, ovšem počínání panské koalice si změnu dosavadní posjezdové linie strany vyžadovalo. I přes silný odpor socialistických stran, německých nacionálů a odpadlíků od vládní koalice bylo zemské zřízení v poslanecké sněmovně Švehlou prosazeno dne 1. července 1927.⁷⁹⁵ Na podzim prošel zákon i senátem a první volby do zemských zastupitelstev se uskutečnily v prosinci roku 1928. Společně se zákonem bylo zrušeno i ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska, které již od 15. ledna 1927 nebylo obsazováno. Třebaže byla reforma zaměřena vedle omezení vlivu levice v samosprávě i proti německé menšině, německé vládní strany nezaznamenaly výraznější úbytek podpory, což je utvrdilo v politice aktivismu.⁷⁹⁶

⁷⁸⁸ Župy nebo země. *České slovo*, 11. ledna 1926, roč. 19, č. 8, [s. 1].

⁷⁸⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, [s. 1].

⁷⁹⁰ Projev předsednictva československé strany národně-socialistické. *České slovo*, 3. února 1927, roč. 19, č. 28, [s. 1].

⁷⁹¹ Třiašedesát okresů bude zrušeno. *Večerní České slovo*, 4. února 1927, roč. 9, č. 28, s. 2.

⁷⁹² KÁZMEROVÁ, L. Posobenie, s. 185.

⁷⁹³ Ludwig Czech (1870–1942), německý politik a právník, od roku 1921 předseda německé sociálně demokratické strany (DSAP), za níž byl v letech 1920–1938 poslancem. Jako čelný představitel aktivismu dovedl svoji stranu do vládních koalic, v letech 1929–1934 byl ministrem sociální péče, 1934–1935 veřejných prací a 1935–1938 veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

⁷⁹⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 26. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. dubna 1927, [s. 1].

⁷⁹⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 18. března 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/094schuz/>. 94. schůze poslanecké sněmovny ze dne 1. července 1927.

⁷⁹⁶ CÉSAR, J; ČERNÝ, B. *Politika*, díl I., s. 393.

7. REPUBLIKA NA ROZCESTÍ

7.1. PREZIDENTSKÁ VOLBA A PŘÍPADNÝ VSTUP DO VLÁDY

Volba prezidenta Československé republiky, která připadala na konec května roku 1927, byla zcela klíčovou událostí ve vývoji mladého státu. Otázkou bylo, zda bude či nebude zvolen Masaryk. Je třeba říci, že nešlo o pouhé jméno v čele státu, jak se někdy prezidentský úřad chápe. Masaryk byl zárukou pokračování stávajícího vývoje československé domácí a skrze Beneše i zahraniční politiky. Prezidentská volba totiž nebyla pouze o Masarykovi, ale i o jeho korunním princovi, jak býval Beneš někdy nazýván. Pokud by prezident padl, svoji pozici výlučného tvůrce zahraniční politiky by ministr Beneš zcela jistě ztratil, Hodža v čele konzervativního křídla agrárníků si na ministerstvo zahraničí dělal zásluhu již delší dobu. Benešova pozice by byla ještě dále ztížena tím, že národní socialisté byli v opozici a on sám neměl od léta 1926 ani poslanecký mandát, když se jej po nátlaku opozice i vlastní strany vzdal.

Ovšem kdo jiný než Masaryk? Volba Beneše v květnu 1927 nepřicházela v žádném případě v úvahu, neboť jeho vztah se stranami vládní koalice byl značně vyhraněný. Se zvolením nemohl počítat ani Kramář, nejpravděpodobněji tak vypadala možná kandidatura Švehly, pro nějž by se podpora v případě společného postupu panské koalice jistě našla. Ani vládní strany však nebyly v otázce prezidentského nástupnictví jednotné a ve vedení národních socialistů se počítalo, že koaliční strany dají hlasy jak Kramářovi, tak převážně Švehlovi.⁷⁹⁷ Pokud by Švehla skutečně projevil zájem stát se hlavou státu, s největší pravděpodobností by tak zmařil Masarykovo pokračování na Hradě. Potenciální Švehlovo zvolení by navíc uvolnilo místo ve vedení agrární strany pro Hodžu, který tak jeho kandidaturu s dalšími představiteli konzervativního křídla agrárníků podporoval.⁷⁹⁸ Švehla se ovšem k vlastní kandidatuře stavěl odmítavě a svým názorem se nijak netajil, sám to sdělil národním socialistům.⁷⁹⁹

Rozhodující bylo, že Švehla třetí volbu Masaryka podporoval. Prakticky se vyjádřil, že Masaryk bude prezidentem, dokud bude živ.⁸⁰⁰ Na počátku května se tak stal stávající prezident jediným kandidátem agrárníků, přes zákulisní odpor konzervativního křídla, a předsednictvo strany uložilo svým zástupcům v parlamentu pro Masaryka hlasovat.⁸⁰¹

⁷⁹⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 23. května 1927, [s. 1].

⁷⁹⁸ KLIMEK, A. *Boj o Hrad* /2./, s. 120–121.

⁷⁹⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis ustavující schůze ú.v.v. ze dne 27. září 1926, [s. 5].

⁸⁰⁰ KÁRNÍK, Z. *České země*, s. 403.

⁸⁰¹ Dvě různá stanoviska o volbě prezidenta republiky. *Národní listy*, 5. května 1927, roč. 67, č. 123, [s. 1].

Agrárníci tak byli Švehlovou zásluhou získáni, z vládní koalice však s Masarykovým zvolením nesouhlasili ťuďáci ani národní demokraté a jak se zachovají lidovci a němečtí křesťanští sociálové bylo otázkou, dosud těžko zodpověditelnou.⁸⁰² Švehla se proto snažil zajistit hlasy ostatních koaličních stran, což pro něj bylo v onu chvíli nejpodstatnější, a opomíjel jednání se socialistickými stranami, jako by si byl jist jejich kladným stanoviskem. Sociální demokracie se pro volbu Masaryka jasně vyjádřila a nikdo o tom nepochyboval, u národně socialistické strany to však bylo složitější. Její předsednictvo se cítilo Švehlovým přístupem k nim roztrpčeno, veřejně ovšem dávali zástupci strany najevo, že Masaryk je jejich jedinou volbou.⁸⁰³ Prezident sám si tím však nebyl až tak jistý, neboť si byl vědom, že má ve vedení národně socialistické strany řadu osobních nepřátel.⁸⁰⁴ Šlo především o místopředsedu strany Frankeho, který k Masarykovi nikdy neměl příliš kladný vztah, což ovšem bylo vzájemné. Prezident Frankemu nikdy neodpustil jeho účast v lihové aféře a z toho důvodu mu zabránil i ve vstupu do Švehlovy vlády v prosinci 1926.⁸⁰⁵ Franke měl před prezidentskou volbou dokonce přímo odmítnout pro Masaryka hlasovat, načež si poslanecký klub národních socialistů vyžádal kontrolu jeho lístku v den volby.⁸⁰⁶ Pod vlivem Frankeho byla rovněž Zemínová a protimasarykovské články již dříve umožňoval publikovat v odborářském tisku Tučný. Ostatně dobře známé byly i vzájemné antipatie mezi Masarykem a předsedou ústředního výkonného výboru Klofáčem. Ve vedení strany si však byli dobře vědomi, že by je jejich vystoupení proti Masarykově volbě stálo politické hlasy a silně negativně by otrásl členskou základnou, což by dále mohlo posílit i Stříbrného nové hnutí, jež se konstituovalo právě počátkem května 1927. Pozitivní stanovisko národních socialistů k volbě prezidenta tak převládlo nebo spíše jiné ani nebylo navenek prezentováno.

Švehlovi se podařilo kromě hlasů vlastní strany zajistit Masarykovi podporu i u dvou dalších stran koalice – německé agrární a české živnostensko-obchodnické.⁸⁰⁷ Složitější jednání probíhalo s křesťanskými stranami, kde se především ťuďáci vyhrožovali proti Masarykově volbě. V lidové straně nechtělo Masaryka konzervativní křídlo, proti němuž stál

⁸⁰² O volbě prezidenta republiky. *Národ*, 9. května 1927, roč. 67, č. 127, [s. 1].

⁸⁰³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 27. schůze před. ú.v.v. ze dne 4. května 1927, [s. 1].

⁸⁰⁴ Koncept Masarykova dopisu Švehlovi z 15. května 1927. Citováno dle: KUČERA, Karel. K pozadí třetí prezidentské volby TGM (na okraj vzpomínek Julia Firta). *Masarykův sborník*, roč. X., 1996–1998, Praha: MUA AVČR, 2000, s. 136–137.

⁸⁰⁵ Jak upozorňuje historik J. Harna, měl prezident Masaryk k Frankemu jako k potenciálnímu ministrovi velké výhrady i po volbách v roce 1929, tehdy však nakonec prezident ustoupil a Franke byl jmenován ministrem pošt a telegrafů. HARNA, Josef. Masaryk a čeští národní socialisté. *Masarykův sborník*, roč. XIV., 2006–2008, Praha: MUA AVČR, 2009, s. 144.

⁸⁰⁶ TÝŽ. Krize, s. 252.

⁸⁰⁷ KUČERA, K. K pozadí, s. 133.

pro Masaryka vystupující Šrámek.⁸⁰⁸ Prezident měl částečnou podporu i u komunistů, kteří byli ochotní jej zvolit v případě, že by došlo ke druhému kolu prezidentské volby.⁸⁰⁹ Byl zde však problém, neboť Masaryk deklaroval, že se případného druhého kola účastnit nebude.⁸¹⁰ O zvolení z nutnosti slepencem hlasů podle svých slov nestál. Národní demokraty Švehla nakonec nezískal, ti se před volbou rozhodli, že Masaryka nepodpoří, jako svého kandidáta však neurčili Kramáře, neboť nechtěli riskovat jeho nedůstojnou porážku.⁸¹¹

Před samotnou volbou tak mohli Masaryk se Švehlou očekávat hlasy z vládních stran u českých a německých agrárníků, lidovců a živnostníků, z opozičních stran u českých a německých sociálních demokratů a národních socialistů. Obě německé strany očekávaly za své loajální vystoupení od Švehly určité ústupky v zásadních otázkách.⁸¹² Že k nim nedošlo, je věc jiná, která nepatří do výkladu o prezidentské volbě. Masaryk se snažil dát najevo, že se jej vyhrocená politická kampaň kolem jeho osoby netýká, a tak se již v roce 1926 rozhodl, že před volbou odjede na cestu po Egyptě, Palestině a Řecku, a tak také 9. března 1927 učinil.⁸¹³ V žádném případě však nelze říci, že by se zde zcela izoloval od politického dění v republice, byl o všem velmi dobře informován a dopisoval si se Švehlou.

Tajný volba prezidenta republiky byla provedena dne 27. května a Masaryk byl zvolen v prvním kole počtem 274 hlasů, přičemž jeho jediný protikandidát z komunistické strany Václav Šturc⁸¹⁴ jich získal 54.⁸¹⁵ Nehlasovali zástupci ěudáků a národních demokratů, celkem bylo odevzdáno 104 prázdných volebních lístků a dva neplatné.⁸¹⁶ Požadované třípětinové většiny bylo dosaženo těsně, o 13 hlasů, ale přeci bylo. Za Masarykovým zvolením stál Švehla, bez něj by bylo nemyslitelné. Švehlova důležitá zákulisní práce, již dosáhl široké

⁸⁰⁸ TRAPL, M. Český politický katolicismus, s. 253.

⁸⁰⁹ Ve skrze odmítavý postoj komunistické strany ke zvolení Masaryka prezidentem v roce 1927 nejlépe ilustruje článek Karla Kreibicha. Viz. Politika nebo ceremonie: poznámky k volbě prezidenta republiky. *Rudé právo*, 19. května 1927, roč. 8, č. 118, s. 3; Politika nebo ceremonie: poznámky k volbě prezidenta republiky (dokončení). *Rudé právo*, 20. května 1927, roč. 8, č. 119, s. 2.

⁸¹⁰ Koncept Masarykova dopisu Švehlovi z 15. května 1927. Citováno dle: KUČERA, K. K pozadí, s. 136–137.

⁸¹¹ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, s. 606.

⁸¹² ŠEBEK, Jaroslav. Prezident T. G. Masaryk a politika německého aktivismu. *Masarykův sborník*, roč. XIV., s. 182–183.

⁸¹³ Zevrubný popis cesty Masaryka po Egyptě, Palestině a Řecku je uveden v biografii: POLÁK, Stanislav. *T. G. Masaryk: za ideálem a pravdou*. 6. díl (1919–1937). Praha: MUA AVČR; ÚTGM, 2012, s. 139–144.

⁸¹⁴ Václav Šturc (1858–1939), původně sociální demokrat a novinář, v roce 1921 spoluzakladatel KSČ, v letech 1920–1925 byl poslancem a v následujícím období 1925–1929 senátorem. V roce 1929 byl pro nesouhlas s bolševizací KSČ ze strany vyloučen a v roce 1932 vstoupil zpět do sociální demokracie.

⁸¹⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>. 1. společná schůze Poslanecké sněmovny a Senátu ze dne 27. května 1927.

⁸¹⁶ Tamtéž.

podpory prezidenta u koaličních stran a hlavně ve straně vlastní, přátelství mezi oběma muži dále utužila.⁸¹⁷ Bohužel Švehlovi vyhrazený čas v politice se již krátil.

Je s podivem, že vzhledem ke složitosti vyjednávání, si byli národní socialisté jisti zvolením Masaryka prezidentem a řešili spíše jinou otázku - jak silný získá mandát a co to udělá s vládní koalicí.⁸¹⁸ Masaryk totiž psal v květnu Švehlovi, že strany, které se případně vysloví proti jeho volbě prezidentem, by již nemohly nadále setrvat v koalici.⁸¹⁹ Pro národní socialisty to znamenalo mnoho. V případě, že by řuďáci a národní demokraté vystoupili z vlády a bylo přikročeno k její rekonstrukci, národní socialisté měli od Švehly ústní příslib, že s nimi bude počítáno na jejich místo.⁸²⁰ Podporoval by jej i prezident Masaryk, který se již v prosinci 1926 v rozhovoru pro agrární *Večer* vyjádřil zcela jasně pro obnovení rudozelené koalice, jež podle něj nejlépe reprezentovala rozvrstvení československého obyvatelstva.⁸²¹ Případný vstup do vlády ovšem narážel i mezi samotnými národními socialisty, když nebyl přijímán jednotně. Část venkova by jej přivítala, stále však přetrvávaly i obavy, že pokud by nedošlo ke vzniku rudozelené koalice, tak by vstup národních socialistů do pouze přestavěné pravicové vlády mohl stranu citelně poškodit, obzvláště pokud by v opozici zůstala sociální demokracie.⁸²²

V tomto směru se vyjadřoval poslanec Slavíček, který prosazoval vznik jednotné fronty se sociální demokracií a s komunisty, jež by národním socialistům umožnila přechod z politiky neutrality k pozitivní práci a přímo k jednání se Švehlou o podmínkách vstupu do vlády.⁸²³ Vedle toho některým stoupencům strany vadil samotný fakt, že jsou národní socialisté v opozici, tedy že netvoří důležité hodnoty pro své voliče vládní účastí.⁸²⁴ Jednání se Švehlou se strana podle usnesení ústředního výkonného výboru nebránila, případný výsledek by samozřejmě záležel na podmínkách.⁸²⁵

K rozpadu panské koalice ovšem po prezidentské volbě nedošlo a zákonodárná činnost kabinetu možnou vládní účast národních socialistů ztěžovala. V dubnu byl předložen návrh novely přímých daní (zák. č. 76/1927 Sb.) a na počátku května se o něm ve sněmovně dlouze

⁸¹⁷ ROKOSKÝ, Jaroslav. Tomáš G. Masaryk a Antonín Švehla. *Masarykův sborník*, roč. XIV, s. 93.

⁸¹⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 23. května 1927, [s. 1].

⁸¹⁹ Podle K. Kučery mohlo jít o nabídnutý argument Švehlovi k jednání s lidovci o podpoře Masarykovy volby. Viz. KUČERA, K. K pozadí, s. 134.

⁸²⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 23. května 1927, [s. 1].

⁸²¹ Rozhovor Masaryka z deníku *Večer* byl posléze přetištěn: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Cesta demokracie*. Díl III., Projevy, články rozhovory 1924–1928. Praha: ÚTGM, 1994, s. 179.

⁸²² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 23. května 1927, [s. 3-4].

⁸²³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis společné schůze předsednictva a obou parlamentních klubů strany ze dne 23. června 1927, s. 2–3.

⁸²⁴ Tamtéž, s. 2.

⁸²⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 23. května 1927, [s. 5].

jednalo. Národní socialisté v rozpočtovém výboru Bergmann, Buřival, Netolický a Patejdl se pokoušeli její znění zmírnit, ovšem víceméně bezúspěšně. Novela upravovala celý systém daní, když snížila daně všeobecné, ale zavedla progresivní. Fakticky na ní vydělali drobní sedláci a rolníci, kterým přinesla úsporu na daních až 50 %, a zemědělcům obecně byly daně sníženy o 15 %.⁸²⁶ Do značné míry taktéž upravovala hospodaření obcí, což byl pro socialisty jeden ze zásadních problémů. Bylo zde patrné spojení se zákonem o organizaci politické správy a národní socialisté se obávali, že dojde k ekonomickému ohrožení obecní samosprávy. Patejdl vyslovil ve sněmovně názor, že „*může dojít k úpadku celé řady obcí, a nastanou-li tyto následky, že může dojít k daleko horšímu ohrožení našeho národního hospodářství, než které je za nynějšího stavu*“.⁸²⁷ Pokračoval útokem proti zákonu s argumentem, že „*směřuje k tomu, aby obce, zejména větší obce městské, dostaly se do takové situace, aby [...] jejich svoboda rozhodování a zejména svoboda rozhodování a odpovědnost zvolených zástupců obecních, byla učiněna ilusorní, aby i ten zbytek naší obecní samosprávy zůstal samosprávou jenom na papíře*“.⁸²⁸

Novelu odmítli i sociální demokraté, komunisté a další opoziční strany, ovšem i přes jejich odpor však byla v květnu přijata v poslanecké sněmovně a o měsíc později v senátu. I za této situace probíhalo namlouvání Švehly s národními socialisty, když předseda vlády jednal s Frankem.⁸²⁹ Nebyla však příhodná doba pro přechod z opozice do vlády, obzvláště když se zdálo, že byla strana na vzestupu a opozice jí vcelku prospívala.

7.2. TŘICET LET STRANY

Červen 1927 měl pro národní socialisty důležitý symbolický význam. Znovunabytá jednota strany, ačkoliv zatím spíše zdánlivá, mohla být prezentována v souvislosti s výročím třiceti let existence českého národního socialismu. Byla to velká událost a strana jí musela patřičně využít. Ve dnech 4. a 5. června 1927 se tak konalo zastupitelstvo strany, první zastupitelstvo od zářijového, jež vyloučilo Stříbrného a jeho skupinu. Tentokrát se však konalo již za poněkud příznivějších okolností. Pozdrav zastupitelstvu zaslal i prezident Masaryk, který vyzdvihl národně socialistický program „*konsolidace republiky*

⁸²⁶ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 193.

⁸²⁷ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/079schuz/s079003.htm#_h.79. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 4. května 1927.

⁸²⁸ Tamtéž.

⁸²⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis společné schůze před. a klubů dne 23. června 1927, s. 3.

a všekulturního povznesení lidu“, přičemž jej adresoval „*pilnému*“ senátoru Klofáčovi.⁸³⁰ Třebaže národní socialisté, s nyní již silnějším Benešovým postavením, Masaryka podpořili v nedávné prezidentské volbě a stále více se sbližovali s Hradem, prezident byl i nadále ke straně ve svém osobním názoru kritický, což jej fakticky neopustilo do konce života.⁸³¹

Samotný sjezd byl zahájen dne 4. června ráno, kdy se za předsednictví jednoho ze zakladatelů A. Simonidese sešli nejstarší straníci, aby zavzpomínali vzniku strany před třiceti lety a uctili památku zemřelých spolubojovníků.⁸³² Na slavnostním zasedání zastupitelstva, které poté následovalo v paláci Radio na Vinohradech, bylo přítomno 403 delegátů, činovníků a hostů a Klofáčovi s Benešem se dostalo bouřlivého uvítání. Přijelo mnoho hostů ze zahraničí – zástupců bratrských socialistických stran ze slovanských zemí. Ještě než se přikročilo k programu sjezdu, byla vyřízena jedna formální, ovšem velice důležitá, věc. Na důkaz věrnosti straně si podal ministr Beneš ruku s předsedou Klofáčem, neboť tak neučinil v září v Brně, kdy jej v nepřítomnosti sjezd zvolil členem ústředního výkonného výboru strany.⁸³³ Tento akt byl rovněž odměněn potleskem publika.

Slavnostní projev samozřejmě nemohl pronést nikdo jiný než „*bratr zakladatel*“ Klofáč, jak byl ve straně nazýván. Klofáč zdůraznil myšlenku socialismu, kterou neslo hnutí již od samého počátku a jež byla formulována podle potřeb národa.⁸³⁴ Tím narážel na internacionalismus sociální demokracie, proti které se národní socialisté historicky vymezovali. Předseda strany shrnul význam hnutí v době monarchie a zásluhy straníků v protirakouském odboji za první světové války, ať již v zákopech či v emigraci ve Spojených státech amerických.

V budoucnosti měl být program strany postaven na základních bodech, jimž dominovaly coby první pilíř nacionalismus a slovanství, tedy oddanost národu, sociální vlastenectví, což pro národní socialisty neměla být prázdná slova, a přátelství slovanských národů.⁸³⁵ Druhým pilířem měl být socialismus, jenž Klofáč chápal jako boj za hospodářské a politické osvobození lidu, za jeho sílu a zdraví a za zvýšení úrovně kulturní a mravní.⁸³⁶ Jako třetí bod budoucího programu hnutí mělo být správné vymezení vztahu národního socialismu k náboženství, což byla dlouhodobě ožehavá věc, neboť národní socialisté platili za

⁸³⁰ Slovní spojení „*pilný senátor Klofáč*“ z pera prezidenta Masaryka se zdá poněkud paradoxní, vezmeme-li v úvahu, že se Masaryk o Klofáčovi vyjadřoval před lety jako o „*anarchistovy a lajdákovi*“. NA Praha, ČNSS, kart. 47, Telegram T. G. Masaryka senátoru V. Klofáčovi ze dne 5. června 1927.

⁸³¹ HARNA, J. Masaryk a čeští národní socialisté, s. 143–145.

⁸³² Sněm zakladatelů a nejstarších stoupenců strany. *České slovo*, 5. června 1927, roč. 19, č. 134, s. 2.

⁸³³ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Protokol slavností schůze zastupitelstva, [s. 1].

⁸³⁴ Tamtéž, s. 5-6.

⁸³⁵ Tamtéž, s. 7-8.

⁸³⁶ Tamtéž, s. 9.

nejzuřivější antiklerikály soudobého československého politického spektra. Klofáč pokládal snahu odstranit náboženství za pošetilost a byl za určitých okolností ochoten jej tolerovat, požadoval však odluku církve od státu, úplnou rovnost mezi církvemi, tedy odstranění jakýchkoliv privilegií katolíků, naprostou svobodu vědeckého bádání i v tématech, jež se víry zásadně dotýkají, a s tím související svobodu filozofického myšlení.⁸³⁷

Poměr ke státu měli národní socialisté kladný, neboť byl splněním jejich dlouholetých tužeb, jak bylo ostatně často proklamováno. Zmíněný poměr strany ke státu byl čtvrtým pilířem programu, přičemž národní socialisté měli vytrvat na obraně státu a spolupracovat s každým spojencem, jehož zájem po všeobecném míru jej s národním socialismem spojoval.⁸³⁸ Následujícím bodem byl poměr mezi sociálními třídami, který vycházel z heterogenity členské základny a ovlivnění Masarykovou humanitní demokracií⁸³⁹. Třídy pracujících a inteligence měly pracovat v souladu, neboť socialismus se neobejde bez humanity.⁸⁴⁰ Zde byl jasně patrný vliv Masaryka, a v podstatě šlo i o ono spojení dělníků kladiva a pera, jež měli národní socialisté historicky ve znaku.

Zjevně silně zasažen sérií afér, které stranu sužovaly v posledních minimálně dvou letech, odsoudil Klofáč jejich využívání k politickému soupeření. V šestém pilíři programu tak nalézáme metody politického boje, které mají být čisté, strana se má pokoušet o očištění a povznesení politického zápasu.⁸⁴¹ Je třeba odstranit prostředky, které možnou spolupráci stran znemožňují. Je vcelku paradoxní, že o pokus překlenout rozpory mezi koalicí a opozicí se v následujících měsících pokoušel ve vedení strany víceméně pouze poslanec Jan Slaviček, původní přívrženec Stříbrného. Na metody politického boje navazoval konečně pilíř sedmý, pojednávající o spolupráci stran. Národní socialisté měli podle Klofáče hledat ideové průniky s jinými politickými stranami, s nimiž pak měli navazovat spolupráci ve věci společných zájmů.⁸⁴² I zde by bylo možno ukázat, jak byl tento poslední bod uplatňován v praxi, tomu však bude věnován prostor v dalších částech práce.

Klofáčův projev měl u přítomných velký úspěch a národní socialisté se měli jím vytyčené cesty v budoucnosti držet. Jako obvykle byly Klofáčův úvodní proslov i zkrácené projevy

⁸³⁷ Tamtéž, s. 9-10.

⁸³⁸ Tamtéž, s. 10-11.

⁸³⁹ Masarykovým pojetím demokracie se zabývá např. studie: SROVNAL, Jindřich. Masarykova filozofie demokracie a její aktuální principy. *Masarykův sborník*, roč. XI–XII, 1999–2003, Praha: MUA AVČR, 2004, s. 37–63.

⁸⁴⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Protokol slavností schůze zastupitelstva, s. 11.

⁸⁴¹ Tamtéž, s. 11-12.

⁸⁴² Tamtéž, s. 12.

dalších řečníků otištěny následujícího dne v *Českém slově*.⁸⁴³ Zastupitelstvo strany jednomyslně přijalo manifest: „*Neopustíme – nezradíme – zvítězíme!*“.⁸⁴⁴ I zmíněný manifest byl následně vydán tiskem v líbivém barevném provedení s agresivní červenou barvou a částí Klofáčova proslovu.⁸⁴⁵ O kulturním poslání strany poté promluvil bývalý říšský poslanec Černý, který kulturní program složený z desítek hesel, jichž by se měl správný straník držet, shrnul do tří idejí – humanity, sociality a demokracie.⁸⁴⁶

Druhého dne, 5. června, přišel na řadu slavnostní průvod Prahou. Počasí národním socialistům bohužel nepřálo, neboť pršelo. Mohutná účast však demonstrovala sílu hnutí, v době krátce po vzniku Stříbrného „vzdorostrany“ tolik potřebnou. Fotografie průvodu otisklo *České slovo* dne 26. června ve své obrazové příloze, aby zůstaly na věčnou upomínku. Důležitost doby, kdy se slavnostní zastupitelstvo a oslavy strany konaly, si uvědomovali i straníci.⁸⁴⁷ Bylo krátce po prezidentské volbě a možná radikální změna kurzu republiky byla díky Švehlovi odvrácena. Teď se čekalo, zda proměnu národně socialistické strany akceptovala veřejnost, o čemž měly napovědět podzimní obecní volby.

7.3. NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A VEŘEJNOST

Jasným signálem o správnosti nastoupené cesty měly být obecní volby konané na podzim 1927. Národní socialisté neponechali nic náhodě a na volby se připravovali již od prosince roku 1926, kdy dalo vedení strany jasné směrnice – k volbám jedině samostatně jako národně socialistická strana nebo jako malozemědělci a domkáři při národně socialistické straně, kompromisní kandidátní listiny tak byly nepřípustné i v národnostně smíšených obcích a o případném spojení se socialistickými nebo pokrokovými stranami musel souhlasit okresní, popřípadě i župní výkonný výbor.⁸⁴⁸ V lednu bylo rozhodnuto o svolání stranických tajemníků do Prahy a Brna na organizační porady.⁸⁴⁹ Národní socialisté si vždy zakládali na svém zastoupení v samosprávě, neboť demokracie vyrůstá zdola, a oni se cítili jako ochránci demokracie a znovunabytí svobody. Zde je tedy možné hledat onu důležitost, kterou pro stranu obecní volby měly.

⁸⁴³ Československým národním socialistům. *České slovo*, 5. června 1927, roč. 19, č. 134, [s. 1]; Třicet let československé strany nár.-socialistické. Tamtéž, s. 2; a další články.

⁸⁴⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Protokol slavností schůze zastupitelstva, s. 16.

⁸⁴⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Manifest Československým národním socialistům!

⁸⁴⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Protokol slavností schůze zastupitelstva, s. 22.

⁸⁴⁷ Přehledka síly a pohotovosti. *Mladé proudy*, 25. června 1927, roč. 22, č. 12, s. 1.

⁸⁴⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zpráva ústředního sekretariátu, s. 4.

⁸⁴⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 14. schůze před. ú.v.v. ze dne 26. ledna 1927, [s. 3].

Radikálně odmítavé stanovisko ke spolupráci s dalšími levicovými stranami, které převládalo na přelomu roku, se postupně mírnilo. Bylo důsledkem vyloučení Stříbrného, neboť právě on byl zastáncem úzké spolupráce se sociální demokracií, kterou část vedení strany pokládala za chybnou. První měsíce v opozici ovšem obrousily nejostřejší hrany a národní socialisté byli nyní přístupnější. V průběhu první poloviny roku 1927 tak došlo k určitému zmírnění, když ve smíšených obcích již bylo podle organizační komise strany možné, kvůli zbytkům hlasů dokonce nutné, navázat spolupráci (sdružit se do druhého skrutinia) s kteroukoliv českou politickou skupinou.⁸⁵⁰

Stále však bylo zakázáno kandidovat přímo na jedné kandidátní listině s jinou stranou, respektive pod jinými názvy než které byly povolené. Přípustné názvy byly dva: „*Kandidátní listina Československé strany národně-socialistické / předseda strany Václav Klofáč*“ a „*Kandidátní listina malozemědělců a domkářů Československé strany národně-socialistické / předseda strany Václav Klofáč*“.⁸⁵¹ Důvod, proč byly kandidátní listiny dvě, je prostý, strana neměla ve všech obcích vlastní politickou organizaci. Především v menších obcích a osadách tak její funkci přebíraly organizace malozemědělců, které primárně nevykonávaly politickou činnost. Do voleb samozřejmě vytvářeli malozemědělci svoji kandidátku podléhající národně socialistické straně, ale pro větší přehlednost a přizpůsobení místním poměrům jí byl ponechán název vyjadřující její malozemědělský a domkářský původ.

Přímými soupeři byly pro národní socialisty jednak koaliční strany a jejich vládní politika, kterou opozice častovala výrazy jako asociální a protilidová. Věřili, že by obecní volby mohly vnést další svár mezi pravicové strany, jenž by vedl k rozpadu koalice a jejímu případnému přebudování do takové podoby, že by se národně socialistická strana mohla na vládě podílet. Soupeři byly i další opoziční strany, vedle obligátní sociální demokracie i komunisté, s nimiž národní socialisté v posledních měsících podnikali některé společné akce především v souvislosti s úpravou služebního řádu železničních zaměstnanců.⁸⁵² Významným staronovým protivníkem byla taktéž Národní strana práce, která sice v parlamentních volbách před dvěma lety neuspěla, přesto z ní měli před obecními volbami národní socialisté strach. Již od jara 1927 se šířily informace, že strana práce přebírá národním socialistům jejich voliče, národně socialistická strana tak musela zaujmout odpovídající stanovisko k zmíněné

⁸⁵⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 29. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 23. června 1927, s. 2.

⁸⁵¹ Tamtéž, [s. 1].

⁸⁵² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 3. schůze ú.v.v. ze dne 15. března 1927, s. 4.

konkurenci a ostře se proti ní vymezit.⁸⁵³ Období spolupráce měly obě strany ještě před sebou, zatím stály proti sobě, neboť cílily na obdobné sociální skupiny voličů.

Agitace strany byla řízena směrem z centra. Ústřední výkonný výbor rozesílal směrnice župním výkonným výborům, jež stály v čele agitace v jednotlivých volebních krajích, ty pak dále zasílaly instrukce podřízeným okresním výborům, které konečně dávaly direktivy organizacím místním (politickým i malozemědělských), na nichž spočívalo vlastní vedení politické agitace, ovšem pouze za souhlasu okresních výborů.⁸⁵⁴ Důležitá byla decentralizace agitace a její přizpůsobení místním poměrům – zdůrazněna tak měla být samozřejmě poctivá práce národních socialistů v obcích, obzvláště pokud stáli v jejich čelech jako starostové.

Předvolební agitace se skládala z hesel, která měla stručně vyjádřit program strany pro samosprávu, což bylo z krátkých a úderných vět vcelku patrné: „*Pro vládu lidu v obcích a proti výsadám majetných tříd!*“, „*Proti omezování samosprávy a volebního práva do obcí.*“, „*Proti uvalování obecních břemen výhradně na bedra pracujících tříd.*“ a „*Proti kuratele okresních hejtmanů nad obcemi!*“.⁸⁵⁵ Podle organizační komise strany, jež direktivy pražského ústředí vypracovávala, měly být obecní volby pojaty jako střet dvou odlišných světových názorů – pokrokového a reakčního, a jako měření sil mezi demokratickým socialismem a protilidovým kapitalismem.⁸⁵⁶ Voliče měla strana oslovit pomocí hesel o protilidové vládní koalici ničící poslední zbytky samosprávy a zdůraznění odejmutí volebního práva četníkům a vojákům, byrokratizace správy a přenesení břemen na ramena malého lidu.⁸⁵⁷ Obecní volby měly „*do všech důsledků odsoudit dnešní vládní režim*“.⁸⁵⁸

Uvnitř strany však ještě před podzimními volbami, posléze i po nich, panovalo napětí. Předsednictvo strany nebylo spokojeno s vystoupením předáků Československé obce dělnické v předvolební kampani, když někteří z nich přímo podporovali Stříbrného.⁸⁵⁹ Řada z předáků včetně Tučného vyhlášovala nebo se alespoň zmiňovala o politické neutralitě, což od přidružené organizace takového významu, jakou obec pro národní socialisty byla, strana nemohla snést. Stříbrného slovanští socialisté od vedení obce dělnické zmíněnou neutralitu chtělo a mezi Stříbrným a Tučným skutečně došlo k určitým jednáním.⁸⁶⁰ Možnost situaci

⁸⁵³ Tamtéž, s. 3.

⁸⁵⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 29. schůze před. ú.v.v. ze dne 23. června 1927, s. 2–3.

⁸⁵⁵ Tamtéž, s. 2.

⁸⁵⁶ Tamtéž, [s. 1].

⁸⁵⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Volební manifest Československé strany socialistické 1927.

⁸⁵⁸ K obecním volbám. *Mladé proudy*, 25. června 1927, roč. 22, č. 12, s. 1.

⁸⁵⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 6. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 28. listopadu 1927, [s. 1].

⁸⁶⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 30. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 22. srpna 1927, s. 3.

uklidnit taktéž komplikovalo, že někteří z dosud fungujících předáků obce byli již vyloučenými straníky.⁸⁶¹ Československá obec dělnická se přímo ke slovanským socialistům nepřipojila a Tučného postupně chladnoucí vztah ke Stříbrnému vzal v zásadě za své po jeho neúspěchu v obecních volbách. Rozpor mezi stranou a odboráři pak dále vyvolal střet mezi Tučným a radikální národně socialistickou mládeží.

I přes určité konflikty byly sestaveny kandidátní listiny a národní socialisté šli dne 15. října 1927 do voleb.⁸⁶² Podrobné výsledky voleb nebyly statistickým úřadem nikdy zpracovány, neboť ten je od roku 1922 z důvodů nepřehlednosti a nedostatečné možnosti komparace vyřadil ze svého pracovního plánu.⁸⁶³ Volby navíc neprobíhaly v celé republice, odehrávaly se ve čtyřletých cyklech, kdy záleželo na předchozím datu konání. V roce 1927 se však volilo v Praze, která byla pro stranu, a nejen pro ni, mimořádně důležitá, pohled tak bude zaměřený hlavně na výsledky v hlavním městě.

Národní socialisté zaznamenali ve Velké Praze značný úspěch, když se stali nejsilnější stranou s 96.538 hlasy (22,94 %), v hlavním městě naopak propadli národní demokraté s 71.043 hlasy (16,88 %), ke kterým se významně přiblížila komunistická strana se ziskem 70.416 hlasů (16,73 %).⁸⁶⁴ Čtvrtou stranou v pořadí byla sociální demokracie s 47.103 hlasy (11,19 %) a Stříbrného strana sice odloučila národním socialistům část voličů, když obdržela 11.158 hlasů (2,65 %), nebylo to však dost na to, aby je významněji oslabil.⁸⁶⁵ Frustrace národních demokratů se ukázala večer v den voleb, kdy se mezi nimi a provokujícími národními socialisty před redakcí *Národních listů* začala pouliční bitka, kterou však ještě v zárodku ukončila policie.⁸⁶⁶

S přihlédnutím k celým českým zemím, lze konstatovat, že volby byly relativně klidné, více apolitické a s daleko menší účastí, než bývalo zvykem. Agráři zaznamenali v republice největší přírůstek mezi stranami oproti parlamentním volbám v roce 1925 a to především díky Slovensku.⁸⁶⁷ Získala i sociální demokracie, naopak ztrátu zaznamenali

⁸⁶¹ Lze jmenovat například tajemníka lučebníků Chmelíka.

⁸⁶² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSC č. 43, kart. 1, Zápis 33. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 30. září 1927, s. 2.

⁸⁶³ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/tisky/t0734_00.htm. Senátní tisk č. 734.

⁸⁶⁴ Výsledky voleb v Praze byly zpracovány podle výsledků uveřejněných v *Lidových novinách*, *Národu a Národní politice*. Dílčí nepřesnosti mezi listy vznikly nejspíše chybou v sázení. Výsledky obecních voleb. *Lidové noviny*, 17. října 1927, roč. 35, č. 525, s. 1; Definitivní výsledky ve Velké Praze. *Národ*, 17. října 1927, roč. 1927, č. 286, s. 1; Definitivní celkové výsledky voleb ve Velké Praze. *Národní politika*, 17. října 1927, roč. 45, č. 285, s. 1.

⁸⁶⁵ Tamtéž.

⁸⁶⁶ Výsledky obecních voleb. *Lidové noviny*, 17. října 1927, roč. 35, č. 524, s. 1.

⁸⁶⁷ K výsledku voleb. *Národní politika*, 20. října 1927, roč. 45, č. 289, s. 1.

v celonárodních číslech národní socialisté, kteří však dobyli důležitou Prahu, jak již bylo zmíněno. Celkově lze říci, že národní socialisté ve volbách uspěli a odliv příznivců v souvislosti s likvidací Stříbrného se neprokázal.

7.4. SPOR ODBORÁŘŮ S MLÁDEŽÍ, TUČNÝ KONTRA KLÁTIL

V předchozích kapitolách byl naznačen spor mezi předáky Československé obce dělnické a stranickou mládeží, který nabýval na intenzitě v roce 1926 a vrcholil v období brněnského sjezdu. Nevraživost mezi vedením odborů, které patřilo k dřívějšímu Stříbrnému křídlu, a radikálně levicovou mládeží, u níž byly vcelku oprávněné obavy, že by v případě štěpení strany přešla ke komunistům, však trvala i nadále. K novému vyostření došlo na podzim roku 1927 v souvislosti s obecními volbami.

Jeho základem byl dlouhodobý konflikt mezi Tučným a redakcí *Mladých proudů*, kterou reprezentoval František Klátíl⁸⁶⁸. Místopředseda strany Tučný a další vrcholní představitelé odborů čelili již v létě 1927 řadě útoků mládežnických redaktorů, na něž v srpnu reagoval Tučný článkem *Zločin neodpovědných a cizích* v jednom z odborových věstníků a článek dlouho nezůstal bez reakce.⁸⁶⁹ O pár týdnů později, dne 14. září 1927, vyšel v *Mladých proudech* článek *Proti neodpovědnosti zatím ještě odpovědných*, který napadal naopak Tučného.⁸⁷⁰ Podstatou kritiky v článku bylo údajné vyhlášení neutrality obce dělnické před obecními volbami, tedy fakt, že se odboráři nepřihlásili přímo k mateřské straně, což bylo učiněno na přání Stříbrného.

Ústřední výkonný výbor strany měl zájem započatou výměnu názorů ve stranických tiskovinách krátce před obecními volbami ukončit, tudíž se celou záležitostí zabýval na svém zasedání již 17. září, tedy v den, který měl svým datem odkazovat na loňský sjezd strany v Brně.⁸⁷¹ Místopředsedkyně strany Zemínová odsoudila oba aktéry, Klátíla i Tučného, a žádala po výkonném výboru usnesení o zákazu dalšího řešení jakýchkoliv sporů tiskem – pod pohrůzkou vyloučení ze strany.⁸⁷² V tomto bodě panovala ve vedení strany shoda, ústřední výkonný výbor se rozhodl, že budoucí řešení vnitrostranických záležitostí tiskem

⁸⁶⁸ František Klátíl (1905–1972), český novinář a politik. Od počátku dvacátých let byl činovníkem národně socialistické mládeže a v letech 1924–1930 redaktorem *Mladých proudů*. Ve třicátých letech byl redaktorem *Českého slova* a v období 1945–1948 poslancem. Po únoru 1948 odešel do emigrace.

⁸⁶⁹ Zločin neodpovědných a cizích. *Textilní věstník*, 23. srpna 1927, roč. 18, č. 17, s. 1.

⁸⁷⁰ Proti neodpovědnosti zatím ještě odpovědných. *Mladé proudy*, 14. září 1927, roč. 22, č. 18, s. 1.

⁸⁷¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Rukopisný koncept zápisu 5. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 17. září 1927, [s. 2].

⁸⁷² Tamtéž, [s. 3].

bude kvalifikováno jako hrubé porušení stranické disciplíny.⁸⁷³ To mohlo být podle organizačního řádu z roku 1926 sankcionováno dvěma způsoby: důtkou nebo vyloučením.

Tučný ovšem příliš pokynů výkonného výboru nedbal a na Klátíla podal žalobu u civilního soudu.⁸⁷⁴ Tím v zásadě naplnil skutkovou podstatu hrubého porušení organizačního řádu, za což měl přijít od vedení strany trest. Klofáč jeho jednání odsoudil, jelikož se však jednalo o místopředsedu ústředního výkonného výboru a nejvyššího představitele odborového hnutí, nemohli si národní socialisté dovolit jej ze strany vyloučit či jej potrestat nějakým jiným drastickým způsobem. Pozornost vedení strany se tak obrátila spíše ke Klátílovi, který také v žádném případě nepolevoval a Tučného slovně napadl na sjezdu mládeže v Pardubicích dne 19. listopadu 1927.⁸⁷⁵ Za to jej předseda Klofáč chtěl dovést zodpovědnosti a hovořil přímo o nutnosti usměrnit zbolševizované *Mladé proudy*.⁸⁷⁶ Opětovné rozdmýchání sporů bylo již příliš i na regiony a tak Moravský svaz žup Československé strany národně socialistické požadoval od ústředního výkonného výboru důrazné zjednání pořádku.⁸⁷⁷ To byl zájem i vedení strany, ovšem zatím nebylo ve svých snahách úspěšné.

Ve druhé polovině prosince 1927 se konflikt přenesl před zemský soud, kde měl Klátíl vypovídat. Pod tlakem předsednictva strany nakonec Tučný svoji žalobu stáhl a předal celý spor v prosinci čestnému soudu strany, určenému k likvidování konfliktů uvnitř bez přílišné medializace.⁸⁷⁸ Ovšem i čestný soud o tiskové urážce se táhl déle než rok. Předsednictvo strany dalo pokyn, že pokud rozhodne ústřední výkonný výbor ve prospěch Tučného, musí *Mladé proudy* otisknout dotyčnému zadostiučinění.⁸⁷⁹ To si ostatně Tučný přál, takovou podmínku pro případné odvolání žaloby stanovil a příslib satisfakce na první straně *Mladých proudů* si od vedení strany vymohl.⁸⁸⁰ Klátíl ovšem v době plánovaného konání čestného soudu odjel na zdravotní dovolenou, vše tak muselo nějakou dobu počkat.⁸⁸¹ Obě strany se i přes pokyny předsednictva ústředního výkonného výboru nebyly schopny dohodnout, neboť

⁸⁷³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Pokyn č. 36 ze dne 20. září 1927.

⁸⁷⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Dopis předsednictva strany Tučnému z 22. listopadu 1927.

⁸⁷⁵ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 6. schůze ú.v.v. ze dne 28. listopadu 1927, [s. 3].

⁸⁷⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 39. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 22. listopadu 1927, [s. 4].

⁸⁷⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Program schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 22. listopadu 1927, s. 2.

⁸⁷⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis 43. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 4. ledna 1928, [s. 5].

⁸⁷⁹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Usnesení předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 2. prosince 1927.

⁸⁸⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 40. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 2. prosince 1927, [s. 4].

⁸⁸¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Dopis Tučného ústřednímu sekretariátu strany ze dne 25. ledna 1928.

Klátil nepovažoval článek za urážlivý, pouze za kritický. Tučného nazval exponentem Stříbrného, který prozíravě včas obrátil, aby nenásledoval vyloučené.⁸⁸²

Smíru nakonec bylo dosaženo a svého se domohl Tučný. Redakce *Mladých proudů* v čele s Klátilem musela ustoupit a otisknout Tučnému požadovanou satisfakci. Celý spor a jeho řešení je poněkud absurdní, neboť Klátil byl v zásadě v právu. Propojení Tučného se Stříbrným a zmíněné vyhlášení neutrality obce dělnické před obecními volbami bylo kritizováno i ve vedení strany. Klátil byl ovšem potrestán za vynesení sporu na veřejnost, třebaže mu v tom Tučný výrazně pomohl, obzvláště žalobou u civilního soudu.

7.5. PŘIJÍMÁNÍ VLÁDNÍ OSNOVY STÁTNÍHO ROZPOČTU NA ROK 1928

Podzim 1927 přinesl opětovné zvýšení napětí uvnitř československé politiky. Socialistické strany se cítily posíleny úspěchem v říjnových obecních volbách, do zahraničně politického ovzduší vstoupila akce britského lorda Rothermera⁸⁸³, která zapříčinila odchod Maďarské národní strany z panské koalice, objevil se znovu tlak na odstoupení Beneše z ministerského křesla a vláda měla na programu přijímání rozpočtu na rok 1928. Pod dojmem svého pražského vítězství začali připravovat národní socialisté svoji možnou participaci na Švehlově vládě. Z hlediska jejich případné účasti byl určujícím mezníkem chystaný přímý vstup národní demokracie do vlády, což by pro národní socialisty znamenalo, že vláda získá ještě „reakčnější“ charakter, než měla doposud, třebaže ji národní demokraté již v parlamentu dlouhou dobu podporovali.⁸⁸⁴ V případě, že by vláda byla rozšířena o Kramářovu stranu, národní socialisté by do ní v žádném případě nevstoupili. Franke však zdůrazňoval, že by strana neměla zůstat v opozici déle, než by bylo zdravo.⁸⁸⁵

Na možný vstup do vlády nepanovalo ve straně jednotné stanovisko. Objevovala se otázka, zda koordinovat postup se sociální demokracií, nebo případně jednat se Švehlou samostatně. Druhou variantu prosazoval Franke, který pokládal za důležité, aby si strana udělala jasno a pak ve své cestě pokračovala bez ohledu na sociální demokracii.⁸⁸⁶ Koaliční účast však opět oddalovaly závažné politické otázky přelomu let 1927/1928, neboť bylo

⁸⁸² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Čestný soud strany ze dne 25. března 1928, [s. 2].

⁸⁸³ Rothermerova akce spojená s revizí maďarských hranic měla velký ohlas v tisku. Tímto aspektem se zabývá např. studie: ZEMKO, Milan. Reflektovanie medzinárodného postavenia Československa v slovenskej tlači za Rothermerovej revizionistickej akcie v roku 1927. In: *Československo 1918–1938: osudy demokracie*, s. 216–222.

⁸⁸⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 39, Zápis 37. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 17. listopadu 1927, [s. 3].

⁸⁸⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 35. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 24. října 1927, s. 4.

⁸⁸⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 39, Zápis 37. schůze před. ú.v.v. ze dne 17. listopadu 1927, [s. 3].

v listopadu 1927 nutné řešit další problém kolem Beneše, jeho vztahu ke straně a ministerského křesla.⁸⁸⁷

Klíčovou se ukázala zákonodárná činnost koalice, v níž se staly úhelnými kameny přijímání rozpočtu pro rok 1928 a novela sociálního pojištění.⁸⁸⁸ Zmíněné novele ještě bude v práci věnován prostor, ovšem bylo třeba ji připomenout již na tomto místě, neboť optikou sociálního zákonodárství se národní socialisté dívali i na státní rozpočet. Jejich postoj byl již odlišný od přístupu k rozpočtu na rok 1927, kdy strana hrála roli loajální opozice. Sociální demokraté měli hlasovat pro stejné kapitoly jako vloni, to po zákulisním jednání národní socialisté předem věděli, bylo tak otázkou, do jaké míry budou loajální k vládě oni.⁸⁸⁹ Oproti minulému roku národní socialisté uvažovali o částečném podpoření rozpočtu, tedy pouze některých jeho vybraných kapitol. Předsednictvo strany bylo v názoru na celou věc rozpolcené, přičemž v čele kritiků státního rozpočtu stáli Zemínová a Klapka.⁸⁹⁰

Jednání o rozpočtu provázely vzrušené debaty již od konce října, kdy byl vládní návrh poslanecké sněmovně rozdán a ministrem Englišem vysvětlen. O rozpočtu se fakticky jednalo od 23. listopadu do 2. prosince 1928 a vládní koalice byla opozicí v rozpravě značně kritizována. Zástupce národně socialistické strany v rozpočtovém výboru Patejdl varoval vládu před pokračováním v protilidovém a nedemokratickém kurzu a požadoval „*zlepšení životní míry dělnictva a zaměstnanectva stejně jako malozemědělce a drobného živnostníka*“.⁸⁹¹ Narážel tím na úvodní řeč ministra zemědělství Srdínka, který zdůrazňoval zlepšení životních podmínek pro zemědělce, ovšem opomenul zmínit také jiné sociální třídy obyvatelstva, což logicky představitele socialistických stran popudilo.

Návrh státního rozpočtu kritizovaly socialistické strany i němečtí nacionálové a vehementně vládní předlohu cupoval za komunistickou stranu Antonín Zápotocký, který jej nazval nástrojem „*třídního potlačování pracujících tříd vládnoucí třídou kapitalistickou*“.⁸⁹² Stanovisko národních socialistů ovšem nemohlo být tak radikální, jako tomu bylo u nestátotvorných komunistů, byl tak svolán ústřední výkonný výbor strany na 28. listopadu 1927, aby rozhodl. Výsledkem jeho jednání byl odsouhlasený pokyn poslancům a senátorům

⁸⁸⁷ Tamtéž, [s. 3-4].

⁸⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁸⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 38. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 21. listopadu 1927, s. [s. 1].

⁸⁹⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 28. listopadu 1927, [s. 4-5].

⁸⁹¹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/105schuz/s105006.htm>. 105. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 24. října 1927.

⁸⁹² Tamtéž. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/108schuz/s108004.htm>. 108. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 28. října 1927.

strany, aby v parlamentu hlasovali v prvním čtení proti některým konkrétním rozpočtovým kapitolám, rozhodnutí o druhém čtení bylo přenecháno předsednictvu ústředního výkonného výboru.⁸⁹³ Objevovaly se obavy, že by se strana mohla v případě negativního stanoviska k rozpočtu opět stát terčem útoků koalice a své postavení tak ještě dále zhoršit.⁸⁹⁴ Převážná většina předsednictva strany se však postavila proti hlasování pro rozpočet ve druhém čtení, na schůzi dne 2. prosince, tedy krátce před hlasováním o rozpočtu, jej z přítomných odsoudili: Franke, Hatina, Langer, Macků, Plamínková, Špatný, Zemínová a s určitými výhradami i Patejdl, přičemž jediným zastáncem, který byl ochoten hlasovat pro rozpočet byl poslanec Slaviček.⁸⁹⁵ Jelikož v předsednictvu fungoval princip většiny, bylo tak rozhodnuto. Usnesení předsednictva o hlasování proti rozpočtu ve druhém čtení bylo závazné pro všechny zástupce strany v obou komorách parlamentu.

Direktivu předsednictva strany si poslanci přenesli na jednání sněmovny. Samotné schvalování rozpočtu provázely výkřiky opozičních poslanců a bušení do lavic, v čemž se činili především zástupci komunistů. Návrh byl v prvním zkráceném čtení přijat a ve druhém odhlasován v poměru 139:115.⁸⁹⁶ Pozměňovací návrhy neprošly a koalice si prosadila svojí silou vlastní návrh. Národní socialisté hlasovali tak, jak si předem dohodly na jednání předsednictva strany, tedy proti rozpočtu, to však nestačilo. Přijetí rozpočtu na rok 1928 ovšem nebylo nejdůležitější událostí přelomu listopadu a prosince toho roku, daleko závažnější byl odchod předsedy vlády Švehly do ústraní, třebaže v tuto chvíli ještě nebylo známo, že jde o odchod v zásadě trvalý. Důsledky pocítila celá československá domácí politika.

⁸⁹³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 4. schůze ú.v.v. ze dne 28. listopadu 1927, [s. 7].

⁸⁹⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 35. schůze před. ú.v.v. ze dne 24. října 1927, s. 4.

⁸⁹⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 40. schůze před. ú.v.v. ze dne 2. prosince 1927, s. 1–4.

⁸⁹⁶ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/112schuz/s112023.htm>. 112. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 2. prosince 1927.

8. DRUHÝ ROK V OPOZICI

8.1. POČÁTEK BOJE O SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

V posledních měsících roku 1927 se podstatně zhoršily vztahy mezi Hradem a Benešem na straně jedné a premiérem Švehlou na druhé. V listopadu a v prosinci se totiž znovu řešilo pokračování Benešova angažmá na ministerstvu zahraničí. Švehla chtěl svým zákulisním manévrem otupit radikalismus vlastní stranické opozice, tudíž se přidal ke konzervativnímu křídlu agrárníků, které požadovalo Benešovu demisi.⁸⁹⁷ Představa, že Beneš odejde z vlády, nebyla vzdálená ani vedení národně socialistické strany, kterou domněle poškozovala účast člena ústředního výkonného výboru v asociální a protilidové vládě panské koalice. Zástupci předsednictva Klofáč, Franke a Klouda dokonce již v listopadu 1927 navštívili prezidenta Masaryka, aby u něj naléhali na Benešovo odstoupení z funkce.⁸⁹⁸ Činili tak bezesporu s představou, že by demise ministra zahraničí mohla způsobit krizi domácí politiky, která by zapříčinila buď rozvrat vlády nebo přímo předčasné volby, jejichž výsledek by byl, s ohledem na nedávné obecní volby, zcela jistě příznivější pro opoziční strany. Do vývoje ovšem zasáhla jednak Švehlova choroba, která jej vyřadila z politické činnosti, a důležité taktéž bylo, že pro lidovce a národní demokraty, stejně jako pro konzervativní křídlo agrárníků, byli socialisté ve vládě nemyslitelní.⁸⁹⁹ Udržení stávající podoby koalice tak bylo jejich společnou prioritou.

Otázka možného Švehlova nástupnictví v čele vlády se objevila již v prosinci. Bylo samo sebou, že by mělo jít o představitele agrárníků. V úvahu teoreticky přicházelo několik osobností, ovšem Hodža byl pro české politiky nepřijatelný, Udržal byl stejně jako Švehla prakticky trvale nemocen a Malypetrova vedení poslanecké sněmovny se strana nechtěla vzdát. Situace byla složitá a pro nejbližší měsíce, kdy stále nebylo jasné, zda se Švehla přeci jenom nevrátí, rozhodnuto nebylo a nemocného předsedu vlády zastupoval jeho náměstek Šrámek. Lidovec v čele vlády, to bylo pro socialisty nepřijatelné. Obzvláště, když byl Šrámek jako ministr sociální péče spojen s novelou sociálního pojištění, která značně ohrožovala některé dělnické vrstvy obyvatelstva.

Novela sociálního pojištění z roku 1924 byla předložena Šrámkem příslušným výborům sněmovny již v říjnu 1927 a okamžitě vzbudila silnou vlnu nevole opozičních stran. Ve vládním návrhu byl totiž výrazně snížen počet osob majících nárok na nemocenské dávky

⁸⁹⁷ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 196.

⁸⁹⁸ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 617.

⁸⁹⁹ Švehlova vláda před pádem? *České slovo*, 4. ledna 1928, roč. 20, č. 3, s. 3.

a penze, přičemž u dalších kategorií pracujících byly tyto dávky dále sníženy.⁹⁰⁰ Novela nyní vylučovala ze systému pojištění pracující mladší 16 let, domácí dělníky a osoby zaměstnané sezónními pracemi do délky 90 dnů ročně.⁹⁰¹ Hned na počátku se pokusil projít novely zabránit prezident Masaryk, který se ji neúspěšně pokusil smést.⁹⁰² Otázka novely sociálního pojištění byla ovšem tak důležitá, že ji koalice tvrdě prosazovala i přes značný nesouhlas opozice i prezidenta. Soudržnost panské koalice byla prioritou, proto byla upozaděna výbušná Tukova aféra⁹⁰³ a agráři se snažili maximálně podporovat i lidovecký návrh sociálního pojištění.⁹⁰⁴ Ani koalice ovšem nebyla v otázce novely zcela jednotná, hledal se kompromis, který by byl přijatelný pro většinu stran.⁹⁰⁵

Záměr vládních stran dotáhnout sociální pojištění do konce co nejdříve a s vyloučením opozičních stran vyvolala na levici koncentrační snahy. Již od podzimu 1927 chodily do ústředí strany žádosti místních organizací za povolení společného postupu v boji proti sociálnímu pojištění jak se sociální demokracií, tak i s komunisty, to jim však bylo z ústřední strany zakázáno.⁹⁰⁶ Byly zde případy, kdy někteří činovníci strany nebo přidružené organizace direktivu porušili a vystoupili s projevem na akcích konkurenčních stran – za to je čekala důtka od předsednictva.⁹⁰⁷ Komunisté i sociální demokraté velmi dobře využívali boje proti sociálnímu pojištění k zisku politických bodů, což se národním socialistům tak úspěšně nedařilo. Tomu napomáhalo nejasné stanovisko předsednictva strany k otázce, Benešova účast ve vládě a také špatná informovanost příznivců o stranou iniciovaných akcích skrze *České slovo*, na níž si někteří činitelé stěžovali.⁹⁰⁸

Narozdíl od předsednictva strany se však některé regionální organizace výrazněji radikalizovaly a požadovaly ostřejší postup proti vládě.⁹⁰⁹ Na přelomu roku tak došlo ve vedení strany k úvahám o možné spolupráci se sociální demokracií, jednotná fronta

⁹⁰⁰ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1225_01.htm. Tisk č. 1225.

⁹⁰¹ Tamtéž.

⁹⁰² MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 193.

⁹⁰³ Na snahu vlády smést Tukovu aféru pod stůl národní socialisté upozorňovali v ústředním listu strany opakovaně. Viz. např. Schvaluje koalice velezradu dra. Tukey? *České slovo*, 14. ledna 1928, roč. 20, č. 12, s. 1.

⁹⁰⁴ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 218.

⁹⁰⁵ Koalice se radí. *České slovo*, 11. ledna 1928, roč. 20, č. 9, s. 1.

⁹⁰⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 39, Zápis 37. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. listopadu 1927, [s. 4].

⁹⁰⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis 50. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 22. května 1928, [s. 4].

⁹⁰⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 40. schůze před. ú.v.v. ze dne 2. prosince 1927, [s. 4].

⁹⁰⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Pořad došlých dopisů po schůzi předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 15. prosince 1927, s. 3.

s komunisty však byla jednoznačně odmítnuta, neboť svojí politikou nestáli na půdě státu.⁹¹⁰ Boj dělníka proti dělníku v komunistickém podání by podle národních socialistů celé věci vůbec neprospěl.⁹¹¹ V prvních únorových týdnech došlo k jednání odborových ústředen československé i německé sociální demokracie s Československou obcí dělnickou o stanovení společného postupu proti sociálnímu pojištění.⁹¹² Proběhlo úspěšně a další obdobné schůze se měly konat i nadále. Koncem měsíce se pak rozhodlo spojit své síly se sociálními demokratiemi i předsednictvo strany, když dne 28. února přijalo společnou účast na protestech na Slovanském ostrově, kde měl promluvit sám Klofáč.⁹¹³ Národní socialisté taktéž na konci února vyhlásili počátek otevřeného boje proti sociálnímu pojištění.⁹¹⁴ Společná schůze socialistů na Slovanském ostrově se stala terčem pravicového tisku. Večerník *Národ* psal, že národní socialisté odhodili masky a přidali se k německému sociálně demokratickému iredentismu.⁹¹⁵ Projev za národní socialisty na schůzi měli jak již zmíněný Klofáč, tak i odborářský vůdce Tučný. Výsledkem společných socialistických protestů byla rezoluce požadující reformu pojištění penzí a sanaci bratrských pojišťoven.⁹¹⁶

Z otázky novelizace sociálního pojištění se v průběhu jara 1928 stalo skutečně klíčové téma politického boje mezi pravicí a levicí. Demonstrace iniciované původně sociální demokratií převzala do režie v průběhu března a dubna komunistická strana. Její pokus prosadit do demonstrací revoluční pojetí a metody boje byl blokován zbylými socialistickými stranami.⁹¹⁷ Přesto především právě komunisté těžili z demonstrací politické body, což Masaryk sociálním demokratům vyčítal.⁹¹⁸ Jednalo se hlavně o demonstraci svolanou socialistickými stranami na 29. března na Staroměstské náměstí, kterou však úřady předem zakázaly.⁹¹⁹ Demonstrace pak byla v průběhu dne povolena, ovšem v zápětí znovu zakázána, což se však dělnictvo nedozvědělo a tisíce účastníků muselo rozehnat četnictvo s policií.⁹²⁰ Došlo pouze k malým srážkám v Hybernské ulici a zatčeno bylo 15 osob.⁹²¹ Další

⁹¹⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 42. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 19. prosince 1927, [s. 2].

⁹¹¹ Konec komunistické demagogie s jednotnou frontou. *České slovo*, 8. ledna 1928, roč. 20, č. 7, s. 12.

⁹¹² Společná akce na obranu sociálního pojištění. *České slovo*, 10. února 1928, roč. 20, č. 35, s. 3.

⁹¹³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis 46. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 27. února 1928, [s. 1].

⁹¹⁴ Vládní koalice boří sociální pojištění. *Večerní České slovo*, 25. února 1928, roč. 20, č. 48, s. 1.

⁹¹⁵ Národní socialisté v jednotné frontě s českými i německými sociálními demokrati. *Národ*, 29. února 1928, roč. 1928, č. 50, s. 2.

⁹¹⁶ Proti novelisaci dělnického pojištění. *Lidové noviny*, 29. února 1929, roč. 36, č. 109, s. 2.

⁹¹⁷ *Přehled dějin KSČ*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 131.

⁹¹⁸ KLÍMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 623.

⁹¹⁹ Socialisté a komunisté chtějí přenést boj proti občanské většině do ulic. *Národ*, 29. března 1928, roč. 1928, č. 89, [s. 1].

⁹²⁰ Co se děje. *Lidové noviny*, 30. března 1928, roč. 36, č. 166, [s. 1].

⁹²¹ Tamtéž.

demonstrace následovaly dne 3. dubna v řadě českých měst, ovšem byly až na Prahu vcelku poklidné.⁹²² Ovšem i v hlavním městě došlo pouze k malým střetům kousek od Staroměstského náměstí v Dlouhé ulici mezi komunistickou mládeží a četnictvem.⁹²³

Domácí politická scéna čekala se závažnými otázkami na Švehlův návrat do politiky, k tomu ovšem nedošlo ani v březnu, kdy jej znovu postihl srdeční záchvat.⁹²⁴ Přitom ještě o den dříve na oslavě prezidentových narozenin přítomné ujišťoval, že se je připraven k návratu.⁹²⁵ K jednání mezi koalicí a opozicí o novele sociálního pojištění nakonec došlo v květnu.⁹²⁶ Proces to byl však dlouhý a trval až do podzimu.

8.2. EDVARD BENEŠ, NÁRODNĚ SOCIALISTICKÁ STRANA A NOVÝ PROGRAM

V průběhu roku 1928 se opětovně řešilo postavení Edvarda Beneše v rámci národně socialistické strany, které bylo více než složité. Obraz Beneše jako politika bojujícího na scéně domácí politiky není příliš častý ani v jeho četných biografiích, včetně těch nejnovějších.⁹²⁷ To má samozřejmě zcela racionální základ v činnosti Beneše v rámci národně socialistické strany, která nebyla nijak aktivní, což také do jisté míry podryvalo jeho postavení mezi dalšími členy ústředního výkonného výboru.

Jak již bylo dříve řečeno, Beneš byl brněnským sjezdem v září 1926 zvolen členem ústředního výkonného výboru národně socialistické strany, přičemž svoji funkci přijal a formální slib předsedovi Klofáčovi složil stisknutím ruky na slavnostním zastupitelstvu o necelý rok později.⁹²⁸ Stranickým představitelům vadilo na Benešovi leccos, některým straníkům vadil samozřejmě jako takový, o jeho oblibě u Frankeho či Zemínové nemohla být řeč. Jiní mu vytýkali například to, že byl Beneš matrikovým katolíkem, čehož se odmítal vzdát. Sám Beneš na to argumentoval tím, že dokud bude ve vládě, kvůli lidovcům zůstane katolíkem, třebaže nepraktikujícím.⁹²⁹ Právě jeho vládní účast byla pro stranu problematická a

⁹²² Co se děje. *Lidové noviny*, 4. dubna 1928, roč. 36, č. 175, [s. 1].

⁹²³ Klid v Praze zabezpečen. *Národ*, 4. dubna 1928, roč. 1928, č. 95, [s. 1].

⁹²⁴ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 218.

⁹²⁵ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 197.

⁹²⁶ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 629.

⁹²⁷ Zde je nutno jmenovat dosud nejrozsáhlejší vícesvazkovou politickou biografii historika J. Dejmka. Stejně jako mnohé jiné práce o E. Benešovi je však i jeho biografie zaměřena převážně na zahraniční politiku, přičemž podstatné místo v části o jeho pozici v národně socialistické straně zabírá hodnocení Benešova podílu na vzniku programu v roce 1931. DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. Část první: revolucionář a diplomat (1884–1935). Praha: Karolinum, 2006, s. 500–506.

⁹²⁸ Historik A. Klimek uvádí, že se Švehla dozvěděl o Benešově funkci ve výkonném výboru strany až v prosinci 1928, což před ním Beneš musel omlouvat. Viz. KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 643. To se však zdá vzhledem k značné medializaci brněnského sjezdu a následné Benešovy pozice ve straně velice nepravděpodobné.

⁹²⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 35. schůze před. ú.v.v. ze dne 24. října 1927, s. 3.

to nejen v roce 1926, kdy se vyhrocovala situace mezi Klofáčem a Stříbrným. S tvrdě pravicovým kurzem vlády panské koalice se otázka Benešova setrvání ve vládě čas od času znovu objevovala a přetřásala. Národní socialisté byli faktem, že člen jejich ústředního výkonného výboru sedí ve vládě, svazováni a nemohli vystupovat proti koalici tak radikálně, jako mohly sociální demokracie a hlavně komunistická strana. Výsledek stranických diskuzí je však znám, ani přes přímé naléhání na konci roku 1927 se Beneš svého rezortu nikdy nevzdal, na čemž měl velký podíl i prezident Masaryk.

Co však bylo po Benešovi skutečně požadováno, to bylo jeho větší zapojení do stranického života. Ačkoliv to Beneš deklaroval, jeho účast na schůzích byla mizivá. Bylo mu přímo vytýkáno, že se neúčastní obvodních a župních schůzí strany, třebaže drží funkci člena ústředního výkonného výboru, kam rovněž nedocházel. Beneš argumentoval velice podivně, když zdůrazňoval, že se jako člen vlády nemůže účastnit akcí opoziční strany.⁹³⁰ Problematická však byla i jeho neúčast na schůzích ústředního výkonného výboru. Těch se povětšinou neúčastnil z důvodů zahraničních cest či jiného pracovního vytížení. Ostatně z důvodu účasti na zahraniční konferenci nebyl přítomen ani na sjezdu strany v září 1926.

Benešův vliv na politiku strany byl tak v letech 1926–1929 malý, ovšem podobně můžeme hovořit i o vlivu národně socialistické strany na Beneše. Ten již od léta 1926 neměl ani poslanecký mandát, když na něj ve vypjatém období rezignoval. V srpnu roku 1928 údajně Beneš Klofáčovi sdělil, že se nyní bude v domácí politice a ve straně více angažovat.⁹³¹ To však nemělo větší odraz ve skutečné Benešově stranické činnosti. Pro národní socialisty bylo přesto spojení s osobností ministra zahraničí velice výhodné. Zaštiľovali se jím v období voleb a stali se pro veřejnost „*stranou Klofáčovou a dra Eduarda Beneše*“.⁹³² Beneš a přeneseně i Masaryk byli pro členy a potenciální voliče národních socialistů skutečně velkými autoritami. Právě proto byl Beneš v době Kramářova útoku z jara 1929 nazván v *Českém slově* „*nejvýznamnějším příslušníkem*“ strany.⁹³³

Nejpodstatnější Benešův přínos pro národně socialistickou stranu bylo jeho spoluautorství programu z roku 1931, pro nějž se vžilo označení Benešův program.⁹³⁴ Třicátá léta již sice nejsou předmětem této diplomové práce, vznik programu však byl dlouhodobým procesem, tudíž je třeba proces utváření programu ve druhé polovině dvacátých let alespoň krátce nastínit.

⁹³⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 1, Zápis 35. schůze před. ú.v.v. ze dne 24. října 1927, s. 3.

⁹³¹ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 629.

⁹³² NA Praha, ČNSS, kart. 409, Předvolební plakát z roku 1929.

⁹³³ Denní zprávy. *České slovo*, 22. dubna 1929, roč. 21, č. 96, s. 3.

⁹³⁴ Tzv. Benešův program, tedy programové dokumenty vzniklé po roce 1931, jsou otištěny v edici: HARNA, J. (ed.) *Politické programy českého národního socialismu*, s. 139–212.

O nutnosti aktualizace programu, jehož podoba neodpovídala změněným poměrům v nyní již konstituované republice, se uvažovalo od počátku dvacátých let. Ani jedna ze dvou programových komisí zvolených v letech 1920 a 1921 se však pro ideové rozpory hmatatelných výsledků nedobrala.⁹³⁵ To se nepodařilo ani komisi třetí z roku 1924 a národní socialisté si tak do roku 1926 nesli svůj starý program. I na brněnském sjezdu strany v roce 1926 se nahlas hovořilo o nutnosti aktualizovat politický program, třebaže sjezd řešil daleko závažnější problémy a otázka programu byla spíše okrajovou záležitostí. S hlavními hesly tehdy operovali župní důvěrníci, podle kterých měl být kladen důraz na „*hospodářsko-konstruktivní*“ funkci strany, „*industriální demokracii*“ a nacionalizaci průmyslu.⁹³⁶ Program strany ohledně sociálního hospodářství nebyl podle řečníků dostatečně propracován a ti žádali revizi a jeho novou formulaci, stejně jako měli značné výhrady i k programu kulturnímu.⁹³⁷ K revizi programu měly přispět sjezdové referáty Klofáče, Frankého a Tučného, které byly posléze vydány tiskem, ani ty se však nestaly základem nového politického programu. V období krátce po sjezdu byl pouze znovu přetištěn starý program z roku 1918.⁹³⁸

Po sjezdu měla vzniknout nová programová komise, neboť v té staré byl například i vyloučený Schwarz. Komise pro revizi programu se volně scházela od konce listopadu 1926, nebyla však dlouho schopná se ustavit a prosazovala heslovité a rámcové rozpracování programu, které by se stalo teprve podkladem.⁹³⁹ Do roku 1930 nebylo ohledně programu nic podstatného vytvořeno, vyjma doplnění pro Podkarpatskou Rus.⁹⁴⁰ Skutečně až v roce 1930 se konečně ustanovila nová programová komise v čele s Benešem a Frankem, výsledkem jejíž práce byl návrh programu posléze schválený XII. sjezdem strany v dubnu 1931.⁹⁴¹ Nový program strany se Benešovým přičiněním výrazněji přiblížil k Masarykově idejím a jeho Hradem vyznávané politické linii. Benešův podíl na celém programu z roku 1931 byl nesporný a historik J. Harna pokládá právě tento program za vrchol teoretické i programové činnosti národních socialistů za celou dobu jejich existence.⁹⁴²

⁹³⁵ HARNA, J. Český národní socialismus, s. 767.

⁹³⁶ NA Praha, fond ČNSS, karton 48, Prohlášení župních důvěrníků, s. 8–9.

⁹³⁷ Tamtéž, s. 10–11.

⁹³⁸ HARNA, J. *Kritika*, s. 85.

⁹³⁹ Na Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 2. schůze ú.v.v. ze dne 8. prosince 1926, [s. 2].

⁹⁴⁰ Změna politiky vůči Podkarpatské Rusi nepochybně souvisela s rozrušením důležitého spojení národních socialistů s Karpatoruskou stranou trudovou, což již bylo v práci zmíněno ve spojení s následky Stříbrného vyloučení.

⁹⁴¹ HARNA, J. *Kritika*, s. 85.

⁹⁴² TÝŽ. Český národní socialismus, s. 769.

8.3. PŘED STÁTNÍM JUBILEEM

V letních měsících roku 1928 se opět přiostrhovalo v domácí politice. Švehlův odchod z vrcholné politiky způsobil silnou polarizaci uvnitř agrární strany, kde opět posílilo konzervativní křídlo.⁹⁴³ V koalici byly závažné rozpory a za této situace přišli sociální demokraté, kteří již delší čas toužili po vládní účasti, na začátku června s variantou řešení vnitropolitické situace v republice. Jejich návrhem bylo vzdát se poslaneckých a senátorských mandátů, k čemuž nabádali i národní socialisty, neboť doufali, že se k nim přidají i němečtí sociální demokraté, němečtí nacionálové a komunisté, čímž paralyzují činnost parlamentu.⁹⁴⁴ Pro podobný plán však bylo bezpodmínečně nutné získat i další politické strany, což ovšem nebylo vůbec samozřejmostí.

S podobným plánem národní socialisté v žádném případě nesouhlasili. Vedení národně socialistické strany se totiž domnívalo, že především v otázce sociálního pojištění bylo od května dosaženo mnoha dílčích úspěchů a třebaže základní body v osnově zákona zůstávaly, Franke, Motyčka, Zemínová a většina ústředního výkonného výboru se obávala, že by vzdáním se mandátů došlo k oslabení pozic opozice a prosazeno by tak nebylo už vůbec nic.⁹⁴⁵ Sociálně demokratické návrhy byly označeny za „sebevražedné experimenty“.⁹⁴⁶ Odmítnutí společného postupu se sociální demokracií bylo až na výjimky přijato, když rezignaci na mandáty nebyl nakloněný ani předseda Klofáč. Prakticky jediný skutečný názorový oponent ve výkonném výboru strany Hatina naopak požadoval společný postup se sociální demokracií a rozložení parlamentu.⁹⁴⁷ Části vedení jímál strach, že by se mohla opakovat situace z roku 1925, kdy strana následovala sociální demokraty k předčasným volbám, jež však přinesly vítězství občanských stran.⁹⁴⁸

Třebaže členové ústředního výkonného výboru i předsednictva strany byli spíše opatrní a uvědomovali si výsledky dosažené jednáním s koalicí, v komuniké v *Českém slově* se naopak objevilo vcelku tvrdé konstatování, že návrh novelizace sociálního pojištění je pro stranu naprosto nepřijatelný a ta svůj následující postup odvodí podle činnosti další koalice.⁹⁴⁹ Jednání o sociální pojištění dále pokračovala i na podzim a národní socialisté viděli celou věc vcelku optimisticky, kompromis byl velice blízko.⁹⁵⁰ Verze předlohy novely sociálního

⁹⁴³ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 219–221.

⁹⁴⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 7. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 4. června 1928, s. 2.

⁹⁴⁵ Tamtéž, s. 2.

⁹⁴⁶ Tamtéž, s. 9.

⁹⁴⁷ Tamtéž, s. 4.

⁹⁴⁸ Tamtéž, s. 4–5.

⁹⁴⁹ Pro národ a stát. *České slovo*, 5. června 1928, roč. 20, č. 134, s. 3.

⁹⁵⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis společné schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany s poslaneckým klubem ze dne 7. září 1928, [s. 1].

pojištění zaznamenala za necelý rok od svého předložení výborům částečnou proměnu. Stále v ní však přetrvávaly některé body, s nimiž dosud nebyla strana spokojena. Národní socialisté požadovali poměr zastoupení politických stran v představenstvu sociální pojišťovny 9:3 pro socialisty a odlišné vymezení kompetencí širokých schůzí, které by rozhodovaly o úřednictvu pojišťoven, a zřizování společenstevních pokladen.⁹⁵¹ Vedle toho chtěli rozřešit otázky zajišťovací pokladny pro pomocnice v domácnosti, svaz nemocenských pokladen, úrokovou míru, otázku vdovských a starobních důchodů a nemocenskou včetně ošetření důchodců.⁹⁵²

Místopředseda strany Franke očekával, že by vstřícné vyjednávání o kompromisu mohlo znamenat budoucí užší spolupráci mezi koalicí a opozicí, v opačném případě by se vidělo, jak s politickou situací zahýbají volby do zemských zastupitelstev.⁹⁵³ Zlepšení vztahů se socialisty bylo taktéž v zájmu prohradního křídla agrárníků, jehož představitelé potřebovali spolupráci na státním rozpočtu na rok 1929.⁹⁵⁴ Návrat Švehly, v který umírnění v jeho vlastní straně doufali a jenž by pomohl zpacifikovat redakci *Venkova*, se ovšem nekonal ani na podzim. Ústřední list agrární strany *Venkov* ovládaný konzervativním křídlem agrární strany tak v září napadal sociální demokracii a národní socialisty za jejich destruktivní politiku, když o nich napsal, že se „sblížili s bolševiky“.⁹⁵⁵ Prohradní agrárníci se pokoušeli o zmírnění, leč neúspěšně.

Další odcizení koalice a socialistické opozice způsobilo zostření politického boje a silný tlak konzervativního křídla agrárníků na rezignaci ministra financí Engliše, který ve vládě seděl jako nestrannický odborník. Jeho odchod z čela rezortu požadovali agrárníci již v létě kvůli odmítnutí přísnějších cel na obilí.⁹⁵⁶ Engliš proto podal v červenci demisi, tu však Masaryk nepřijal. Tlak na odstranění ministra financí rovněž činili národní demokraté ještě před svým vstupem do vlády v dubnu 1928.⁹⁵⁷ Koncem listopadu tak Engliš z rezortu odešel, aby jeho místo převzal přednosta ministerstva Bohumil Vlasák.⁹⁵⁸

Politická situace před výročím deseti let republiky tak nebyla nijak klidná. Blížily se volby do zemských a okresních zastupitelstev a dalo se tak očekávat, že jubilejní oslavy

⁹⁵¹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis spol. schůze před. ú.v.v. s posl. klubem ze dne 7. září 1928, [s. 1].

⁹⁵² Tamtéž, s. 2.

⁹⁵³ Tamtéž, s. 2.

⁹⁵⁴ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 200.

⁹⁵⁵ Socialisté v zajetí komunistů. *Venkov*, 23. září 1928, roč. 22, č. 210, s. 1.

⁹⁵⁶ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 199.

⁹⁵⁷ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 228.

⁹⁵⁸ Bohumil Vlasák (1871-1945), český ekonom a právník, nejprve působil na Zemském finančním ředitelství v Praze a v letech 1898-1918 na ministerstvu financí ve Vídni. V samostatné československé republice byl až do roku 1934 přednostou ministerstva financí. V letech 1928-1929 byl pověřen vedením rezortu, poté se opět vrátil do své původní pozice.

budou využity či zneužity politickými stranami k předvolební kampani. Pro Hrad a socialistickou opozici pokračovala stále nechtěná vláda panské koalice, kterou ovšem sužovaly vnitřní rozpory, způsobené hlavně již dlouhodobou nemocí Švehly. Masaryk na agrárníky naléhal, aby byl vybrán nový předseda vlády, avšak neúspěšně.⁹⁵⁹ V jejím čele stál stále Šrámek, což pro socialisty bylo na jedné straně nepřijatelné, na druhé jim to však dávalo témata pro předvolební agitaci.

Program a obraz oslav deseti let republiky národní socialisté promýšleli již od konce roku 1927. Představitelé národně socialistické strany nechtěli vystupovat na společných akcích s jinými politickými stranami, došlo tak mezi nimi a Národní radou československou, která oslavy plánovala, ke konfliktu. Ostrý střet nastal již koncem března 1928 v otázce oslav výročí tzv. Národní přísahy ze dne 13. dubna 1918. Předsedou rady byl agrárnický poslanec Prokůpek, jenž nechtěl se socialisty příliš vyjednávat, tudíž se obě strany nedohodly.⁹⁶⁰ Národně socialistická strana se ovšem rovněž odmítla podílet na akci Československé obce legionářské, třebaže jejich vztahy byly velice korektní.⁹⁶¹ Podobné manifestační události byly totiž velice zajímavou příležitostí pro politickou agitaci, což by v případě společných oslav s jinou politickou stranou nebo organizací nebylo možné. Pravicový tisk socialistické strany za jejich neúčast na společných oslavách Národní rady československé samozřejmě hanil, neboť prý mají kusou úctu ke státnosti a k tradicím národa.⁹⁶²

Otázka, jak oslavit státní jubileum v říjnu, byla podobná té dubnové. Sociální demokracie již v únoru projevila zájem spolupřátat s národními socialisty oslavy 28. října.⁹⁶³ Řešila se tak otázka, zda do nich jít samostatně nebo v socialistickém bloku. V této rovině se oslavy řešily až do počátku října, kdy se předsednictvo strany rozhodlo, že oslavy generální stávky ze dne 14. října 1918 budou provedeny společně se sociální demokracií a legionáři, oslavy vzniku republiky z 28. října však již samostatně.⁹⁶⁴ Socialistické oslavy 14. října v tisku do jisté míry překrylo neštěstí zříceného domu na Poříčí a ani účast nebyla podle představ stranických sekretariátů. Nízký počet účastníků uvítal národně demokratický *Národ*, který tak měl argument k destrukci kultu „*operetní revoluce*“.⁹⁶⁵

⁹⁵⁹ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 631.

⁹⁶⁰ AKPR, KPR, T 681/21, T 384/28, Zápis Šámala ze dne 29. března 1928.

⁹⁶¹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis 48. schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 4. dubna 1928, s. 2.

⁹⁶² Pouze socialistické strany jsou pravým nositelem tradic národa. *Národní listy*, 14. dubna 1928, roč. 68, č. 104, s. 2.

⁹⁶³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis 46. schůze před. ú.v.v. ze dne 27. února 1928, [s. 1].

⁹⁶⁴ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 14. října 1928, [s. 1].

⁹⁶⁵ Pražské dělnictvo se stydí za 14. říjen. *Národ*, 14. října 1928, roč. 1928, č. 237, [s. 1].

Oslavy desátého výročí republiky již měly charakter celostátní. Praha byla ověněna a po vypálení slavnostních salv prošel městem obrovský průvod vojska.⁹⁶⁶ Oficiální části se měl účastnit i Švehla, nebyl toho však z důvodu špatného zdravotního stavu schopen.⁹⁶⁷ Průvody a shromáždění národních socialistů a sociálních demokratů dne 28. října měly být sice samostatné, podle vytyčeného programu oslav se však senátní kluby obou socialistických stran za účasti jejich předsednictev a odborových složek z Prahy setkaly 28. října odpoledne ke společné schůzi.⁹⁶⁸ Ta se uskutečnila na Slovanském ostrově a promluvili na ní vrcholní představitelé obou politických stran včetně Klofáče a sociálního demokrata Soukupa.⁹⁶⁹ Na schůzi byl samozřejmě vzdán hold prezidentu Masarykovi, kterého již o den dříve navštívili Klofáč a Soukup včele lampiónového průvodu přímo na Hradě.⁹⁷⁰ Národně socialistická strana pak uspořádala svůj průvod na Václavském náměstí, odkud došel na Můstek, zde se otočil a přítomní si vyslechli krátký projev u sochy sv. Václava a posléze před Hvězdou, kde sídlil Melantrich, koncert.⁹⁷¹ Třebaže bylo deklarováno, že národní socialisté provedou oslavy samostatně, nebylo tomu tak a na Václavském náměstí promluvili i sociální demokraté.⁹⁷² Projevy obou politických stran byly využity k předvolební agitaci, což však vzhledem k blížícím se volbám do zemských a okresních zastupitelstev bylo vcelku logické.

8.4. VOLBY DO ZEMSKÝCH ZASTUPITELSTEV

Počátkem roku 1928 ještě nebylo jasné, kdy a za jakých podmínek vstoupí zákon o politické správě v platnost, nakonec byl určen 1. prosinec 1928. Pro národní socialisty bylo prioritou, aby byly do zemských zastupitelstev před tím vypsány volby, tudíž aby zastupitelstva nebyla obsazena podle jiného klíče.⁹⁷³ Dle zákona byla jedna třetina členů zastupitelstev jmenována vládou z řad odborníků, zbylé dvě třetiny byly voleny podle všeobecného volebního práva ovšem s omezením věku – hranice činila 24 let. Termín voleb do zemských a okresních zastupitelstev byl stanoven na den 2. prosince 1928 a předvolební agitace mohla začít, ačkoliv byla veřejně zdůrazňována apolitičnost voleb. Socialisté si chtěli ověřit svoji aktuální sílu, což již částečně naznačily obecní volby o rok dříve.

⁹⁶⁶ Jubilejní 28. říjen. *Lidové noviny*, 29. října 1928, roč. 36, č. 549, [s. 1].

⁹⁶⁷ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 197.

⁹⁶⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 14. října 1928, [s. 2].

⁹⁶⁹ Slavnostní schůze socialistických poslanců a senátorů. *Lidové noviny*, 29. října 1928, roč. 36, č. 549, [s. 1].

⁹⁷⁰ Socialisté u pana prezidenta. *Národ*, 29. října 1928, roč. 1928, č. 300, [s. 1].

⁹⁷¹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 14. října 1928, [s. 2].

⁹⁷² Oslavy socialistických stran v Praze. *Pondělník*, 29. října 1928, roč. 18, č. 44, s. 2.

⁹⁷³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 7. schůze ú.v.v. ze dne 4. června 1928, s. 2.

Národní socialisté chápali volby do zemí jako počátek procesu, který vyvrcholí předčasnými volbami, proto jim přikládali mimořádnou důležitost.⁹⁷⁴ Vyostřený předvolební boj zkomplikoval situaci i uvnitř samotné koalice. Opětovně se to týkalo dvou hlavních vládních stran, agrárníků a lidovců, jejichž vztahy byly dlouhodobě napjaté.⁹⁷⁵ To za silného tlaku socialistické opozice u agrárníků přispělo v některých okresech k utvoření volebního sdružení s živnostníky a národními demokraty.⁹⁷⁶ Spojení agrární strany s živnostníky bylo velice úzké a neomezovalo se pouze na prosincové volby. Agrární strana se za to stala v lednu 1929 terčem útoků socialistického tisku, když jí bylo vytýkáno, že pohlcuje živnostníky.⁹⁷⁷

Pokus o sdružení politických stran však probíhal i na levici. Sociální demokrat Jaromír Nečas⁹⁷⁸ nabídl národních socialistům spolupráci na Podkarpatské Rusi. Nabízená spolupráce spočívala ve společné kandidátce pro zemské volby, to však národní socialisté odmítli s tím, že jejich ochota končí u případného sdružení pro zbytky hlasů, případně ve volbách do okresních zastupitelstev podle poměrů jednotlivých okresů.⁹⁷⁹ Národní socialisté neměli přílišný zájem na předvolebním spojení se sociální demokracií z toho důvodu, že ji chtěli ve volbách přeskočit a stát se na její úkor nejsilnější socialistickou stranou v republice. Předsednictvo národně socialistické strany tak začalo vyjednávat s vedením Národní strany práce, což nezůstalo utajeno pravicovému tisku.⁹⁸⁰ Objevovaly se však zvěsti, že podobně si počínají i sociální demokraté, tudíž bylo třeba dohodu uzavřít dříve než oni.⁹⁸¹ K jednání mezi sociální demokracií a stranou práce skutečně došlo a v Plzni obě strany uzavřely dohodu, kterou však po nátlaku předsednictva národně socialistické strany zástupci strany práce vypověděli.⁹⁸²

Společná jednání byla daleko, ale v listopadu a prosinci 1928 v žádném případě sloučení národních socialistů se stranou práce aktuální nebylo, zde šlo až o výsledek následného politického vývoje. Třebaže se podobné informace objevovaly, Klofáč je energicky odmítal. Dohody bylo počátkem listopadu dosaženo a národní socialisté na své kandidátní listiny do

⁹⁷⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 6. listopadu 1928, [s. 1].

⁹⁷⁵ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 202.

⁹⁷⁶ UHLÍŘ, D. *Panská koalice*, s. 229.

⁹⁷⁷ Přirození spojenci. *Venkov*, 22. ledna 1929, roč. 24, č. 19, s. 1.

⁹⁷⁸ Jaromír Nečas (1888–1945), sociálně demokratický politik, po roce 1918 působil jako stavební inženýr na Podkarpatské Rusi, jejímž byl v letech 1924–1929 zástupcem v poslanecké sněmovně, kde zasedal za jiný volební kraj i v období 1929–1939. V letech 1935–1938 byl ministrem sociální péče. Za války působil ve Velké Británii, kde se zapojil do činnosti exilové vlády.

⁹⁷⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 14. října 1928, [s. 2–3].

⁹⁸⁰ Kdo povede československou politiku po zemských volbách? *Venkov*, 7. listopadu 1928, roč. 23, č. 265, s. 1.

⁹⁸¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze ú.v.v. ze dne 6. listopadu 1928, [s. 1].

⁹⁸² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 8. listopadu 1928, [s. 1].

voleb do zemských zastupitelstev postavili některé přední osobnosti Národní strany práce, která samostatně ve volbách nevystoupila a svým voličům doporučila hlasovat pro národní socialisty.⁹⁸³ V Čechách tak byl postaven Jan Herben, na Moravě Otokar Klusáček a na Slovensku Juraj Nerad. Spojenectví se ovšem již netýkalo okresů, tam byly kandidátní listiny obou stran samostatné.

Nabízí se samozřejmě otázka, co národní socialisté od předvolebního spojení se stranou práce očekávali. Na jednu stranu zde samozřejmě byla touha porazit sociální demokracii, ve výraznější volební přírůstky však nevěřili ani moravští členové strany, třebaže právě zde byla Národní strana práce silná.⁹⁸⁴ Jako podstatný argument, jímž bylo sdružení obou stran vysvětlováno řadových straníkům, kteří se mu mnohdy bránili, byla uváděna snaha zamezit negativnímu psaní *Lidových novin* proti straně.⁹⁸⁵ Pro Národní stranu práce bylo spojení znatelně výhodnější, neboť sama nedisponovala finančními prostředky na předvolební kampaň.⁹⁸⁶

Kandidátní listina národních socialistů v Čechách měla číslo jedna a volební uskupení neslo název Československá strana národně-socialistická (předseda senátor Václav Klofáč) a Jednota československých malozemědělců, domkařů a živnostníků.⁹⁸⁷ Kandidátní listiny sestavovaly župní svazy strany v jednotlivých zemích, načež pak byly předány ke schválení ústřednímu výkonnému výboru strany.⁹⁸⁸ Ten měl poslední slovo a složení kandidátů silně ovlivňoval. Předsednictvo strany vymezilo kompetence činovníkům – politické směrnice strany a pokyny místním organizacím zpracovával Klapka, volby do okresů vedl Netolický a do zemí J. Slaviček.⁹⁸⁹ Na předvolební kampaň dostali prostředky, jimiž strana v onu chvíli disponovala. Na hotovosti to bylo 190.000 Kč⁹⁹⁰ a rovněž bylo možné využít i finance, které se podařilo vybrat v rámci „*Sbírký vítězství*“, suma se do počátku listopadu 1928 rovnala částce 293.042 Kč 37 haléřů.⁹⁹¹ Agitace v českých zemích byla relativně úspěšná, ačkoliv agrární *Venkov* tvrdil opak.⁹⁹² Neměla ovšem příliš odezvu na Slovensku, neboť direktivní

⁹⁸³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze ú.v.v. ze dne 6. listopadu 1928, [s. 1].

⁹⁸⁴ Tamtéž, s. 5.

⁹⁸⁵ Tamtéž.

⁹⁸⁶ DVOŘÁK, Tomáš. Národní strana práce (1925-1930). III., závěrečná část. *Střední Evropa: revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1998, roč. 14, č. 78, s. 123.

⁹⁸⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Kandidátní listina Československé strany národně-socialistické (předseda senátor Václav Klofáč) a Jednoty československých malozemědělců, domkařů a živnostníků pro volbu zemského zastupitelstva země české.

⁹⁸⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis 43. schůze před. ú.v.v. ze dne 4. ledna 1928, [s. 4].

⁹⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁹⁰ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 8. listopadu 1928, s. 4.

⁹⁹¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 8. schůze ú.v.v. ze dne 6. listopadu 1928, s. 10.

⁹⁹² Úplný krach socialistické agitace. *Venkov*, 18. listopadu 1928, roč. 23, č. 275, s. 1.

pokyny z pražského ústředí podněcovaly spíše protičeské nálady.⁹⁹³ Jestli se někde očekával určitý zisk díky spojením se stranou práce, bylo to právě na Slovensku, národní socialisté doufali až ve 48.000 hlasů.⁹⁹⁴

Celkové výsledky⁹⁹⁵ vedení strany zprvu nadchly, v Čechách se národní socialisté stali nejúspěšnější stranou, svoji dominanci v Praze oproti roku 1927 ještě navýšili a dobyli i Brno.⁹⁹⁶ Těšit je mohl taktéž fakt, že ve volbách propadli hlavně lidovci.⁹⁹⁷ Odhady deníku *Venkov* vycházející z výsledků z roku 1925 nebyly až tak daleko od skutečnosti, když předpokládaly vítězství agrárníků, přecenily však lidovce a naopak podcenily socialisty, především sociální demokraty.⁹⁹⁸ Podle oficiálních výsledků zemské správy politické zvítězila v celé republice strana agrární s 996.052 hlasy (14,88 %) a 28 mandátů, následovaná stranou komunistickou se ziskem 822.757 hlasů (12,29 %) a 21 mandátů.⁹⁹⁹ Třetí nejúspěšnější stranou z celostátního pohledu byla sociální demokracie s 729.224 hlasy (10,90 %) a 19 mandátů, s mírným odstupem zaostala strana národně socialistická se ziskem 702.818 hlasů (10,50 %) a 16 mandátů.¹⁰⁰⁰ Z koaličních stran propadla strana lidová s 594.762 hlasy (8,89 %) a 14 mandátů, národní demokracie si oproti parlamentním volbám v roce 1925 mírně polepšila na 292.291 hlasů (4,38 %) a šest mandátů a strana živnostensko-obchodnická zaznamenala ztrátu, když obdržela 246.354 hlasů (3,68 %) a rovněž šest mandátů.¹⁰⁰¹ Pokles se týkal i německých koaličních stran a ľudové strany.

Vzestup podpory opozičních socialistických stran byl patrný, přesto bylo pro národní socialisty nepřijemné zotavení sociální demokracie, která se nyní stala třetí nejsilnější stranou v zemi a vůdcem socialistického tábora, nezapočítáme-li do něj stranu komunistickou. Třebaže národní socialisté zvítězili v Čechách, kde obdrželi 14,87 % hlasů, ve zbylých

⁹⁹³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zpráva starosty Svazu slovenských žup o přípravách pro volby do okresů a země na Slovensku, [s. 1].

⁹⁹⁴ Tamtéž, s. 3.

⁹⁹⁵ Výsledky voleb do zemských zastupitelstev jsou v podobě podrobné tabulky přílohou práce.

⁹⁹⁶ Vítězné volby čs. nár. socialistů, těžké ztráty koaličních stran. *Pondělník*, 3. prosince 1928, roč. 18, č. 49, [s. 1].

⁹⁹⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 6. prosince 1928, s. 3.

⁹⁹⁸ Odhad volebních výsledků hlavních českých stran byl následující: agrárníci 890.000 hl., 13,7 %, 23 mandátů, komunisté 850.000 hl., 13,1 %, 22 mandátů, národní socialisté 650.000 hl., 10 %, 17 mandátů, lidovci 630.000 hl., 9,7 %, 16 mandátů a sociální demokraté 390.000 hl., 5,8 % a 10 mandátů. Viz. Kolik mandátů (zemských) by připadlo 2. prosince na jednotlivé strany. *Venkov*, 29. listopadu 1928, roč. 23, č. 284, [s. 1].

⁹⁹⁹ Výsledky voleb byly zpracovány na základě: Volby na Podkarpatsku. *Lidové noviny*, 4. prosince 1928, roč. 36, č. 616, s. 2; Výsledky zemských voleb na Slovensku. *Lidové noviny*, 4. prosince 1928, roč. 36, č. 616, s. 2; Úřední volební výsledky. *České slovo*, 5. prosince 1928, roč. 20, č. 284, s. 1-2; Úřední výsledky voleb do zemí. *Lidové noviny*, 5. prosince 1928, roč. 36, č. 617, s. 2; Úřední výsledky voleb na Slovensku. *Lidové noviny*, 6. prosince 1928, roč. 36, č. 618, s. 2; Úřední výsledky zemských voleb na Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Národní listy*, 6. prosince 1928, roč. 68, č. 338, [s. 1].

¹⁰⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰⁰¹ Tamtéž.

zemích byl jejich zisk podstatně slabší – na Slovensku pouhých 2,73 % hlasů a na Podkarpatské Rusi 2,82 %, což jim vyneslo jeden, respektive žádný mandát.¹⁰⁰² Oficiálně dávali národní socialisté najevo, že Slovensko i Podkarpatská Rus jsou otázkou budoucnosti, neboť „nelze vše najednou“.¹⁰⁰³ Bylo zde však značné zklamání a strana cítila nutnost v těchto zemích pořádně zapracovat na agitaci.¹⁰⁰⁴ Zvýšený zájem především o Slovensko se ostatně ukázal již v první polovině roku 1929. Jestli si předsednictvo strany slibovalo od sdružení se s Národní stranou práce podstatnější zisky na Moravě a na Slovensku, nestalo se tomu tak a dostavilo se rozčarování.¹⁰⁰⁵ Dokonce se objevovaly úvahy, zda snad spojení se stranou práce národním socialistům přímo neublížilo. Budoucí spolupráce obou stran byla taktéž ve vedení strany přehodnocována.¹⁰⁰⁶

Opoziční strany se nyní cítily nadmíru posilněny a tlačily Šrámka ke změně vlády. Socialističtí poslanci na zasedání sněmovny dne 18. prosince volali po konci vládní koalice a Franke za národně socialistickou stranu od řečnického pultu hřímal, že je na předčasné volby dobře připravena.¹⁰⁰⁷ I články v *Českém slově* dávaly jasně najevo, že národní socialisté koalici udržovat při životě nebudou.¹⁰⁰⁸ Šrámkem ovšem jakoukoliv diskuzi o konci vlády odmítl, když volby do zemských zastupitelstev označil za nepolitické, k případné změně vlády mělo dojít pouze po řádných parlamentních volbách.¹⁰⁰⁹

8.5. AGRÁRNÍCI A NÁRODNÍ SOCIALISTÉ NA PŘELOMU ROKU

Vyostřená politická kampaň doprovázející volby do zemských a okresních zastupitelstev se odrazila na vyhocení vztahů mezi konzervativním křídlem agrárníků a národními socialisty. Příčinu mu zavdal článek v *Českém slově* s expresivním názvem *Agrární nenažranost v plném lesku* ze dne 1. prosince 1928, v němž autor hledal důvody rušení některých okresů, jako příklad zde byl uveden okres Veselí nad Lužnicí, v zájmech agrární strany na nemovitostech dosud sloužících okresním správním komisím.¹⁰¹⁰ Článek byl zcela

¹⁰⁰² Tamtéž.

¹⁰⁰³ Jen dál! *České slovo*, 4. prosince 1928, roč. 20, č. 283, [s. 1].

¹⁰⁰⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 9. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 29. dubna 1929, s. 2.

¹⁰⁰⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 6. prosince 1928, [s. 1].

¹⁰⁰⁶ První povolební sensace. *Venkov*, 5. prosince 1928, roč. 23, č. 290, [s. 1].

¹⁰⁰⁷ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [dostupné online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [cit. 2. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/178schuz/>. 178. schůze Poslanecké sněmovny ze dne 18. prosince 1928.

¹⁰⁰⁸ Volání po nových volbách. *České slovo*, 16. prosince 1928, roč. 20, č. 293, [s. 1].

¹⁰⁰⁹ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 202.

¹⁰¹⁰ Agrární nenažranost v plném lesku. *České slovo*, roč. 20, č. 281, [s. 1].

účelový, jeho vyznění burcovalo příznivce socialistů k volbám a obsahoval i osobní invektivu vůči představiteli agrárního tisku senátoru Vranému, když vytáhl soudní kauzu jeho syna.¹⁰¹¹

Reakce *Venkova* byla okamžitá, již 2. prosince vyšel článek se zcela vyčerpávajícím názvem *Republikánská strana přerušuje veškeren i společenský styk s vůdci strany nár.-socialistické, tedy i s ministrem Benešem*, v němž byli z inspirace článku v *Českém slově* obviněni přímo Beneš, Franke a Klouda.¹⁰¹² Autorem agrární odpovědi měl být Rudolf Beran, jenž jej telefonicky nadiktoval přímo z honu v Poděbradech, kde se k němu výtisk *Českého slova* dostal, protibenešovskou pasáž a nadpis pak doplnil sám Vraný.¹⁰¹³ Rozehraný boj mezi ústředními listy strany přizivily výsledky voleb a vzájemné napadání pokračovalo. Do tiskové přestřelky se zapojily i další pravicové listy, *České slovo* tak ostře útočilo i na národní demokracii, Kramáře o vládní koalici obecně.¹⁰¹⁴ Konflikt s agrárníky ovšem dosáhl největších rozměrů a přímo se odrazil na vztazích obou stran. Předsednictvu národních socialistů se ostré psaní vlastního ústředního listu nikterak nelíbilo, bylo však respektováno, jelikož za viníka celého sporu byl pokládán *Venkov*.¹⁰¹⁵

Senátor Vraný zašel ve své kritice Beneše příliš daleko, což znepokojilo i některé představitele konzervativního křídla agrární strany v čele se Staňkem.¹⁰¹⁶ Ministr Beneš, se schválením Masaryka, v ministerské radě prohlásil, že dokud mu *Venkov* nedá satisfakci za své útoky, nebude se účastnit zasedání vlády.¹⁰¹⁷ Na zasedání pak skutečně přestal docházet. V této situaci ovšem začalo předsednictvo národně socialistické strany na Beneše naléhat, aby složil mandát, což by zapříčinilo pád vlády. Národní socialisté na Hrad dne 14. prosince poslali své zástupce, aby o demisi Beneše jednali přímo s prezidentem. Masaryk se ovšem kategoricky vyjádřil proti demisi, což celou záležitost v podstatě vyřešilo.¹⁰¹⁸

Jelikož se tiskový spor ani problém s Benešem nedařilo zlikvidovat, iniciativu převzal sám Masaryk, který urovnáním konfliktu pověřil koncem prosince kancléře Šámala. V součinnosti s Udržalem a Chvalkovským se Hrad pokoušel situaci zklidnit a přimět Staňka, aby Vraného zpacifikoval.¹⁰¹⁹ Konflikt však přežil i vánoční svátky a v lednu 1929 pokračoval v plné síle. Jak v linii agrárníci – národní socialisté, tak agrárníci – Beneš. Ta druhá se stala fakticky

¹⁰¹¹ Tamtéž.

¹⁰¹² Republikánská strana přerušuje veškeren i společenský styk s vůdci strany nár.-socialistické, tedy i s ministrem Benešem. *Venkov*, 2. prosince 1928, roč. 23, č. 287, [s. 1].

¹⁰¹³ UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 230.

¹⁰¹⁴ Např. článek: Politika nepravd a polopravd. *České slovo*, 13. prosince 1928, roč. 20. č. , [s. 1].

¹⁰¹⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 6. prosince 1928, s. 3.

¹⁰¹⁶ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 201.

¹⁰¹⁷ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, s. XIII., s. 643.

¹⁰¹⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 17. prosince 1928, [s. 1].

¹⁰¹⁹ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 201.

důležitější a byl jí věnován i větší prostor v zapojeném i nezapojeném tisku. Nelze ovšem obě roviny oddělit, neboť se prolínaly. Na úrovni stranické zaútočilo po kampani agrárníků *České slovo* především dvěma články z 12. a 15. ledna 1929. Tím prvním byl článek nazvaný *Právo na politickou slepotu*, druhým pak *Skupina agrárních podvůdců*, v němž národní socialisté kritizovali morální rozvrat uvnitř agrární strany.¹⁰²⁰ Reakce druhé strany ve *Venkově* spočívala v konstatování, že štvavá kampaň proti agrárníkům byla motivována především zklamáním z jejich vítězství ve volbách do zemských zastupitelstev a snahou zavést do domácí politiky surovosti Benešova okolí.¹⁰²¹

Hrad i jemu nakloněné politické špičky měly zájem řešit mezistranický konflikt co nejdříve, obzvláště ten ohledně Beneše. Zmírnit napětí mezi představiteli agrárníků a ministrem zahraničí se Udržalovi podařilo a dne 18. ledna se Beneš opět dostavil na jednání ministerské rady.¹⁰²² Stále zde však přetrvávalo vyostření vztahů mezi agrární a národně socialistickou stranou, respektive jejich ústředními tisky. Bylo čím dál jasnější, že se příští vládní koalice bez socialistů neobejde, a nechat bujet střet s národními socialisty bylo pro umírněné křídlo agrárníků značně kontraproduktivní. V národně socialistické straně však byla ochota dosáhnout dohody již daleko menší než na přelomu roku.¹⁰²³ Všeobecná radikalizace politického ovzduší a požadavek předčasných voleb národní socialisty od agrárníků vzdaloval. Vše navíc znesnadňovala nepřítomnost stále nemocného Švehly, který by nejspíše situaci uklidnil.

I v rovině stran došlo v lednu ke zmírnění napětí, obě zainteresované strany se sešly k jednání a v dubnu byl spor zlikvidován. Snaha Hradu a jemu blízkého křídla v agrární straně kolem nového předsedy vlády Udržala tak byla nakonec úspěšná. Do této podoby se konflikt mezi agrárníky a národními socialisty v průběhu roku 1929 již nedostal.

¹⁰²⁰ Právo na politickou slepotu. *České slovo*, 12. ledna 1929, roč. 21, č. 11, [s. 1]; Skupina agrárních podvůdců. *České slovo*, 15. ledna 1929, roč. 21, č. 15, [s. 1].

¹⁰²¹ Československý rolník – „zrádce“, komunista „kamarád“. *Venkov*, 16. ledna 1929, roč. 24, č. 19, [s. 1].

¹⁰²² UHLÍŘ, D. Republikánská strana, s. 232.

¹⁰²³ TÝŽ. Konec vlády panské koalice a republikánská strana v roce 1929. *Československý časopis historický*, 1970, roč. 18, č. 6, s. 551–592.

9. DO PŘEDČASNÝCH VOLEB V ŘÍJNU 1929

9.1. NÁSTUP PREMIÉRA UDRŽALA

Po ukončení nejhorší fáze konfliktu mezi ústředními tiskovými orgány agrárníků a národních socialistů v lednu 1929 si Masaryk v podstatě vynutil řešení otázky obsazení křesla předsedy vlády, které bylo v době Švehlovy nemoci obsazeno Šrámkem. Činností Hradu se v agrární straně konsolidovalo k prezidentovi loajální liberální křídlo v čele s Udržalem, s jehož pomocí mohl Masaryk zasáhnout do vývoje agrární strany a domácí politiky obecně. Prezident činil nátlak na nemocného Švehlu, aby se vzdal předsednictví vlády, což v onu chvíli umožnil premiérův zdravotní stav, neboť předtím toho nebyl schopen.¹⁰²⁴ Nebylo však jasné, kdo jeho místo v čele vlády zaujme, kandidátů bylo několik, ne však všichni byli přijatelní pro Hrad. Z trojice možných byl vybrán Udržal, který se sice bránil, křeslo však nakonec přijal.¹⁰²⁵

Národní socialisté přijali Udržalův nástup do funkce na počátku února 1929 kladně, neboť v něm viděli výrazně pozitivní krok na cestě ke konsolidaci vnitropolitických poměrů, jež byly na přelomu roku značně vyhrocené. Nový předseda vlády se k národně socialistické straně choval od počátku přívětivě a nabídl jim spolupráci v některých závažných otázkách, například ohledně komise na systematizaci státních úřadů. Národní socialisté již dlouhodobě činnost komise jmenované vládou kritizovali, protože se dle jejich názoru chovala naprosto svévolně.¹⁰²⁶ V předsednictvu strany však panovaly obavy, že Udržal dlouhodobě změnu kursu vládní koalice neudrží a smířlivější poměr k opozici nebude schopen prosadit. To bylo důvodem, proč i na jaře nechtěli národní socialisté opouštět opoziční taktiku a byli spíše zdrženliví.¹⁰²⁷ Hradu se podařilo po značném nátlaku koncem února odstranit z vrcholné politiky Hodžu, jehož setrvání ve vládě nebylo z důvodu vyhrocených vztahů s Benešem možné a ani žádané.¹⁰²⁸ V souvislosti s Udržalovou nemocí se však v dubnu hovořilo o jeho ztrátě pozice v agrární straně a Hodžově možném návratu.¹⁰²⁹

Masarykův zájem byl i přes prosazení Udržala přivést vládu panské koalice k pádu.¹⁰³⁰ V tomto ohledu se jeho záměry shodovaly s plány národních socialistů, kteří o předčasných

¹⁰²⁴ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 552.

¹⁰²⁵ Tamtéž, s. 553.

¹⁰²⁶ Denní zprávy. *České slovo*, 14. března 1929, roč. 21, č. 62, s. 3.

¹⁰²⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 13. března 1929, s. 2.

¹⁰²⁸ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 555–557.

¹⁰²⁹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 22. dubna 1929, [s. 1].

¹⁰³⁰ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 554.

volbách uvažovali velmi vážně, ovšem ve straně nepanoval soulad, jak jich docílit.¹⁰³¹ Předsednictvo se obávalo, že pokud by národní socialisté veřejně vyhlásili, že volby chtějí, nemuseli by se jich dočkat, stejně jako pokud by „*dočasně*“ vstoupili do Udržalovy vlády. Z počátku národním socialistům vcelku vyhovovaly úvahy vládní koalice, především agrárníků a lidovců, o předčasných volbách v podzimním termínu, neboť se domnívali, že čas pracoval pro stranu a hnutí s každým dnem sílilo.¹⁰³² To ostatně naznačovaly i výsledky posledních voleb – obecních i zemských v letech 1927, respektive 1928. Ke změně názoru však dospěli celkem brzy. Na počátku léta totiž v předsednictvu národně socialistické strany sílily obavy, že vládní strany začaly zpět získávat své dříve ztracené voliče a národní socialisté by se navíc mohli postupně octnout v politické izolaci.¹⁰³³ Nebylo tedy na co čekat.

Cíl rozpuštění koalice a vypsání předčasných voleb si národně socialistická strana stanovila již v dubnu 1929.¹⁰³⁴ Na vedení strany silně tlačila členská základna, která požadovala zostření opoziční politiky.¹⁰³⁵ To však předsednictvo nechtělo, neboť by tím mohlo dojít k výraznému ztížení vyjednávací pozice strany po případných předčasných volbách. Představa dalších let v opozici nebyla nikterak lákavá. Když se v dubnu podařilo s přispěním rozhodce Šámala definitivně zlikvidovat spor mezi agrárníky a národními socialisty, zdála se cesta k povolební spolupráci obou stran otevřená.¹⁰³⁶

Předčasné volby však stále byly v nedohlednu, když je lidovci nechtěli dříve než po oslavách svatováclavského milénia¹⁰³⁷. Představitelé lidové strany si byli vcelku dobře vědomi, že se jejich pozice musí oproti roku 1925 logicky zhoršit. Jedinou nadějí byl pouze vzrůst prokatolických nálad v souvislosti s oslavami tisíce let od smrti knížete Václava, které připadly podle tehdejší datace na den 28. září 1929. Mělo jít vskutku o národní událost spojenou s vyzdvihnutím tisícileté české státnosti a neomezovala se pouze na katolické prostředí, když je možno připomenout ze státních prostředků spolufinancovaný a ve své době nejdražší němý film *Svatý Václav* režiséra J. S. Kolára, který se však dostal do kin až na počátku roku 1930.

¹⁰³¹ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 8. ledna 1929, s. 3.

¹⁰³² Tamtéž, s. 4.

¹⁰³³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 13. června 1929, s. 2.

¹⁰³⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 9. schůze ú.v.v. ze dne 29. dubna 1929, s. 4.

¹⁰³⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 22. dubna 1929, s. 2.

¹⁰³⁶ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 559–560.

¹⁰³⁷ Podstatě, pozadí a ohlasu svatováclavského milénia byla věnována práce: PLACÁK, Petr. *Svatováclavské milénium: Češi, Němci a Slováci v roce 1929*. Praha: Babylon, 2002.

Nesoulad ve vládní koalici dále trval. Především agrárníci a lidovci se nebyli na jaře 1929 schopni domluvit o žádné osnově zákona. Agrárníci se s podporou národních demokratů pokoušeli prosadit novelizaci ochrany nájemníků, proti čemuž však důrazně vystoupila lidová strana. To sice národní socialisté přivítali, neboť by došlo z jejich pohledu k výraznému zhoršení tehdejší ochrany nájemníků, na druhou stranu si však uvědomovali, že ztrácí zajímavý argument proti vládní koalici do předvolební kampaně.¹⁰³⁸ Z jejich pohledu ještě významnější argument, než jakým byla novela sociálního pojištění. Agrárníci se snažili koalici stabilizovat, což však obnášelo přijímání pouze nesporných zákonů, čímž se program vlády fakticky vyprázdnil a ta již fungovala pouze ze setrvačnosti.¹⁰³⁹

9.2. POLITICKÁ ATMOSFÉRA PŘED BLÍŽÍCÍMI SE VOLBAMI

Blížící se konec panské koalice, který byl na jaře 1929 již ve vzduchu, se odrazil v opětovném přiořtění politické atmosféry v republice a ve vzájemných vztazích politických stran. Třebaže došlo k uklidnění sporu *Českého slova* s *Venkovem*, konzervativní křídlo agrárníků okolo Staňka a Vraného připravovalo na jaře útok nový. Ten byl namířen opět především proti ministru Benešovi a odstartovala jej národní demokracie. Ta nejprve v březnu napadla národní socialisty, že zavinili volební porážku české menšiny v Chebu.¹⁰⁴⁰ V reakci na to se strana proti tomu samozřejmě tvrdě ohradila.¹⁰⁴¹ Útok se dále stupňoval a Kramář na sjezdu národní demokracie dne 13. dubna přímo zaútočil na Beneše a vyjádřil svůj poměr i k prezidentovi. Kramář zkritizoval Benešův způsob vedení politického boje, jehož prostředky „budí krajní odpor“.¹⁰⁴² I tento útok stejně jako Kramářova vyjádření o Masarykovi ústřední výkonný výbor národních socialistů ostře odsoudil. Vedení strany se za Beneše, jehož nazvalo „nejvýznamnějším příslušníkem“, postavilo.¹⁰⁴³ Benešovou reakcí bylo, že opět odmítl docházet na zasedání vlády, což trvalo až do Kramářova souhlasu s ustavením čestného soudu, jenž se měl dobrat rozřešení.¹⁰⁴⁴ Osobní spor obou aktérů se i přes tlak hradních kruhů na Kramáře nepodařilo dlouhou dobu zlikvidovat.

Značný rozruch způsobil taktéž sjezd agrární strany, který se konal ve dnech 7–8. května 1929. Již před sjezdem se aktivizovalo konzervativní křídlo agrárníků, které mělo přichystat

¹⁰³⁸ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ze dne 22. dubna 1929, [s. 1].

¹⁰³⁹ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 561.

¹⁰⁴⁰ Nedělní volby do obcí. *Národ*, 18. března 1929, roč. 1929, č. 65, [s. 1].

¹⁰⁴¹ Denní zprávy. *České slovo*, 20. března 1929, roč. 21, č. 67, s. 3.

¹⁰⁴² Dr. Karel Kramář o poměru k prezidentu republiky, k ministru zahraničí a o fašismu. *Národní listy*, 16. dubna 1929, roč. 65, č. 109, [s. 1].

¹⁰⁴³ Denní zprávy. *České slovo*, 23. dubna 1929, roč. 21, č. 96, s. 3.

¹⁰⁴⁴ KLIMEK, A. *Velké dějiny*, sv. XIII., s. 682.

vystoupení proti Benešovi.¹⁰⁴⁵ Tomu bylo sice zabráněno, stejně jako účasti Hodži, výbušnost sjezdu však byla v některých referátech zaměřených proti národním socialistům a v tzv. Švehlově poselství, kterým mobilizoval stranu ve jménu ideologie agrarismu. Agrárník Bradáč ve svém projevu napadl národní socialisty a jejich způsob opoziční politiky založený na skandalizování oponenta.¹⁰⁴⁶ Šlo do jisté míry o obdobné výtky, které vyřkl na adresu Beneše v dubnu 1929 na sjezdu národní demokracie Kramář.

Nejzávažnějším bodem agrárního sjezdu bylo zmíněné Švehlovo poselství, které přednesl ministr zemědělství Srdínko. Nejenže vzkaz mobilizoval agrárníky k politickému boji, přímo hovořil o komunistickém a socialistickém teroru v republice.¹⁰⁴⁷ Způsobil nesouhlas ve vlastní straně, v koalici i v opozici. Socialisté a Hrad Švehlovo autorství zpochybňovaly nebo minimálně nevěřily původu a účelu vzniku poselství.¹⁰⁴⁸ Sociální demokrat Bechyně se vyjádřil, že Švehlovo autorství je nesporné, ale text pravděpodobně nebyl určen sjezdu, tedy stranické veřejnosti.¹⁰⁴⁹ V podobném duchu se vyjadřovali i národní socialisté, kteří byli přesvědčeni, že Švehla projev napsal.¹⁰⁵⁰ Jeho obsah je zasáhl, neboť bývalý ministerský předseda byl považován za muže kompromisu se zcela jiným politickým chováním, než jaké bylo v odkazu Srdínkem reinterpretováno. Z koaličních stran se Švehlovo poselství nejvíce dotklo lidovců a jejich předsedy Šrámka, který jej označil za vyhlášení „*třídního boje formy nebyvalé*“, když Švehla označil městské obyvatelstvo za parazity.¹⁰⁵¹ Naopak jedinou stranou, která schválila linii poselství byla národní demokracie, jejíž tisk mu věnoval značnou pozornost a vedl ostré polemiky s hradním tiskem. V každém případě lze říci, že tzv. Švehlovo poselství svému údajnému autorovi poškodilo pověst, třebaže dny jeho politické kariéry již byly sečteny.

Nevraživost byla vnesena i mezi opoziční socialistické strany. Národní socialisté přímo obviňovali vládní koalici, že jsou jejími původci a snaží se opozici rozeštvat.¹⁰⁵² Podstatou konfliktů mezi národně socialistickou stranou a sociální demokracií se stalo obsazování okresních a obecních nemocenských pojišťoven. Jmenování nových vedoucích orgánů do pojišťoven měla v kompetenci vláda, která šla podle národně socialistické strany sociálním

¹⁰⁴⁵ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 564.

¹⁰⁴⁶ Tamtéž, s. 566.

¹⁰⁴⁷ Tamtéž, s. 567.

¹⁰⁴⁸ Po Švehlově sjezdovém projevu. *Lidové noviny*, 10. května 1929, roč. 37, č. 236, s. 2.

¹⁰⁴⁹ Ohlas Švehlova projevu na sjezdu republikánské strany. *Národ*, 10. května 1929, roč. 1929, č. 108, [s. 1].

¹⁰⁵⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 15. května 1929, s. 2.

¹⁰⁵¹ Švehlův projev. *Lidové noviny*, 9. května 1929, roč. 37, č. 235, s. 2.

¹⁰⁵² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 27. února 1929, s. 4.

demokratům na ruku.¹⁰⁵³ Sociální demokracie navíc ve své lokální politice přímo podnikala konfliktní kroky, když se spojovala na Plzeňsku, Mělnicku a Kutnohorsku s občanskými stranami do účelových koalic proti národním socialistům.¹⁰⁵⁴ Ti z toho byli značně znepokojení, neboť se obávali, že by případný rozchod obou stran mohl způsobit izolaci národních socialistů po parlamentních volbách.¹⁰⁵⁵ Mělo tak dojít k jednání zástupců obou socialistických stran, aby se předešlo nejhoršímu, obzvláště když plánování předčasných voleb získávalo na intenzitě.

O předčasných volbách, které by zkrátily původně vyměřené volební období do podzimu 1931 o dva roky, se jednalo již dlouho. Stále však nebyl pevně daný termín, když některé politické strany dosud váhaly. Bylo již zmíněno, že nejvíce se voleb obávala Šrámkova lidová strana, u níž se dal očekávat značný pokles hlasů a tím i mandátů. Šrámek měl eminentní zájem účastnit se zářijových svatováclavských oslav jako ministr, když ne již jako předseda vlády, kterým de facto do počátku roku 1929 byl.¹⁰⁵⁶ Lidovci tak jasně vystupovali proti případným volbám před miléníem, což na druhou stranu požadovali agráři. Mezi zmíněnými nejsilnějšími vládními stranami probíhalo v červnu jednání o další existenci pozemkového úřadu a v kuloárech se proslychalo, že by na základě dohody agráříků s lidovci mohlo dojít k prodloužení funkčního období tehdejšího parlamentu o rok nebo až do konce jeho řádného úřadování, přičemž se nejvíce skloňovalo jméno Karla Kramáře, jenž se měl v celé věci silně angažovat.¹⁰⁵⁷ To národní socialisty znepokojovalo, neboť se v tuto dobu již silně obávali poklesu vlastních preferencí, třebaže podle voleb v letech 1927 a 1928 tomu nic nenavštěvovalo.

Vztahy stran agrární a lidové se však v létě dále komplikovaly, když lidovci zabránili projednávání agrárního návrhu novely dovozních listů na zemědělské produkty.¹⁰⁵⁸ Otřes v koalici se zdál být již definitivní a Masaryk kalkuloval s nástupem úřednické vlády, která by překlenula období do voleb.¹⁰⁵⁹ Významným destabilizačním prvkem domácí politické scény se ukázala již dlouhotrvající Tukova aféra. Táhnoucí se případ byl rozřešen postupně, v lednu 1929 byl Tuka zbaven poslanecké imunity, v květnu začal jeho proces a v říjnu byl uvězněn za špionáž ve prospěch Maďarska. Aféra jednak komplikovala vztahy lidíků s koaličními stranami, odrazila se však i přímo ve straně, kde došlo k rozkolu a vylučování, které odnesl

¹⁰⁵³ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 9. schůze ú.v.v. ze dne 29. dubna 1929, s. 2.

¹⁰⁵⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 15. května 1929., s. 2.

¹⁰⁵⁵ Tamtéž.

¹⁰⁵⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 13. března 1929, [s. 1].

¹⁰⁵⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 13. června 1929, [s. 1].

¹⁰⁵⁸ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 572.

¹⁰⁵⁹ Tamtéž, s. 571.

Ferdiš Juriga.¹⁰⁶⁰ Vládní koalice léto sice přežila, ovšem v září došlo k nejostřejšímu střetu mezi agrárníky a lidovci, když Šrámkova strana zamítla státní úvěr zemědělcům, načež reagoval Udržal požadavkem předčasných voleb.¹⁰⁶¹ Po dohodě předsedy vlády s prezidentem Masarykem dne 21. září byl rozpuštěn parlament a na 27. října 1929 vyhlášeny parlamentní volby. Odchod Ľudáků z panské koalice v říjnu již neměl valný význam, neboť její konec byl již neodvratný.

Udržal počítal s povolební spoluprací se socialisty, proto se již na jaře a v létě snažil o urovnání vzájemných rozmrísek. Narozdíl od mnohých vládních politiků se těšil Udržal v řadách národních socialistů úctě, čemuž zcela jistě napomáhalo jeho úzké spojení s Hradem. Cíl prezidenta Masaryka i národních socialistů položit vládu panské koalice byl splněn, nyní se daly s napětím očekávat výsledky říjnových parlamentních voleb. Bylo otázkou, zda si socialistické strany výrazně polepší oproti roku 1925, jak se všeobecně čekalo.

9.3. NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A NÁRODNÍ STRANA PRÁCE

Prosincové volby do zemských a okresních zastupitelstev sice dodaly národním socialistům vzpruhu, na druhou stranu jasně odhalily slabiny, které strana dosud měla. Jednalo se především o velice nízkou podporu na Slovensku a skutečně tristní na Podkarpatské Rusi. Po rozpadu spolupráce s Karpatoruskou stranou trudovou neměli v nejmenší zemi republiky politického partnera, jenž by jim pomohl k lepším výsledkům a marně jej hledali i na Slovensku. Spolupráce s Národní stranou práce, od níž si národní socialisté očekávali průnik na Slovensko, se při prosincových volbách příliš neosvědčila. Z obou zemí se jako priorita ukázalo Slovensko, neboť národní socialisté prostřednictvím svého slovenského představitele Hrušovského jednali od května 1929 o možné spolupráci s Maďarskou republikánskou stranou.¹⁰⁶² Od spojení si slibovali početní vzrůst voličů a souhrnný zisk na Slovensku a Podkarpatské Rusi minimálně tři mandáty.¹⁰⁶³ K podpoře slovenského hnutí byl rovněž svolán v květnu do Piešťan zemský sjezd strany, jehož se účastnili vrcholní představitelé strany.¹⁰⁶⁴ V úvahu také připadal požadavek na změnu slovenských volebních krajů, které národní socialisté pokládali pro sebe za nevýhodné.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶⁰ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 553.

¹⁰⁶¹ UHLÍŘ, D. *Konec vlády*, s. 575.

¹⁰⁶² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 15. května 1929, [s. 1].

¹⁰⁶³ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 13. března 1929, s. 2.

¹⁰⁶⁴ Denní zprávy. *České slovo*, 11. dubna 1929, roč. 21, č. 86, s. 3.

¹⁰⁶⁵ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 22. dubna 1929, s. 3.

Předsednictvo strany ovšem nebylo spokojeno ani s volebními výsledky na Moravě. Právě zde měla nejvíce hlasů přinést Národní strana práce. V atmosféře povolebního rozladění z neúspěšného spojení nebylo zcela jasné, jakým směrem se bude vztah obou stran do budoucna vyvíjet. Vedení národně socialistické strany tak dalo vzniknout stranické pracovní komisi se sídlem v Brně, tedy pomocného orgánu při ústředním výkonném výboru, který by pomáhal v organizačním rozvoji a agitaci na Moravě.¹⁰⁶⁶ Moravské stranické organizace začaly v první polovině roku 1929 nabírat nové členy, kteří hromadně opouštěli stranu práce, jež stále více ztrácela politické ambice.¹⁰⁶⁷ Proslychalo se, že dojde brzy ke spojení obou politických stran, v této fázi však jednání na jaře 1929 v žádném případě nebyla, dosud se nejednalo ani o bližší spolupráci, vzhledem k tomu nebyl ani jasný termín předčasných voleb nebo zda se volby vůbec v nejbližší době uskuteční.

K užším kontaktům došlo až na podzim právě v souvislosti s předčasnými volbami. Národní strana práce dala koncem září národním socialistům obdobnou nabídku, jakou učinila před volbami do zemských zastupitelstev. Její příznivci by byli vyzváni hlasovat pro národně socialistickou stranu, podmínkou však byl poslanecký mandát pro hlavní osobnost strany práce Jaroslava Stránského.¹⁰⁶⁸ Ten o poslanecký mandát velice stál, ačkoliv to nedával veřejně najevo.¹⁰⁶⁹ Ústřední výkonný výbor národně socialistické s dohodou původně nesouhlasil, neboť nechtěl tvořit společné kandidátky v Praze ani v Brně, zjevně po zkušenostech z prosince 1928, kdy si straníci stěžovali na přílišnou svázanost společným vystoupením se stranou práce. Jako vhodné místo, kde by mohl Stránský kandidovat, se jevilo Uherskohradištsko.¹⁰⁷⁰

Prosadit Stránského na místní kandidátní listinu ovšem pro vedení strany nebylo tak jednoduché. Místní národní socialisté se obávali, že budou Stránského kandidaturou poškozeni a pokládali jeho jméno v čele kandidátní listiny za experiment, který se nevyplatí.¹⁰⁷¹ Názor předsednictva strany byl však jasný a argumenty stejné jako před rokem, národní socialisté chtěli získat voliče strany práce, *Lidové noviny* a předběhnout sociální demokracii na levici.¹⁰⁷² V tomto ohledu si zjevně žádné výraznější poučení z voleb do zemských zastupitelstev národní socialisté neodnesli. Podstatné taktéž bylo, že se již rýsovala

¹⁰⁶⁶ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze před. ú.v.v. ze dne 27. února 1929, s. 7.

¹⁰⁶⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 10. dubna 1929, s. 3.

¹⁰⁶⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis zastupitelstva strany ze dne 3. října 1929, [s. 1].

¹⁰⁶⁹ DVOŘÁK, T. Národní strana práce, III. část, s. 125.

¹⁰⁷⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 11. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 2. října 1929, [s. 3].

¹⁰⁷¹ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis o schůzi volební komise – Župa XIII. uhersko-hradištská, s. 1.

¹⁰⁷² Tamtéž.

pravděpodobná likvidaci strany práce a o její členy měli národní socialisté zájem.¹⁰⁷³ Ve straně panoval strach, že by Národní stranu práce mohla získat ke spolupráci sociální demokracie, což by ji dále posílilo. Dohoda se Stránského stranou tak byla v říjnu uzavřena a její nejvýznamnější představitel se ocitl na kandidátní listině národních socialistů. V následujících měsících pak bylo dohodnuto splynutí obou stran. Národní strana práce byla likvidována krátce po volbách, v únoru 1930 se sešel její likvidační sjezd, který doporučit členům vstup do řad národně socialistické strany.¹⁰⁷⁴

9.4. PARLAMENTNÍ VOLBY A NÁVRAT SOCIALISTŮ DO VLÁDNÍ KOALICE

Předvolební kampaň na podzim roku 1929 byla neobyčejně tvrdá, což bylo důsledkem nepřipravenosti některých politických stran na volební klání.¹⁰⁷⁵ Projevil se v ní také již dlouhodobě značně vyostřený poměr mezi agrárníky a lidovci, kteří se v kampani vzájemně napadali.¹⁰⁷⁶ Tyto dvě koaliční strany byly rovněž hlavním soupeřem národních socialistů v boji o český venkov, kde neměla strana tak silné pozice jako velkých městech, což ukázaly jak výsledky obecních voleb v roce 1927, tak i voleb do zemských zastupitelstev o rok později. Národní socialisté již dlouho věřili, že by se mohli stát druhou stranou v republice a zatlačit lidovce na třetí místo.¹⁰⁷⁷ Heslo celostátní strana se stalo mnohokrát opakovaným, pronesl jej Franke i na historicky první schůzi ústředního výkonného výboru mimo území historických zemí, který se konal v květnu 1929 v Piešťanech na Slovensku.¹⁰⁷⁸ Po prvním navázání spojení s Národní stranou práce v roce 1928 mohli ještě národní socialisté doufat ve větší volební úspěch na Moravě, Slovensku i na Podkarpatské Rusi. Jelikož k potvrzení těchto předpokladů nedošlo, čekat výraznější zisky v parlamentních volbách roku 1929 by bylo dosti naivní. Byl zde sice rozdíl, neboť spolupráce obou stran nyní nebyla ničím novým a voliče strany práce kooperace obou stran již nepřekvapovala. Nebylo však pravděpodobné, že by došlo k větším voličským přesunům během jednoho jediného roku.

Hledání vhodných politických partnerů probíhalo i u jiných politických stran. Agrárníci také pokračovali ve starší spolupráci s českými živnostníky a koordinaci postupu lze spatřit u obou sociálně demokratických stran, jejíž základy byly položeny již v lednu roku 1928.

¹⁰⁷³ Tamtéž.

¹⁰⁷⁴ Dokumenty k likvidaci Národní strany práce viz. NA Praha, ČNSS, kart. 41.

¹⁰⁷⁵ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 577.

¹⁰⁷⁶ ŠEBEK, Jaroslav. Parlamentní volby v roce 1929. *Český časopis historický*, 1998, roč. 96, č. 1, s. 107.

¹⁰⁷⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 7. schůze ú.v.v. ze dne 7. června 1928, s. 4.

¹⁰⁷⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 10. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 18. května 1929, [s. 2].

Naopak lidová strana hledala svůj poměr ke svému německému protějšku velice obtížně, neboť se Šrámek obával možné diskreditace strany.¹⁰⁷⁹ Národní demokraté se dohodli na spolupráci se Slovenskou národní stranou, podle posledních voleb v roce 1928 zhruba třicetitisícovou.¹⁰⁸⁰ Koncentrační snahy se objevily také na politické periferii, když dne 4. října 1929 vznikl nový politický subjekt Národní liga, který byl složený ze Stříbrného strany, nesoucí od dubna aktualizovaný název Radikální hnutí – slovanští národní socialisté, Gajdovy Národní obce fašistické a několika menších politických stran a hnutí.¹⁰⁸¹

Třebaže národní socialisté požadovaly předčasné volby již takřka rok, výraznější předvolební přípravy dosud neučinily. Na den 3. října 1929 tak bylo svoláno zastupitelstvo strany a oproti zastupitelstvu v červnu 1927 mělo ráz zcela pracovní. Bylo třeba odsouhlasit vše potřebné a hlavně se shodnout na složení kandidátních listin do parlamentu. Jako tradičně se v obsazování jednotlivých volitelných a kupodivu i nevolitelných, kde šlo rovněž o prestižní záležitost, pozic na listinách střetávaly zájmy jednotlivých přidružených organizací. Ožehavým problémem se stalo přesouvání kandidátů v pražské župě, kde ústřední výkonný výbor strany dosadil zástupce československé církve na šesté místo, čímž odsunul další kandidáty o jednu pozici níže.¹⁰⁸² Týkalo se to především kandidátů jednotlivých organizací včetně stranických žen. Ve snaze situaci vyřešit začala být jednotlivá jména přesouvána, čímž nezbylo volitelné místo na poslance Červinku, původně na čtvrtém místě, nyní až na sedmém.¹⁰⁸³ Červinky se jeho odstranění logicky dotklo a jako jediný pro výsledné pořadí demonstrativně nehlasoval.

Sladit zájmy strany se zájmy organizací malozemědělců, žen a odborových organizací (horníci, kovopracovníci, učitelé, železničáři aj.) bylo obecně velice složité ve všech župách. Vedení strany si muselo mnohdy počínat velmi tvrdě a vůči župním výkonným výborům, které sledovaly odlišné zájmy, i nekompromisně. Pražské ústředí se rovněž snažilo prosadit vlastní kandidáty na poslance a senátory, s nimiž mělo vedení strany určité plány, a kteří většinou neměli ani silnější vazbu na daný volební kraj. Mnohdy bylo také nutné přesunout poslance z jednoho volebního kraje do druhého, když jej stará župa již nechtěla a na jeho činnost si stěžovala. Praktiky prosazování kandidátů z centra se župním výkonným výborům nelíbily. Organizační komise se župami o podobě kandidátních listin sice jednala, poslední slovo ale mělo vedení strany, přičemž využívalo silně nátlakovou taktiku, kdy jednotliví

¹⁰⁷⁹ ŠEBEK, J. Parlamentní volby, s. 110.

¹⁰⁸⁰ Náš nový spojenec. *Národní listy*, 19. října 1929, roč. 69, č. 287, [s. 1].

¹⁰⁸¹ VYKOUPILOV, L. *Jiří Stříbrný*, s. 153.

¹⁰⁸² NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis o schůzi volební komise zvolené dne 3. října 1929 zastupitelstvem Československé strany národně socialistické – Župa I. pražská, s. 2.

¹⁰⁸³ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis o schůzi volební komise – Župa I. pražská, s. 3.

členové komise naznačovali, že v případě nesouhlasu bude župa přenechána svému vlastnímu osudu, ať tím bylo myšleno cokoliv.¹⁰⁸⁴

Zajištění mandátu pro důležitou osobu bylo konkrétně realizováno i v roce 1929. Již zde byl zmíněn případ Stránského, vedle něj šlo i o velvyslance Jana Šebu¹⁰⁸⁵, jehož účast v domácí politice strana hodlala velmi dobře zúročit. Vhodné místo pro Šebu našel ústřední výkonný výbor v královehradecké župě, kde jej postavil na první místo kandidátní listiny.¹⁰⁸⁶ Tím mu samozřejmě zajistil jisté zvolení do parlamentu již předem, narozdíl od Stránského. V souvislosti se Šebou je třeba zmínit ještě jednu podstatnou věc, která následovala po volbách v prosinci 1929. Závěr roku totiž přinesl významný stranický odchod, z pozice generálního sekretáře strany byl ke dni 30. prosince 1929 odvolán Antonín Šolc, jeden z posledních dlouhodobě nepohodlných, kterého se někteří členové vedení strany pokoušeli odstranit již od konce roku 1926.¹⁰⁸⁷ Šolce, který zůstal senátorem i po volbách v roce 1929, nahradil ve funkci právě nový poslanec strany Šeba, za nímž stál hlavně předseda strany Klofáč.

Kromě sestavování kandidátních listin bylo rovněž problémem přidělování mandátů ve druhém a třetím skrutiniu, o němž mohlo vedení strany rozhodovat v zásadě libovolně. V otázce obsazení senátu oproti poslanecké sněmovně již takové problémy nebyly, tam většinou k dohodě došlo mnohem rychleji, v roce 1929 byly výjimkami snad pouze I. pražský obvod a Moravská Ostrava. V Praze se ostře střetl Tučný s Plamínkovou o její senátní kandidaturu na druhém nebo třetím místě I. pražského obvodu. Šlo o kombinaci osobních i stranických zájmů, když Plamínková držela místo vyhrazené pro zástupce Československé obce dělnické Pánka.¹⁰⁸⁸ Zastánci Plamínkové byli v menšině a tudíž přehlasováni. Přesto jak bylo zmíněno, v otázce senátu šlo spíše o ojedinělé střety. Důvodem byl jednak menší význam senátu oproti poslanecké sněmovně a vedle toho i omezení volitelnosti vyšším

¹⁰⁸⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis o schůzi volební komise – Župa VI. lounská, s. 3.

¹⁰⁸⁵ Jan Šeba (1886–1953), český diplomat a politik. Svoji kariéru začal v průběhu první světové války v Rusku, kde byl zvolen v roce 1917 za tajemníka odbočky Československé národní rady. Po vzniku republiky byl generálním konzulem v Terstu a v Hamburku a v roce 1922 byl součástí československé delegace na konferenci v Janově. V letech 1923–1929 byl velvyslancem v Bělehradě. V roce 1929 byl zvolen poslancem za národně socialistickou stranu a krátce poté se stal i generálním sekretářem strany. Svůj poslanecký mandát si podržel až do roku 1932, kdy se jej vzdal. Poté se znovu zapojil do diplomatických služeb, v letech 1932–1937 byl vyslancem v Bukurešti a po roce 1937 v Šanghaji.

¹⁰⁸⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis o schůzi volební komise – Župa III. královehradecká, s. 1-2.

¹⁰⁸⁷ NA Praha, ČNSS, kart. 41, Dopis předsedy V. Klofáče sekretáři A. Šolcovi ze dne 30. prosince 1929.

¹⁰⁸⁸ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 11. schůze ú.v.v. ze dne 2. října 1929, [s. 6].

věkem¹⁰⁸⁹, které se tak týkalo spíše starších členů, tudíž na senátorský mandát někteří kandidáti pražského ústřední neměli nárok.

Kandidátní listiny byly v říjnu uzavřeny a strana jednomyslně přijala název volební kandidátky takřka ve stejném znění jako pro volby v roce 1928 – Kandidátní listina Československé strany národně-socialistické (předseda V. Klofáč).¹⁰⁹⁰ Ještě před samotnými volbami museli kandidáti podepsat směnky na 10.000 Kč, které v případě jejich neloajality či odchodu ze strany byly nárokovány ústředním výkonným výborem.¹⁰⁹¹ Jednalo se tak v podstatě o obdobu volebního reversu se silným ekonomickým důsledkem pro vyloučení.

Předvolební program strany se příliš nezměnil. Již do jara národní socialisté zdůrazňovali svoji státní povinnost a schopnost vytvářet politiku, což demonstrovali na faktu, že jsou součástí „vládní většiny“ v zemských zastupitelstvech.¹⁰⁹² Franke zhodnotil předvolební hesla strany na říjnovém zastupitelstvu: „*Nepřicházíme s velikým volebním programem, ale chceme upřímně program splnit*“.¹⁰⁹³ Do předvolební rétoriky se významněji již v létě zařadila otázka hospodářství, když Klofáč na schůzi v Litomyšli zdůraznil přelom konjunktury, s kterým je nutno počítat.¹⁰⁹⁴ Představu o drtivých dopadech budoucí hospodářské krize zcela jistě neměl, ovšem pokles očekával. Problémem agitace byla bezesporu její velká podobnost s agitací sociálně demokratické strany. Možné ztráty voličů ve prospěch jak sociální demokracie, tak komunistů znepokojovaly vedení strany již dlouhodobě. V případě sociální demokracie to bezesporu hrozilo, u komunistické strany se to však stávalo stále méně pravděpodobné, neboť se nyní již bolševizovaní komunisté částečně přesunuli k jinému segmentu voličů. Zatímco v dřívějším období cílili komunisté ve své agitaci na skupiny kvalifikovaných průmyslových dělníků, nyní se orientovali spíše na nezaměstnané, ženy, mládež a další radikální skupiny obyvatelstva, pro něž byla lákavá představa revolučního zvratu.¹⁰⁹⁵ To nebyla voličská základna národních socialistů.

V předvolební činnosti se v rámci strany nejvíce činil ministr Beneš, který objížděl celou republiku a vystupoval na veřejných shromážděních. Beneš podle svých slov pokládal volby v roce 1929 za nejdůležitější v historii republiky, proto tak aktivně agitoval, a očekával

¹⁰⁸⁹ Věkový limit pro kandidaturu na poslance byl 30, na senátora 45 let. Ze dvou zmíněných se tak Stránský mohl stát senátor, o což však neusiloval, zatímco Šeba nikoliv.

¹⁰⁹⁰ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis zastupitelstva strany ze dne 3. října 1929, [s. 3].

¹⁰⁹¹ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis 11. schůze ú.v.v. ze dne 2. října 1929, [s. 8].

¹⁰⁹² NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 19. března 1929, [s. 1].

¹⁰⁹³ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis zastupitelstva strany ze dne 3. října 1929, [s. 2].

¹⁰⁹⁴ Stojíme před přelomem hospodářské konjunktury. *Večerní České slovo*, 30. července 1929, roč. , č. , s. 1.

¹⁰⁹⁵ KÁRNÍK, Z. *České země*, díl první, s. 555.

vzestup strany.¹⁰⁹⁶ Kuriózně působilo využití atentátníka Aloise Šťastného národními socialisty k předvolební agitaci v Německém Brodě. Anarchista Šťastný se v lednu 1919 neúspěšně pokusil o atentát na ministerského předsedu Karla Kramáře, za což byl odsouzen a svůj mnohaletý trest si také odpykal. Po propuštění jej zmíněným způsobem jako agitátora využila národně socialistická strana, neboť jeho otec Ferdinand Šťastný byl národně socialistickým senátorem. Věci se chopily samozřejmě národně demokratické *Národní listy*, které celé věci dobře využily.¹⁰⁹⁷ Společně s tématem atentátu cílil pravicový tisk proti národně socialistické straně především skrze osobu Beneše, s nímž spojoval smířlivý postoj k německé sociální demokracii a slíbení národnostní autonomie Němcům.¹⁰⁹⁸

Dne 27. října 1929 proběhly historicky třetí parlamentní volby v Československé republice. Vítězem voleb se stala strana agrární s počtem 1.105.498 hlasů (14,97 %) následovaná českou sociální demokracií, která obdržela 963.462 hlasů (13,05 %).¹⁰⁹⁹ Národní socialisté skončili třetí se ziskem 767.328 hlasů (10,39 %), tedy lépe než strana komunistická s 753.220 hlasy (10,20 %) a strana lidová se ziskem 623.340 hlasů (8,44 %).¹¹⁰⁰ Mírně si polepsily i národní demokracie, která obdržela 359.547 hlasů (4,87 %), a strana živnostensko obchodnická s 291.209 (3,94 %), která ovšem ztratila oproti roku 1925 mandát.¹¹⁰¹

Výrazné vítězství agrárníků a mírné zlepšení národních demokratů, což agrárníkům přineslo navíc jeden mandát a národním demokratům dokonce dva, bylo doprovázeno ztrátami jejich hlavních českých politických partnerů. O jeden mandát přišli živnostníci a celých šest jich ztratili lidovci. Společně se ztrátami i německých stran koalice bylo výsledkem voleb, že panská koalice přišla o většinu v parlamentu. Naopak socialistické strany svoji pozici podstatně vylepsily a jak se ukázalo, tři roky opozice jejich volebnímu výsledku značně prospěly.

Národní socialisté obdrželi 32 poslaneckých mandátů, tedy o čtyři více než v roce 1925. Vedle mandátů dobytých v prvním skrutiniu muselo vedení strany kandidáty do druhého skrutinia ještě vybrat. Jedním z oněch vybíraných ústředním výkonným výborem byl i Jaroslav Stránský, o něm však nebylo při jednání o rozdělování vůbec hovořeno, mandát měl v rámci předvolební dohody se stranou práce slíben.¹¹⁰² Z hlediska jednotlivých zemí si národní socialisté polepsili jak na Moravě tak i na Slovensku souhrnně o necelých 64.000

¹⁰⁹⁶ NA Praha, ČNSS, kart. 47, Zápis zastupitelstva strany ze dne 3. října 1929, [s. 2].

¹⁰⁹⁷ Dokument! *Národní listy*, 18. října 1929, roč. 69, č. 286, [s. 1].

¹⁰⁹⁸ Beneš slibuje německých sociálním demokratům národnostní autonomii. *Národ*, 22. října 1929, roč. 1929, č. 242, [s. 1].

¹⁰⁹⁹ *Volby do Národního shromáždění*, s. 18–20.

¹¹⁰⁰ Tamtéž.

¹¹⁰¹ Tamtéž.

¹¹⁰² NA Praha, ČNSS, kart. 44, Návrh předsednictva na obsazení mandátů ve II. skrutiniu.

hlasů, což byl bezesporu úspěch. Bylo samozřejmě otázkou, jak k tomu přispělo spojení s Národní stranou práce.

Ve složitém povolebním jednání národní socialisté projeví ochotu vstoupit do tvořící se vlády, což ostatně deklarovali již dříve, stejně jako ochotu ke spolupráci s většinou vládních stran.¹¹⁰³ Konzervativní křídlo uvnitř agrární strany sice uvažovalo o obnovení stávající koalice, proti však stál Udržal, jenž jednal v souladu s požadavky Hradu, a tak byli socialisté předsedou vlády přizváni k jednání o nové vládě, což také přijali. Z probíhajících jednání vedení národně socialistické strany usoudilo, že nebude moci být sestavena rudozelená koalice, neboť německá sociální demokracie do vlády nebude chtít vstoupit.¹¹⁰⁴ Proti účasti nejsilnější německé strany vystupovali i agráři, kteří se obávali přílišné síly socialistů v případné koalici.¹¹⁰⁵

Jednání se o sestavení vlády se vlekla až do počátku prosince, kdy staronový předseda vlády Udržal oznámil úspěšně uzavřená jednání. Nová většina vznikla na půdorysu tzv. široké koalice, tedy občanských stran té dřívější vyjma Ťudáků a německých křesťanských sociálů. K těmto stranám se přidaly tři hlavní socialistické strany – česká a německá sociální demokracie a národní socialisté. Tak i přes odpor agrárních konzervativců vznikla dne 7. prosince 1929 nová široká koalice.¹¹⁰⁶ Národní socialisté v ní získali dvě ministerská křesla, ačkoliv si nárokovali více.¹¹⁰⁷ Do vlády tak znovu usedl Edvard Beneš a ministerského křesla se dočkal po čtyřech letech i Emil Franke.

Z hlediska vývoje meziválečného československého státu však byl významnějším mezníkem návrat socialistů do vládní koalice. Výhledy do následujících let ovšem nebyly příliš optimistické, vždyť nadcházela léta celosvětové hospodářské krize. Její hloubku a následky v roce 1929 nejspíše nikdo nedohlédl. Pro národní socialisty však měly být zítřky zářné, vždyť se nyní zdálo, že „*program národního socialismu je a bude základem budoucnosti československého národa*“.¹¹⁰⁸

¹¹⁰³ Koalice socialistů s lidovci? *Večerní České slovo*, 30. července 1929, roč. 11, č. 181, [s. 1].

¹¹⁰⁴ NA Praha, ČNSS, kart. 44, Zápis XII. schůze ústředního výkonného výboru strany ze dne 2. listopadu 1929, [s. 1].

¹¹⁰⁵ UHLÍŘ, D. Konec vlády, s. 585.

¹¹⁰⁶ MILLER, D. E. *Antonín Švehla*, s. 209.

¹¹⁰⁷ NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2, Zápis schůze předsednictva ústředního výkonného výboru strany ze dne 11. prosince 1929, [s. 1].

¹¹⁰⁸ MOTYČKA, J. (ed.) *Volby v roce 1929*, s. 40.

ZÁVĚR

Rok 1926 byl pro československé národní socialisty mezníkem v jejich dosavadním vývoji. Změnil započaté směřování strany a ta tak výrazněji přilnula k Hradu. Příčiny záříjových událostí z roku 1926 byly daleko hlubší, než by se mohlo na první pohled zdát. Postupně silící postavení Jiřího Stříbrného dosáhlo svého vrcholu již v roce 1924, kdy ovládl jak stranu, tak i ústřední tiskový orgán *České slovo*. Rozpoutání Trýbovy aféry na jaře 1926 bylo aktem zoufalství a bezmoci, k němuž se odhodlal politicky izolovaný předseda Václav Klofáč.

Výsledek byl zcela jistě pro všechny zúčastněné nečekaný. Silně dotčený Stříbrný reagoval tak, jako dosud nikdy dříve proti Klofáčovi neučinil. Požadoval vyvození osobních důsledků pro Klofáče a chtěl jej veřejně pokořit. To bylo vzhledem k vývoji posledních let zcela odlišné. Stříbrného odvetný útok prolomil Klofáčovu politickou izolaci a celé veřejnosti, nejen té stranické, odhalil skutečné poměry v řadách politického vedení československých (národních) socialistů.

Jestli byla Stříbrného reakce na obvinění ze syfilidy nečekaná, není pro vyústění stranické krize správný výraz. Jiří Stříbrný a jeho nejvěrnější byli vyloučeni. Veřejnost vyjma nejužšího okruhu neznala skutečné pozadí celého sporu a jeho hluboké kořeny, viděla pouze značně vyostřený konflikt předsedy s „druhým“ mužem strany. Valná většina straníků Stříbrného postup v celé aféře odsoudila a následné vyloučení akceptovala, nebyli to ovšem všichni. Chaos v místních organizacích způsobený dezorientací členstva vyvolal vlnu vylučování, které bylo zároveň i příležitostí pro nástup mladší generace, často s legionářskou zkušeností a podstatně levicovější orientací, ačkoliv dělení na levici a pravici je vždy relativní. Vylučování i nedobrovolné odchody v regionálních organizacích zasáhly generaci budovatelů strany, tedy těch, kteří měli za sebou 15, 20, ale i takřka 30 let práce pro národně socialistickou stranu. Nelze hovořit o masových čistkách, k tomu mělo vylučování skutečně daleko.

Pro národně socialistickou stranu měl brněnský sjezd důsledky i v jiných rovinách. Se Stříbrným odešly i významné finanční prostředky, jenž straně dokázal zajistit. Výpadek ve financování se straně podařilo nahradit, k čemuž výrazně pomohly finanční sbírky a přidružené organizace. Nemalou částkou přispěl i tiskařský koncern Melantrich. Vyloučení Stříbrného skupiny nenalezlo porozumění ve vedení politického partnera – Karpatoruské strany trudové, která s národními socialisty v závěru roku 1926 ukončila politické spojení. Spolupráci obou stran nelze přeceňovat, ale faktem je, že národní socialisté již nikdy na

Podkarpatské Rusi těch výsledků, jaké měli v roce 1925, nedosáhli a že by zde získali mandát v parlamentu, na to mohli zapomenout. Přeceňovat nelze ani změnu organizačního řádu strany, který umožnil větší zastoupení „venkova“ ve vedoucích orgánech. Vliv na vývoj strany si však udržel omezený kruh lidí, v němž si své postavení uchovali i někteří Stříbrného dřívější přívrženci.

Předsednictvo národně socialistické strany brzy okusilo svízelnost opozičního postavení, na něž již národní socialisté po tolika letech ve vládě nebyli zvyklí. Větší manévrovací prostor a agitační volnost šly ruku v ruce s pocitem ohrožení ostatními levicovými stranami, jejichž radikalismus byl vyšší a vztah k vládě podstatně méně loajální. To ve spojení s likvidací sociálního zákonodárství pravicovou vládou panské koalice mohlo způsobit znatelný odliv voličů právě ve prospěch sociální demokracie a komunistické strany. Lavírování vedení národně socialistické strany mezi jednotným socialistickým blokem a samostatnou opoziční politikou byl pro období 1926–1929 charakteristický. Se sociální demokracií došlo v roce 1928 k výraznému sblížení, činnost panské koalice podněcovala koncentrační snahy na levici ve velkém měřítku, a boj o sociální pojištění v průběhu roku 1928 byl částečně úspěšný právě díky spojení socialistických stran v jednotný odpor.

Odlišný však byl u obou socialistických stran postoj k možné vládní účasti. Zatímco sociální demokracie zvažovala radikální způsoby, kterými by bylo možné zapříčinit pád Švehlova kabinetu, včetně vzdání se mandátů v parlamentu, národní socialisté vytrvávali na pozici loajální opozice. I přes vyostřené vztahy s agrárním a národně demokratickým tiskem udržovali národní socialisté kontakty se Švehlou a později i s Udržalem, přičemž otázka jejich vstupu do vlády byla několikrát předsedy vlády položena. Národní socialisté by do vlády vstoupili, problémem však byla její tehdejší podoba a výraznější proměna nebyla reálná. Podporovat „asociální“ vládu panské koalice bylo pro levicovou stranu nebezpečné, přímá vládní účast by ji mohla nesmírně ublížit.

Rozhodujícím mezníkem byl závěr roku 1928, kdy se vyostřila situace jak v koalici, tak mezi radikálními křídly vládních stran a národními socialisty. Ve spojení s volbami do zemských zastupitelstev, které se staly vítězstvím socialistické opozice, došla domácí politika před otázku předčasných voleb. Národní socialisté si je přáli, neboť se začali obávat sestupné tendence voličské podpory. Po nástupu premiéra Udržala na počátku roku 1929 se poměry mezi agrárníky a národními socialisty normalizovaly, což svědčilo o záměrech Udržalova křídla s výhledem na novou vládní většinu. Již nebylo otázkou, zda se stanou národní socialisté součástí vládní koalice, ale kdy. Že to bude po volbách, to bylo v průběhu jara již jasné, ty však stále nebyly vypsané.

Když v říjnu 1929 došlo k předčasným volbám, obecné předpoklady se potvrdily. Levice si výrazně polepšila a koaliční strany ztratily majoritu v parlamentu. Udržal přizval socialisty k jednání a po dlouhých týdnech představil svoji novou koalici. Byli v ní i národní socialisté, což pro ně znamenalo skutečně vysvobození. V žádném případě totiž nebyli klasickou opoziční stranou, což se názorně ukázalo v průběhu sledovaného období. Po trpké zkušenosti národní socialisté již vládu do roku 1938 nikdy neopustili, je však třeba poznamenat, že politické poměry ve třicátých letech byly zcela odlišné a obzvláště po roce 1935 situaci z dvacátých let mnoho nepřipomínaly.

Předkládaná diplomová práce měla být příspěvkem k poznání vývoje národně socialistické strany v průběhu první republiky, přičemž se zaměřila na druhou polovinu dvacátých let. Pevně věřím, že se mi podařilo národní socialisty zasadit do kontextu celostátního vývoje a ukázat jejich postavení a roli v době své více jak tříleté opozice. Obraz minulosti by byl bezesporu zajímavější, kdyby se dochovalo více osobních pozůstalostí čelných představitelů strany. Diplomová práce tak vznikla především na rozsáhlých pramenech pocházejících z činnosti strany, což samozřejmě vedle velké využitelnosti přináší i značná úskalí.

PRAMENY A LITERATURA

I. Archivní fondy:

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

fond: Kancelář prezidenta republiky (KPR), signatury: T 381/25, T 475/27, T681/21.

Archiv Národního muzea (ANM)

fond: Hana Benešová, kartony: 3, 7.

fond: Josef David, kartony: 1–2.

fond: Václav Klofáč, karton: 1.

Národní archiv Praha (NA Praha)

fond: Československá národně socialistická strana (ČNSS), kartony: 40–52, 407–409, 561.

fond: Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, Praha – bývalý
fond Archivu ústavu dějin KSČ č. 43 (ÚS NSS – AÚD KSČ č. 43), kartony: 1–3.

fond: Výstřižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí (MZV–VA I), karton: 3061.

Osobní archiv Milana Davida

DAVID, Jožka. *Vzpomínky na deset let po Mnichovu: 1938-1948*. Rukopis.

DAVID, Jožka. *Vzpomínky na léta staré monarchie: naše národnostní a sociální zápasy do roku 1918*. Rukopis.

Vojenský historický archiv (VHA)

fond: Sbírka osobností I., signatura: Stříbrný Jiří, kartony: 108–111.

II. Elektronické zdroje:

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [dostupné online]. Praha:

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/index.htm>. Volební období 1925–1929.

III. Dobový tisk:

České slovo, ročníky: 1926–1929.

Hlasy Pojizerské, ročník: 1927.

Lidové listy, ročník: 1927.

Lidové noviny, ročníky: 1926–1929.
Mladé proudy, ročník: 1927.
Národ, ročníky: 1926–1929.
Národní listy, ročníky: 1926–1927.
Národní politika, ročník: 1926.
Nová doba, ročník: 1926.
Obrana lidu, ročník: 1927.
Pondělní list, ročník: 1927.
Pondělník, ročníky: 1926–1929.
Právo lidu, ročník: 1926.
Rudé právo, ročník: 1927.
Směr, ročník: 1930.
Textilní věstník, ročník: 1927.
Večerní České slovo, ročníky 1926–1929.
Venkov, ročníky: 1928–1929.

IV. Tištěné prameny:

25 let práce československé strany socialistické (1897–1922). I. díl. Praha: Melantrich, 1922.
25 let práce československé strany socialistické (1897–1922): za svobodu národa. II. díl.
 Praha: Melantrich, 1922.
Buřiči a tvůrci: Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy (1897–1947). Praha: Melantrich,
 [1947].
 CASSIUS. *Pohádka národně sociálního mládí: Z politické biografie Jiří Stříbrný*. Fronta,
 1930.
 ČECHURA, Jaroslav; ŠETŘILOVÁ, Jana (eds.). *Listy důvěrné: vzájemná korespondence
 Hany a Edvarda Benešových*. Praha: Česká expedice; Riopress, 1996. ISBN 80-85281-43-0;
 ISBN 80-85611-77-5.
 FRABŠA, F. S. *Perzekuce čs. strany národně socialistické ze první a druhé světové války*. II.
 vydání. Liberec: Hraničářská osvěta, 1946.
 HARNA, Josef (ed.). *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*. Praha:
 Historický ústav AV ČR, 1998. ISBN 80-85268-79-5.
Jiří Stříbrný před vyšetřujícím výborem. Praha: Tempo, 1931.
Jiří Stříbrný: portrét politického demagoga a zakladatele nemravného tisku. Píše demokrat.
 Praha: Jan Červinka, [1931].

- KLÁTIL, František. *Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha: Melantrich 1992. ISBN 80-7023-117-3.
- KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ: pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha: SNPL, 1960.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Cesta demokracie*. Díl III., Projevy, články rozhovory 1924–1928. Praha: ÚTGM, 1994. ISBN 80-901478-4-4.
- MOTYČKA, Jaroslav (ed.). *Volby v roce 1929 a Čsl. strana nár. socialistická*. Praha: Mladé proudy, [1929].
- NETOLICKÝ, Antonín (ed.). *Jubilejní památník československé strany národně socialistické 1897–1927*. Praha: Slavnostní výbor čsl. strany národně socialistické, 1927.
- O úloze bývalé národně socialistické strany: sborník statí a článků*. Praha: Svobodné slovo, 1959.
- ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace: paměti legendárního ředitele Melantrichu*. Praha: Nakladatelství EVA, 2001. ISBN 80-238-8732-7.
- ŠANTRŮČEK, Bohuslav. Tisíc devět set dvacetšest. In: *Buřiči a tvůrci: Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy (1897-1947)*. Praha: Melantrich, [1947], s. 222–249.
- TOMÁŠEK, Ludvík. *Ze zákulisí bulvárního tisku*. Praha: Nákladem vlastním, 1930.
- Volby do Národního shromáždění Československé republiky: historický přehled výsledků voleb za období 1920–1935*. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1194-1.
- Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919*. Československá statistika – svazek 1. Praha: Státní úřad statistický, 1922.
- Z demokratického Československa: 40 let Československé strany národně-socialistické*. Praha: Melantrich, 1937

V. Literatura:

- BRANDES, Detlef. Die tschechoslowakischen National-Sozialisten. In: BOSL, Karl (Hrsg.) *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat: vorträge d. Tagungen d. Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24.–27. November 1977 u. vom 20.–23. April 1978*. München; Wien: Oldenbourg, 1979, s. 101–154. ISBN 3-486-49181-4.
- BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918–1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. ISBN 80-901059-6-3.

- BROKLOVÁ, Eva. Politický systém první ČSR ve světle historického výzkumu. In: *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*. Praha: HÚ AVČR, 1998, s. 23–39. ISBN 80-85268-78-7.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci: 1918–1938*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1440-3.
- CĚSAR, Jaroslav; ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. Díl I. (1918–1929). Praha: ČSAV, 1962.
- ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-264-2.
- Československá vlastivěda*. Díl II., Dějiny, svazek 2. Praha: Orbis, 1969.
- DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. Část první: revolucionář a diplomat (1884–1935). Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1224-0.
- DVOŘÁK, Tomáš. Národní strana práce (1925–1930). I. část. *Střední Evropa: revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1998, roč. 14, č. 76, s. 119–128.
- DVOŘÁK, Tomáš. Národní strana práce (1925–1930). II. část. *Střední Evropa: revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1998, roč. 14, č. 77, s. 120–128.
- DVOŘÁK, Tomáš. Národní strana práce (1925–1930). III., závěrečná část. *Střední Evropa: revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1998, roč. 14, č. 78, s. 116–127.
- HARNA, Josef. Česká strana národně sociální. In: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel; a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl, Období 1861–1938. Brno: Doplněk, 2005, s. 395–412. ISBN 80-7239-178-X.
- HARNA, Josef. Československá strana socialistická ve vládě a v parlamentě (1918–1922). *Československý časopis historický*, 1972, roč. 20, č. 3, s. 285–307.
- HARNA, Josef. Českoslovenští národní socialisté po první světové válce: Politická strana, členové a stoupenci. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1979, roč. 6, s. 355–380.
- HARNA, Josef. Českoslovenští národní socialisté v mnichovské krizi. *Československý časopis historický*, 1974, roč. 22, č. 1, s. 57–79.
- HARNA, Josef. Český národní socialismus. In: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel; a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl, Období 1861–1938. Brno: Doplněk, 2005, s. 763–780. ISBN 80-7239-178-X.
- HARNA, Josef. *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*. Praha: Academia, 1978.
- HARNA, Josef. Krize československého národního socialismu a brněnský sjezd strany národně socialistické v r. 1926. *Časopis Matice moravské*, 1972, roč. 91, č. 3–4, s. 238–256.

- HARNA, Josef. Masaryk a čeští národní socialisté. *Masarykův sborník*, roč. XIV., 2006–2008, Praha: MUA AVČR, 2009, s. 129–152. ISBN 80-86495-55-2.
- HARNA, Josef. Nastal již čas zpracovat syntézu dějin Československa? (Na prahu jubilejního roku 2008). In: *Reflexe dějin Československa 1918–1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí*. Praha: HÚ AVČR, 2008, s. 9–26. ISBN 978-80-7286-132-3.
- HARNA, Josef. Noviny a časopisy československých národních socialistů po první světové válce. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1972, roč. 1, s. 93–108.
- HARNA, Josef. První Československá republika jako historiografický problém. In: *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*. Praha: HÚ AVČR, 1998, s. 7–13. ISBN 80-85268-78-7.
- HARNA, Josef; DEYL, Zdeněk; LACINA, Vlastislav. Materiály k politickým, hospodářským a sociálním dějinám Československa v letech 1918–1929. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 1981, roč. 7, s. 7–574.
- HLAVAČKA, Milan. Národní kolek na Moravě. In: AMBROŽOVÁ, Anna; DVOŘÁK, Tomáš; CHOCHOLÁČ, Bronislav; JAN, Libor; PUMPR, Pavel (eds.). *Historik na Moravě: profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*. Brno: Matice moravská; Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2009, s. 489–502. ISBN 978-80-86488-57-8.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátku státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.
- HOLEC, Roman. *Coburgovci a Slovensko*. Bratislava: Kalligram, 2010. ISBN 978-80-8101-249-5.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). 2. oprav. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. Československá strana národnosocialistická na Slovensku v rokoch 1918–1929. *Historický časopis*, 1993, roč. 41, č. 1, s. 47–59.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. Pôsobenie Československej strany národno-socialistickej na Slovensku v r. 1918–1938 s dôrazom na štátnu správu. In: *Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. Díl 1. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 184–187. ISBN 80-85268-99-X.

- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /1./, Hrad a pětka: vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha: Panevropa, 1996. ISBN 80-85846-06-3.
- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /2./, Kdo po Masarykovi: vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha: Panevropa, 1998. ISBN 80-86130-02-9.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIII., 1918–1929. Praha; Litomyšl: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-323-3.
- KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál: generál Radola Gajda*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-033-0.
- KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945–48: organizace, program, politika*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-138-0.
- KŘEN, Jan. *Československo v období dočasné a relativní stabilizace kapitalismu 1924–1929*. Praha: SNPL, 1957.
- KUČERA, Karel. K pozadí třetí presidentské volby TGM (na okraj vzpomínek Julia Firta). *Masarykův sborník*, roč. X., 1996–1998, Praha: MUA AVČR, 2000, s. 129–140. ISBN 80-902659-8-7.
- MALÍŘ, Jiří. *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno: FF MU, 1996. ISBN 80-210-1273-0.
- MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1019-5.
- MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla: mistr politických kompromisů*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-366-2.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-791-7.
- OLIVOVÁ, Věra. *Manipulace s dějinami první republiky*. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše sv. 18. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2001. ISBN 80-86107-15-9.
- PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999. ISBN 80-7252-017-2.
- PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1919-6.
- PISKA, Marian. Rozkol v opavské organizaci čs. národních socialistů v roce 1927. *Vlastivědné listy*, 2007, č. 1, s. 24.

- PLACÁK, Petr. *Svatováclavské milénium: Češi, Němci a Slováci v roce 1929*. Praha: Babylon, 2002. ISBN 80-902804-2-0.
- PODIVEN. *Češi v dějinách nové doby (1848–1939)*. Druhé opravené vydání. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1143-9.
- POLÁK, Stanislav. *T. G. Masaryk: za ideálem a pravdou*. 6. díl (1919–1937). Praha: MUA AVČR; ÚTGM, 2012. ISBN 978-80-86495-90-3.
- Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918–1938*. Praha: Pražská edice, 1998. ISBN 80-901509-8-5.
- Přehled československých dějin*. Díl III.: 1918–1945. Maketa. Praha: ČSAV, 1960.
- Přehled dějin KSČ*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Tomáš G. Masaryk a Antonín Švehla. *Masarykův sborník*, roč. XIV., 2006–2008, Praha: MUA AVČR, 2009, s. 71–108. ISBN 80-86495-55-2.
- RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.
- SROVNAL, Jindřich. Masarykova filozofie demokracie a její aktuální principy. *Masarykův sborník*, roč. XI–XII, 1999–2003, Praha: MUA AVČR, 2004, s. 37–63.
- SVOBODA, Rodan. *Československá strana národně socialistická na Turnovsku 1918–1938*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010.
- ŠEBEK, Jaroslav. Parlamentní volby v roce 1929. *Český časopis historický*, 1998, roč. 96, č. 1, s. 102–138.
- ŠEBEK, Jaroslav. Prezident T. G. Masaryk a politika německého aktivismu. *Masarykův sborník*, roč. XIV., 2006–2008, Praha: MUA AVČR, 2009, s. 173–190. ISBN 80-86495-55-2
- ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918–1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-754-2.
- TRAPL, Miloš. Český politický katolicismus v letech 1918–1938. In: FIALA, Petr; FORAL, Jiří; KONEČNÝ, Karel; MAREK, Pavel; PEHR, Michal; TRAPL, Miloš. *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno: CDK 2008, s. 177–313. ISBN 978-80-7325-155-0.
- UHLÍŘ, Dušan. Konec vlády panské koalice a republikánská strana v roce 1929. *Československý časopis historický*, 1970, roč. 18, č. 6, s. 551–592.
- UHLÍŘ, Dušan. Republikánská strana lidu zemědělského a maloroľnického ve vládě panské koalice. *Československý časopis historický*, 1970, roč. 18, č. 2–3, s. 195–236.

- VEČEŘA, Pavel. Marmaggiho aféra: úloha katolicismu optikou dobových tištěných médií levice. In: MAREK, Pavel (ed.). *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno: CDK, 2008, s. 205–225. ISBN 978-80-7325-152-9.
- VYKOUPILOV, Libor. Brněnský sjezd Československé strany socialistické v r. 1926. *Forum Brunense*, 1995, s. 59–78.
- VYKOUPILOV, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Masarykova univerzita; Matice moravská, 2003. ISBN 80-86488-11-X.
- VYKOUPILOV, Libor. Počátky strany národních socialistů a Jiří Stříbrný. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C44*, 1997, s. 117–133.
- VYKOUPILOV, Libor. Strana československých socialistů a Jiří Stříbrný v roce 1926. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C43*, 1996, s. 115–127.
- ZEMAN, Pavel. *Na okraj historiografie dějin první republiky v období tzv. normalizace*. Dostupné online: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/zemannaok.htm>.
- ZEMKO, Milan. Reflektovanie medzinárodného postavenia Československa v slovenskej tlači za Rothermerovej revizionistickej akcie v roku 1927. In: *Československo 1918–1938: osudy demokracie*, s. 216–222. ISBN 80-85268-99-X.

PŘÍLOHY PRÁCE

Seznam příloh:

1. Složení předsednictva ústředního výkonného výboru Československé strany národně socialistické zvoleného XI. sjezdem strany v září 1926 v Brně.
2. Legitimace na XI. mimořádný sjezd v Brně v září 1926.
3. Fotografie ze slavnostního zastupitelstva 1927.
4. Fotografie ze slavnostního zastupitelstva 1927 – výřez.
5. Fotografie ze slavnostního průvodu po zasedání zastupitelstva 1927 - I.
6. Fotografie ze slavnostního průvodu po zasedání zastupitelstva 1927 - II.
7. Fotografie ze slavnostního průvodu po zasedání zastupitelstva 1927 - III.
8. Fotografie ze slavnostního průvodu po zasedání zastupitelstva 1927 - IV.
9. Výsledky voleb do zemských zastupitelstev ze dne 2. prosince 1928.
10. Předvolební leták 1929 – I.
11. Předvolební leták 1929 – II.
12. Předvolební leták 1929 – III.
13. Předvolební leták 1929 – IV.
14. Předvolební leták 1929 – V.
15. Předvolební leták 1929 – VI.

1.

Složení předsednictva ústředního výkonného výboru Československé strany národně socialistické zvoleného XI. sjezdem strany v září 1926 v Brně.		
1.	Václav Klofáč	předseda
2.	Alois Tučný	I. místopředseda
3.	Antonín Klouda	II. místopředseda
4.	Fráňa Zemínová	III. místopředseda
5.	Antonín Berkovec	IV. místopředseda
6.	Otakar Klapka	politický referent
7.	Emil Špatný	organizační referent
8.	Jaroslav Motyčka	finanční referent
9.	Emil Franke	poslanecký klub
10.	Bedřich Macků	senátní klub
11.	Josef Tykal	z ú.v.v. strany
12.	František Langer	z ú.v.v. strany
13.	Otakar Skýpala	šéfred. Českého slova
14.	Antonín Šolc	tajemník strany
15.	František Čejka	tajemník strany
16.	Karel Slavíček	tajemník strany

Zdroj: NA Praha, ČNSS, kart. 48.

2.

Sjezdová legitimace na XI. sjezd v Brně v září 1926. Zdroj: NA Praha, ÚS NSS - AÚD KSČ č. 43, kart. 2.

3.

Fotografie ze slavnostního zastupitelstva strany v červnu roku 1927. Zdroj: NA Praha, ČNSS, kart. 47.

4.

Výřez z fotografie s vedoucími představiteli strany včetně předsedy ústředního výkonného výboru Klofáče a místopředsedů Frankeho a Zemínové. Zdroj: Tamtéž.

5.

Klofáč a Zemínová v čele průvodu zahraničních hostů slavnostních oslav strany v červnu 1927. Zdroj: *České slovo*, 7. června 1927, roč. 19, č. 135, s. 1.

6.

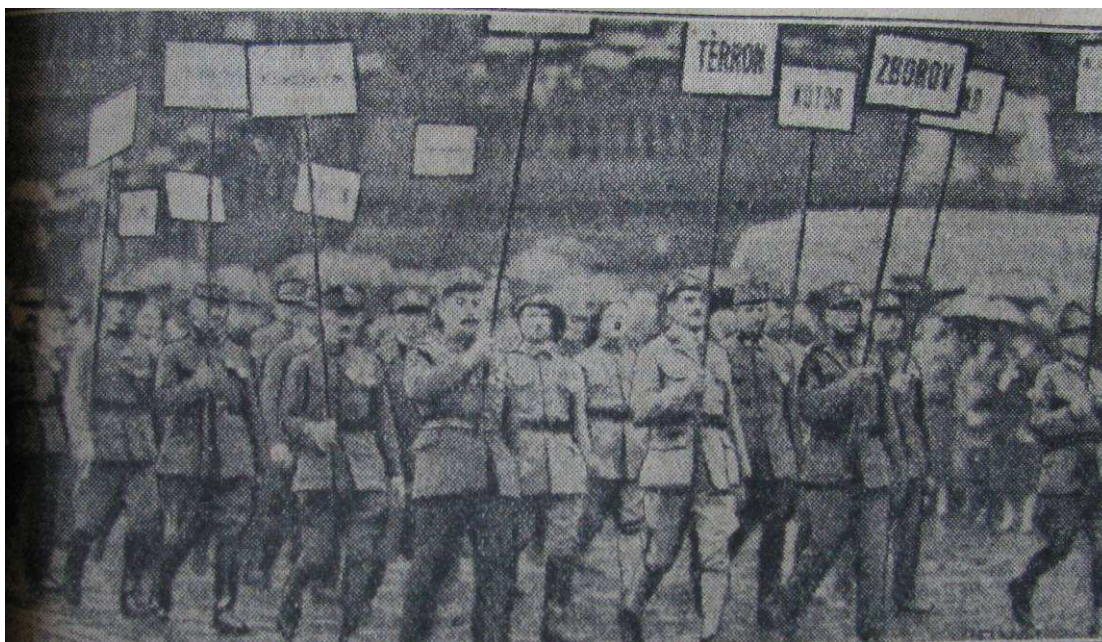
Klofáč, pražský primátor Baxa, Zemínová a zástupci Košic při průvodu v rámci slavnostních oslav strany v červnu roku 1927. Zdroj: *Pondělník*, 6. června 1927, roč. 17, č. 23, s. 1.

7.

Mládež při průvodu k slavnostním oslavám strany v červnu roku 1927. Zdroj: *Pondělník*, 6. června 1927, roč. 17, č. 23, s. 1.

8.

Zástupci legionářů při průvodu k slavnostním oslavám strany v červnu roku 1927. Zdroj: *Večerní České slovo*, 7. června 1927, roč. 9, č. 132, s. 1.

9. Výsledky voleb do zemských zastupitelstev ze dne 2. prosince 1928.

Politická strana	Čechy			Morava a Slezsko			Slovensko			Podkarpatská Rus			ČSR		
	Hlasů	%	M	Hlasů	%	M	Hlasů	%	M	Hlasů	%	M	Hlasů	%	M
RSZML	466560	13,36%	11	202579	12,37%	5	271060	20,51%	8	55853	23,04%	4	996052	14,88%	28
KSČ	422535	12,10%	10	160644	9,81%	4	190597	14,42%	5	48981	20,21%	2	822757	12,29%	21
ČSDSD	419943	12,03%	10	206033	12,59%	6	96838	7,33%	3	6410	2,64%	0	729224	10,90%	19
ČSNS	519280	14,87%	12	140599	8,59%	3	36108	2,73%	1	6831	2,82%	0	702818	10,50%	16
ČSL	246273	7,05%	5	304807	18,62%	8	43682	3,31%	1				594762	8,89%	14
DSAP	308791	8,84%	7	94568	5,78%	2							403359	6,03%	9
HSLs							325477	24,63%	9				325477	4,86%	9
ČsND	199735	5,72%	4	58132	3,55%	1	26296	1,99%	1	8758	3,61%	0	292921	4,38%	6
BdL	197009	5,64%	5	66323	4,05%	2							263332	3,93%	7
DCV	152456	4,37%	4	100335	6,13%	3							252791	3,78%	7
Živ	162231	4,65%	4	68729	4,20%	2	15394	1,16%	0				246354	3,68%	6
DNP	118337	3,39%	3	68960	4,21%	2							187297	2,80%	5
DNSAP	113705	3,26%	2	50467	3,08%	1							164172	2,45%	3
OKS							121176	9,17%	3	32739	13,51%	1	153915	2,30%	4
DAWG	95966	2,75%	2	26796	1,64%	0							122762	1,83%	2
MN							104297	7,89%	3	8907	3,67%	1	113204	1,69%	4
DG	69064	1,98%	1	32030	1,96%	1							101094	1,51%	2
SNS							31739	2,40%	1				31739	0,47%	1
ostatní				56073	3,43%	0	58900	4,46%	1	73910	30,49%	4	188883	2,82%	5
CELKEM	3491885	100,00%	80	1637075	100,00%	40	1321564	100,00%	36	242389	100,00%	12	6692913	100,00%	168

Zdroje: Volby na Podkarpatsku. *Lidové noviny*, 4. prosince 1928, roč. 36, č. 616, s. 2; Výsledky zemských voleb na Slovensku. *Lidové noviny*, 4. prosince 1928, roč. 36, č. 616, s. 2; Úřední volební výsledky. *České slovo*, 5. prosince 1928, roč. 20, č. 284, s. 1-2; Úřední výsledky voleb do zemí. *Lidové noviny*, 5. prosince 1928, roč. 36, č. 617, s. 2; Úřední výsledky voleb na Slovensku. *Lidové noviny*, 6. prosince 1928, roč. 36, č. 618, s. 2; Úřední výsledky zemských voleb na Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Národní listy*, 6. prosince 1928, roč. 68, č. 338, [s. 1].

Zkratky stran:

BdL = Bund der Landwirte (německý svaz zemědělců)

ČSDSD = Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSL = Československá strana lidová

ČsND = Československá národní demokracie

DAWG = Deutsche Arbeits und Wahlgemeinschaft (německé pracovní a volební souručenství).

DCV = Deutsche christlich-soziale Volkspartei (německá křesťansko-sociální strana lidová)

DG = Deutsche Gewerbetypartei (německá živnostenská strana)

DNP = Deutsche Nationalpartei (německá strana nacionální)

DNSAP = Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei (německá dělnická strana nacionálně socialistická)

DSAP = Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (německá sociálně demokratická strana dělnická)

HSLs = Hlinkova slovenská ľudová strana

KSČ = Komunistická strana Československa

MN = Magyar nemzetiségű párt (maďarská strana národní)

OKS = Országos keresztény-szocialista párt (zemská strana křesťansko sociální)

RSZML = Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

SNS = Slovenská národná strana

Živ = Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

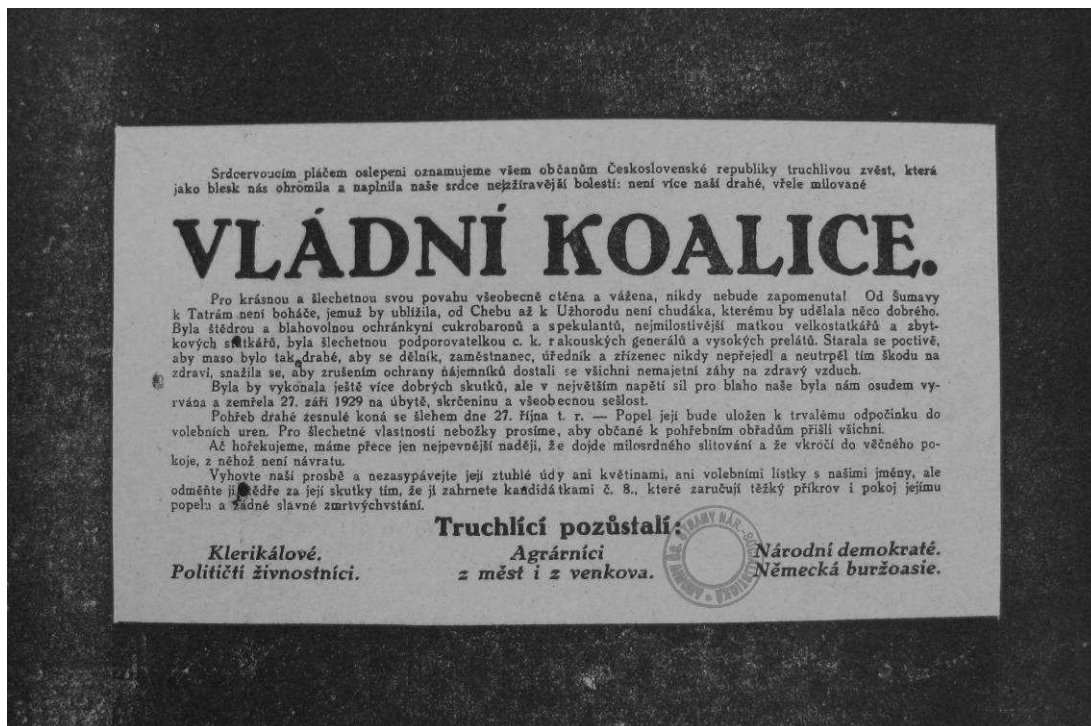
Vysvětlivky:

ČSR = výsledek strany v celé Československé republice

% = procentuální výsledek politické strany

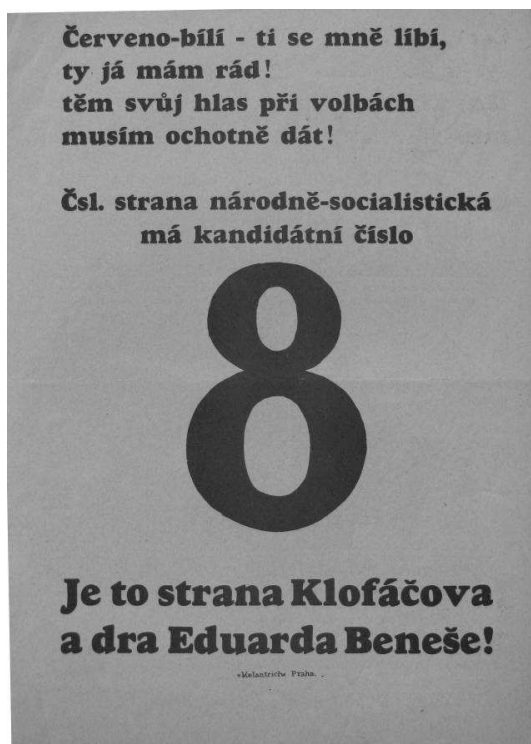
M = počet mandátů

10.

Předvolební plakát v podobě parte panské koalice z podzimu 1929. Zdroj: NA Praha, ČNSS, kart. 41.

11.

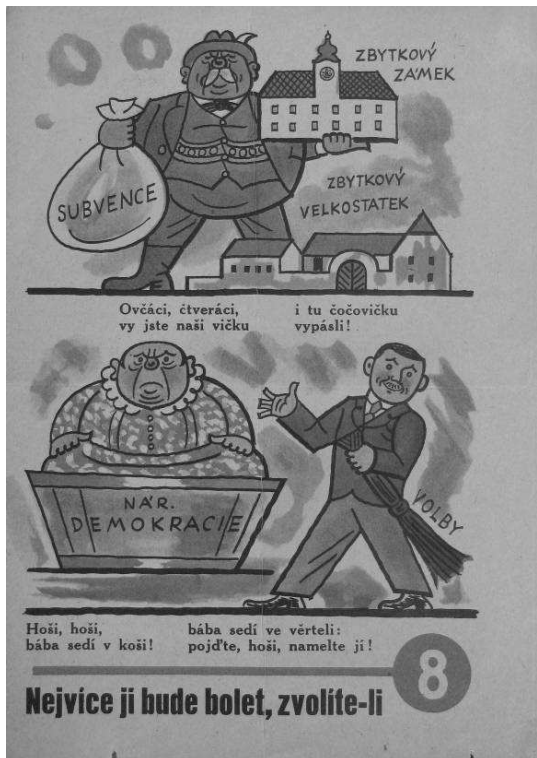

Předvolební plakát národně socialistické strany z podzimu 1929. Oproti jiným plakátům je nesen v pozitivním duchu a nenapadá politickou konkurenci. Lze si povšimnout, že jsou národní socialisté již prezentováni jako strana dvou mužů – Klofáče a Beneše. Zdroj: NA Praha, ČNSS, kart. 409.

12.

13.

Dvojice předvolebních plakátů z podzimu 1929 shodně napadající jak národní demokracii tak agrárníky.
Zdroj: NA Praha, ČNSS, kart. 409.

14.

15.

Dvojice předvolebních plakátů z podzimu 1929 útočící vedle politických stran obecně již i na konkrétní osobnosti politických soupeřů, v prvním případě jde o ministra železnic Najmana z živnostensko-obchodnické strany, na druhém plakátu se stal terčem Stříbrný. Zdroj: NA Praha, ČNSS, kart. 409.